

სვეტიცხოველი

სამეცნიერო-საისტორიო ჟურნალი

Svetitskhoveli

Scientific Historical Journal

ISSN: 1987 - 6874

№2, 2015

**საქართველოს საპატრიარქოს,
საქართველოს საინჟინრო აკადემიისა და
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
თეოლოგიის სასწავლო - საეკლესიო ცენტრის
სამეცნიერო საისტორიო ჟურნალი**

მთავარი რედაქტორი: მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე

მთავარი რედაქტორის
მოადგილეები:

აკადემიკოსი ნანა ხაზარაძე
დეკანოზი ლევან მათეშვილი
მამუკა მაცაბერიძე

სარედაქციო საბჭო:

ზურაბ გასიტაშვილი
ივანე გორგიძე
ვანტანგ გურული
ალექსანდრე გრიგოლიშვილი
გიორგი კოკოშაშვილი
თამარ ლომინაძე
შალვა ნაჭყებია
გივი ღამბაშიძე
არჩილ ფრანგიშვილი
ტარიელ ფუტყარაძე
მაკა ხართიშვილი
გურამ ჯავახაძე

პასუხისმგებელი მდივანი:

ქეთევან მახაშვილი

კომპიუტერული

უზრუნველყოფა:

ლელა ბოქოლიშვილი

ჟურნალის ინტერნეტ მისამართი: <http://sveticxovelijournal.ge>

© სვეტიცხოველი

სამეცნიერო სტატიები რეცენზირდება სარედაქციო საბჭოს მიერ.

მასალის გადაბეჭდვა რედაქციის თანხმობის გარეშე დაუშვებელია.

ISSN 1987-6874

გამომცემლობა „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2013.

ჟურნალ
„სვეტიცხოველის“, 1917 წლის დეკემბრის,
ყდის ფრაგმენტი

სვეტიცხოველი მუდმივი მოცემულობაა საქართველოს სულიერი აღორძინების ფუნდამენტისათვის

XX საუკუნის დასაწყისში (1917 წელს) წმიდამღვდელმონაწამე პატრიარქის კირიონ II-ის ხელდასმით დაიწყო ჟურნალ „სვეტიცხოველი“-ს გამოცემა, ეკლესიის ერთგულ შვილთა დარაზმვისათვის რათა დამოუკიდებელი საქართველოს სულიერი აღორძინებისა და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების აღდგენის მკვიდრი საფუძველი შექმნილიყო.

დღეს, XXI საუკუნეში, საქართველოს არანაკლები სირთულის ამოცანები აქვს გადასაწყვეტი და გამძაფრებული ბრძოლა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერებისათვის კვლავ მოითხოვს იმ სულიერი ორიენტირების და გავლენების ახლებურ გააზრებას, რამაც საქართველო ათასწლეულების განმავლობაში გამოატარა ისტორიის გაავებულ ოკეანეში და წინამდებარე ჟურნალიც – საქართველოსათვის საკრალური სახელდებით – „სვეტიცხოველი“ ამგვარი მისიის შესრულებას პირდება მკითხველს.

უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით და მიტროპოლიტ ანანია ჯაფარიძის ხელდასმით ჟურნალი „სვეტიცხოველი“ განაგრძობს სიცოცხლეს მკითხველისათვის.

ჟურნალ სვეტიცხოველის რედაქცია

პატრიარქმა თანადგომის დღედ 1 ივლისი დააწესა: უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ქადაგებიდან სულთმოფენობის დღესასწაულზე, ყოვლადწმიდა სამების საპატრიარქო ტაძარი, 2008 წლის ივლისი

"მოწყალების საქმე გადაარჩინს სრულიად საქართველოს" (თანადგომის დღედ 1 ივლისი დაწესდა)

არიან ადამიანები, რომელთა ზრუნვაც მართოდენ საკუთარი თავით, ეგოისტური სურვილებით შემოიფარგლება; მაგრამ, საბედნიეროდ, ასევე არიან ადამიანები, რომლებიც სხვებისათვის ცხოვრობენ, საკუთარ თავს სხვებს უძღვნიან. ქართველი ადამიანი ბუნებით სწორედ ამით გამოირჩევა: თუკი იგი ხელავს სხვა ადამიანის გაჭირვებას, აუცილებლად მიდის და ეხმარება მას. პავლე მოციქული ამბობს: "ურთიერთ სიმძიმე იტვირთეთ და ესრედ აღასრულეთ სჯული იგი ქრისტესი".

როგორ შეიძლება, ვიტვირთოთ სხვისი სიმძიმე, რით შეიძლება შევეწიოთ სხვა ადამიანებს? ზოგიერთი ფიქრობს, რომ არ შეუძლია სხვისი დახმარება, რადგან თვითონაც ხელმოკლედ ცხოვრობს. ყველა ადამიანს შეუძლია დაეხმაროს სხვას, თუნდაც არაფერი ებაღოს გასაცემი. ჩვენ უნდა ვიცოდეთ, რომ დახმარება მრავალი სახისა არსებობს: არსებობს სულიერი დახმარება, არსებობს სიტყვიერი დახმარება და, რაღა თქმა უნდა, მატერიალურიც.

დღეს ჩვენთან ბრძანდებიან საქართველოს საინჟინრო აკადემიისა და კომპანია "მედიანერვის" წარმომადგენლები, რომლებმაც შემოგვთავაზეს, დაწესდეს "თანადგომის დღე". თანადგომა ეს იგივე დახმარებაა. ჩვენ ვამაყობთ იმით, რომ ჩვენს მოსახლეობას გაჭირვებული ადამიანების თანადგომის სურვილი აქვს. თანადგომის დღედ 1 ივლისი დაწესდა. სწორედ ამან გადაგვატანინა ის პრობლემები, რომლებიც ბოლო 18 წლის მანძილზე გვქონდა.

ღმერთმა დალოცოს ისინი, რადგან ზრუნავენ გლახაკებზე და ფიქრობენ, თუ რით შეეწიონ მათ. მინდა ყველას გისურვოთ: ამაზე ფიქრი ყოფილიყოს თითოეული ჩვენგანის საზრუნავი.

*უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ქადაგებიდან
სულთმოფენობის დღესასწაულზე*

*ყოვლადწმიდა სამების საპატრიარქო ტაძარი
ივლისი 2008 წელი*

ექლგნება აკადემიკოს ივერი ფრანგიშვილის დაბადებიდან
85 წლისთავს

სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი

CATHOLICOS PATRIARCH
OF ALL GEORGIA

380005, თბილისი, მეფე ერეკლე II მოედ. №1
ტელ: 99 03 78, 98 95 41 ფაქსი: (995 32) 98 71 14

1 King Erekle II sq. , Tbilisi 380005, Georgia.

Tel.: 99 03 78, 98 95 41 FAX: (995 32) 98 71 14

ბრძანება № 76

სრულიად საქართველოს საპატრიარქოსადმი

10 ივლისი, 2009 წელი

XIX - XX საუკუნეებში საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებისა და სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის გაუქმების პერიოდში მიზანმიმართულად ყალბდებოდა საქართველოს ისტორია და ენათმეცნიერების საფუძვლები.

ამასთან დაკავშირებით ვბრძანებ:

- I. საქართველოს საპატრიარქოსთან შეიქმნას საქართველოს რეალური ისტორიის დამდგენი მულტიმედიური კომისია მისი მალაყოვლადუსამდევლოესობის, მანგლისისა და წალკის მიტროპოლიტ ანანიას (ჯაფარიძის) ხელმძღვანელობით;
- II. საქართველოს საპატრიარქოსთან შეიქმნას ქართული ენათმეცნიერების პრობლემური საკითხების შემსწავლელი მულტიმედიური კომისია პროფესორ მანანა ტაბიძის ხელმძღვანელობით.

სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი

სარკვევო

CONTROL SCIENCE AND COMPUTERS: ASCEND ALONG PRANGISHVILI'S PATH 11
Vassilyev S.N. and Zatuliveter Yu.S.

ივერი ფრანგიზმული რელიგიისა და მმცნიერების
 ურთიერთმიმართების შესახებ 33
ალექსი გერასიმოვი, მიხეილ ვეფხვაძე, კახა გორგაძე

მონატრებად ქცეული სულის უკვდავება 39
ნოდარ მამისაშვილი

ინტელექტუალური უტუტო აკადემიურ ბასტიონებში 41
რობერტ ბაბლიძე

ЛАЗИКА 45
Митрополит Анания (Джапаридзе)

კონფესიური განათლება საჯარო სკოლებში საქართველოსა და ევროკავშირის
 სახელმწიფო რელიგიის მქონე ქვეყნების მაგალითზე 88
დეკანოზი ლევან მათეშვილი

КИММЕРИЙЦЫ И ЮЖНЫЙ КAVKAZ 93
Нана Хазарадзе

ბენდერული თანასწორობა ფემინისტური თეოლოგიის ჰრილში და
 მართლმადიდებელი ეკლესიის კანონიკურ-ლიტურგიკული წესი 97
მღვდელი ალექსი ქშუტაშვილი

რელიგიური ლეჟიკა და საზოგადოებრივი ერთიანობის საკითხი 103
მანანა ტაბიძე

დეკანოზი ბუსარიონ ნიჟარაძე (1852-1919)
 და ქართული ეთნოგრაფიის ისტორია 107
როზეტა გუჯუჯიანი

„სვეტიცხოველი“ – ანუ უფლის განზრახულობის და შესაქმის არსის წმინდა
 სიმბოლო, ხოლო წმინდა ბაბრიელ გერი კი ბურჯი სვეტიცხოველისა, როგორც
 სულის უკვდავებაში შეზავებული ჰუმბარიტებისა 113
გიორგი ასათიანი, დავით გიორგობიანი

შესაქმის დანიშნულებითი ასპექტისათვის 125
პარმენ მარგველაშვილი

მმცნიერებისა და რელიგიის ზოგიერთი აქტუალური
 საკითხის შესახებ 132
ნოდარ კეკელიძე

ბრამატიკის როლი მშობლიური ენის დაუფლების პროცესში 138
ნათელა მაღლაკელიძე
დეკანოზი მიქაელ ჭაბაშვილი

ქართველები ათონის მთაზე – წარსული და თანამედროვეობა 143
მომხადა გ. კოკოშაშვილი

ივერი ვრანბიშვილი
ბამოჩენილი მემკვიდრე და საზოგადო მოღვაწე..... 152
ვივი აბდუშელიშვილი

ივერეთის სამეფოსა და რუსეთის იმპერიის ურთიერთობების ისტორიიდან
(ტიმოთე ბაბაშვილის ელჩობა რუსეთში) 155
ანჟელა ბოკუჩავა

საეკლესიო სეპარატიზმი აზნაზეთში 164
დეკანოზი ზურაბ მჭედლიშვილი, დოქტორანტი

საქართველოს ეკლესიის ადგილი მსოფლიო საეკლესიო დიატიხში 168
დეკანოზი იაკობ(ბექა) უშიკიშვილი, დოქტორანტი

საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქი ილია მეორე ქართული სამოციქულო
ეკლესიის ავტოკეფალიის საღარაჯოზე..... 172
დეკანოზი იოანე ხივოვიძე, დოქტორანტი

CONTROL SCIENCE AND COMPUTERS: ASCEND ALONG PRANGISHVILI'S PATH

Vassilyev S.N. and Zatuliveter Yu.S.

Member of Russian Academy of Sciences,
V.A. Trapeznikov Institute of Control
Sciences Director
Cand. Sc. (Eng.), Leading Researcher

This article summarizes memoirs and remembrance of colleagues, friends and co-workers about the life and scientific endeavors of Iveri Prangishvili, an outstanding figure of the Russian Federation's science and technology, Dr. Sc. (Eng.), Professor, a member of the Georgian Academy of Sciences, a member of international and foreign academies [1] who for decades headed the V.A. Trapeznikov Institute of Control Sciences of the Russian Academy of Sciences (ICS RAS) that used to be the Institute of Automation and Remote Control (IAT) of the USSR Academy of Sciences [2].

I.V. Prangishvili made an outstanding and history-making contribution to the Institute of Control Sciences, which he headed for nearly twenty years, from 1987 to 2006. In the period that was a heavy test for the country and its science, he managed the Institute's way through trials and tribulations and succeeded in preserving the Institute's great traditions and spirit.

In 1950s, when he started his scientific career at Gruzenergo, the leading Georgian institution in charge of that Soviet Republic's energy industry, and the All-Union Hydroenergoprojekt, a leading Soviet energy engineering design institution, and later as a graduate student at the Institute of Automation and Remote Control, the control science was at a formative stage at which new lines of research emerged. The after-war economic recovery and expansion, and a new arms race made the country face problems that could seem fantastic in a war-devastated nation such as development of nuclear rocketry, space exploration, comprehensive automation of industries, of new professional activities and of

control of most complicated technological systems such as nuclear-powered submarines, nuclear power stations and robotic systems. In this context I. Prangishvili chose his own path in the control science that he followed himself and led his colleagues for over five decades.

One can hardly appreciate the role played by I. Prangishvili and his followers in the control science without looking at this science from the vantage points of its today's positions, the peaks of its evolutionary ascend over the recent decades.

On the Control Science

What is the control science? It is a totality of lines of research covered by a general control theory which is understood as a totality of techniques making it possible to develop a control law or a decision that has been worked out in order to achieve a control goal in the context of a situation specified in some way. These lines of research vary with the kinds of systems to be controlled, the language and the models (mathematical, physical, logical, informational, verbal, etc.) used in order to simulate the control situation, the classes of control problems and ways to solve them and the desirable degree of control automation.

The chief objective of the control science is to study and to improve control in an "object of control + the control subsystem" system and to develop purposeful changes of the processes under study towards the desired goal. Objects of control may be either natural (i.e. living and non-living ones), or man-made ones as well as their various combinations. The processes in those systems vary from technological to physical, to natural, to biological and to social, organizational to economic, to interdisciplinary and to socio-eco-economic, medico-biological and others.

The mathematical control theory answers the question how the control signal that reaches a mathematical model of the system "here and now" will influence the system state "there and then", or make it possible "to manage in strict terms the model future from the model present". The advice given by the mathematical control theory is useful in practical terms to the extent to which the mathematical models are adequate.

The automatic control theory deals with control laws that can be implemented in technological hardware in automatic manner. Computers are to an play increasingly important part in this hardware. As today's control systems and computing technology are becoming increasingly sophisticated, an understanding that computers must be built into the system as intelligent sensors and actuators as well as regulators becomes increasingly stronger.

In this process new problems arise such as control by using local and global computer networks for large distributed ensembles of stationary and mobile systems, in particular with in-built computer intelligence. New scientific approaches, theoretical and applied developments leading to network-centered control as well as artful mastery of front edge technologies are needed to make this possible.

The automated control theory deals with interactive man-machine control methods and tools. That theory includes systems analysis, operations research, the theory of multicriteria decision-making, the theory of intelligent and multi-user interface and other fields of research. The human operator either chooses adequate control commands or generates efficient control decisions with multicriteria optimization under uncertainty and risk.

Iveri Prangishvili's creative research was concentrated on the development and use of new computing hardware in automatic and automated control. Early in his career as an engineer at the Georgian power station he took interest in the functioning of computing hardware and later made a tremendous contribution to the development of such systems.

I. Prangishvili pioneered in suggesting essentially new approaches to design and use of computing hardware. His contribution to "homogeneous computational structures", a new field that took shape in 1960s, is hard to overestimate. He was the leading author of the book [3], one of the world's first in this field, was widely acclaimed in the USSR and elsewhere. Homogeneous structures made it

possible to carry out numerous computation processes in parallel by dynamically controlling the functions and connections among their elements. The controlled redundancy of the homogeneous structure increased greatly the reliability of computation.

In 1970s member of the USSR Academy of Sciences V.A. Trapeznikov and the top management of the USSR Ministry of Instrument-Making, Automation Facilities and Control Systems (Minpribor) actively backed Prangishvili's pioneering research in new computer architecture that made it possible to run numerous computing processes simultaneously.

At that time his followers gave a new push to homogeneity ideas which culminated in deriving the scientific basis and actual construction of a new range of parallel computing systems, reconfigurable- structure computing systems of the PS family [4-8] that were incorporated in multi-computer systems used throughout the Soviet industry.

The subsequent construction of the hardware and development of the control theory confirmed that the choice of the research mainstream had been correct and made at the proper time. Indeed, the computing hardware plays an increasingly important part in today's control theory and application. Digital signal and text converters that are built into conventional control hardware turn these into data-based control systems. The incorporation of intelligent components for pattern recognition, tutoring, action planning led to the advent of intelligent control systems, expert real time control systems, and smart systems. When the higher intellectual purpose setting function that would incorporate evaluation and motivation mechanisms and revision of criteria for preference of alternative ways of arriving at a specified result are built into control systems, intellectual control systems will arrive on the scene.

These trends and generally the expansion of the use of embedded control systems are expected to become a reality through development of new computer network architectures. These will be special- and general-purpose

multi-processor systems, homogeneous reconfigurable structures with parallel computation and adaptation of computer resources to the problem to be solved, super-computer research, design and control automation systems, distributed computation systems, such as grid, cloud computing, adaptive computing systems, etc.

The C-cubed (Control, Computation, Communication) problem has attracted the attention of the entire community of computer engineers and technologists. It calls for joint development of the control science, computing technologies and communications for the purpose of designing the “intelligent” digital control systems of the Smart Grid type, network-centric systems, etc. I.V. Prangishvili made a great contribution to creation of that science. Essentially, as early as in 1970s he organized and supported the research in all the three its components. in his laboratory

In a later period of his creative activities, I.V. Prangishvili studied the problems of control in large-scale and complicated systems at a higher level of generalization. His books and articles of that period covered the problems of new systems analysis, regulations of the development in nature and society, common principles of control and sustainable development of complex strongly connected systems in a new context of the world sociosystem globalization.

These his papers took up, in addition to general systemic views, philosophical and social aspects of general control problems that are not entirely covered by today’s formal mathematical and technical approaches. Aware of the universal system forming the significance of control science, Iveri Prangishvili was among the pioneers who moved this traditionally “humanitarian” set of problems to a qualitatively higher level of analysis that opens the possibility of systematic use of precise and engineering sciences.

The reader of his works written in that period feels the author’s civilian position and pain for inadequacy of the socio-economic management of the regions, countries and the world. It was his profound conviction, which cannot be rejected now, that the causes of

poverty in problem countries were poor management quality rather than shortage of natural resources or bad climatic conditions.

Today, when the uncontrolled globalization of vitally important processes in societies and economies is an undeniable fact, quite a few people become aware of an unprecedented need in integrating control systems against a background of control problems in every existing control science and integrating narrow scientific disciplines, or specialties.

The control science is not yet prepared methodologically or instrumentally to integrate fast or on a large scale new systems and processes in a global strongly connected information space. This is a challenge to intellectual canons that are centuries-old of the entire technological process as well as to cybernetic sciences. That progress has proceeded thus far chiefly as deeper specialization and separate “technologization” of ever new fields of knowledge.

The systems analysis and control methods call for a wider scope of their application, in particular, application to distributed highly structured systems such as socio-eco-economic and transnational globalization processes. All humanity’s victories and defeats are in some way victories and defeats of the control and management science and application. One fifth of the humankind starve. The biosphere is degrading. The global economic crisis has laid bare the under-development of the theory and practice of the theory and practice of coordinate management in the sphere of politics as well as transnational economy. On the other hand, the UN program documents, the Russian Federation State Strategy in the environment protection and assurance of sustained development and also in the directives of the US Presidential Council on Sustained Development declare very similar goals. This fact may result in a global international cooperation in overcoming control problems facing the humanity

Theories of sustainable development, eco-economics, info-economics, social networks, active systems, leadership, coalitions, speeding up of negotiating processes and of recognizing the human factor develop at a high rate. The

principles of forming a global computation and control process space in the resources of the computing environment, development of computer network tools for a full-scale and coordinated solution to various inter-disciplinary problems evolve and are studied.

The advent and speedy expansion of the global and strongly connected information space where “everything depends on everything at once” led to qualitatively new requirements of systemic computer algorithmization and subsequent full-scale integration of special knowledge. If these requirements are successfully applied, the need to manage a balanced and safe globalization process may become a reality.

This will require new control engineering methods and data processing technologies that would be capable of disclosing the system forming and computing potential of the computer environment in which billions of computing units are integrated so as to integrate globally distributed data, programs, processes, and systems in order to manage sustained development of systems in global information space. They will make it possible to direct a large share of information flows and amounts needed for distributed systems to function and expand into timely and full-scale algorithmical processing in control loops operating in local and global networks.

Iveri Prangishvili was fully aware of the scale and strategic importance of these problems and research projects and greatly contributed to their formation and evolution by personally encouraging new and yet unrecognized beginnings and organizing workshops and conferences in new promising fields.

These research projects summarized his impressive and multifarious experience of a talented researcher, engineer and an organizer, and embodied his eventful life in science.

Line of Life

I.V. Prangishvili was born in the village of Didi Jikhaishi of Georgia’s Samtredia district on June 6, 1930. His father Varlam was a mining engineer, a senior manager, and a mine

director in Tkhibuli, Tkvarcheli and Bzyb’, the chief engineer of Gruzvzryvprom (Georgian Explosion Operating Service). His mother Nadezhda was a mathematics teacher. Iveri Prangishvili inherited her taste for theoretical research in addition to technical work.

Having graduated from school No. 212 in Tbilisi in 1949, Iveri Prangishvili entered in the Georgian Polytechnical Institute that he graduated in 1952 as an engineer in Electrical Power Stations, Networks and Systems.

In 1952-1955 he was with the Gidroenergo (the Hydraulic Power Station Design Institute) and the Gruzenergo (Georgian Power Engineering Agency). After he developed an interest in automatin of the control of power systems, in 1955 he joined the graduate school of the then Institute of Automation and Remote Control of the USSR Academy of Sciences (later the Institute of Control Sciences of the Russian Academy of Sciences), where he worked full time until his death.

In 1959 he defended a Cand. Sc. (Eng.) thesis and became a leading engineer and later a junior and senior researcher at the Institute. In 1964 he was elected a head of the laboratory of information analysis and control systems.

In 1968 I.V. Prangishvili defended a doctoral thesis and a year later became a professor. In 1970 he was appointed a deputy director for scientific research of the Institute of Control Sciences. In 1987 he was elected the Institute’s director and remained in that position until his death on February 28, 2006.

In 1997 he was elected a full member of the Georgian Academy of Sciences, and in 1980 he was awarded the title of the RSFSR merited science and technology figure.

In 1992 Prangishvili became a member of the Engineering, Mechanics and Control Processes Division of the Bureau of the Russian Academy of Sciences (since 2002 Power Engineering, Mechanical Engineering, Mechanics and Control Processes Division)

Since 1995 he headed the Russian Academy of Sciences Scientific Council on

Theory of Controlled Processes and Automation. He was a deputy chairman of the National Committee on Automatic Control, an editor-in-chief of the *Datchiki i sistemy* (Sensors and Systems) and *Problemy Upravleniya* (Control Sciences) journals and served on the editorial boards of numerous central journals. He was the tutor of over 30 candidate and doctoral theses, authored over 400 scientific papers, in particular 15 books, over 40 inventions and a scientific discovery.

I.V. Prangishvili was awarded two Labor Red Banner and a People's Friendship orders and a few medals. He was a honorable member of several foreign academies and the first vice-president of the International Engineering Academy and the president of the Georgian Engineering Academy. His life and work ended on February 28, 2006.

1955 – 1959. First Steps in Science

In 1955 I.V. Prangishvili was admitted the Automation and Remote Control Institute Laboratory No. 3 the head of which at that time was Dr. Sc. M.A. Gavrilov who later became a corresponding member of the USSR Academy of Sciences. The laboratory developed automation devices and systems for industrial plants, or what I. Prangishvili operated when he was an engineer at Georgian power plants. He wanted to have a better insight into the theory of such systems and asked Mikhail Gavrilov whose works he had read in scientific journals to take him to the Institute graduate school. Prangishvili got an excellent mark at the entry exam and joined the Laboratory research team.

At that time the laboratory studied contactless remote control units that used magnetic relay elements, developed a logical analyzer of relay contact circuits and numerous programmable devices for automatic check of various technical devices. Prangishvili was in a team that developed contactless remote control units. He succeeded in devising a contactless output relay based on a magnetic and transistor device and an oscillating circuit. He also developed the stability theory for such relays. That was his first significant contribution to

science. Practical engineers referred to that device as "Prangishvili's relay" [1, p. 9].

Prangishvili's candidate's thesis "Development and Study of Elements for Contactless Remote Control Units Based on Magnetic and Semi-conducting Elements" that he defended in 1959 predicted that remote control would give way to the science that he referred to as "remote automation" that would deal with transmission of programs rather than just "on" or "off" commands. At that time this was an essentially new idea that eventually replaced remote control units with controlling remote control computers.

As early as in 1955 the command of the Moscow Military District and later the command of the USSR Defense Ministry's Tank Forces showed an acute interest in remote control units that were developed at the Institute. After some time the units developed with I.V. Prangishvili's participation were installed at tank testing grounds of the Moscow and Kiev Military Districts.

Prangishvili was one of the world's first researchers who the period of semi-conductors and transistors would take over from the period of magnetic elements in automation devices.

The 1960s. First Peak: Ascend to Homogeneous Structures

In the early 1960-s the development of electronic automation devices relied on their maximum simplification aimed at reducing their size and assuring their reliability by minimizing their structure. The idea of increasing redundancy of the computing environment seemed especially crazy against this background. Corresponding Member of the USSR Academy of Sciences B.S. Sotskov once told his students: "We at the Automation and Remote Control Institute have a "crazy" Georgian who insists on redundancy rather than simplicity..." [1, p. 13]. As sometimes happens in science, the ideas that seemed crazy and risky turned out to be very fruitful and were used in actual control systems.

The idea of homogeneous computational structures dates to mid-1960-s [3]. I.V. Prangishvili was one of its first initiators and propagandists.

New laboratory No. 31 was set up at the Institute in 1964 to study and develop data analysis and control systems. Prangishvili became the head of the laboratory. The laboratory concentrated on research in homogeneous structures and development of architectural designs of computing units that relay on them and also development of microelectronic elements (integral circuits) for their implementation.

The 1960-s

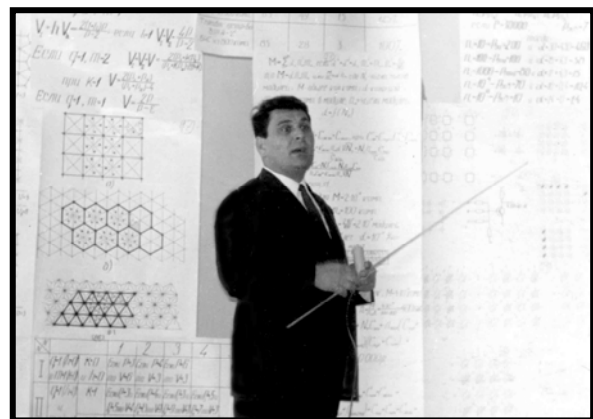

Head of Laboratory No. 31 I.V. Prangishvili and his staff

Design of new elements for semiconducting remote automatic systems to be used in industries preceded the setting up of the laboratory. Prangishvili's team that was incorporated at that time at V.A. Zhzhikashvili's laboratory joined their efforts with those of two other laboratories of the

Institute to develop a series of semiconducting "Logika T" elements that were approved in 1966 by the State Commission for Industrial-Scale production. They became the core of automatic systems for control of power units (produced at NPO "Aurora" – Science and Production Association), used in various industries such as iron and steel, tod-making and food ones.

Homogeneous computational structures were the flag of Laboratory No. 31 for a decade. In 1968 Iveri Prangishvili defended a doctor's thesis "Design Principles of Homogeneous Structures for Logical Computing Units", and in 1969 he became a professor. He headed the group that authored a book "Microelectronics and Homogeneous Structures for Construction of Logical and Computing Systems" [3]. For the first time in the world, the book presented a systematic description of homogeneous reconfigurable structures. The book was widely acclaimed by authorities in computing and exhibited at EXPO-68.

Defending his doctor's thesis

In the 1970 his laboratory worked on the development of reconfigurable structure architectures of multiprocessor computing and control systems.

In 1970-s the USSR Electronic Industry Ministry invited him to take up the position of Georgia's electronic industry minister. He refused, because by that time he was deeply involved in science [1, p. 17]. His response to the offer: "I will do more for Georgia as long as I stay in Moscow" became widely known.

1970 – 1974. From Science to Industry: Prestarting Background

In the early 1970s the lagging of the computing technology from the world level became apparent. The reason was insufficient integration and low speed of the domestic industry-made elements. For this reason Minister K.N. Rudnev (Minpribor) asked the Institute of Control Sciences (so the Institute of Automation and Remote Control became known since 1969) to design a fast control computer that would meet the growing needs of the national economy.

That problem could not have been resolved without highly parallel computing architectures¹. At that time the study of such architectures just started. The world and Russian experience boiled down to a few military developments. This is why the information was scant and every new attempt had to start from square one.

Such architectures were then and remain now a higher aerobatics school for all computer engineers.

At Laboratory No. 31 the "square one" was scientific ideas and first steps made in homogeneous and associative structures. That was the start of the PS brand ("Prangishvili-systems" in popular parlance [1, p.13]) of highly parallel computing and controlling systems with a reconfigurable structure. Reconfiguration was realized by means of program restructuring of connections among processing nodes according to the task structure.

The basic idea of reconfigurable-structure systems was to adapt efficiently the digital computing environment to the structure of the problems to be solved with a high level of parallel operation. In the homogeneous structure, this is assured by programmable commutation among logical cells and among

processors in the multi-processor architecture. At that time this was a novel and highly challenging direction, the ideas of which were implemented at subsequent stages of the world computing technology.

There were masterpieces in the art of computer development. Highly parallel multi-processor architectures that go beyond the limits of the conventional consecutive counting model of J.von Neumann required that their creators had an unconventional multi-dimensional but very sound thinking. (Here scientific concepts may fly very high to crash against tough engineering realities). In that marginal area of computer development, there are still more architectural secrets than actual solutions. Especially valued are achievements that have been tested in practice. Both positive and negative experiences lead to the most advanced multi-component architectures that are capable of complete immersion into the nanometer world of new VLSI-technologies and having therefore a colossal computing potential.

The Institute of Control Sciences responded to the minister's appeal in the early 1970s with offering a few directions of research. Those based on the findings of Prangishvili's Laboratory proved the most promising of all.

Two more circumstances contributed to the success of PS-family computers. In 1970 I.V. Prangishvili was promoted to the Institute's deputy directorship, while remaining the head of his Laboratory. The new status made it possible for him to cooperate very efficiently with the Ministry of Instrument-Making, Automation Facilities and Control System (Minpribor) and directly with numerous research and industrial organizations.

By that time, thanks to his outstanding qualities of a scientist, an engineer and largely his unique drive of a born leader, I.V. Prangishvili formed a strong team of powerful and talented authorities in the new field. They performed research in parallel computation based on novel architectural ideas and solutions in homogeneous computational structures and associative memory, and also in microelectronic technologies for development of integrated circuits.

¹ A similar need in increasing the production by using a highly parallel architecture has not arisen abroad until now when the integrated circuit production faced a heat barrier at increasing working frequencies. In the PS-2000 architecture this kind of architectural design was worked out back in the 1970s and is applicable to the latest deep nanometer range (45-32-22-12 nm) technologies.

That team included E.V. Babicheva, N.A. Abramova and V.V. Ignatushchenko who coauthored with him a book, one of the country's and the world's first, on homogeneous structures [3]. Of special interest was the Laboratory research on the ways of designing the associative memory and using it in a parallel associative processor that performed parallel data processing and in particular, parallel search. These projects as well as homogeneous computational structures were in the mainstream of the world's priority research. The Laboratory's researches G.M. Popova [9] and A.A. Chudin obtained significant results in this field.

I.V. Prangishvili, who became aware of the strategic significance and promise of using highly parallel computing architectures in civilian applications, used his new position of the Institute's deputy director to secure a full-scale support to his initiatives.

With his awareness of the novelty, scientific intensity and inter-disciplinary nature of parallel structure architectures the effectiveness of which is seen in both their productivity and economic performance, Prangishvili formed several research teams at his Laboratory in the early 1970s, which he gave a large latitude to look for new ideas.

M.A. Uskach headed the engineering of a homogeneous structure-based PS-300 (consisting of 300 arrays) micro-computer. By the mid-1970s the team had developed an operating prototype of PS-300, the world's first homogeneous structure-based computer. At the later stage V.D. Malyugin took over the leadership of the team that concentrated on industrial production of such computers [4].

V.V. Ignatushchenko headed the team in charge of developing a large high-performance homogeneous structure-based system that was called PS-1000. Originally the computing field of the system was supposed to consist of 1,000 arrays, but, because of irresolvable problems in making that field and others, the PS-1000 project eventually transformed into a PS-3000 multi-processor architecture [6].

M.S. Sonin's team, in which V.A. Lementuyev played an outstanding role, made experimental samples of integrated circuits that were used at early research and prototype making stages. Iveri Prangishvili who understood the promise of the integrated circuit technology provided reliable support to this line of research.

The theory of homogeneous and associative structures was largely in place by early 1972s. This research was the front edge of the then science that could not be backed by practical engineering. A faultless engineering instinct and intuition of a born leader made it possible for I.V. Prangishvili to understand that a "back-up" research project was needed in which the latest fads would not dominate over the world's engineering experience in design of high-performance multi-processor systems.

In the early 1972s Prangishvili invited Cand. Sc. I.L. Medvedev to join his laboratory; by that time Medvedev was widely known in the Institute as a creative innovative engineer and a thrusting designer. He had been one of the first Moscow Energy Institute graduates who received thorough training in the Computing Technology and shared in manufacture of the first Soviet Ural digital computers. At the Institute of Automation and Remote Control obtained a valuable experience in control, had been trained at the Institute graduate school and defended the Cand. Sc. Thesis on design of digital controllers that solved difference equations at Ya.Z. Tsytkin's laboratory.

In the early 1972s a new research team set up at the boundary of Prangishvili's and Ya.Z. Tsytkin's laboratories, it was headed by I.L. Medvedev and included A.A. Chudin and Yu.S. Zatuliveter, and a year later E.A. Fishchenko and others. Institute Director V.A. Trapeznikov supported the setting up of the team.

Medvedev was quick to appreciate the potential of homogeneous and associative structures. He succeeded in combining his knowledge of multi-processor architecture with his personal experience in conventional

computers and in the development of a new range of digital controllers that solve difference equations with the new computing performance of homogeneous and associative structures, which Prangishvili and his followers had obtained by that time.

As early as late 1972s Medvedev's team formulated a scientific concept and architecture of homogeneous associative multi-processor (HAMP) that was later incorporated in the multi-processor computer PS-2000 [10].

The HAMP solution field reconfigurable structure combined a set of similar arithmetical-and-logical units (ALU) with registers covered by associatively controlled regular and turnpike data-exchange channels. The homogeneity manifested itself at the level of an all-purpose processor element (PE). This architecture controlled by a single command flow from a common control unit made it possible to combine the advantages of multi-processor and pipelined parallel computation of numerous data flows to increase the speed in proportion to the number of PEs. Programmable rearrangement of the connections among PEs in this architecture realized the entire class of difference equations.

This technique was not yet all-purpose because it was applicable only to difference equations. What is important, however, is the fact that parallel data transmission via a shift between processor elements in line with the model of handling difference equations was synchronized with the performance of arithmetic-and-logical operations. This assured the highest possible efficiency of the pipelined parallel run of massive computations in modes that later became referred to as systolic.

At a later stage this PS-2000 technique of programming by restructuring the solution field was extended to various problems where massive parallelism was statistically disclosed. The new architecture combined the best ideas of homogeneous/associative structures and conventional multi-processor techniques. It showed high efficiency of parallel computing at low cost to control and to fully meet the engineering and manufacturing realities. In this way the performance is improved by

increasing the number of PEs by using the generally available (low-cost and slow) element base. This is what largely explained the successful application of PS-2000s that became the world's first computer using the large-scale parallelism and was manufactured on an industrial scale.

I.V. Prangishvili's strategy could not work better. It was only in acute competition of research teams that the desired practical results could be achieved. The goal of making the PS-2000 prototype at the earliest research stage a feasible engineering tool provided decisive advantages for launching an industrial scale manufacture of the computer.

Being a clairvoyant and a system-forming integrator, I.V. Prangishvili could identify in the welter of germinating projects those that would become the mainstreams of future technologies. In particular, long before the "C-cube" (Control, Computation, Communication) field of research became dominant he knew that the control science needed new computing and communication technologies. This was the reason why he set up a team at his Laboratory that conducted research in computer networks and switchboards for multi-processor systems, appointed G.G. Stetsyura and V.S. Podlazov to spearhead the research [11] and supplemented computer research. His choice of both the line of research and researchers was faultless. This research was carried out at the highest possible scientific and engineering levels; some findings left foreign research in these fields significantly behind.

All efforts for reconfigurable structure systems development launched at Laboratory No. 31 promised a significant improvement in the computing speed with solving numerous problems at the same time and adapting the computing resources to the problems to be solved. This approach helped to offset the low speed of system elements.

A nearly accidental meeting against a background of a temporary détente in the USSR –US relations with senior officials of the leading US supercomputer Control Data Corporation (CDC) was led by the corporation's Vice-President Robert Perkins who visited and held talks at the Institute of Control

Sciences in May and June 1973. The CDC leading officials listened to the reports papers presented by I.V. Prangishvili, V.V. Ignatushchenko, and I.L. Medvedev and compiled a memorandum in which they expressed an acute interest in equal cooperation with the Institute. They suggested setting up a joint venture in which the CDC would undertake to construct factories that would make state-of-art elements, disk memories and three collective use centers [1, p. 21], while Soviet researchers and engineers would develop reconfigurable structure multi-processor computer systems.

Unfortunately, despite Persistent's lobbying of this proposal, these promising plans did not materialize, for in 1974 the notorious Jackson-Vanik Amendment was passed following which joint activities were curtailed even before they started in earnest.

Nevertheless, the interest shown by the CDC in what Prangishvili's Laboratory did encouraged the Soviet Minpribor to start in 1974 the drafting of a Program aimed at developing the high-speed parallel computers of the PS family.

1974 – 1990. The PS Computer Brand

A technical assignment to develop and start the manufacture of new PS-300 and PS-2000 computers was drafted at the Institute of Control Sciences. Thanks to tremendous supporting efforts made by M.S. Shkabardnya (Minpribor) and I.V. Prangishvili, the assignment was approved as early as by summer 1974. The acronym PS denoting one of the most original and advanced Russian computer brands was also approved then.

I.V. Prangishvili could choose the Institute's partner in carrying out the Program among the Ministry's best research and industrial organizations. The list of possible partners included INEUM – the Moscow-based Institute of Electronic Control Computers and NII UVM – the Severodonetsk-based Scientific-Research Institute of Control Computers (affiliated to NPO "Impuls" – Science and Production Association) that

supervised the manufacture of SM-3/4, M-6000/70000 and SM- ½, and also TNIISA (Tbilisi Instrument-Making and Control Hardware Research Institute).

Those were the Ministry's leading plants in charge of making aggregate systems of computing machinery (ASVT). That system had become the core of the country's policy to make enough comprehensive industrial process automation systems that were to be built around common hardware and software expected to provide digital equipment to control entire manufacturing cycles. The ASVT design principles had been worked out at the INEUM and NII UVM headed by E.N. Filinov and V.V. Rezanov, respectively, back in 1960s. Computing hardware of numerous ASVTs were under development in these factories in 1970-1979.

The TNIISA was chosen to make PS-300 microcomputers, because that institution specialized in control hardware for microcomputers that were actually controllers.

The choice of the factory for making PS-2000s was for some time between Russia's INEUM and Ukraine's Severodonetsk-based plant. Both were very experienced in developing and manufacturing Russian versions of minicomputers on a relatively large scale.

The choice was ultimately made in favor of the NII UVM (Scientific-Research Institute of Control Computers) headed by V.V. Rezanov and NPO "Impuls" headed by A.A. Novokhatnyi, because by that time those organizations had completed the development of SM-1/2 and M4030 computers, while the INEUM was still engaged in the development of SM-3 and SM-4. Besides, the choice was probably influenced by the fact that the NII UVM had been developing a nation-wide air ticket reserving system Sirena (chief design engineer V.A. Zhzhikashvili of the Institute of Control Science) for a fairly long time. In the course of these activities in 1972 the NII UVM merged with the Severodonetsk Instrument-Making Plant (SPZ) to set an NPO "Impuls"(Science and Production Association).

Thus there started a large-scale innovative project in promoting the manufacture of advanced PS family computers in Russia.

PS-300 Microcomputers

In order to manufacture homogeneous structure-based PS-300 computing units as micro-computers, new integrated circuits for logical cells in that array had to be made on an industrial scale. I.V. Prangishvili took charge of that engineering and organizational job. Teams of the Institute, PTNII (Project Technologic Scientific-Research Institute, NPO "Elektronpribor"), the Yaroslavl' Microcircuit Factory and the Minpribor developed and launched the manufacture of the microcircuit YaOS-212 [1, pp.13 -14]. Those microcircuits were made of MOS (metal-dielectric – semiconductor) transistors; that was also a revolutionary step at that time.

The YaOS-212 microcircuit became the chief element for the first homogeneous restructurable structure-based PS-300 computer made jointly by the Institute of Control Sciences and the TNIISA [3].

The computer operated in a teamwork with units that communicated with the process to be controlled and interface units having an operator in a computing control system. It was expected to be used as a low-level computer in the data collection and processing computer in the process control system. The computer was the core of local control systems, local control units for continuous processes and also of automated monitoring and measuring systems.

That system was a unit unprecedented in Russia or anywhere else. Its processor was built around a homogeneous reconfigurable structure the adjustment of which made it possible to carry out a range of operations, some of which at high level. In addition to conventional operations such as addition, subtraction or shift, the chosen size of the homogeneous structure made it possible to perform various operations such as multiplication, division, recoding, computing the value of a polynomial and others in one adjustment.

The PS-300 machine language could operate vector-valued data processing

commands. Such commands were used, because they reduced relative consumption of adjustment time and data was processed in a pipelined fashion; furthermore, quite a few algorithms used in process control and data processing could be effectively expressed as vector operations.

In PS-300 the set of commands performed in the homogeneous structure may be expanded by including larger problem-oriented commands that are equivalent to the commands of conventional computers. These specifics of PS-300s made it possible to streamline applied programming and increase the actual speed.

In 1976 the Tbilisi-based Research and Production Association "Elva" started serial manufacture of the computer. Later the computer was modified in several ways, in particular, into a PS-320 model.

Simultaneously, the Institute and NPO "Impuls" engineers guided by I.V. Prangishvili developed high-speed reconfigurable structure multi-processor computer systems PS-2000 and PS-3000.

A Multi-Processor PS-2000 Computer [7]

In the 1970s the country's national economy urgently needed high-speed computers to process large data amounts and flows for seismic surveying, telemetry and sonar devices.

Full-scale processing of seismic surveying data required 10 billion to 100 billion operations per second, or several orders of magnitude faster than all the country's computers could provide together. Seismic surveying, real time problems in acoustics and radio location and metrology required natural parallel operation, but no high word length.

The multi-processor computer PS-2000 had an architecture with a single instruction flow and a multiple data flow (SIMD) [5, 8]. It used serially made small control computers SM-2M of the NPO "Impuls". These small computers were intended for fast parallel processing of large amounts of data and were very efficient in resolving a fairly wide range of problems with mass parallelism at the level of arithmetic-and-logical and memory operations.

EGVK PC-2000 system in the maximum configuration

The monitoring subsystem built around a small control computer SM-2M handled the functions of an operating system, translation, text editing, computation under auxiliary programs, control of the external memory and mapping tools.

A modular structure, robust elements that did not require special cooling, and a software system with a flexible set of adjustments that could write programs that were not dependent on the number of PEs in the EGVK added longevity and repair ability to PS-2000. In effect the EGVK could stay operational at least 20 hours per day in expeditions.

The PS-2000 multi-processor computer with SIMD architecture was designed to process at a high speed large amounts of data by using regular algorithms that could run parallel operations. It could handle a single instruction flow and multiple data flows. Its single-type processor elements were structured into a totality and a common control unit. Every processor element included an arithmetic-and-logical unit (ALU) with a set of general-purpose registers, a memory unit, a local address arithmetic unit, an activating unit and fragments of a regular and turnpike channels. A common control unit contained an ALU with a set of general-purpose registers, data memory, an addressable arithmetic unit and a micro-command unit.

MICROCODE PS-2000 [12] was the basic industrial programming language that showed the PS-2000 micro-command system in an illustrative mnemonic way. This along with a

possibility to develop highly efficient parallel programs made widely used in such systems.

The EGVK were especially widely used in geophysical research. As early as in the 1970s seismic surveying tapes the country's mineral resources and computing centers managed to process just a few percent of what 1,000 surveying teams sent within a season.

For data handling of seismic surveying of oil and gas fields on EGVK PS-2000, at the Moscow-based All-Union Scientific Research Institute (VNI) "Geofizika" (V.M. Kreisberg and A.A. Bogdanov's team) with the assistance of Institute of Control Sciences, the system of industrial processing of geophysical data SOS-PS was created [13]. The industry successfully operated nearly 90 PS-2000-based EGVKs. That activity made it possible for the country to obtain over 200 million rubles although on designing of all PS just nearly 15 million rubles was expended.

Pipelines of PS-2000 computers provided a speed of up to one billion operations per second to process hydro-acoustic data in real time (E.R. Lazebnik, I.I. Paishev, Institute of Control Sciences).

Since mid-1980s to 1998 the multi-processor PS-2000 computer was connected to the Elbrus super-computer to process telemetry data sent by the Mir space station.

Foreign sources [14,15] regarded PS-2000 computers as the most advanced and the fastest serial Soviet computer. It became the world's first multi-processor computing system applicable in various industries and having been manufactured on an industrial scale for nearly 10 years.

Continuing what the PS-2000 started, in the late 1980s and early 1990s the Institute of Control Sciences team (I.L. Medvedev, Yu.S. Zatuliveter, E.A. Fishchenko, V.A. Krotov) carried out development of highly parallel architectures for VLSI-immersion of multi-processor architecture. The architecture was developed for a multi-processor implementation of VLSI crystals and was balanced at all levels of its parallelism.

The development of highly parallel architectures is the most complicated multi-factorial problem that requires highly

intelligent leaders of high personal qualities as well as the highest possible technological culture of the country.

The career made by the PS-2000 computer, which neither made noise or fanfare nor was awarded big prizes, became the most cherished bonus and a cause of professional pride on the part of its designers for nearly two decades.

The PS-2000 remains one of the best Soviet and Russian computers; foreign experts share this view. Its unique architecture is a precious contribution to the world computer making, which is valuable even today. The today's computer elements wait for our designers to make the next step.

The extension of PS-2000 ideas to multi-nucleus crystals will open a new chapter in the Russian computer industry.

PS-3000 Multi-Processor System

The PS-3000 multi-processor system is a member of the MIMD class, multiple data flows controlled by multiple-instruction flows. They can operate in parallel branches, programs, threads and processes. In such systems every processor has its own control unit, local memory for storing data and programs and also a larger memory that stores data and programs for all processors. The processors operate asynchronously and interact dynamically by using common resources as the need arises.

In their structure and dynamics, such systems are much more complicated than the SIMD class. The degree of parallel operation in program branches is inferior to that at the level of simple operations that are characteristic of SIMD- architectures which require static (at the level of program translation) exposure of massive parallelism.

MIMD and SIMD systems supplement each other and are intended for different kinds of problems. MIMD systems that are more difficult to run in parallel take up problems in which interactions are essentially asynchronous and make up an inseparable part of system control algorithms that function in the

environment with unpredictable times of events requiring fast interruption and fast control signals.

The PS-3000 architecture became another field where the ICS (Institute of Control Sciences) and NII UVM (Scientific-Research Institute of Control Computers) joined efforts in developing the multi-processor system with common operating memory, a multiple flow of instructions and vector-valued processors. These systems were intended for those kinds of problems that require high speed and essentially asynchronous restructurability of the computing system, which makes possible dynamic redistribution of computing resources in response to the requirements made by current computing and control processes [6,16].

In developing this kind of computing system, an original principle of resource restructurability was implemented. The multi-processor system was made capable of distributing dynamically the computing resources of every type among problems and/or their fragments. This redistribution was carried out by software and hardware tools in response to current requirements made by the problem or its fragments that could not be predicted in advance.

For the PS-3000 system, there was developed an original operating system was developed that controlled several multi-purpose processors and special processors operating under their control; so was the translator from the FORTRAN language expanded by parallel operations and also the translator from the ADA language.

The PS-3000 and PS-2000 systems supplement each other and belong to quite different kinds of architectures intended for resolving different kinds of problems. What they had in common was a low-cost and so generally affordable domestic set of elements.

A State-Run Innovation Conveyor

I.V. Prangishvili's choice in favor of V.V. Rezanov's NII UVM and A.A. Novokhatnyi's NPO "Impuls" proved entirely correct. That decision contributed to the

construction of a large ministerial innovative "Science-Industry-Consumer" conveyor the construction of which started in the course of setting up the air ticket reservation system Sirena. It was in the course of that project initiated by his close friend Vladimir Zhozhikashvili that the NII UVM merged with the Severodonetsk-based Instrumentat-Making Plant (SPZ) to set up NPO "Impuls" (Science and Production Association). That was the first Ministry-backed innovation conveyor of the Control Sciences Institute (ICS) – the Control Computer Institute (NII UVM) – the NPO "Impuls" – the national economy".

The Minpribor headed first by N.K. Rudnev and later by M.S. Shkabardnya acted very quickly in innovative reorganization of its plants for large scientific projects. The Institute of Control Sciences was the chief author of big scientific ideas in the innovation triangle of science, design and industry. The successful large-scale innovative project Sirena was followed by an equally ambitious, large-scale and successful project of using the Reconfigurable Structure PS Computers brand. This was not a one-shot event, but a nation-wide and smooth running macro-conveyor of "Fundamental Science (represented by the Institute) – Applied Developments (represented by the Control Computer Institute) and Industry (represented by the NPO "Impuls" plant) – Large-scale use in the National Economy".

The success of the nation-wide Sirena project and the PS-2000 project, which covered all stages of an innovative cycle from the basic idea to mass consumption, showed that those were lucky fruits of the innovation mechanism functioning in the state machinery rather than just individual happy-end stories.

The uniquely powerful PS-2000 computer was one of the latest science-intensive industrial products of that conveyor.

The operating conveyor is known to be ahead of its time in that, simultaneously with producing a current result as a consequence of the existing experience, it generated new ideas and new solutions.

In particular, simultaneously with serial manufacture of the PS-2000 computing

system, the next generation PS-2100 computer was developed and manufactured in the late 1980s. The NII UVM (Control Computer Institute) and the Voronezh Semiconductor Instrument Plant used the basic matrix crystal technology to make large-scale integrated circuits or LSIC. As a consequence, the computer size was just one fifth of that of its predecessor and its maximum speed was as high as 1.5 billion operations per second.

The analysis of the world market economy in the field of science-intensive technologies suggests that the large-scale innovation develops from basic research to consumption via developed conveyor innovation structures. The Minpribor did just that as early as in the late 1960s in the context of a centralized economy.

Minister K.N. Rudnev and his successor M.S. Shkabardnya made an immeasurable contribution to that very difficult but eventually successful process of organizing the innovative conveyor. Mikhail Shkabardnya and Iveri Prangishvili cooperated very constructively. Owing to their complete mutual understanding and titanic efforts, the computer Science acquired Industry and the Industry was enriched by Science. Owing to their activities, the country kept abreast with the world in the extremely important field of computer making despite the lagging elements. And more importantly, in the sphere of general purpose computers with mass parallel architectures, we went ahead in regard to the rest of the world more than on two decades.

The Nuclear Project: Nuclear Power Station Control [17, 18]

Dr. Sc. (Eng.) M. S. Shkabardnya recalled [1, p. 29]: "in 1987 the USSR Council of Ministers appointed the Minpribor to act as the leading agency in development, construction and shipment of automatic control systems for promising VVR-1000 nuclear power units. The Institute of Control Sciences Director I.V. Prangishvili was appointed designer-in-chief of such control systems. NPO "Impuls" (Science and Production Association) was told to develop and supply software-and-hardware control systems. At that time a team of his Institute's

researchers directly led by I.V. Prangishvili developed a concept of a distributed failure-proof control system that would meet the IAEA (International Atomic Energy Agency) safety and automation degree requirements. The Energy Industry Ministry and Minpribor's Scientific and Technological Councils approved and adopted the concept that became the core of the control system for the Bashkirean Nuclear Power Station, the construction of which was planned in those years".

Dr. Sc. (Eng.) A.A. Ambartsumyan whose laboratory was one of the leading participants of its development presented the concept [1 p. 32, 17] with scientific breakthroughs at every level: the top level would rely on an information support system relying on an expert system and a knowledge base and the bottom level relying on new types of regulators and a distributed logical control.

One of the most important positions of the concept was an argument in favor of developing a new kind of hardware, parallel-structured programmable automation hardware (SPA-PS), the basic ideas of which followed in the footsteps of the PS-2000 and PS-3000 computers and called for distribution, specialization and control of processing and communication processes.

The development of control systems for nuclear power stations continue today (F.G. Poletykin, N.E. Mengazetdinov). The Institute of Control Sciences is at the head of the development of control systems for the top block level of nuclear power stations. Its researchers have developed control principles, original software [18] and detail and contractor designs of control systems for the top level in the nuclear power station the construction of which is underway in Busher, Iran, and later for such a station in Kudankulam, India.

**Academy members A.P. Alexandrov,
 I.V. Prangishvili and
 V.A. Trapeznikov discuss the concept of the
 control computer of a nuclear power station**

Prangishvili summarized his work in development of control systems for nuclear power stations in his books [19, 20].

1990 – 2000. Towards New Peaks

No matter how busy he was with projects of national importance and the burdensome struggle for keeping the Institute alive, I.V. Prangishvili never ceased looking for new fields of study that could benefit the science and practice of control.

In the 1990s Prangishvili was deeply involved in a team with A.N. Anuashvili and V.V. Maklakov that worked out the background principle of detecting the moving objects [22, 23]. As a moving object appears in the field of view, the background intensity changes as the object emits or absorbs radiation.

The earlier convention was that the object was not seen until its reflection of the search signal and so the background was a kind of noise that needed suppression. The team discovered that the background radiation was a function of the object radiation; consequently the background variations were insightful about the object moves. This is especially important when the background signal viewed as noise is much stronger than the useful reflected signal.

In the 1980s the background principle was studied in detail for detection of moving

objects such as “stealth” aircraft, tanks, ships, etc., the coating of which absorbs or disperses radar signals.

There are good reasons to believe that the new principle will improve existing radio, light, or sonar efficiency in detecting the moving objects that are hard to detect, in particular those that are manufactured with the use of the “stealth” technology. The principle may also be used in stepping up the security of airports, seaports and other important sites, and in physical, biological, medical, and other research.

System Regularities

In his late scientific life, I.V. Prangishvili studied control and management at a higher level of complexity and generalization such as science and life style in the historically unprecedented context of information space globalization; search for ways to work out a more perfect state structure and harmonization of public and production relations.

This field was so important to him that, within less than 10 years of his life, he wrote nearly 50 works, of which six were books, on this subject.

Prangishvili’s books of that period applied systems analysis techniques to establishing the general principles of control and management in nature and society in the context of globalization of space and of management process [24-27].

I. Prangishvili succeeded in recognizing the new global factors to find common features in various approaches to studying the complex natural, man-made and social systems and the find certain key regularities and conditions of sustained development in large strongly connected systems.

This research displayed a return to the sources of cybernetics, or control engineering. One of the chief postulates that Norbert Wiener formulated back in 1948 on a common nature of control in machinery, living organisms and society had not been viewed in a constructive light by the control science and engineering.

This is quite understandable. From the 1950s to the 1980s the control theory and applications dealt chiefly with technogenic plants and systems

or with organizational systems consisting of a few components. Such systems were not too large or strongly connected enough for their systemic (collective) properties to dominate over individual properties of their components. Technogenic systems used to consist of fairly imperfect and functionally weak, in today’s views, elements and structures. For this reason, their complexity was felt less at the top systemic level of interaction among numerous plants than at the bottom level of individual objects manufactured by using cumbersome and unreliable elements that were hard to operate.

Radical changes started to happen in the 1990s. First dozens, then hundreds of millions and now even billions of computing units of networks were involved in the global and strongly connected information space. That space included all spheres of life and became the chief reason of uncontrollable and avalanche-like globalization of mutual influence of an increasing number of large and small disturbances. The dominating and global impact made by the factor of “law of large numbers” has become obvious. It leads to general systemic regularities in the functioning and development of the entire totality of components of large-scale systems and their domination over the properties of individual components.

Long before a lot of other people had done so, I.V. Prangishvili became aware of the immense risks in the unprepared and so uncontrollable elemental force of globalization. Being a profound, insightful and gifted system analyst, he made colossal efforts to analyze these processes from the viewpoint of basic sciences and to elucidate the causes of general regularities in the evolution of global systems and processes.

Iveri Prangishvili was convinced that control sciences alone could “curb” the unrestrained globalization released into the world. Economic and political tools alone were essentially incapable of handling new challenges. Indeed, only the scientifically founded control models and computing instruments that implement the models could guarantee a balanced and safe evolution of supercomplex cybernetic systems. He also felt

that humanity must have relied on the infinite set of research tools provided by control sciences and a progress of computer network and data processing technologies to and formulate implement general models of a sustained development of the world's socio-system as an entity and its parts.

I.V. Prangishvili understood that the control science was not mature enough to handle global problems of the current epoch in the context of global and strongly connected but utterly heterogeneous information space. The exceeding heterogeneity of that space makes it hard to control or manage the globalization processes. The control science cannot at this point take up the mission of global ordering, because it has been split and needs an integration of itself on the basis of fundamental control principles that are, as Norbert Wiener noted, true for natural and man-made systems of any level of complexity.

With his broad range of interests and personal experience in the making of new directions of the control science, Iveri Prangishvili could not overlook the signs of a deep methodological crisis in their development. As an initiator of numerous large-scale projects, he, more than anybody else, felt the pressure of resistance to innovations increasing with their scale. Prangishvili attributed the cause of this resistance to the worsening split of control sciences and increasing number of its hardly compatible varieties. The accelerating technological progress posed problems of increasing scale and variety, and the increasing notion language barrier between them was increasingly difficult to overcome during his lifetime.

The conflict between the need to resolve fast the increasingly difficult problems by using an arsenal of narrowly applicable tools of increasing complexity can be overcome in one of two opposite approaches.

One of them is "upward, taking up each case separately". The increasing variety of problems that become increasingly complicated are solved by using increasingly complicated and expensive technologies "for

specific problems"; these technologies require spending increasing intellectual, financial and time resources. This "frontal" and money-consuming approach largely relies on the "art" of heuristic "partial" solutions to "an eclectic methodology". This approach still dominates the applied fields of mass production and services and gives rich and developed countries an advantage over poor and underdeveloped ones. As the globalization continues, this approach reaches a scale of costs that are unaffordable for any economy. However vast the resources are, they are limited and so this approach has nearly exhausted its strategic potential. Struggle with the complexity can not be conducted by escalating the complexity by means of eclectic building of new layers of complexity. Other, conceptually, systemically and technologically wholesome approaches are needed.

The other is "downward, using general position and applying general methods". This approach relies on the basic findings of science that offer the possibilities for resolving large groups of problems by using basic principles and general methods. As systems become more sophisticated and certain critical sizes are reached under the effect of the factor of "large numbers", the system regularities of their functioning and evolution become apparent. Unlike the preceding case, the complexity must be overcome by detecting and eliminating the original causes of this complexity and the undesirable dynamics of processes in global systems rather than by overcoming the increasing complexity. Its elimination becomes possible by generating minimal control actions ("wherever and whenever proper") with mandatory recognition of the context where the global systems evolve.

As long as the technogenic environment remained fragmentary, weakly connected and not very "dense" conditions for stable regularities in the functioning and development of all systems remained not apparent. For this reason, application of "general approaches" remained an exception. When the number of

interacting components reaches the critical value, the quantity turns into a quality. We live now in exactly such a period. A new “quality” may be desirable or otherwise. Science must step in to launch a desirable transition of the kind to which Iveri Prangishvili contributed so much.

Cybernetics started with an argument that control proceeds in the same way in the living and non-living nature, but the control science has taken up these two worlds separately and studied them using different approaches. But this situation needs a change. Biological systems must be designed by using engineering principles and, conversely, the study of the global technogenic information space must be studied in terms of homeostasis of living systems, without which destructive trends cannot be brought under control. On numerous occasions these trends take on global scales even before they are identified and existing arsenals of methods and technologies that work locally cannot respond fast enough to generate adequate control actions.

At today’s stage the Future is no longer with those who have survived the battle of life. As life develops nobody will probably survive. Science must see to it that the Future will happen [28]. Future is becoming a direct “mind-made” product of the highly organized work of scientists, especially control and computer scientists. In the new world, whose advent I.V. Prangishvili felt before quite a few people, politicians and economists alone who cannot operate proper techniques cannot solve problems in stabilization of social systems. The world is becoming cybernetic, and regularities of its development are new control science and engineering problems.

Survival methods must still be developed. Systemic research carried out by Iveri Prangishvili in that period probably discovered a code of the future that generations of scientists have to analyze and learn to operate. His works may contain keys to the general control theory that will open for us a possibility to guarantee that Future will happen.

The Director’s Mission: to Save and to Keep

In 1987 I.V. Prangishvili was elected on an alternative basis and approved as the director of the Control Sciences Institute.

In 1961 the Institute was resubordinated from the USSR Academy of Sciences to the State Committee of Council of Ministers of USSR on Automation and Mechanical Engineering that later was transformed into Ministry of Instrument-Making, Automation Facilities and Control Systems (Minpribor), the Academy remaining in charge of scientific guidance and social and cultural support of the Institute. In the course of the reorganization in the late 1980s, the Minpribor was dissolved. In effect, the Institute and its new director had to think of its survival.

The Institute had a choice of privatization and becoming a joint stock company, becoming a state-run center and returning to the tenets of the Academy of Sciences. I.V. Prangishvili chose the latter way and used his entire potential and experience of an organizer to keep the Institute in the Academy’s system. On January 1, 1991 the Institute was transferred to the Academy of Sciences in line with an order of the Academy’s Presidium and the Electric Engineering Industry and Instrument-Making Ministry. In this way the Institute regained its pre-1961 status of the basic research institution. I. Prangishvili was not only an innovator in science, an author of ideas that came long before they made a new vogue, an inspiring and driving force behind large-scale research projects, he also had a strong impact on the Institute management style. The system of evaluating the performance of laboratories that has been in place since 1990 made bonuses a function of research performance. Many prizes are awarded once a year for outstanding results in basic research. Some of these prizes were named after best scientists whose contribution to the control science he highly appreciated. Certain prizes were given for research carried out by scientific teams over a period of five years; some are awarded for individual achievements during a year. Scholarships named after Academy member V.A. Trapez-

nikov are awarded to young scientists who have defended the best theses. In extension of this, a scholarship named after Iveri Prangishvili is awarded to the best graduate students of the Institute.

I.V. Prangishvili took over the Institute in a difficult period when the country changed and so did the scientific paradigm in which the Institute had functioned since its foundation. The Institute, like the entire Russian Academy of Sciences, sustained heavy losses in the number of the personnel and the quality of its research; still, Iveri Prangishvili maintained the Institute, its creative atmosphere and the mutual trust and respect in its teams. He continued in the footsteps of his tutors and rescued the Institute's traditions and corporate spirit.

Social Work

I.V. Prangishvili successfully combined scientific activities with social work. Whatever he did in this field as a member of the City Council, a member of public organizations at the Institute and elsewhere, he felt responsible for what was assigned to him, cared for sentiments and needs of common people who asked him for help.

Iveri Prangishvili was a deputy of the Moscow City Council, where he again displayed his lifetime habit of caring for people, for a long time. In addition to being directly engaged in various activities as the Council's member, he was a member of the borough legislature where he attended sessions, received members of the public, and supervised execution of the electorate's wishes. Prangishvili was elected in a precinct where numerous Institute's personnel resided. Their everyday concerns such as the operation of municipal transport, trading centers, medical institutions and housing became his concerns. The Institute became essentially the neighborhood's patron; it established contacts with local services, coordinated their activities in line with local development plans. I. Prangishvili was instrumental in having garages and parking lots constructed and improvement

of the living standards for the Institute personnel.

Iveri Prangshvili had love for Georgia, the country of his birth. In 1992 together with S.A. Tsagareishvili he set up a Society of Georgians in Russia. He chaired that Society until his death. The Society's goal was to preserve the Georgian language, national culture and traditions and also to promote cultural links between Russia and Georgia, and between the former Soviet Republics and the rest of the world.

With P.P. Parkhomenko, Russian Academy of Sciences corresponding member, on the Socialist Revolution anniversary

Under I.V. Prangishvili's guidance the Society acted as a bridge that brought together the peoples of the multi-ethnic nations of Russia and Georgia via cultural, economic and social links. At present the Society boasts of a membership of over 50,000. It shares in the activities of numerous interest groups in which it is an associated member or a founder. The Society organizes round-table discussions, conferences, literary debates, presentations of books, exhibitions of Georgian painting, and events marking historical dates in the history of the two countries, sporting events, school Olympics and numerous others.

Conclusion

Being a trail breaker is never easy, especially in science. In addition to the professional talent, one needs an inherent gift

of the leader who makes it possible for people and the community to overcome the subconscious fear of the future, for everybody and himself or herself to believe in him or her. Only those win the trust who live a full life in the Present and in the Future and *knows* the way to ascend.

Being “a prophet in one’s own country” is never easy, especially for the head of a leading academic institution, because his ideas that run ahead of his time are not necessarily accepted at once by prevailing scientific schools. A true scientist needs more than courage; he should defend his or her civil position and never stay apart from what is happening to his or her fellow-countrymen. Iveri Prangishvili made almost no mistakes. The problems that he identified towards the end of his life were so immense that their solutions will require efforts of generations of scientists.

The urgency of these problems is snowballing as the amplitude and frequency of world crises increases, the quality of their causes is ever new and the conventional “treatment” techniques do not work. As a consequence, tensions grow, economic and political cures that used to maintain a sort of stability of relations inside and between countries.

The first steps towards cybernetic rethinking of the changing world and working out new principles of its restructuring must be made without delay, but possible implications of these steps should be recognized. Iveri Prangishvili made a tremendous contribution to awareness and formulation of these problems. Who but researchers in the control and computing sciences can try to resolve them?

I.V. Prangishvili was the scientist who moved from control in narrow automation fields to large-scale computing systems and their comprehensive use in various fields of the national economy and finally to a general cybernetic picture of the world that is radically changing before our eyes.

Iveri Prangishvili used his talents of a researcher, an engineer, a leader, and an organizer to blaze that trail. He posed and resolved problems and involved the most active and talented in those activities. There is more to his heritage than exciting ideas. His ideas not only changed and are changing our

thinking, they formed new management and control structures that concentrated intellectual and material resources on most promising innovative fields and moved our world closer to the Future.

Prangishvili outlined a path towards the Future and showed that what was nearly impossible for laymen became possible in science. What he started should not be interrupted. Our duty is to become strong and courageous enough to make a steep ascend along that way, resolve the upcoming tasks in creation and cybernetic restructuring of the world that changes without our volition.

I.V. Prangishvili managed to say quite a lot before the world reached the point of no return after which the destructive consequences of uncontrollable globalization would become irreversible. He did not live to witness the public response matching his warnings. But he said the first Word. It is for us to do the Deed.

Acknowledgments

The above article presents only a small fraction of the collective memory of Iveri Prangishvili’s eventful life in science. Years and numerous volumes will be needed to make a more complete account of what he did and said and wrote. This article would have been impossible without memories of participants in and witnesses of events in the lifetime of generations. Some of them are no more. So those who are still alive and can add much to what has been said are so dear to us. They are in particular, E.V. Babicheva, P.P. Parkhomenko, M.S. Shkabardnya, and E.A. Trakhtengerts.

His colleagues and students N.A. Abramova, A.A. Ambartsumian, A.N. Anuashvili, V.D. Malyugin, F.F. Pashchenko, B.V. Pavlov, G.M. Popova, M.S. Sonin, G.G. Stetsura and many others who were in his powerful field of attraction have disclosed and may yet disclose more “secrets” of Iveri Prangishvili’s genius.

REFERENCES

1. Vassilyev S.N., Ed. Iveri Prangishvili: More than half a century in control science. - Moscow: Institute of Control Sciences, 2007, 200 p. (in Russian).
2. 70 years of the Institute of Control Sciences. – V.A. Trapeznikov Institute of Control Sciences,

- Russian Academy of Sciences, 2009, 580 pp. (in Russian).
3. Prangishvili I.V., Abramova N.A., Babicheva E.V., Ignatushchenko V.V. Microelectronics and Homogeneous Structures for Construction of Logic and Computing Systems. –Moscow, Nauka, 1967, 228 pp. (in Russian)
 4. Prangishvili I.V., Todua D.A., Vepkhvadze A.N. The PS-300 computer // Instruments and Control Systems, Mashinostroyeniye, No. 10, 1978 (in Russian).
 5. Prangishvili I.V., Vilenkin S.Ya., Medvedev I.L. Parallel computing systems with common control. – Moscow: Energoatomizdat, 1983, 312 pp. (in Russian).
 6. Ignatushchenko V.V. Structures of multiprocessor control computers. – Moscow, Energoatomizdat, 1984, 176 pp. (in Russian).
 7. Zatuliveter Yu.S., Fishchenko E.A. A multi-processor PS-2000 computer (history of development). / In book [1, pp. 52 -58] (in Russian).
 8. Zatuliveter Yu.S., Fishchenko E.A. A multi-processor PS-2000 computer. // Open Systems, No.9, 2007, pp. 74 – 79.
(<http://www.osp.ru/os/2007/09/4570286/>) (in Russian).
 9. Prangishvili I.V., Popova G.M. Microelectronic associative parallel processors. – Moscow: Sovetskoye Radio, 1972, 336 pp. (in Russian).
 10. Investigation of the principles of parallel computing units and their implementation in associative parallel processors. Institute of Control Sciences Report, State Registration No.7204559, 1972 (in Russian).
 11. Podlazov V.S., Stetsura G.G. Research products in expanding the potential of communication hardware for distributed multi-computer and multi-processor control and data processing systems. / In book [1, pp. 90 – 92] (in Russian).
 12. Fishchenko E.A. Design principles of a mnemonic code for multiprocessor computing systems with common control. In: All-Union Scientific and Technological Conference on the Problems in Design and Use of Very Fast Computers. – Moscow, Institute of Control Sciences, 1979, pp. 108 – 110. (in Russian).
 13. Amelina E.T., Zatuliveter Yu.S., Lazebnik E.R., Medvedev I.L., Neiman A.V., Fishchenko E.A. Migration of the Earth's temporary section in parallel PS-2000 Computers. (Fast seismological Kirchhoff transformation). – Moscow, Preprint/ Institute of Control Sciences, 1992, 36 pp.
 14. Wolcott P., Goodman S. E. High-Speed computers of the Soviet Union. //Computer, September, 1988.
 15. Wolcott P., Goodman S. E. Computing under the stress of economic reform: the case of high-performance computing in the former Soviet Union. //Communications of the ACM, October 1993, pp 25 -29.
 16. Ignatushchenko V.V. Reconfigurable - structure parallel computing systems: Promoting reliable execution of sets of interrelated assignments/ in book [1, pp. 117 -124] (in Russian).
 17. Prangishvili I.V., Ambartsumian A.A., Poletykin A.G., Grebenyuk G.N., Yadykin I.B. Status analysis and proposals on increasing the automation of power stations/ In book [1, pp. 59 – 89] (in Russian).
 18. Poletykin A.G., Zharko E.F., Zuyenkova I.N., Promyslov V.G. Byvaikov M.E., Mengazetdinov N.E. [1, pp 151 – 158] (in Russian).
 19. Prangishvili I.V. Scientific fundamentals of designing control systems for complicated power generating systems.- Moscow: Nauka, 1992, (in Russian).
 20. Prangishvili I.V., Ambartsumian A.A. Fundamentals of designing the control systems for complicated industrial processes. –Moscow, Energoatomizdat, 1994 (in Russian).
 21. Prangishvili I.V., Abramova N.A., Spiridonov I.F. Search for approaches to problem solution – SINTEG, 1999 (in Russian).
 22. Prangishvili I.V., Anuashvili A.N., Maklakov V.V. Regularity in an object starting to move. / Scientific Discoveries, diploma No. 55, 1996 (in Russian).
 23. Prangishvili I.V., Anuashvili A.N. Basic principle of detecting the moving object. // Automation and Remote Control, No. 8, 1997 (in Russian).
 24. Prangishvili I.V. A systemic approach and general system regularities. – Moscow; SINTEG, 2000 (in Russian).
 25. Prangishvili I.V. Entropic and other systemic regularities: Issues in control of complicated systems. – Moscow, Nauka, 2003 (in Russian).
 26. Prangishvili I.V. A systemic approach and improving control efficiency – Moscow, Nauka, 2005 (in Russian).
 27. Abramova N.A. On regularities and people / In book [1, pp. 159 -161] (in Russian).
 28. Prangishvili I.V. Responsibility for the Future. / Engineering Gazette, 1996, No.2 (in Russian).

**ივარი ზრანგიშვილი რელიგიისა და
მეცნიერების
ურთიერთმიმართების შესახებ**

*ალექსი გერასიმოვი, მიხეილ ვეფხვაძე,
კახა გორგაძე*
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

„მეცნიერება და რელიგია ერთმანეთს

*კი
არ მტრობენ, არამედ ავსებენ“*

აკადემიკოსი ივარი ზრანგიშვილი

რელიგიასა და მეცნიერების ურთიერთმიმართების საკითხი ძალზე მნიშვნელოვანია კაცობრიობისათვის, განსაკუთრებით ჩვენს დროში, თვითეული მათგანი ან ორივე ერთად აყალიბებს ადამიანის მსოფმხედველობას, რაც უმთავრესად განსაზღვრავს ადამიანის გრძნობებს, სურვილებს, აზრებს და ქმედებებს. მეცნიერებასა და რელიგიას შორის ურთიერთმიმართების საკითხი შეიძლება ითქვას ოდითგან მოდის, ადამის სამოთხეში ყოფნის დროს მას ყველაფერი ქონდა, ცოდნას იღებდა პირდაპირ ღვთისაგან და მეცნიერებასაც საფუძველი აქ ჩაეყარა, როცა ღმერთმა ადამს დაავალა ცოცხალი ქმნილებებისათვის სახელების დარქმევა. ასე რომ, მეცნიერებაც ღვთის ნებით იწყებს არსებობას. ადამის ცოდვით დაცემის შემდეგ ყველაფერი შეიცვალა და ადამიანს მოუხდა გადარჩენისათვის ბრძოლა, მაგრამ ღმერთმა, მართალია, დასაჯა იგი, მაგრამ მისცა საშუალება თავისი ქცევით ისევ დაახლოებოდა ღმერთს, ამისთვის მან ადამიანს მომადლა გონება, სურვილის გრძნობა, არჩევანის ნება და თვითშენახვის ინსტიქტი. ცნობილია, რომ უძველესი ადამიანების სადგომებში არქეოლოგები პრაქტიკული დანიშნულების საგნების გარდა პოულობენ, რელიგიურ ატრიბუტებს და ადგილებს სადაც ღმერთებს თაყვანს სცემდნენ.

ეს მეტყველებს ადამიანის მიერ ღვთაების თანდაყოლილ რწმენაზე. თუ გადავხედავთ ძველი ინდოეთის, შუა აზიის, ჩინეთის, ეგვიპტის და საბერძნეთის ისტორიას, ნათლად დავინახავთ, რომ მრავალი ათასწლეულის წინ ადამიანის პრაქტიკული ხასიათის ცოდნა, მათ შორის დაკვირვებით და კვლევებით მოპოვებული, საკმაოდ დიდი იყო. ასე რომ ადამიანის ცოდნა იმთავითვე მოიცავდა ორი სახის ცოდნას: რელიგიური (სულიერი) და პრაქტიკული ხასიათის (მატერიალისტურ) ცოდნას, რომლიც მას ესმარებოდა ცხოვრების კომფორტულობის გაუმჯობესობაში. ქრისტიანულ სამყაროში მეცნიერული ცოდნა ვითარდებოდა ეკლესიის წიაღში, სადაც შევირდებს ღვთისმეტყველებასთან ერთად ასწავლიდნენ იმდროინდელი ცოდნის შესაბამის საბუნებისმეტყველო დარგებს. ცნობილია, რომ ბევრი ფუნდამენტური აღმოჩენა, სწორედ, ღვთისმსახურებს ეკუთვნის. მაგალითისთვის საკმარისია გავიხსენოთ ნიკოლას კოპერნიკი ჰელიოცენტრული სისტემის ავტორი და გრეგორ მენდელი გენეტიკის ფუძემდებელი. ცოდნის მოცულობის და მრავალმხრიობის ზრდის შედეგად ჩვეულებრივი ადამიანი ვეღარ ითვისებდა მას მთლიანად, ამიტომ მოხდა ცოდნის თანდათან დანაწევრება სხვადასხვა დარგებად. ყველაზე დიდი განსხვავება აღმოჩნდა რელიგიური და პრაქტიკული ხასიათის (მატერიალისტურ) ცოდნას შორის. მათში ყველაზე დიდი სხვაობა ის იყო, რომ რელიგიური ცოდნა ჭკერეტიტ ანუ ინტუიციით იყო მიღებული, ხოლო პრაქტიკული ხასიათის (მატერიალისტური) დაკვირვებით და კვლევით. მე-17 საუკუნედან, როცა მკვლევარებმა დაიწყეს ექსპერიმენტის გამოყენება და შეძლეს ბუნების მოვლენებზე წარმოდგენების ისე გამარტივება, რომ შესაძლებელი გახდა მათი აღწერა მათემატიკის გამოყენებით, დაჩქარდა მატერიალისტური ცოდნის განვითარების ტემპი. შედეგად მოხდა მისი გამოყოფა ცოდნის დამოუ-

კიდებელ დარგად, რომელსაც მოგვიანებით მეცნიერება ეწოდა და მიაღწია ძალზე მნიშვნელოვან შედეგებს. აგრამ, სამწუხაროდ, ამ მიღწევების გააზრება ანუ ფიქრი და მსჯელობა იმაზე, მოვლენის რა ნაწილია აღმოჩენილი და რამდენად ახლოა სინამდვილესთან, თუ რას მოუტანს ახალი აღმოჩენები კაცობრიობას, როგორ შეცვლის გარემოს და ადამიანის სულიერ სამყაროს, მიმდინარეობდა გაცილებით ნელი ტემპით, ვიდრე მეცნიერული აღმოჩენები! საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა მიღწევების ძალზე სწრაფი პროგრესის შედეგად მეცნიერების გავლენა გასცდა ტექნიკის და ტექნოლოგიების განვითარების ფარგლებს და მეცნიერება გადაიქცა უმთავრეს სოციალურ-ჰუმანიტარულ ინსტიტუტად, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენდა და ახდენს საზოგადოების ქმედების და კულტურის ყველა სფეროზე. ამიტომ რელიგიის და მეცნიერების ურთიერთმიმართებას აქვს დიდი მნიშვნელობა. **„ეკლესიას უნდა ქონდეს მჭიდრო კავშირი მეცნიერებთან და ის სასიცოცხლო და, შეიძლება ითქვას, საბედისწერო საკითხები, რომელიც ადევნებს მსოფლიოს ეკლესიის ყურადღების მიღმა არ უნდა დარჩეს.“** [1]. საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა მიღწევები კი უმთავრესად ადამიანის მატერიალური კომფორტულობის ზრდაში გამოიხატა. ამით ისარგებლეს დაინტერესებულმა მმართველმა წრეებმა, რომელთა ხელში იყო (და არის) უმძლავრესი მედია საშუალებები და მოიპოვეს ფართო საზოგადოების განწყობა. ამით სამწუხაროდ მათ შესძლეს დაემკვიდრებინათ აზრი, რომ მეცნიერებას ყველაფერი ძალუძს ჭეშმარიტების და ბედნიერების მისაღწევად, ამიტომ „ღმერთის არსებობის შესახებ ჰიპოთეზა საჭირო აღარ არის.“ წარმოიშვა პარადოქსული სიტუაცია, რადგან ამავე დროს თითქმის ყველა გამოჩენილი მეცნიერი კოპერნიკი, გალილეი, ნიუ-

ტონი, პასკალი, მენდელი, პასტერი, ტომპსონი, მენდელეევი, აინშტაინი, პავლოვი, პლანკი და სხვა, ვინც კი უდიდესი წვლილი შეიტანა მეცნიერების განვითარებაში, ღრმად მორწმუნე ადამიანები იყვნენ! დარვინიც კი, რომელიც ევოლუციონიზმის ფუძემდებლად ითვლება, სიცოცხლის შემქმნელად ღმერთს აღიარებდა. იგი წერდა „დედამიწაზე სიცოცხლის წარმოშობის ახსნა მხოლოდ შემთხვევითობის ძალით იგივეა, რაც მტკიცება თითქოს ლექსიკონი ტიპოგრაფიაში მომხდარი აფეთქების ძალას შეექმნას“. ახლაც, რამდენიმე წლის წინ ინგლისურ ენაზე გამოიცა წიგნი: „თანამედროვე მეცნიერთა რელიგიური არსი“. წიგნის ავტორები არიან ნობელის პრემიის ლაურეატები. მათ დაუგზავნეს 133 ყველაზე გამოჩენილ მეცნიერს კითხვა: „ეწინააღმდეგება თუ არა ქრისტიანული რელიგია მეცნიერებას და იცნობენ თუ არა ისეთ მეცნიერებს, რომლებიც ამ წინააღმდეგობას გრძნობენ?“. 116-მა უპასუხა, რომ “არ ეწინააღმდეგება და ასეთ მეცნიერებს ჩვენ არ ვიცნობთ.” 17-მა საერთოდ პასუხი არ გასცა [2]. მაგრამ განსაზღვრული წრეების ზეგავლენით მასმედია განაგრძნობს რელიგიასა და მეცნიერებას შორის უფსკრულის გაღრმავებას. ეს იმიტომ ხდება, რომ მორწმუნე ადამიანის მორალი კარდინალურად განსხვავდება ურწმუნოს მორალისაგან და ამ უკანასკნელის მართვა გაცილებით ადვილია, რადგან რწმენა ღმერთის არსებობისა არის საყრდენი და წესი ზნეობრიობისათვის. **„ეჭვგარეშეა, რომ ადამიანის მთელი ზნეობრიობა დამოკიდებულია იმ საკითხის გადაწყვეტაზე – უკვდავია თუ არა სული“.** (ცნობილი მეცნიერი ბლეზ პასკალი). ებრაელი სწავლული იოსებ კლაუზნერი წერდა: „ყველა მიიჩნევს იმას, რომ ქრისტე ქადაგებდა ყველაზე სუფთა და ამაღლებულ მორალს, რომელიც ჩრდილში აქცევს ძველი დროის

ყველაზე დიდ ბრძენთა მორალურ პრინციპებს და მაკსიმებს“. ქრისტეს ქადაგება მთაზე მიხნეულია კაცობრიობის უმაღლესი მორალის სწავლებად, რომელიც ოდესმე წარმოუთქვამს ადამიანს. დღევანდელობის ერთერთი უმთავრესი ცნება „თანასწორი უფლებები“ ქრისტეს სწავლების შედეგია. არაქრისტიანული ისტორიკოსი ბილ დიურანტი წერდა ქრისტეს შესახებ, რომ „იგი ცხოვრობდა და იბრძოდა დაუღალავად თანასწორი უფლებებისათვის.“ ხოლო მისი გამოთქმა „ვისაც სურს პირველი იყოს, ყველაზე უკანასკნელი იქნება და ყველას მსახური“ (მარკ. 9. 35) არის მთელი პოლიტიკური სიბრძნის და საღი აზრის შემობრუნება“. ამერიკის შეერთებული შტატების ერთერთმა მამა – დამაარსებელმა თომას ჯეფერსონმა დამოუკიდებლობის დეკლარაციაში შეიტანა ქრისტესეული აზრი „თანასწორი უფლებების“ შესახებ. მასში ნათქვამია: „ჩვენ გამოვდივართ იმ თავადცხადი ჭეშმარიტებიდან, რომ ყველა ადამიანი შექმნილია როგორც თანასწორნი და მათ მინიჭებული აქვთ შემომქმედის მიერ განსაზღვრული უდავო უფლებები.“ აქედან გამომდინარე აშკარაა, რომ რელიგიასა და მეცნიერების ურთიერთმიმართებას აქვს არა მარტო შემეცნებითი და ფილოსოფიური ასპექტი – შინაარსი, არამედ უზარმაზარი სოციალურ – პოლიტიკური მნიშვნელობა თანამედროვე საზოგადოებაში. ამიტომ უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება, განსაკუთრებით კი პოსტსაბჭოთა საზოგადოებაში, ისეთი გამოჩენილი მეცნიერის და მოაზროვნის აზრს, როგორც არის ბატონი ივერი ფრანგიშვილი.

ბატონმა ივერი ფრანგიშვილმა თავის შრომებში [2, 3] გააკეთა ღრმა ანალიზი რელიგიის არსის, თანამედროვე მეცნიერების მდგომარეობის, მისი მომავალი განითარების გზების და მივიდა დასკვნამდე, რომ: „მეცნიერება და რელიგია სინამდვილეში სავსებით შეთავსებადია და ისინი შესაძლებლობას

იძლევიან უფრო ღრმად და ყოველმხრივ შევისწავლოთ ადამიანი და გარე სამყარო“ [2]. მეცნიერება დაფუძნებულია ცდებით, ექსპერიმენტული დაკირვებებით, ლოგიკური დასკვნებით და აქსიომებით მიღებულ პარადიგმებზე, რომლებიც დროდადრო იცვლება ახალი მოვლენების და ფაქტების დაგროვების გამო. მეცნიერებისაგან განსხვავებით რელიგიაში პარადიგმები მარადიულია, სამუდამოდ უცვლელი. „ესა თუ ის თეორია ან ჰიპოთეზა შეიძლება ხვალ საერთოდ მიუღებელი აღმოჩნდეს, ან უკეთესით შეიცვალოს. ეს კი იმიტომ ხდება, რომ ადამიანის გონება და მისი შესაძლებლობები შეზღუდულია და სრულყოფისაგან დაშორებული, მაშინ როდესაც ჭეშმარიტი ქრისტიანული სწავლება ისეთივეა, როგორც I საუკუნეში“ [4]. ეს ცოდნა, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, მიღებულია ჭვრეტით ე.ი. აბსოლუტური ჭეშმარიტების მყისიერი წვდომით ღმერთის წყალობით ანუ, თანამედროვე ტერმინოლოგიით, ინტუიციით. ბატონი ივერის განმარტებით ინტუიცია ეს არის კავშირი ადამიანის ყოფიერების ორი სფეროს მიწიერის და ზეციურის შორის კავშირი [2]. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ ყველა დიდი ახალი აღმოჩენა, რომლისთვისაც ცნობილია თუ როგორ გაკეთდა იგი, ინტუიციით არის მიღებული. გავიხსენოთ არქიმედე, თავისი ნაოსნობის კანონის არსი მას თავში აბანოში მყოფს მოუვიდა და ყვირილით „ევრიკა“ შიშველი ქუჩაში გამოვარდა. მენდელეეფს თავისი ცნობილი ქიმიური ელემენტების პერიოდულობის სისტემა სიზმარში გამოეცხადა. კიდევ უამრავი მაგალითის მოყვანა შეიძლება. ეს ისე კი არ ხდება, რომ ავტორები მოცემულ პრობლემაზე არ ფიქრობენ და უცებ მოდის აზრი, პირიქით, ისინი ბევრს მუშაობენ და ფიქრობენ, რისთვისაც ღმერთი მათ ასაჩუქრებს. მიუხედავად იმისა, რომ მეცნიერებაზე და რელიგიაზე პასუხისმგებლობს თავის ტვინის სხვადასხვა სფერო (მეცნიერება, ლოგიკა, გონება –

ეს არის მარცხენა სფეროს საზრუნავი, ხოლო ინტუიცია, რწმენა, მუსიკა, ხატოვანი აზროვნება – მარჯვენა სფეროს პროდუქტი, ისინი ორივე ერთსაქმეს, ადამიანის ცოდნის დაგროვებას და მის გამოყენებას ემსახურება. ბატონი ივერი კმაყოფილებით აღნიშნავდა, რომ ცოდნის ეს ორი მხარე ერთმანეთს ცნობს და უახლოვდება. ერთის მხრივ ეკლესია და რელიგიური დოქტრინა ცნობს ადამიანის გონების და მეცნიერების როლს ჭეშმარიტების შეცნობაში. მეორე მხრივ, მეცნიერებამ აღიარა ბუნებაში იდეალური რეალობა, რომელიც არ დაიყვანება მატერიალურ რეალობაზე. მაგრამ მათ დაახლოვებას ხელს უშლის დღევანდელი მეცნიერების არასრულყოფილობა [2, 5] და ის, რომ იგი „მატერიალისტური შეხედულებების მონაა და სუსტია სამყაროს არამატერიალისტურ საკითხებში“ [2]. დღევანდელი მეცნიერება გაურბის ისეთი საკითხების განხილვას, რომელიც რელიგიაში მიღებულია: ყოვლად ძლიერი ღმერთის არსებობა, უბიწო ჩასახვა, მკვდრეთით აღდგომა, სულის მარადიული სიცოცხლე და სხვა, რადგან არ ძალუძს მათი ახსნა მეცნიერულ ჰიპოტეზის დონეზეც კი. ამის გამო „ეკლესია და ქრისტიანული დოქტრინა მიიჩნევს, რომ ადამიანის და მისი გარემომცველი გარემოს სრული გაგება მხოლოდ ადამიანური გონებითა და ლოგიკით შეუძლებელია. მათ გარდა აუცილებელია ინტუიცია და ზეშთაგონება, რომელიც საჩუქრად მოდის უფლისაგან და მხოლოდ რწმენას განეკუთვნება“ [2]. ღვთისმეტყველებმა ეს ყველაფერი გაცილებით ადრე იცოდნენ: „ამა სოფლის სიბრძნის მეშვეობით ჩვენ ვერ ჩავწვდებით იმას, რაც ჩვენზე აღმატებულია, განა ცხადი არაა, როგორი სასარგებლოა სწავლების მიღება სულიწმინდისაგან (ინტუიციით)? ასეთი სწავლება ყველაზე მარტივი და ნათელია“ (წმ. იოანე ოქროპირი). „რწმენა არის ის, რასაც

ადამიანი მტკიცებულების გარეშე დებულობს ინტუიციით და ის უფრო ადვილი და მარტივია, ვიდრე რთული პროცესების ლოგიკით გააზრება“ [2]. ბატონი ივერის აზრით იმისათვის, რომ მეცნიერებამ შესძლოს პროცესების ლოგიკით გააზრება და ჭეშმარიტებასთან მიახლოება საჭიროა დღევანდელი მეცნიერების პარადიგმების შეცვლა და ახალი ფიზიკის შექმნა, რადგან თანამედროვე ფიზიკაზე დამყარებული მეცნიერება დღეისათვის აღმოჩენილი ფაქტების მხოლოდ 2% ხსნის [3]. ამიტომ არსებული პარადიგმები და ფიზიკა ამუხრუჭებენ მეცნიერების განვითარებას. განსაკუთრებით დიდ ზიანს ამ პროცესს აყენებს ალბერტ აინშტაინის მტკიცება [6] იმისა, რომ არ არსებობს მსოფლიო ეთერი და სინათლის სიჩქარეზე სწრაფად ბუნებაში არაფერი არ მოძრაობს [3, 5]. ბატონი ივერის წინასწარმეტყველური აზრი დღევანდელი მეცნიერების პარადიგმების შეცვლის და ახალი ფიზიკის შექმნის შესახებ თანდათან პოულობს მტკიცებულებებს. მაგალითად, ასტრონომ ნ. კოზირევის ჯგუფმა აღმოაჩინა სიგნალი, რომლის გავრცელების სიჩქარე თითქმის მყისიერია [7]. დღესდღეობით სულ მეტი და მეტი შრომები ქვეყნდება, რომელშიც ექსპერიმენტულად მტკიცდება მსოფლიო ეთერის არსებობა [8]. დღევანდელ ფიზიკაში აღიარებულია ოთხი ტიპის ურთიერთქმედება [9], რომლებიც ვერ ხსნის ახლად აღმოჩენილ ბევრ ექსპერიმენტულ ფაქტებს. მაგალითად ახალი ურთიერთქმედება აღმოაჩინა ცდებით ვლადიმერ ბობროვის მკვლევართა ჯგუფმა. ისინი რომელიც მცენარის თესლს ანათებდნენ სინათლით, შემდეგ აკვირდებოდნენ მის გაღვივებას და ზრდას. აღმოჩნდა, რომ ეს თესლი უფრო სწრაფად ღვივდებოდა და იზრდებოდა, ვიდრე იგივე მცენარის სინათლით გაუნათებელი თესლი. შემდეგ თესლი მოათავსეს სინათლის

გაუმტარ ჭურჭელში და გაანათეს ჭურჭელი, ე.ი. სინათლე – ელექტრომაგნიტური გამოსხივება თესლამდე ვერ აღწევდა. საკვირველი იყო ის, რომ თესლი ისევე სწრაფად გაღვივდა, როგორც განათებული! მაშასადამე სინათლის წყაროდან გამოსხივდებოდა რაღაც უცნობი და უხილავი, რაც მოქმედებდა თესლზე! ე.ი. მატერიალური მოქმედებდა ცოცხალზე! კორნელის უნივერსიტეტში იკვლევენ საპირისპირო ზემოქმედებას: ადამიანის აზრობრივი მოთხოვნით კომპიუტერი შეცდომებს უშვებს. სხვა ცდებში ელექტრონების ნაკადს, რომელიც ყოველთვის სწორხაზოვნად ვრცელდება, აზრის ზემოქმედებით ტრანქტორიას უმრუდებენ! კვანტურმა გენეტიკამ ასევე ცდებით აჩვენა, რომ ორგანიზმზე მაგნიტური სიტყვებით ან უარყოფითი აზრებით ზემოქმედების შედეგად გენები დეგრადირებენ, ხოლო მოფერებითი სიტყვებით ან დადებითი აზრებით ზემოქმედებით უმჯობესდებიან! აი რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ლოცვას! ამის დამამტკიცებელი ცდები ტარდება კრასნოიარსკის სამედიცინო ტექნოლოგიების ცენტრში. დაადგინეს, რომ ლოცვის შედეგად უმჯობესდება სისხლის შემადგენლობა: იზრდება მისი ენერგოტევალობა, მაღლდება უჯრედული იმუნიტეტი. პარალელურად იცვლებოდა დნმ – ის სტრუქტურა. პაციენტები უფრო მაღე განიკურნებიან. ანლოგიურ კვლევები სხვა ცენტრებშიც ტარდება. დმერთის არამორწმუნე ადამიანს არც სულის არსებობისა სჯერა. ქართულში სიტყვა „სული“ თავისი ფუძით „სულ“ ზედმიწევნით სრულად გადმოსცემს მის არსს, რომ იგი სულყოველთვის, მუდმივად არსებობს! მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს უამრავი მტკიცებულება ადამიანებისა, რომლებმაც განიცადეს კლინიკური სიკვდილი, რომ ისინი თავის სხეულს და ექიმებს ზემოდან ხედავდნენ, ურწმუნონი ამას მიაწერენ ადამიანის ტვინის რაღაც ადგზნებულ მდგომარეობას, რომელიც ჰალუცინა-

ციებს იწვევს. მაგრამ არსებობს ერთი ფაქტი, რომელიც, ჩვენი აზრით, ერთმნიშვნელოვნად მიუთითებს სულის არსებობაზე. როცა კოსმონავტებს ავარჯიშებენ დიდი აჩქარებების გაძღებაზე, მათ ათავსებენ სავარძელში, რომელიც წრეზე მოძრაობს აჩქარებულად ე.ი. სინქარე თანდათან იზრდება და რაღაც დიდი სინქარის მიღწევისას კოსმონავტები თავის თავს ხედავენ უკნიდან! ე.ი. რაღაც, მსუბუქი ან საერთოდ წონის არმქონე, ადამიანის სხეულში, რაც ხედავს, ჩამორჩება მატერიალურ სხეულს, ისე როგორც ყელსახოცი ფრიალებს ადამიანის დიდი სინქარით მოძრაობისას, და ხედავს თავის მატერიალურ სხეულს უკნიდან. გამოჩენილი იგლისეილი ფიზიოლოგი, ადამიანის ტვინის მკვლევარი, ათეისტი პენფილდი დარწმუნებულია: „ტვინი მხოლოდ კომპიუტერია, მაგრამ აპროგრამირებს მას რაღაც სხვა“. ეს სხვა, ჩვენი აზრით, არის სული. და თუ სული არსებობს, რაშიც ჩვენ ეჭვი არ გვეპარება, ნათელია ცხოვრების მიზანიც. ეს არის სულის განვითარება და სრულყოფა! მეცნიერებით მიღებულ ცოდნა იზრდება და ვითარდება, რაც ნიშნავს იმას, რომ მეცნიერება თანდათან უახლოვდება სინამდვილეს და რომ ბიბლიური ცოდნის მიახლოებით აღწერა შესაძლებელი იქნება მეცნიერული ცოდნის საშუალებითაც! ეს ცოდნები შორეულ მომავალში (აღბათ ძალზე დიდი დროის განმავლობაში) ერთმანეთს შეავსებს და ზოგადი სახით მოცემული ბიბლიური ცოდნა დაკონკრეტებული იქნება მეცნიერულით. ამ საკითხს სჭირდება ერთობლივი სპეციალური კვლევა ორივე დარგის მაღალკვალიფიცირებული წარმომადგენლების მონაწილეობით. დღეს კი აუცილებელია, რომ მეცნიერები პატივისცემით და დიდი ყურადღებით ეპყრობოდნენ ბიბლიურ ცოდნას! რადგან „პირველი ყლუპი ბუნების-მცოდნეობის ფიალიდან ათეიზმს ბადებს, მაგრამ სასმისის ფსკერზე ჩვენ

გვიცდის ღმერთი!“ (ვერნერ ჰაიზენბერგი, ნობელის პრემიის ლაურეატი). „მეცნიერებაცა და რელიგიაც საშუალებაა ობიექტური რეალობის შესაცნობად და ისინი ხელს უნდა უწყობდნენ ჭეშმარიტების გზით კაცობრიობის განვითარებას“ [10]. „უბრალო რწმენა ადამიანს ჰყოფს მონად, ხოლო რწმენა გააზრებული – მეგობრად ღვთისა.“ (კლიმენტი ალექსანდრიელი).

ლიტერატურა

1. პატრიარქ ილია II-ის საშობაო ეპისტოლე, 2003 წელი.
2. ი. ფრანგიშვილი. „მეცნიერებისა და რელიგიის, ცოდნისა და რწმენის სისტემური ურთიერთობანი“. „ფენომენი“ №4, 7(30), 2006, გვ. 5-9.
3. И. Прангишвили, *Системный подход и повышение эффективности управления*, Москва, наука, 2005, ст. 42-69.
4. პატრიარქ ილია II-ის სააღდგომო ეპისტოლე, 2005 წელი.
5. ა. გერასიმოვი. მართლმადიდებლური სწავლება და მეცნიერება. პერიოდული გამოცემა „ეროვნული თვითმყობადობა საკაცობრიო ღირებულებათა კონტექსტში“, თბილისი, 2012 წ., №1, გვ.23-49.
6. ა. გიგინეიშვილი, გ. კუკულაძე. ზოგადი ფიზიკა, ტ.2, სტუ, თბილისი, 2009, გვ.295.
7. Н.Козырев и В.Насонова, “О некоторых свойствах времени, обнаруженных астрономическими наблюдениями,” в сборнике “Проблемы исследования Вселенной” вып.9, М-Л, 1980.
8. “Эфирный ветер”сборник статей под редакцией В. А. Ацюковского 1993 г.
9. ა. გიგინეიშვილი, გ. კუკულაძე. ზოგადი ფიზიკა, ტ.2, სტუ, თბილისი, 2009, გვ.434-438.
10. პატრიარქ ილია II-ის სააღდგომო ეპისტოლე, 2000 წ.1.

რეზიუმე

ივარი შრანგიშვილი რელიგიისა და მეცნიერების ურთიერთმიმართების შესახებ

ალექსი გერასიმოვი, მიხეილ ვეფხვაძე, კახა გორგაძე

რელიგიასა და მეცნიერების ურთიერთმიმართებას აქვს არა მარტო შემეცნებითი და ფილოსოფიური ასპექტი – შინაარსი, არამედ უზარმაზარი სოციალურ-პოლიტიკური მნიშვნელობა თანამედროვე საზოგადოებაში, თვითეული მათგანი ან ორივე ერთად აყალიბებს ადამიანის მსოფმხედველობას, რაც უმთავრესად განსაზღვრავს ადამიანის გრძნობებს, სურვილებს, აზრებს და ქმედებებს. მორწმუნე ადამიანის მორალი კარდინალურად განსხვავდება ურწმუნოს მორალისაგან და ამ უკანასკნელის მართვა გაცილებით ადვილია. ივერი ფრანგიშვილმა რელიგიის არსის და თანამედროვე მეცნიერების მდგომარეობის ღრმა ანალიზის საფუძველზე გააკეთა დასკვნა: მეცნიერება და რელიგია სინამდვილეში სავსებით შეთავსებადია და ისინი შესაძლებლობას იძლევიან უფრო ღრმად და ყოველმხრივ შევისწავლოთ ადამიანი და გარე სამყარო. მაგრამ, რომ ეს მოხდეს აუცილებელია ახალი მეცნიერული პარადიგმის და ახალი ფიზიკის შექმნა.

**მონატრებად ქცეული სულის
შპვლავება**

*ნოდარ მამისაშვილი
საინჟინრო აკადემიის საპატიო
აკადემიკოსი*

მონატრება, რომ მნიშვნელობათა ეპი-
ზოდებად განაღდა სულიერი ცხოვ-
რების განუმეორებელ წიგნად აიკინძება.

და მეც შესანიშნავი მეცნიერის,
სიკეთის უსაზღვროებად დახარჯული
მოდვაწის ბატონ ივერი ფრანგიშვილის
საიუბილეო თარიღთან დაკავშირებით
გავისხენე სიტყვა „მისტიკა“ და ჯერ
კიდევ ახალგაზრდა კომპოზიტორმა ამ
კითხვით მივმართე მსოფლიო მნიშვნე-
ლობის ოთხ გამომჩენილ მოღვაწეს:

გენიალურ ფიზიკოსს ლ. ლანდაუს.

სახელმწიფო პრემიების ლაურეატს
დ. შოსტაკოვიჩს.

საქართველოში ნოლფეროს პრეზი-
დენტს დიდი ერუდიციის მქონე მოაზ-
როვნეს ირ. კალანდაძეს.

შესანიშნავი ექსპერიმენტებით ცნო-
ბილ აკადემიკოსს, ფიზიოლოგს ნ. ბეს-
ტერევას.

ყველაზე საოცარი კი ის იყო, რომ
კითხვაზე „რა არის მისტიკა?“ მივიღე
ხუთი პასუხი.

ერთი კითხვა, ოთხი რჩეული მოღ-
ვაწე, ხუთი პასუხი – ესეც ხომ „მის-
ტიკაა“!

აი, ეს პასუხებიც:

ლ. ლანდაუ – მისტიკა საზრისის
ნაბიჯებია მომავლისაკენ, „გაბეჭა და
ძიება“!

დ. შოსტაკოვიჩი – მისტიკა არის ის,
რასაც ღვთისნებით ქმნი. ის შენშია და
როგორ? მხოლოდ სულიერმა განცდამ
იცის!

ირ. კალანდაძე – მისტიკა არის ში-
ნაგანი გარდასახვა გამოთლიანებული
საზრისისაკენ.

ნ. ბესტერევა – ადამიანს შეუძლია
იაზროვნოს ტვინის გარეშე, „გონიერი
გულით“, რა გინდ მისტიკურად არ
უნდა აიხსნას ეს მოვლენა.

მეხუთე პასუხი კი გახლდათ „პასუ-
ხი თავისთავად“, ანუ ბატონ ივერი
ფრანგიშვილის უანგარო მოღვაწეობა
ახალი აზროვნების სფეროში; „ფრან-
გიშვილის ეფექტი“, სარკის „მონო“
პრინციპში დიაფოტომეტრია, ინფორმა-
ციული მედიცინა, ტორსიული ველების
თავისებურებათა კვლევისა და გამო-
ყენების ფორმები, უახლეს იდეათა
„მრავალხმიანობა“.

სწორედ ეს მრავალფეროვანი ნოვა-
ციები ამთლიანებენ იმ „ოთხთა“ პასუ-
ხებსაც და ქმნიდნენ გარდასახვათა
უნივერსალურ ვარიაციებს, რომელთაც
XXI საუკუნის პერსპექტიულ სივრ-
ცეშიც გადაგვახედეს. ახალ იდეათა
კალეიდოსკოპს კი საქართველოში შე-
საბამისი კვლევის ცენტრი ესაჭიროე-
ბოდა. სწორედ ამიტომ, ბატონ ივერის
თაოსნობით შეიქმნა საინჟინრო აკადე-
მიის ბიოინჟინერიის ცენტრი (განყო-
ფილება). შემდგომში მას გამოეყო
ბიოინფორმაციის განყოფილება. ამავე
დროს მეცნიერებათა აკადემიაში ბატო-
ნი ივერი ფრანგიშვილი მართავდა
უაღრესად საინტერესო სემინარებსა
დ სამეცნიერო კონფერენციებს.

მან თავის გარშემო შემოიკრიბა გან-
საკუთრებული შეგრძნებების ადამია-
ნები: ექსტრასენსები, კოსმოსენსები,
ნათელმხილველები, ეზოთეროკები,
ახალი საინტერესო ინფორმაციათა
„მაძიებელნი“. პარანორმალური მოვლე-
ნების მკვლევარნი... ეს ფაქტიურად იყო
საქართველოში მომავლის მეცნიერების
დაბადება.

დღესაც თვალწინ მიდგას განსაკუთ-
რებული ლაბორატორიული წესით
გამუდავებული ორი ფოტო, რომელიც
ივერი ფრანგიშვილმა მოსკოვიდან
ჩამოგვიტანა ბიოინჟინერიის განყოფი-
ლებაში. ისინი ეკუთვნოდნენ საინტე-
რესო იდეების მქონე მეცნიერს გიორგი
მაჭარაძეს, რომელსაც თანამშრომ-
ლებმა და მეგობრებმა სიყვარულით
„როზენი“ შეარქვეს.

ორი ფოტო, ორი საოცრება, შთამ-
ბეჭდავი და მომავალი ექსპერიმენტე-

ბისთვის დიდი პოტენციალის შემცველი.

ერთ ფოტოზე აღბეჭდილი იყო ორი გამთლიანებული მარცხენა „სახე“. მეორეზე კი ორი გამთლიანებული მარჯვენა „სახე“. ადამიანის გაორების სიმბოლური ნიმუში.

ერთიდან გიმზერდათ სიყვარულში დაღვრილი ღვთიური მოკრძალება, რომელსაც უპირისპირდებოდა მეორე ფოტოზე აღბეჭდილი, უმწეო ადამიანის იმედგაცრუება, შიში, სასოწარკვეთა, ნაღველი უძღურებისა.

და მაინც, იყო კიდევ ერთი „მისტიკური ნიუანსი“. ჩემ აპარატზე, რომელზეც ბიოველის სიძლიერის დონე ფიქსირდება „სიყვარულის ფოტოს“ ბიოიმპულსი საგრძნობლად აღემატებოდა „უმწეობის“ ფოტოს ბიორეზონანსს.

ეს, ასეც უნდა ყოფილიყო, რადგან „რაც მტრობას დაუქცევია, სიყვარულს უშენებია“ (ქართლ-კახური მრავალუამიერი). ასეთია სიყვარულის სადიდებელი.

ბატონ ივერი ფრანგიშვილის მოღვაწეობის ფართო სფეროში, საფუძველი ჩაეყარა მეურნეობის ინფორმაციულ ფორმებს. ეს მართლაც მომავლის მედიცინაა, რომელიც უშუალო რეზონანსულ გადაძახილშია პრევენციული მედიცინის ფორმებთან. და ისიც სიყვარულში აღმოცენდა. და მაინც ამოუწურავია ამ დიდებული მეცნიერის შემოქმედებითი თვალსაწიერი მისი მოღვაწეობის სფეროში იქმნებოდნენ აპარატები, რომელთაც შეუძლიათ „საუბარი“ დედამიწის ქანებთან. წიაღისეული სიმდიდრის კერების აღმოჩენა. პარანორმალური ზონების განსაზღვრა და ა.შ.

ბატონი ივერის მუდმივი ინტენცია იყო ადამიანის სულის უკვდავების შეცნობა. სიცოცხლის საარსებო ფორმულასავით ქდერდა გენიალური, ამეტყველებული საზრისი: „ადამიანი მაშინ კი არ კვდება, როცა სული

სცილდება ხორცსა, არამედ, მაშინ, როცა სული სცილდება ღმერთსა“.

სწორედ ამაშია სულის უკვდავების არსობა.

და სწორედ ამიტომ ეს სახელგანთქანი ადამიანი ცოცხლობს არა მარტო თავის გვარეულობაში, არა მარტო თავისი შეილის სიყვარულში, რომელიც აგრძელებს მამის დიდებულ ტრადიციებს, როგორც შესანიშნავი ადამიანი, დიდი შემოქმედებითი სირმის მეცნიერი, „სტალკერი“ ახალი აზროვნების ურთულეს გზაზე, არა მარტო მეგობრებსა და ნაცნობების მოგონებებში, არამედ იმ უნიკალურ ინფორმაციულ ველში, რომლის არსებობა სიყვარულში ანთებული სულის უკვდავებაა.

**ინტელექტუალური შტურმი
აკადემიურ ბასტიონზე
რობერტ ბაბლიძე**

*„მადლის გარდახდა ესე არს, რომელმანცა
კეთილი გვიყოს, ნაცვალი ვავოთ, ანუ
სიტყვით
ანუ საქმით, ანუ თაყვანისცემითა“
საბა*

2015 წლის 3-5 ნოემბერს საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში გაიმართა აკადემიკოს ივერი ფრანგიშვილის დაბადების 85 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო-სამეცნიერო კონფერენცია სახელწოდებით „საინფორმაციო და კომპიუტერული ტექნოლოგიები, მოდელირება, მართვა“. ჩემგან დამოუკიდებელ მიზეზთა გამო კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობა ვერ შევძელი, ამიტომ ი. ფრანგიშვილისადმი პატივისცემას გამოვხატავ წინამდებარე მოგონებით, რომელიც ერთი მცირედი ცდაა „მადლის გარდახდისა“.

ინტელექტუალური შტურმის იდეის ავტორი და პრაქტიკული შემსრულებელი ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა, ივერი ფრანგიშვილი იყო, შემდგომში გამოჩენილი მეცნიერი, აკადემიკოსი, ინფორმატიკის (აღრე კიბერნეტიკა რომ ერქვა) ერთ-ერთი პიონერი და მებრძოლი აპოლოგეტი, ეუს (CЭB)-ის ქვეყნების ატომური ელექტროსადგურების ავტომატიზებული მართვის სისტემების გენერალური კონსტრუქტორი, რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის მართვის პრობლემების ინსტიტუტის დირექტორი და კიდევ უამრავი უმაღლესი ტიტულების მფლობელი სასიქადულო ქართველი პატრიოტი.

თუ როგორ, რისთვის და რატომ იქნა ჩაფიქრებული და განხორციელებული ეს მასირებული შეტევა, ამაზე ქვემოთ.

ახლა კი მივყვით გარკვეულ ქრონოლოგიას. პირველად ბატონი ივერის სახელი ჩემს ცნობიერებაში შემოვიდა ხარკოვის ფიზიკა-ტექნიკურ ინსტიტუტში

(უფტი), 1956 წელს (მაშინ მე იქ ვიმყოფებოდი წინასადიპლომო პრაქტიკაზე). კრიოგენული განყოფილების სამეცნიერო სემინარის ერთ-ერთ სხდომაზე მოსკოვიდან ახალ დაბრუნებული აკადემიკოსები, ცნობილი ფიზიკოსები, ლაზარევი და ახიეხერი, მათთვის, ორივესათვის, დამახასიათებელი შეუოკებელი ექსპრესიით ყვებოდნენ მოსკოვში რომელიღაც სემინარზე მეტად არაორდინარული და სმაურიანი სხდომის შესახებ კიბერნეტიკის თემაზე. სრულიად ქაოსური, არათანმიმდევრული ლაპარაკიდან მე როგორღაც გამოვარჩიე ქართული გვარი პრანგიშვილი, ცხადია, დადებითი რაკურსითა და ეპითეტით - „ბოევი პარენ“. რაღა თქმა უნდა, ჩემთვის ქართველი კაცის ასეთი შეფასება ცნობილი აკადემიკოსების მხრიდან სულაც არ იყო უბრალო რიგითი რამ და ჩემს მესხიერებაში ეს მომენტი მკვიდრად ჩაიბეჭდა.

მეორე დღესვე შევეცადე გამეგო ცოტა რამ მაინც კიბერნეტიკის შესახებ – მე ეს სიტყვა აქამდე საერთოდ არ მქონდა გაგონილი. სამწუხაროდ, ერთადერთი რაც გავიგე იყო ის, რომ ამის შესახებ გარკვევით არავინ არაფერი იცოდა, გარდა იმისა, რომ ის იყო „იდეალისტური ცრუმეცნიერება და ბნელეთის მოციქულობა (мракобесие)“, როგორც ამას განმარტავდნენ, მაშინდელი ჟურნალ-გაზეთები და სხვადასხვა ენციკლოპედიური ლექსიკონები.

მეორედ, ბატონი ივერის შესახებ მოვისმინე ორიოდ თვის შემდეგ უკვე თბილისში, სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკის ფაკულტეტის სემინარზე, ცნობილი ქართველი ფიზიკოსის, ლ.დ. ლანდაუს უნიჭიერესი მოწაფის, პროფესორ გივი ხუციშვილის მოხსენებისას - „რა არის კიბერნეტიკა“.

მესამე შემთხვევა, პირველი ორისაგან განსხვავებით, სრულიად კონკრეტული იყო. ამ დროისათვის მე ვმუშაობდი მოსკოვში, ფიზიკურ პრობლემათა ინსტიტუტში ე.წ. „კაპინიკში“, როგორც მოსკოველები უწოდებდნენ

მას, დირექტორის, აკადემიკოს პეტრე კაპიცას გვარის მიხედვით.

და აი, ერთ მშვენიერ დღეს, ლანდაუს სემინარის ერთ-ერთი სხდომის შემდეგ ნიკა პოლიევქტოვ-ნიკოლაძემ (ნიკო ნიკოლაძის შვილიშვილმა) ფიზიკოსთა მაღალ წრეებში ფრიადმილებულმა, უნიჭიერესმა ფიზიკოს-თეორეტიკოსმა, რომელიც მაშინ კურჩატოვის ატომური ენერჯის ინსტიტუტში ანუ „კურჩატნიკში“ მუშაობდა, მითხრა, რომ ჩემთან შეხვედრა სურს მის მეგობარს, ძალზე საინტერესო პიროვნებას ივერი ფრანგიშვილს. ჩემს მესიერებაში მყისიერად ამოტივტივდა ზემონახსენები შემთხვევები ბატონი ივერის შესახებ, და გასაგები გახდა ვისზე იყო საუბარი. რაღა თქმა უნდა მაშინვე დავეუკავშირდი ბატონ ივერის და წავვიდი დანიშნულ შეხვედრაზე.

ბატონი ივერი აღმოჩნდა იმპოზანტური გარეგნობის, დახვეწილი მანერებითა და შესანიშნავი ქართულით მოსაუბრე საკმაოდ ახალგაზრდა კაცი (უფრო ახალგაზრდა ვიდრე რატომღაც მეგონა).

სულ რამოდენიმე წუთში ჩემთვის სრულიად გასაგები გახდა მისი ჩანაფიქრის იდეა. თანამოაზრეთა საკმაოდ მრავალრიცხოვან ძლიერ ჯგუფს გადაწყვეტილი ჰქონდათ პრინციპული, სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა ინფორმატიკის (იგივე კომპიუტერის) გარშემო შექმნილი ყოვლად დაუშვებელი, ანტისახელმწიფოებრივი მდგომარეობის წინააღმდეგ. ერთ-ერთ უპირველეს ამოცანად მათ მიაჩნდათ ამ პრობლემატიკის გამოკვეთილი ლიდერის, მეცნიერებათა აკადემიის ავტორმატიკისა და ტელემექანიკის, შემდგომში მართვის პრობლემების ინსტიტუტის დირექტორის, აკადემიის წევრ-კორესპონდენტის ვადიმ ტრაპეზნიკოვის არჩევა აკადემიის ნამდვილ წევრად ანუ აკადემიკოსად, რაც დასახული მიზნისათვის ესოდენ აუცილებელ, მძლავრ, ოფიციალურ სახელმწიფო ძალას მიანიჭებდა.

ამისათვის მათ აკადემიკოსთა ხმები ესაჭიროებოდათ. განსაკუთრებით აინტერესებდათ ფიზიკოს-აკადემიკოსთა მხარდაჭერა, რომელთა ავტორიტეტი იმ დროისათვის ძალზე მაღალი იყო ატომურ-ბირთვული შეიარაღების საქმეში მიღწეულ წარმატებებთან დაკავშირებით. პ. კაპიცას ინსტიტუტი კი სწორედ ის ცენტრი იყო სადაც ასეთი ძალების მნიშვნელოვანი ნაწილი იყრიდა თავს კაპიცას ზოგადფიზიკურ და ლანდაუს თეორიულ სემინარებზე. ფართოდ გავრცელებული ტრადიციის ნაცვლად, რაც მდგომარეობდა აკადემიკოსების ინდივიდუალური მხარდაჭერის მოპოვებაში, ბატონი ივერის იდეა სრულიად განსხვავებული და ორიგინალური იყო – თანამოაზრეებად გაეხადათ აკადემიკოს-ფიზიკოსი. ერთობლიობა, მათი სწორი ინფორმირების გზით. ძირითადი სიძნელე კვლავ და კვლავ იგივე იყო – კომპიუტერის იდეა და ისევე იდეალისტურ ცრუმეცნიერებად აღიქვამდნენ ფართო საზოგადოებრივ და როგორი საკვირველიც არ უნდა იყოს, გარკვეულ აკადემიურ წრეებშიც კი. ამ დარგში გამეფებული გაუგებრობა და შესაბამისი ჩამორჩენა დასავლეთის ქვეყნებთან შედარებით ნამდვილი სასიკვდილო საფრთხე იყო სახელმწიფოსათვის.

ბატონი ივერის მიერ ჩაფიქრებული იდეა მომხიბლავად მარტივი და ორიგინალური იყო – მოხსენებით გამოსულიყო კაპიცას სემინარზე, ფიზიკოსთა ფართო საზოგადოების წინაშე.

ამისათვის, ცხადია, კაპიცას თანხმობა იყო საჭირო ეს კი იმ მომენტისათვის გარკვეულ სიძნელეებთან იყო დაკავშირებული. ლავრენტი ბერიასთან, საბჭოთა ატომური პროექტის უშუალო ხელმძღვანელთან, კაპიცას კონფლიქტის შემდეგ, კაპიცა ერთბაშად მოხსნეს ყველა თანამდებობიდან და თითქმის ათი წლის განმავლობაში (1946-1955) განდევნილი იქნა მოსკოვიდან თავის აგარაკზე ე.წ. „შიდა

პატიმრობაში“, რომ არა სტალინის მტკიცე პოზიცია მის სიცოცხლესაც სრულიად რეალური პრობლემები შეექმნებოდა. ამ „გასახლების“ პერიოდში კაპიცას ინსტიტუტის თანამშრომლების დიდმა უმრავლესობამ, ფაქტიურად ლანდაუს გარდა ყველამ, ვერ გამოიჩინა შესაბამისი „საზოგადოებრივი ვაჟკაცობა“ და კაპიცასთან ყოველგვარი კონტაქტები და ურთიერთობა შესწყვიტა. ამის გამო პრობლემური გახდა კაცის გამონახვა, რომელსაც კაპიცასთან წინადადებით მისვლა შეეძლო. ასეთ სიტუაციაში ნიკა პოლიევქტოვ-ნიკოლაძეს ჩემი კანდიდატურა შეუთავაზებია. კაპიცა, მართლაც გამორჩევით დადებითად იყო ჩემდამი განწყობილი და მეც აღვუთქვი ბატონ ივერის ჩემი თანადგომა. კაპიცამ ყურადღებით მომისმინა, ცხადად გამოხატა თავისი დადებითი დამოკიდებულება თხოვნის მიმართ და იქვე დაავალა თავის რეფერენტს, პავლე რუბინინს, სემინარის უახლოეს სხდომაზე მომხსენებლად მოეწვიათ ივერი ფრანგიშვილი.

ჩემი ინიციატივით და დღევანდელი გადმოსახედიდან აშკარა ახალგაზრდული ეპატაჟის გამოისობით, მე თვით ლანდაუს შევთავაზე სემინარის სხდომაზე დასწრება (მას საკმაოდ ხშირად ვხვდებოდი, რადგან ერთ სახლში ვცხოვრობდით). ჩემდა სასიამოვნოდ აღმოჩნდა, რომ ის ისედაც აპირებდა სემინარზე დასწრებას. დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ მისმა მონაწილეობამ სემინარის სხდომაზე განაპირობა თეორეტიკოს ფიზიკოსთა დიდი ჯგუფის მოსვლა, რამაც ნამდვილად დიდი აჟიოტაჟი და ბობოქარი იმპულსი მისცა სემინარის მუშაობას.

ბატონი ივერის გამოსვლა ჯერ დიდ ალიაქოთად იქცა, მაგრამ მომხსენებლის აშკარად გამოხატულმა სიდინჯემ და მეტყველების მკაცრმა ლოგიკამ თავისი გაიტანა – ალიაქოთი ყურადღებად გადაიქცა. მომხსენებელმა სწორი ორიენტაცია აირჩია – ჯერ თანამიმდევრულად წარმოადგინა გამოთვ-

ლითი მანქანების შექმნის მოკლე ისტორია, გერმანული ელექტრომექანიკური გამომთვლელი მანქანებიდან დაწყებული, პირველი ელექტრონული გამომთვლელი მანქანის, ამერიკული „ენიაკითა“ და ფონ ნეიმანის ძირითადი იდეების შესახებ. ცხადად გამოკვეთა საბჭოთა კავშირში, ამ დარგში, სრულიად დაუშვებელი ანტისახელმწიფოებრივი ქაოსი და ყოველად შეუწყნარებელი გლობალური ჩამორჩენა. შემდგომ, მართლაც ფილიგრანულად, თბილად გადავიდა ავტომატიკისა და ტელემექანიკის ინსტიტუტში მიმდინარე ფართო მასშტაბის სამეცნიერო სამუშაოებზე, განიხილა კონკრეტული მიმართულებები, მიღწეული წარმატებები, დაასახელა კონკრეტული გვარები, მათ შორის, რა თქმა უნდა, ვადიმ ტრაპეზნიკოვიც, როგორც ამ დარგის თავდადებული დაადიარებელი ლიდერი. თანაც ეს ისე მოხერხებულად წარმოადგინა, რომ არავის ახრადაც არ მოსვლია ეჭვი, ძირითადი მიზნის – ტრაპეზნიკოვის აკადემიაში არჩევასთან დაკავშირებით. ჩვენს თვალწინ გათამაშდა, კარგად დაგეგმილი, მასირებული შტურმი წარმართა ჭეშმარიტ სარწმუნოებაზე მოქცევის მიზნით.

კაპიცას სემინარი, ტრადიციულად, ერთ საათიანი იყო – არც მეტი და არც ნაკლები. სემინარის დამთავრების შემდეგ მომხსენებელს კიდევ დიდხანს აჯანჯლდარებდნენ კითხვებით, რაც ცხადი დადასტურება იყო იმისა, რომ თესლი ნაყოფიერ ნიადაგში მოხვდა.

აკადემიური ბასტიონი დანებდა ინტელექტუალურ შტურმს.

გარკვეულობისათვის, თუ რას წარმოადგენდა ეს ბასტიონი მოვიყვან, რა თქმა უნდა, არასრულ ჩამონათვალს, რაც ჩემს მეხსიერებას შემორჩა: პ.ლ. კაპიცა, ა.ფ. იოფე, ლ.დ. ლანდაუ, ვ.ა. ფოკი, ი.ვ. ობრეიმოვი, ა.ნ. კოლმოგოროვი, მ.ა. ლავრენტიევი, ნ.ნ. სემიონოვი, ა.პ. ალექსანდროვი, ვ.ა. ამბარცუმიანი, ი.მ. ფრანკი, ლ.ა. არციმოვიჩი. ძმები ა.ი ალიხანოვი და ა.ი. ალიხანიანი, ი.ე. ტამი, პ.ა. ჩერენკოვი, მ.ა. ლეონ-

ტოვინი, ა.ბ. მიგდალი, ნ.გ. ბასოვი, ვ.ლ. გინზბურგი, ა.ა. აბრიკოსოვი, ბ.გ. ლახარევი, ძმები – ე.მ. ლიფშიცი, ი.მ. ლიფშიცი, ე.ლ. ანდრონიკაშვილი, ი.მ. ხალატნიკოვი, ა.ი. ახიეზერი, ბ.ი. ვერკინი, ბ.ნ. ესელსონი, ა.ა. გალკინი, ნ.ე. ალექსეევსკი, ა.ი. შალნიკოვი, ი.მ. კაგანი, მ.ი. კვანოვი, ვ.ი. ვექსლერი და სხვ.

სემინარის სხდომას 100-ზე მეტი კაცი ესწრებოდა, ჩამონათვალში კი, გასაგებ მიზეზთა გამო, მხოლოდ გამორჩეული, მსოფლიო რეზონანსის მქონე მეცნიერები შევიტანე – ნობელისა და სხვა პრესტიჟული პრემიების ლაურეატები, გამოჩენილ მეცნიერთა სახელობითი მედლების კავალერები, აკადემიკოსები, მეცნიერების ცნობილი ორგანიზატორები.

აი, ვის შეეჭიდა ბატონი ივერი.

გარდა იმისა, რომ 1960 წელს ვადიმ ტრაპეზნიკოვი დაუბრკოლებლად აირჩიეს აკადემიის ნამდვილ წევრად – აკადემიკოსად, ვფიქრობ ბატონი ივერის მიერ ჩაფიქრებულმა და ოსტატურად განხორციელებულმა ინტელექტუალურმა შტურმა საგრძნობი წვლილი შეიტანა ამ საქმეში.

ЛАЗИКА

Митрополит Анания (Джапаридзе)

(Имеет два значения: 1. Историческая часть Юго-Восточной Грузии, известная так же, как «Лазское Царство»; 2. Граничащая с ней на юге часть в нынешней Северо-Восточной Турции (т. н. Лазистан), где находились «Лазские епархии» Константинопольской патриархии – Родополисская, Сайсинская, Петры и Зиганская).

Определение географического местоположения Лазики имеет большое значение для изучения истории Грузинской Церкви первого тысячелетия.

По словам Прокопия Кесарийского, раньше Лазика должна была называться Колхидой (**Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга I, Г. XI. 19-30**).

Лазика (Лазское царство)

Лазское царство находилось у Черного моря, между рекой Риони и построенной в VI в. Петрской крепостью (поздняя Гурия, Аджара и Причерноморье), на севере граничило с Апсилией, на северо-востоке с мисимийским племенем, Сванией и Сквимнией, на востоке – с Иберией (в VI в. граница между Лазикой и Иберией проходила по Арсианскому хребту), на юге – со «Страной римлян» (нынешний «Лазистан»), граница проходила у Петры (современная Хопа в Турции), на западе – с Черным морем. Длина береговой линии составляла 500 стадий (прибл. 100 км.), столицей был Археополис.

Из повести Прокопия Кесарийского видно, что Лазика (Лазское царство) была на расстоянии «шестидневного пути» от Трапезунта (приблизительно 200 км). Прокопий Кесарийский так описывает месторасположение Лазики (Лазского царства):

*«Границы Трапезунта простираются до поселка Сусурмен и до местечка, носящего название Ризей, которое отстоит от Трапезунта на расстоянии двух дней пути вдоль берега по направлению к Лазике (**Прокопий Кесарийский, Война с готами, Книга. IV. 2**). «Старинный город Ансарус, отстоит от Ризея приблизительно на три дня пути. От города Ансарунта до города Петры и границ лазов, где кончается Эвксинский Понт, пути один день.» (**Прокопий Кесарийский, Война с Готами, Книга VIII, ст. 2**)*

Петра отстояла от Трапезунта на шесть дней пути (от Трапезунта до Ризея – два дня пути, от Ризея до Ансарунта – три дня, от Ансарунта (Апсароса) до Петры (Лазики) – один день пути).

Известно, что *дорога измерялась в днях пути (inter pedestre), - приблизительно 28725 м.*

(<http://www.homeedu.ru/user/uatml/00000732/dlina/dlinaives.html>).

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8B_%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F

За шесть дней путник должен был пройти *приблизительно 172 км.*

Расстояние шестидневного пути от Лазики до Трапезунта составило бы 180-200 км. На этом расстоянии от Трапезунта, в сегодняшней Турции, находится приморский пункт Хопа (древний Хупати), который во времена Прокопия назывался Петрой, и был самым южным пунктом Лазского царства, у границ Византийской империи.

В регионе Трабзона, на востоке приморского пункта Хопа, который считается древней Петрой (**Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, Грузинский институт истории и этнографии, 1994 г., ст. 97**). Петра была крайне южным приморским пограничным пунктом Лазского царства. По исследованиям Н. Адонца, знаменитая епископская

кафедра Петры находилась не в этой крепости, а в регионе Гумушхане, у г. Байбурт (Н. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана, на рус. язык, 1908, ст. 100).

Природа (географическое расположение)

Согласно источникам, Лазика была скалистой страной. Прокопий Кесарийский писал:

«Ибо, как я уже говорил, Лазика — страна труднопроходимая и состоящая сплошь из отвесных скал» (27) (Прокопий Кесарийский, Тайная История, Г. XXX 12-16).

По словам Прокопия, скалиственность Лазики отмечал и персидский шах Хосров:

«Он сказал, что слышал раньше из многих рассказов, будто страна эта и для легковооруженного воина труднопроходима, будто горы ее необыкновенно крутые и на большом пространстве она покрыта густыми лесами из громадных деревьев» (33) (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XV. 31-34).

Персидское войско, по словам Прокопия, вошло в скалистую Лазиду —

XVII. (1) Хосров же и мидийское войско, пройдя Ивирию, оказались в пределах Лазики...они рубили деревья, которые росли в этих скалистых местах сплошным, огромным, высоким лесом (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XVII.1-2).

Скалистыми были берега реки Фазис, о чем Прокопий пишет так:

«(24) Ибо Лазика и с той, и с другой стороны реки одинаково труднопроходима. (25) По обеим сторонам этой местности поднимаются очень высокие скалы, на большом пространстве образующие здесь ущелья. Римляне, говоря по-гречески, называют такие проходы клису-

рами. (26) (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XXIX 14-26).

Таким образом, по сведениям Прокопия, не только все побережье Лазики, но и берега реки Фазис от истока до устья были скалисты.

По причине скалистости приморской части Лазики, рядом с устьем р. Фазиси были перевалы:

(27) Теперь же Гуваз, узнав о походе персов, наказал Дагисфею послать туда кого-нибудь с тем, чтобы они тщательно охраняли ущелье, расположенное ниже реки Фасис, но ни в коем случае не снимая осады до тех пор, пока не захватят и Петру, и находящихся в ней персов (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XXIX 27-32).

Такой же скалистой была и вторая часть Лазики, обращенная к Иберии:

«У лазов возле самых границ Иберии были два укрепления, Сканда и Сарапанис. Расположенные в труднопроходимых местах на отвесных скалах, они были недоступны. В прежнее время лазы с большим трудом охраняли их, потому что в этих местах не растет никаких злаков, и люди доставляли сюда продовольствие, неся его на плечах. В начале этой войны император Юстиниан удалил отсюда лазов и поставил гарнизон из римских воинов. Немного спустя, из-за недостатка продовольствия, они покинули эти крепости, так как питаться, подобно колхам, долгое время местным пшеном, к которому они не привыкли, они совершенно не могли, того же продовольствия, которое приносили им лазы, совершая длинный путь, им совершенно не хватало» (Прокопий Кесарийский, Война с готами, Книга IV. 13).

Скалистым был и морской берег Лазики:

«Но в Лазике берег по всей линии удерживает дальнейшее продвижение моря и заставляет море как бы вздыбиться на натянутых возжах, впервые только здесь ставя ему преграду. Явно, что творец мира здесь поставил ему пределы. Коснувшись берега в этих местах, море уже не

двигается дальше и не поднимается больше вверх, хотя отовсюду в него вливается бесчисленное количество очень больших рек, то уходит назад и вновь туда же возвращается: сохраняя свою собственную, ему свойственную высоту, оно держится в своих границах, как бы свято соблюдая какой-то закон, как будто связанное точными его предписаниями и как бы остерегаясь нарушить каким-либо образом эти предписания. Все остальные берега этой моря лежат не против него, но по окружности. Но обо всем этом пусть рассуждает каждый, как он хочет» (Прокопий Кесарийский, Война с готами, Книга. IV. 4).

Таким образом, согласно Прокопию, берег Лазики был настолько скалист, что удерживал дальнейшее продвижение моря и заставлял море вздыбиться, ставя ему преграду. Если р. Фазис это Риони, тогда на всей прибрежной равнине должны быть скалистые берега. Но это не так. Наоборот, от Кутаиси до Поты, Риони течет по широкой равнине без каких-либо скал. Этот факт противоречит сведениям Прокопия.

Так как морской берег Лазики был скалистым, то Лазика не могла быть низиной Риони в Западной Грузии. Поскольку Западный берег грузинского побережья от Чакви до Энгури не скалист, а наоборот территория от Чакви до Энгури и от Поты до Кутаиси, которую сейчас называют Лазикой, представляет собой широкую равнину. Здесь нет скал, этот реальный факт противоречит сведениям Прокофия о том, что на всем побережье Лазики протянуты скалы **«явно, что творец мира здесь поставил ему пределы. Коснувшись берега в этих местах, море уже не двигается дальше и не поднимается больше вверх»**. Тогда как центр Западной Грузии, Рионская низина, которая сейчас считается Лазикой, является равниной, морской берег которой не скалист, берег здесь находится на нулевом уровне моря. В Западной Грузии нет скалистого берега, однако Он есть, например, на Батумо-Хопском направлении и следовательно там можно искать Лазику Прокопия. В грузинских источниках этот

регион называется **«приморским концом Кларджети.»** „ძრღოვ კლარჯეთისა – ზღვისპირა“.

Источники сообщают, что Лазика была такой же скалистой, как и историческая Юго-Западная Грузия, высокогорье Чорохи, а Мохериси должен быть субтропическим регионом современного Батуми и Хелвачаури (исторический Эрге-Лигани).

Основная территория Лазики должна была быть с обеих сторон долины реки Чорохи – территории Борчхи, Артвина и Артануджи, до *высокого* хребта Арсиани. Здесь и поныне проходит важная в прошлом международная дорога (дорога Артануджи, или Кларджети), которая соединяла черноморье с Персией, Арменией и Сирией. По сведению Константина Порфирогенета (византийский император X в.), «крепость Артануджи весьма крепка – у нее есть и рабат и город, туда стекается товар из Трапезунта, Иверии, Абхазии, Армении и Сирии, и от этого товара крепость получает большой налог. Земля Артануджи, т. е. Арзена обширна и плодородна, и является ключем к Абхазии и стране месхов» (Георгика 2, часть II, ст. 278-279).

Описание Кларджети, которое принадлежит перу грузинских святых отцов совпадает с описанием Прокопия. А именно: по сведениям святых отцов Кларджети была настолько горно-скалиста, что практически полностью бесплодна. Только съедобными травами, родниковой водой и чистым воздухом был здоров этот край (Георгий Мерчуле, Жизнь Григория Хандзтели, 1954, ст.197). Георгий Мерчуле несколько раз отмечает остроту кларджетских гор. Например: строительство храмов было затруднено, строительные материалы рабочие довольно далеко доставляли «на плечах». Веками ранее Прокопий Кесарийский писал буквально то же самое, в крепости Лазики - Сканду и Сарапана продукты доставляли «на плечах». Сарапана и Сканда располагаются в бесплодных местах, где не удавалось получать урожай зерновых (пшеница) и винограда, куда, из-за скалистости и высокогорья, продукты доставлялись исключительно «на плечах».

Кларджети была скальной страной, по грузинским источникам, а Лазика скальной страной по греческим источникам. Оба описания одинаковы.

Совсем другая картина на Рионской равнине, здесь горы не могут остановить влияние моря, регион равнинен, на протяжении месяцев с моря дует ветер, который возвращает вспять воды реки. Поскольку низина реки находится на нулевом уровне моря, то заболачивается огромная равнина – т.н. «Рионская равнина». Поэтому по географическому положению и природным условиям Лазика более Кларджети, но не Западная Грузия.

Вывод: по словам Прокопия, Лазика не была равнинной страной (как, например, Западно - грузинское приморье, низина Риони), а наоборот гористой с отвесными скалами. Из-за скалистости и высокогорья только в одном маленьком уголке Лазики (Мохириси) то есть Эрге-Лигани, (нынешний Махинджаурский район), получали урожай (пшеница, вино), остальные её регионы были неурожайны.

Фазис – Главная река Лазики

Страбон относит р. Фазис и ее исток к Армении (Страб., XI, гл. XIV, 7), и этим самым под Фазисом подразумевается Чорохи, исток которого, в эпоху Страбона, находился в Армении, так как по сведению Страбона во II в. до н.э., Армения присвоила иверийские территории Париадрские склоны, Ходзену и Гогарену (Страб., XI, II, 7); исток Чорохи следует искать у исторической Хордзены, которая в эпоху Страбона была присвоена Арменией.

По сведениям византийских авторов, главной рекой Лазики была Фазис. По поводу этой реки существует несколько мнений.

Древняя грузинская церковная историография считала, что Фазис была рекой

Чорохи. Упомянутую в греческих текстах реку «Фасис» св. отцы Грузинской Церкви передавали как Чорохи, на что указывает С. Джанашия (С. Джанашия, Труды, VI, 1979, ст. 254).

Св. Евфимий Святогорец, переводя греческий текст жития Св. апостола Андрея, слово «Фасис» переводит, как Чорохи: *«Великий Андрей ходил из города в город, из села в село, научал народ и творил чудеса и так дошел до картлийской земли и до реки Чорох, и неустанно проповедовал имя Божие»* (Путешествие Андрея Первозванного, 2008, ст. 189). Здесь, в оригинале, на месте Чорохи упомянута река Фазис (там же, ст. 189). По сведению автора VIII в., св. Епифания Константинопольского, св. апостол Андрей сначала пришел в лазский город Трапезунт, а затем дошел до р. Фазис. Данный автор (Св. Епифаний) Лазикой называет современный Лазистан от Трапезунта до р. Фазис; приводя сведение о Св. Андрее, он ссылается на автора IV в. Епифания Кипрского. Данный факт дает основание полагать, что в IV-VIII вв. Лазикой назывался регион от Трапезунта до Фазиси. По мнению св. Епифания Константинопольского, Трапезунт был городом Лазики, а страна рядом с Лазикой и Трапезунтом – Иверия.

Св. Епифаний Константинопольский критически пересмотрел свои источники, и сам обошел места подвижничества апостола Андрея. Здесь везде жили иверы. Автор пишет: «В великом Севастополисе, у Апсарской крепости и у реки Фазис жили иверийцы, сусы, фустийцы и аланы» (Георгика, IV, I, 57). По мнению автора, Трапезунт был городом Лазики, а страна рядом с Трапезунтом – Иверия; апостол Андрей просветил лазский Трапезунт, Иверию и жителей приморья. Св. апостол Андрей *«после Амисоса прибыл в Трапезунт, город Лазики; потом он отправился в Иверию, и когда просветил многих жителей приморья, пошел в Иерусалим»* (Епифаний Константинопольский, Георгика, IV, I, ст. 58). Епифаний Константинопольский

и в другом месте Жития Св. Андрея упоминает Иверию и Фазис вместе: «Обошли города, содеяли чудеса, и пришли в Иверию, а через несколько дней отправились в Сусанию» (Георгика, IV, I, ст. 58). Сусания (по С. Каухчишвили - Суания), согласно грузинским источникам находилась в горах Аджарии и в Ордзхе-Самцхе, где св. Андрей проповедовал после перехода через реку Чорохи, на пути из Трапезунта (Епифаний Константинопольский, Георгика, IV, I, ст. 58).

По сведениям Прокопия, река Фазис текла из гор месхов, подчиненных иверам (в этом регионе Иверия простиралась до Персармении. Здешние горы простирались до кавказских гор, за которыми на востоке находилась Иверия. В этих кавказских горах находился исток р. Фазис). Прокопий пишет: *«В областях, граничащих с этой страной, главным образом вдоль самой Иберии, живут месхи, издревле являющиеся подданными иберов. Живут они в горах, но горы месхов не кремнисты, не страдают от бесплодия... В этой стране поднимаются очень высокие горы, покрытые лесом и труднодоступные. Они тянутся до самых Кавказских гор позади же них по направлению к востоку лежит Иберия, простирающаяся до пределов персо-армян. Через эти горы, уходящие высоко в небо, течет река Фазис, начинаясь с гор Кавказа и впадая в середину этого «полумесячного» залива Понта»*. Под «месхетским нагорьем» имеется в виду нагорье вдоль истока Чорохи (как исследовал акад. Н. Хазарадзе), на северо-востоке от которого находился важный регион Иверии Кола-Артаани, там находился регион Сакавказидзео (*საკავკასიძეო*), на востоке от него – Персармения, которая граничила с Иверией в этом регионе. Весь этот регион был заселен месхами. Такую же картину рисует и Прокопий.

Таким образом, в области, где сходились границы Иверии и Персармении, был исток Фазис. Таковым является регион Спера, где находится исток р. Чорохи. Это высокогорье т. н. «Малого Кавказа», к которому присоединяется Арсианское нагорье – место

проживания месхов. Для Прокопия, в данном случае, «Горы Кавказа» это высокогорье Малого Кавказа. Отсюда видно, что исток Фазиси находился в историческом регионе «Сакавказидзео», в высокогорье «Малого Кавказа». Здесь же – в Артануджской, Артаанской, Кольской и Сперской областях (в исторической Иверии, рядом с Персарменией) было место проживания месхов; в данном случае Фазис, это р. Чорохи.

По поводу Фазиса существует несколько предположений. Часть ученых считает рекой Фазис реку Риони, с ее притоком р. Квирилой в Западной Грузии. Но эти предположения противоречат Прокопию, который пишет, что исток р. Фазис, в начале называющийся Воа, находился в пределах армян (армянцев), рядом с пунктом Фарангия и Чанети. Пункт Фарангия находился в нагорье Малого Кавказа, рядом с истоком р. Чорохи, в современной Турции, на севере Лазистана; здесь же был исток р. Воа, которую с середины называли Фазис (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XXX. 23-29). То же самое отмечает и Страбон, когда пишет, что «исток Фазиса в Армении» (XI, II, 17), «Колхиду протекает Фасис - большая река, берущая начало в Армении» (Страбон, География, кн. XI, II, 17). Страбон несколько раз связывает Фазис и ее исток с Арменией (Страб., XI, гл. XIV, 7). Тот факт, что Страбон считает Армению истоком Фазиса, говорит о том, что под Чорохи понимается Фазис (то же и у Прокопия). Это сведение Страбона можно истолковать и так: после того, как армени, по сведениям того же Страбона, отняла у Иверии обширные области – Париардские склоны, Хордзене и Гогарена (Страб., XI, II, 17), множество географических пунктов и рек Юго-Западной Грузии перешли во владение Армении. Прокопий так пишет об этом: *(14) Река Воа вытекает из пределов армян, живущих около Фарангия, недалеко от пределов цанов. Сначала она довольно долго течет направо, будучи неширокой и для кого угодно легко преодолимой, вплоть до того места, где по правую сторону находятся границы Иверии, а прямо —*

заканчивается Кавказский хребет. Здесь, под «Кавказским хребтом» подразумевается высокогорье т. н. Малого Кавказа, где из страны чанов вытекает р. Чорохи – она течет по направлению северо-востока и севера, втекает у границы Иверии, в области Артануджи-Артвина, где ей преграждает путь Карчхальское нагорье (3000 м.); здесь река круто меняет направление, где в нее втекают полноводные р. Имерхеви и Шавшетисцкали, и она продолжает путь в западном направлении.

Прокопий так описывает путь р. Фазис: «(16) Когда же река доходит до того места, где находятся границы Иверии и Кавказа, то тут в нее вливается много других водных потоков и она становится много шире и течет, получив отсюда название Фасиса вместо Воа; с этого места она судоходна вплоть до так называемого Понта Эвксинского, куда она и впадает. Тут по обеим ее сторонам расположена Лазика... (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XXIX 14-25).

О судоходстве на Чорохи пишут много авторов - Вейденбаум, Бакрадзе и др.

Прокопий повторяет: «В этой стране поднимаются очень высокие горы, покрытые лесом и труднодоступные. Они тянутся до самых Кавказских гор (Карчхал-Арсинское нагорье рядом с «Сакавказсиздео»). Позади же них по направлению к востоку лежит Иберия (Кола-Артаанская область, часть Иверии, с которой на востоке граничила Персармения). простирающаяся до пределов персо-армян. Через эти горы, уходящие высоко в небо, течет река Фазис, начинаясь с гор Кавказа и впадая в середину этого «полумесячного» залива Понта (Прокопий Кесарийский, Война с готами, Книга. IV. 2).]]».

У границ Иверии (у современного Артвина) Фазис становилась полноводной, годной для судоходства, проходила среди Лазики и впадала в Черное море с такой быстротой, что образовывало отдельный поток. Таким течением обладает р. Чорохи. «Когда же река доходит до того места,

где находятся границы Иверии и Кавказа, то тут в нее вливается много других водных потоков и она становится много шире и течет, получив отсюда название Фасиса вместо Воа; с этого места она судоходна вплоть до так называемого Понта Эвксинского, куда она и впадает. Тут по обеим ее сторонам расположена Лазика. (17) Но только лежащая по правому ее берегу страна заселена местным населением, вплоть до пределов Иверии» (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XXX. 23-29).

Как видно из описания, Фазис была горной рекой и в устье (как и Чорохи).

Река Риони, в отличие, от Фазиса, в устье низинная река, поэтому она плавно втекает в море, и не образует там своего потока;

р. Фазис же очень быстра в устье, как и Чорохи.

(25) Эта река здесь глубже любой другой и необычайно широка. (26) Течение ее настолько стремительно, что, впадая в море, она долго течет, не смешиваясь с морской водой. Плавающие в этих местах могут иметь совершенно пресную воду даже в открытом море (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XXX. 23-29).

По описанию Прокопия, Риони и Фазис разные реки – „Повернув назад и захватив проходы из Иверии в Колхиду, там где Фазис представляет возможность переправы, он перешел его вброд, равно как и реку по имени Рион, которая тоже в этом месте была несудоходной“

Фазис по Ариану - С теми же свойствами Флавий Ариан описывает р. Фазис:

«Отсюда мы приплыли к Фасису, ...из всех известных мне рек имеющему самую легкую воду и притом необыкновенного цвета. ...По цвету вода Фасиса кажется окрашенной свинцом или оловом, но, устоявшись, она делается очень чистой. ...Вода Фасиса не гниет и остается неиспорченной даже более десяти лет, разве только делается еще преснее» (§10).

Античная лоция Черного моря. Путешествие Арриана.

http://budetinteresno.info/kraeved/pont_arrian.htm.

По тем пяти фактам (которые высказывают древние авторы, описывая Фазис) р. Фазис на самом деле Чорохи, а не Риони. Эти факты: исток Фазиса, ее особенный цвет, употребление ее для питья рядом с устьем, ее легкий вес, большая скорость даже в устье.

А) Исток Фазиса из Армении.

Река Чорохи истекает из Сперчанетского региона, который в эпоху Страбона была под влиянием Армении, поэтому писали, что исток Фазиса в Армении (Страб, XI, гл. XIV, 7).

Б) Цвет Фазиса.

«По цвету вода Фазиса кажется окрашенной свинцом или оловом».

http://budetinteresno.info/kraeved/pont_arrian.htm.

Цвет Чорохи – земельно-свинцовый, именно этим цветом древние авторы описывали Фазис. В устье Риони коричневая, поскольку содержит большое количество песка и земли.

В) Фазис пригоден для питья.

Использование Чорохи для питья при необходимости возможно и сегодня, но использовать для питья в ее равнинном течении Риони, около устья, невозможно. Потому что в этих местах течение слабое и граничит с заболоченными равнинами, полными всевозможных бактерий, опасных для жизни.

Г) Вес Фазиса.

Риони около устья содержит большое количество песка и земли, поэтому рионская вода «тяжела» из-за примесей, чорохская вода по сравнению с ней, намного легче, в ней малое содержание песка и менее илиста, поскольку она равномерным потоком течет среди скал. По этому описанию Чорохи похожа на Фазис. Легкость воды Фазиса также описана древними авторами.

Д) Скорость Фазиса.

С той скоростью, которую описывают древние авторы о впадении реки Фазис в

Черное море, в наше время впадает р. Чорохи, а не р. Риони. Стоит отметить, что античные авторы указывали голубизну р. Фазис в месте впадения ее в море. Например, Руфус Фестус Авиенус, автор IV в., называет Фазис «голубой рекой»; он пишет: «Западнее голубого Фазиса племя Бидзеров, потом Бекиров...» (Руфус Фестус Авиенус, Античный Кавказ, 2010, стр.595). В то время как цвет Риони в его устье, как выше было сказано, грязновато-кофейный.

Кроме цвета р. Фазис имела особое свойство, которое выделяло ее среди других рек и приводило в восторг многих видевших ее древних путешественников и историков. Это свойство было характерно только для этой конкретной реки и выделяло ее среди прочих: это было то, что из-за большой скорости Фазис, впадая в море, не смешивалась поначалу с морской водой, и на поверхности моря создавала струю – слой пресной воды. Такова Чорохи, быстро впадающая в море и образующая в нем струю, тогда как Риони впадает в море плавно.

Г. Григолия установил по древним источникам, что р. Фазис является не рекой Риони, а Чорохи. Рассматривая труд Прокопия, он пишет, что у истока Прокопий называет р. Чорохи Воасом, которая в его времена истекала из «страны армянцев»; там же находился пункт Фарангион. У истока эта река была мелководной, до «границ иверийских, где заканчивается кавказская гора». По мнению Г. Григолии, «у Артвина она попадает в узкое русло, у гор Аджирахи и Мезла она меняет направление с северо-востока на северо-запад, и с большой скоростью направляется к морю» (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, Грузинский институт истории и этнографии, 1994, ст. 33).

Мнение Г. Григолии о том, что р. Фазис является р. Чорохи, подтверждается многими фактами, например, сведением Прокопия, что «Лазика непроходима по обеим сторонам р. Фазис, поскольку по обеим сторонам страны находятся скалы». Это сведение дает основание предполагать, что

здесь говорится о Чорохи, а не о Риони, поскольку вдоль берегов Риони, в отличие от Чорохи, скалы не встречаются, а на побережье Чорохи возвышены огромные скалы, которые создают сужение. По сведению Прокопия, римляне называли такую дорогу *клицурой*.

В результате исследования Г. Григолия делает вывод, что упомянутая Прокопием Иверия, находящаяся направо от Воас-Фазиса, является Кларджет-Кола-Артаани: «Прокопий предполагает границы Иверии у Артвина, и с этих мест Чорохи приобретает имя Фазис. Река полноводна, и, начиная с Артвина, на реке круглогодично осуществляется судоходство, кроме начала лета, когда начинаются паводки» (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, Грузинский институт истории и этнографии, 1994, ст. 33).

Фраза Прокопия: «Здесь к Фазису присоединяются другие воды, и вместо Воаса, она называется Фазис» - по мнению Г. Григолии, подразумеваются артвинские земли: «До Артвина Чорохи называлась Воасом, у Артвина – Фазис; упомянутая Прокопием «кавказская гора» подразумевает Карчхальское нагорье, там же находились упомянутые Прокопием «кавказские и иверийские границы».

Прокопий пишет: «Фазис пригоден для судоходства до моря, по обеим его сторонам находится Лазика, на правом берегу, до границ Иверии, проживает местное население. По эту сторону реки находятся села и города лазов, среди них Археополис, Севастополис и Питиунтская крепость, Сканда и Сарапани находятся по направлению к иверийским границам; самые достопримечательные города здесь – Родополис и Мохирис. Налево от реки, на расстоянии дневного пути, граница Лазики. Эта часть менее заселена, по соседству здесь живут римляне, называющиеся понтийцами» (Георгика, II, ст. 100-102). По мнению Г. Григолии, здесь имеются в виду берега р. Чорохи; левый берег действительно был мало заселен, и здесь находилась

крепость Хопа-Хупати, или Петра; правая сторона р. Чорохи действительно густо населена и по сей день, поскольку там находятся плодородные земли Хелвачаурского и Батумского районов.

Г. Григолия пишет, что Прокопиево описание Фазиса-Воа-Акамфсиса похоже на сведения о Чорохи путешественников XIX в. Османа-Бея и Д. Бакрадзе (Г. Григолия, Эгрис-Лазское царство, ст. 23).

Персо-византийская дорога, проходящая по Лазике

Лазика, вместе с другими территориями, включала в себя Чорохское ущелье. По словам Константина Порфиrogenета, по международной торговой дороге, проходившей по этому региону (через Артануджи), проходили грузы между Сирией, Иверией, Арменией (Персией) и Византией.

Константин Порфиrogenет (византийский император X в.) пишет: «*Крепость Артануджи весьма крепка – у нее есть и рабати и город, туда стекается товар из Трапезунта, Иверии, Абхазии, Армении и Сирии, и от этого товара крепость получает большой налог. Земля Артануджи, т.е. Арзена обширна и плодородна, и является ключом к Абхазии и стране месхов*» (Георгика 2, часть II, ст. 278-279).

Таким образом, в IX-X вв. по артануджской дороге, в Чорохском ущелье перевозились товары из черноморья (Трапезунт, и близлежащие регионы) в Армению, Иверию и Сирию, и наоборот. У города Артвин р. Чорохи становилась судоходной вплоть до Черного моря. Кроме того, от Артвина вдоль реки до Черного моря шла пешеходная дорога.

По второму направлению - Артануджи через Арсианский хребет соединялся с иверийским городом Артаани (Ардагани), оттуда путь шел в Армению и Персар-

мению, а затем в Персию, Сирию, и другие страны. *«Армянские города, с помощью Артануджи, соединялись с восточным берегом Черного моря и Западной Грузией» (Я. Манандян, О торговле и городах Армении, стр. 233-234).*

По древней Артаан-Артануджи–Артвинской дороге перевозили тбилисский и двинский товары. В VIII в. Артануджи и его области опустошили арабы, но уже в X в., по сведениям Константина Порфирогенета, это дорога снова приобрела международное значение. *«Главным фактором развития Артануджи было его стратегическое местоположение» (Очерки Истории Грузии., II, 1973, ст. 347).*

По Артануджи проходила дорога, соединяющая Тбилиси с византийскими городами: Тбилиси–Самшвилде–Паравани–Ахалкалаки, Артаани–Артануджи (Очерки Истории Грузии, II, 1973, ст. 347). Самшвилде–Гударехи–Манглиси–Клдекари–Паравани–Ахалкалаки–Артаани–Артануджи–Артвин–Хопа (Петра), по сведениям грузинских источников этой дорогой воспользовался Вахтанг Горгасали, после возвращения из похода на Понто (ქართველთა ცხოვრება, Картлис ცხოვრება (К. Ц.) I, ст. 177-178). Этот путь, по тем же источникам, действовал и в первом веке; в эпоху апостолов этот путь именовался «путем Кларджети».

Св. апостол Андрей, согласно его житию, впервые пришел в лазский город Трапезунт; в грузинских источниках это место называлось «страной мингрелов», а население, т. е. лазы - мингрелами, часть которых он обратил в веру. *«Андрей обратил мегрелов, и пошел в Кларджети» (ქართველთა ცხოვრება, т. I, ст. 38).* Этот путь соединял Чорохи с Артаани. В «Картлис цховреба (Житие Картли)» читаем: *«Андрей Первозванный вошел в страну Картли, в Нигалу, Кларджети и Артаан-Колу, где пробыл долгое время».* Таким образом, Артаан-Кола была частью Иверии, или Картли; Артвин считался Лиганским, или нигальским городом; отсюда апостол Андрей пришел в Артануджи, затем – в Артаан-Колу. Таким образом, Св. апостол ходил по путям, которые были важны и

через тысячу лет, во времена Константина Порфирогенета. Этот путь был важным и в XI в., во времена Баграта IV. Он перевел войско через Куру из Западной Грузии через Кутаиси–Хупати–Артануджи–Джавახети–Тбилиси и победил врага (К. Ц., I, 338).

В VI в. Лазика обращает на себя внимание своим стратегическим расположением – дорогой, соединяющей Персию и Византию. Обе стороны хотели захватить ее – путь через Чорохское ущелье, т. н. «кларджетский путь».

По прошествии почти 1500 лет, в 70-е годы XIX в., этой дорогой заинтересовалась и Российская империя (Г. Казбеги, Три месяца в турецкой Грузии, 1875, на рус. яз.).

В то время Чорохское ущелье входило в состав Османской империи, на находившуюся там Батум–Артвин–Ардаганскую дорогу обратил внимание Г. Казбеги. Эта дорога шла вдоль р. Чорохи из Батуми до Артвина, от которого соединялась с Ардагани через Арсианский хребет, затем дорога шла в Карс, Арзрум и Ахалцихе. Г. Казбеги, и присланный из России ученый Е. Вейденбаум уверяли российское правительство в том, что Батум–Ардаганская дорога имела важнейшее значение, поскольку она кратчайшим путем соединяла Персию с Европой. Г. Казбеги прямо писал, что после расширения *«эта дорога может превратиться в транзитную магистраль между Персией и Европой» (Г. Казбеги, Три месяца в турецкой Грузии, 1995, ст. 108).* Г. Казбеги писал, что для работ на Батум–Артаан–Карсийской дороге Османская империя создала комиссию, которая почти без изменений оставила прежний маршрут. Это была *«единственная линия по реке Чорохи по направлению Артануджи, затем к Карси, через Артаани, вдоль Артанудже-Чаи... Кони непрерывно двигались по направлению Артвина, перевоза карсский хлеб. Хлеб сюда перевозился на лошадях из Артвинского порта, а отсюда по р. Чорохи в Батуми» (там же, ст. 104-106).* Г. Казбеги и Е. Вейденбаум в своих трудах выражали интерес Российской империи к Аджаре–Лазистану: *«Этот интерес усиливается историческим значением чорох-*

ского бассейна, и той ролью, которую он может сыграть в будущем» (Г. Казбеги, *Три месяца в турецкой Грузии, ст. 29*). По мнению Г. Казбеги, европейцы знали о значении чорохского бассейна из рассказов Страбона и Ариана; он тоже писал о будущих возможностях дороги (там же, ст. 29). Это была дорога международного значения, проходящая по р. Чорохи; взяв под контроль эту дорогу, Россия смогла бы контролировать регионы Эрзрума, Карса (отсюда видно, что по мнению Г. Казбеги, Колхиду и Фазис Страбона и Ариана следует искать в чорохском ущелье). Г. Казбеги был очень заинтересован положением этой дороги, и в своем труде описывает разные ее участки. Например, он пишет: «необходимо построить триста каменных мостов и тоннелей» (там же, ст. 108). Эта фраза напоминает нам сведение Страбона, согласно которому через р. Фазис было проложено 120 мостов. Остатки этих мостов были обнаружены и в XIX в. Среди них были и хорошо сохранившиеся мосты.

Казбеги и Вейденбаум с удивлением описывают мосты через р. Чорохи и ее притоки. Количество древних каменных арочных мостов и их остатков было впечатляющим. Вейденбаум отмечал, что такое количество мостов, а также проложенные в скалах дороги говорили о международном значении пути, проходящего по чорохскому бассейну. По обоим берегам р. Чорохи проходила важная дорога: «Если судить по остаткам мостов Мургулис Цкали и Хатила-Су, то можно предположить, что ранее на левом берегу р. Чорохи была оживленная торговая дорога. В одном месте были заметны останки стены, на которые опиралась дорога по отвесным склонам. Дата постройки мостов и стены неизвестна, но если судить по тому факту, что мосты схожи по конструкции с Артавинским мостом, то можно предположить, что они - это древние дорожные сооружения, построенные еще в мирные времена, т. е. еще до турецкого

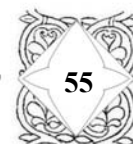
владычества» (Евгений Вейденбаум, *От Батуми до Артвина, 2005, ст. 75*).

Колоссальное количество мостов на р. Чорохи и ее притоках напоминает нам сведение Страбона, что на р. Фазис, по пути в Иберию, было 120 мостов. Некоторое количество каменных арочных мостов сохранилось и по сей день. Эта дорога шла через Чорохское ущелье из Батумского региона в Артаани, который входил (согласно не только грузинским, но и армянским источникам) в состав Иберии (Ардагани).

Если Чорохское ущелье считалось частью Лазики, то там проходила историческая дорога из Лазики в Иберию, которой пользовались персы в войне за Лазику с Византией. Эта дорога не теряла своего значения и в XIX в., когда по ней ездили «русские, английские и французские купцы» (Г. Казбеги, ст. 108).

Большое значение имела перевозка грузов по реке. Г. Казбеги пишет: «*Чорохский речной путь является единственным способом развития артавинской торговли. В этом году данный путь приобрел особое значение. Уже второй год, как английская компания начала закупку карсского и шавшетского хлеба, который доставляется в Батуми путем р. Чорохи. Большую часть хлеба до Артвина несут курды ишаками и конями, затем хлеб нагружают на лодки. В текущем, 1874 г., агент одной из компаний прислал 44 фунтов пшеницы. Доставка фунта пшеницы из Карса в Батуми обходится в один рубль*» (там же, ст. 115).

Вейденбаум отмечает оживленную торговлю на пути Батуми-Ардагани. Он пишет: «*Батуми соединен с Ардаганом горной вьючной дорогой. Длина пути 191 верста. Сначала она идет вдоль правого берега р. Чорохи до устья р. Имерхеви; затем, по ущелью р. Артанудж-Чаи до перевала Ялнызчам (8442 фута от уровня моря) - это хребет, разделяющий бассейны Куры и Чорохи. От Яланусчамского перевала дорога идет к Ардагану. На этой дороге*

примечательны следующие населенные пункты: Артвин, который в период господства турков назывался Лиган. Этот маленький городок построен на левом берегу р. Чорохи, на расстоянии 80 верст от Батуми. Здесь находится резиденция главы Артвинского округа... Коммуникация между Артвином и Батуми осуществляется, главным образом, при помощи каюков (плоскодонных лодок) по р. Чорохи. Артануджи находится на левом берегу Артанудж-Чая, притока р. Чорохи. На сегодняшний день это незначительная деревня... Ардаган соединен и с Батуми и Карси вьючными путями. На юго-западе от Ардагана (99 верст) находится Олтыс. Эти населенные пункты соединяются почтовым путем, проходящим через Панжуретский перевал (7728 футов от уровня моря), который разделяет бассейны Куры и Чорохи; затем, почтовый путь, через ущелья Канли-Су спускается в долину Олту-Чаи. На Ардаган-Олтысской дороге сохранилось немало останков древних крепостей и церквей» (Е. Вейденбаум, *От Батуми до Артвина*, 2005, ст. 79-86).

То, что Батум-Ардаганская дорога должна быть Фазис-Иберийской соединительной дорогой, описанной Страбоном и Прокопием, видно и из того, что на ее участках подтверждается наличие тех древних имен, которые упоминались этими авторами. Например, Г. Казбеги пишет: «Среди них нельзя не обратить внимание на то, что один из притоков р. Чорохи назывался Квирила... р. Квирила получила свое названия от грузинского слова «квирили - крик», что соответствует характеру реки – она шумно течет по каменистому дну, вымывая глинистые породы» (Г. Казбеги, упомянутый труд, ст. 75). Квирила – та же Воа. По мнению наших ученых, греческое имя реки – Воас – должно было быть греческим переводом грузинского названия.

Описанная Прокопием Лазика – своей скалистостью и мостами международной торговой дороги - напоминает нам только Лазистан-лиган-артануджи, описанные Каз-

беги, Вейденбаумом, и другими исследователями.

Е. Вейденбаум и Г. Казбеги подчеркивают международное значение Батум-Артвин-Артаан-Карсской дороги (напр., они отмечают, что артвинское население занималось внешней торговлей. Завозили товар из заграницы в Батумский порт, а оттуда по Чорохи, на лодках привозили его в Артвин. Затем, этот груз они перевозили в Ардагани и Карс на лошадях и ишаках: «Артвинские армяне занимались, в основном, внешней торговлей – из Константинополя и других мест они завозили товар, из Батуми на лодках перевозили его в Артвин, а затем, вьючным путем в Ардагани, Карс и другие места» (Е. Вейденбаум, 2005, ст. 68). По сведению Вейденбаума, артвинские купцы, с одной стороны, ввозили в Артаани и Карси иностранный товар, но оттуда «вывозили хлеб, и свозили его в Батуми по р. Чорохи» (ст. 69). По этому факту, Вейденбаум, с целью улучшения международной торговли, советовал правительству построить дорогу к р. Чорохи. Он писал: «Я не сомневаюсь, что и после прокладки трассы от Карси до Батуми, судоходные грузоперевозки по р. Чорохи не только не прекратятся, но наоборот, увеличатся. Поэтому постройка спуска от трассы к реке очень важна для увеличения торгового оборота. Какой бы хорошей не была магистраль, доставка таких грузов, как пшеница, овес и т. д., удобней лодками, чем колесным транспортом. Говорят, что Карсский округ может давать значительное количество хлеба. Если кто захочет вывозить этот продукт, ему необходима будет дорога до артвинского порта, поскольку перевозка по Чорохи выгодна в смысле времени и себестоимости» (там же, ст. 69). Помимо пшеницы, судоходными путями Чорохи из Артвина в Батуми перевозили до 30 т. оливок (там же, ст. 70).

Согласно исследованиям современного историка Г. Григолия, в Лазику, в Петру, проходя Артануджи и Чорохское ущелье, входили шедшие на войну персидский шах и его войско; хотя, до сих пор распространено мнение, что их путь в Петру

проходил через Лихский хребет, в Западную Грузию.

По мнению Г. Григолия, персидское войско вошло в Петру через Чорохское ущелье. Он пишет – *«Для того, чтобы легче было определить направление этой дороги, Прокопий Кесарийский детально описывает встречающиеся на пути реки, их физические свойства, направление, местонахождение их истоков, устья, вблизи каких стран или племен они текут и др. Все это дает бесценную информацию о лазском царстве и для локализации г. Петра»* (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, 1994, ст. 29). Затем исследователь продолжает – *«Хопа кратчайшим путем соединяется с Чорохским ущельем у Борчхи. Путь, ведущий к верху Чорохи, делится на две части у Арвина, одна часть идет вдоль Чорохи к Карсу, Ардагану и Армении. Следует думать, что именно по этой дороге повели лазы царя Хосро Ануширвана против Петры; В частности, как известно из сведения Прокопия, персы пересекли Воас (мы предполагаем, верхнюю часть Чорохи, пишет Г. Григолия) и «так дошли до Петры, что Фазис был справа от них»* (там же, ст. 64).

Г. Григолия считает, что та река Фазис, которую пересекли персы и есть Чорохи, а Хопа (древний Хупати) именовалась Петрой (там же, ст. 65).

По мнению Г. Григолии, дорога, ведущая из Хопы к Чорохи, а отсюда в Иберию, Армению и Персармению, существовала издавна. На этой дороге движение не прекращалось даже зимой – «дорога из Хупати и Иберии к Чорохи была настолько хорошо освоена, что по ней массы людей ходили даже зимой» (там же, ст. 65).

«То, что Воас-Фазис действительно является Чорохи, а не Рион-Квирилой, как это понималось раньше, об этом свидетельствуют многие места из труда Прокопия Кесарийского. Это касается расселения лазов и соседних племен,

описания крепостей и городов лазов, или описания маршрутов персидских войск, идущих в Петру» (там же, ст. 42).

Исследователей особенно беспокоит то место из сведения Прокопия, где речь идет о левом берегу р. Фазис, на котором **«мало населения, и где у лазов нет ни города, ни крепости или поселения, стоящего упоминания»**. Если Прокопиев Фазис, это современный Риони, тогда речь идет о большей части Имерети, всей Гурии и Аджаре, т.е. о лучшей части исторического Колхети, где по последним археологическим находкам появились раннеантичные и эллинистические городские центры: Вани, Дабла Гоми, Фасиси, Пичвнари и Апсарос» (Г. Григолия, «Исторические проблемы Эгрис-Лазского царства», 1994, ст. 32).

Г. Григолия делает вывод: *«Одним словом, все сведения Прокопия, которые неясны и противоречивы в связи с Рион-Фазис, становятся вполне ясными и логичными в связи с Фазис-Чорохи»* (там же, 53). Про дорогу Персия-Петра автор пишет – «Прокопий Кесарийский упоминает Петру всегда в связи с Фазиси, и локализация Петра возможно только в связи с Фазиси... » (там же, ст. 55). Река Фазис и есть Чорохи – войны персов были в ее ущелье. Здесь проходила та важная дорога, которая соединяла Петру с Двином.

Мы установили, что персидская армия под руководством шаха Хосро, а затем его военачальников доходила до Лазики и Петры из современного Артаана по дороге, пересекающей Арсианский хребет. Двин сообщался с г. Петрой по этой дороге. Двин был тем городом Персармении, в котором отдыхала уставшая в Лазике от боев персидская армия (Георгика, II, ст. 115).

Главный лагерь (для отдыха) персидской армии находился в Персармении – в Двине. Отсюда они направлялись в Петру и Лазику, а оттуда возвращались обратно для передышки – по сведениям Прокопия Кесарийского (Георгика, II, ст. 115).

По сведениям Прокопия Кесарийского, отдохнувшая персидская армия из Персар-

5. Кумурдская;
6. Цундская;
7. Цалкская;
8. Манглисская.

Мы можем сделать следующий вывод: по городу Артануджи – до X в., и после, и по словам Константина Порфириогена – проходила международная торговая дорога, соединяющая Артануджи с Иберией, Арменией и Сирией; Артануджи, в свою очередь, по упомянутой причорохской дороге (и по самой р. Чорохи) соединялся с причерноморскими торговыми портами. Вот на этой международной дороге и располагалась Лазика в VI в.

Длина приморской полосы Лазики

Прокопий пишет: «От города Апсарунта до города Петры и границ лазов, где кончается Понт Эвксинский, пути один день. Упираясь в эти места, Понт образует береговую линию в виде полумесяца. Длина пути при переезде по этому заливу - полумесяцу составляет приблизительно пятьсот пятьдесят (550) стадий, а все, что лежит за этой береговой линией, является уже страной лазов и носит название Лазики (Прокопий Кесарийский, Война с готами, Книга IV. 2).

Петра располагалась между Лазикой и провинцией Понта Эвксинского, прямо на границе. Длина приморской линии Лазики от Петры составляла 550 стадий, т. е. приблизительно 100 км (если одну стадию, как и принято, будем считать за 178 м., получим 97900 м., т.е. примерно 100 км).

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8B_%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F#.D0.9C.D0.B5.D1.80.D1.8B_.D0.B4.D0.BB.D0.B8.D0.BD.D1.8B

Если от Петры, нынешней Хопы, отсчитать 100 км, то дойдем до левого берега р. Рион – это показывает, что Лазика располагалась на западном берегу р. Рион до Хопы.

Хоба, по грузинским источникам, называлась Хупати. Главная река – Чорохи - на земле между Риони и Хупати (Хоба, древняя Петра) – Фазис.

Таким образом, длина приморской линии Лазики составляла примерно 100 км.

Города Колхиды и Лазики

Петра

Прокопий Кесарийский писал: «Есть в Колхиде приморский город Пётра у так называемого Понта Эвксинского. Ранее это было ничтожное местечко; василевс Юстиниан укрепил его стеной и другим снаряжением и вообще сделал его видным (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XVII. 3-17)».

Перемирие между Византией и Персией в V и в VI веках часто нарушалось. По мнению персидского шаха Хосро, согласно перемирию, земля на восточном причерноморье (в том числе и западно-грузинская территория до римской провинции Понта, до Петра) принадлежала Персии, поэтому Юстиниановы строительства в Петре он принимал за нарушение перемирия. Хосро считал, что Юстиниан присвоил Петру - Хосров, узнав, что здесь находится римское войско во главе с Иоанном, послал войско и стратига Аниаведа с тем, чтобы они взяли их при первом же натиске (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XVII. 3-17).

Петра была важна тем, что международная дорога, проходящая у этой приморской крепости через Фазисское ущелье, соединяла приморские порты с Персарменией, а соответственно, с Персией.

Петра была неприступна - Город Пётра недоступен частью из-за моря, частью из-за обрывистых скал, которые возвышаются здесь повсюду. Из-за этого он и получил свое название {342}. (28) Имущество Иоанна, которое было довольно большим, он по обнаружении забрал, ни у кого же другого ни он, ни кто-либо из персов ничего не взяли. Римляне, сохранив, что у них было, присоединились к мидийскому войску (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XVII. 18-28).

У Петры проходила граница страны римлян – к югу от города Петры сразу же находятся границы римлян. Здесь расположены весьма многолюдные места: так называемый Ризей, Афины и многие другие, вплоть до Трапезунда. (23) Когда лазы вели Хосрова, они, перейдя реку Воа и имея по правую сторону Фасис, подошли таким образом к Петре, поступая так якобы из опасения, что придется переходить реку Фасис с большим трудом и огромной тратой времени, на самом же деле - из-за нежелания показывать персам свои жилища (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XVII. 18-28).

По исследованиям Г. Григолия, Петрой назывался Хопа (Хупати), а не Цихисдзири, (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, Грузинский институт истории и этнографии, 1994 г., ст. 96). Г. Григолия пишет, что «первым петрскую кафедру с петрской крепостью связал С. Каухчишвили» (там же, ст. 15).

Такое связывание не имело оснований, поскольку в византийском мире епископские кафедры основывались только в многолюдных, значительных городах (а не в малолюдных местностях). Крепость Петры, по сведению Прокопия, до эпохи Юстиниана находилась в малолюдном, не заселенном месте (налевом, населенном берегу Фазиса). Город-крепость здесь основал Юстиниан в 530-х годах, но через несколько лет его разрушили сами греки, поэтому, согласно греческим правилам, это место не соответствовало епископской кафедре.

Крепость Петры не следует принимать за епископскую кафедру. Н. Адонц перенес петрскую кафедру в горный регион Байбурд.

Источники не указывают, что петрская епископская кафедра находилась в крепости Петры, у моря. Следует отметить и то, что в Византии и Лазике существовало много населенных пунктов которые назывались Петр, Петронов и Петрогалов.

Упомянутая в 535-м году в новелле Юстиниана Петра была крепостью, а не епископским центром (таким образом, петрская крепость это одно, а кафедра Петры находилась в совершенно другом месте). По исследованиям Н. Адонца кафедра Петры находилась у г. Байбурда, в горном и скалистом регионе.

В связи с границей Хопской и Византийско-Лазской границей Г. Григолия отмечает, что во II в. Римская империя отняла у Лазики территорию на юге, и ввела эту территорию в состав Каппадокийского Понта (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, Грузинский институт истории и этнографии, 1994 г., ст. 130). В последующих веках территория Лазики еще больше уменьшилась.

Согласно Житию Даниила Столпника, в V в., во времена императора Леона I (457-474), между Византией и Лазикой («царством мегрельской Абхазии») во время царя Губаза I находилась крепость Хупати. (там же, ст. 138).

Хупати - это сегодняшняя Хопа, таким образом, здесь проходила граница между Лазикой и Византией в V веке (там же, ст. 138).

По мнению Г. Григолия, византийцы построили г. Петра именно в Хупати (VI в.).

Крепость Петра была северными вратами Византийской империи (там же, ст. 25) и, по сведениям Прокопия Кесарийского, находилась в страшном скалистом месте. Поэтому Г. Григолия считает, что Петра не является Цихисдзири, по его мнению, Петра это Хопа, древний Хупати, скалы которого являются своего рода географической границей низинной части, направленной из Трапезунта в сторону Западной

Грузии. Поэтому, у этой естественной границы сидел Иоан-Циба, торговый монополист, который с помощью Петры захватил всю монополию Чорохского ущелья (тогдашней Лазики).

По мнению Г. Григолии, войны Петры происходили не в Рионском, а в Чорохском ущелье, рядом с Хупати (Г. Григолия, упом. Труд, ст. 56).

У Петры начиналась международная дорога, проходящая через Чорохское ущелье, соединяющая Византию и Персию.

По поводу этой дороги Г. Григолия приводит свидетельства автора V в. н. э. Приския Панионского и делает вывод, что кратчайшая дорога между Арменией и Лазикой существовала и раньше (там же, ст. 126).

Приск Панионский, описывая в своей истории события 433-474 гг., коснулся неудачного похода римлян на Лазику. Возвращаясь назад, они спланировали новое нападение на Лазику – «они обдумывали, каким путем напасть: тем же путем, или путем соседней Армении; плыть по морю было невозможно, поскольку в Колхиде не было портов и была труднодоступна» (там же, ст. 127).

В результате анализа сведений Приска Панионского Г. Григолия делает выводы: 1) Колхида (Лазика) соединялась с Арменией «кратчайшим путем»; 2) Лазика и Армения были соседями, имели общую границу; 3) Колхидское приморье было скалистым.

По выводу Г. Григолии, Приск Панионский под Колхидой не подразумевает современную Западную Грузию.

Упомянутая Приском Панионским т.н. «Армянская дорога», ведущая из Колхиды должна быть Артвин-Артанудж-Артаанской соединительной дорогой, входящей непосредственно в Армению из Артаана и ведущей в Двин. Один из ее участков в грузинских источниках назывался «Кларджетской дорогой». Это кратчайшая магистраль Двин-Артвин (там же, ст. 127). Эта дорога соединяла между собой

византийский и персидский миры. Дорога начиналась в Хопа-Хупати, которую Г. Григолия считает Петрой.

Г. Григолия пишет: «Хопа с Чорохским ущельем кратчайшим путем соединяется у села Борчха. Дорога, идущая от верхней части Чорохи, делится на две части – одна идет в Карс, Армению, по этой дороге повели лазы царя Хосро Ануширван против Петры. персы пересекли Воас (вверх по течению Чорохи)»... и так пришли в Петру, что Фазис был направо от них». Персы должны были пересечь Чорохи выше Артвина, за 10-15 км, там где находится устье Имерхеви и Чорохи. Затем, по левому берегу Чорохи-Фазиса спускаются до Борчхи и отсюда, кратчайшим путем, через Хопское ущелье идут в Петру. Видно, что тот же путь прошли и вошедшие во второй раз в Лазику, теперь уже под предводительство Мермероя, направляясь на помощь окруженной римлянами Петре. По сведению Прокопия, он (Мермерой – Г. Г.) не хотел проходить через лазские села «во избежание препятствий» и так шел до Петры, что «Фазис был направо от него». Таким образом, исходя из всего вышесказанного, Чорохи является ясным знаком, указывающим на существование интересующей нас Петры в Хопских областях» - пишет Г. Григолия (там же, ст. 127).

Таким образом, Петра - это современная Хопа.

Трапезунт, Исулмен, Кене Парамболе, Севастополь

Г. Григолия рассматривает знаменитую Notitia Dignitatum, которая по-грузински называется «Список всех чинов и должностей, гражданских и военных, в восточных и западных частях» (Г. Григолия, «Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства», там же, ст. 120). Это памятник V в., согласно которому «военачальнику Армении подчинялась погра-

ничная линия Понта – Трапезунт и Пития, Исульмен, Кене Парамболе, Севастополь, Зигана, Мохора». По мнению Г. Григолии, военачальнику Армении подчинялся не абхазский Севастополис, Пития и Зигана, а трабзонского округа. Г. Григолия приводит свидетельство Н. Адонца, П. Ингороква. В. Леквинадзе, Н. Ломоури и делает вывод, что из 11 пунктов Нотиции 10 находились не в современной Западной Грузии, а у Трапезунта. В частности, между Трапезунтом и Саталой находились Зигана, Хадзана, Силуана, Мохора и Авидза, а к северу от Трапезунта до устья Чорохи – Гисский порт (Сурмен), Пития (Питиунт), Кене парамболе (Новый лагерь), Валентия (Апсарос), одиннадцатый пункт – Севастополис, по его мнению, Цихисдзири (там же, ст. 123).

«Таким образом, в подчинении военачальника Армении 5 из 11 пунктов Нотиции – Зигана, Хадзана, Силуана, Мохора и Авидза – находятся на юге от Трабзона, между Трабзоном и Саталой. Остальные 5 пунктов – Трабзон, Гисский порт (Сурмен), Пития (Питиус), Кене Парамболе (Новый лагерь) и Валентия (Апсарос) – на севере от Трабзона – Причерноморье (там же, 123).

Выводы Г. Григолии меняют существующие на сегодняшний день представления об исторической географии Западной Грузии. Эти выводы крайне важны для истории церкви и противоречат распространенному в XX в. мнению, что епископские кафедры Фазисской митрополии Константинополя находились, якобы, в Западной Грузии.

По заключению Г. Григолии, принятое на сегодняшний день мнение основано на нигилистическом отношении к сведениям Прокопия Кесарийского и других древних историков, и оно не соответствует действительности. Здесь мнение Г. Григолии совпадает с древней грузинской историографией, которая совершенно ничего не знает о существовании греческих кафедр в Западной Грузии. Н. Адонц располагал лазские епархии в Трапезунте.

Г. Григолия соглашается с Птолемеем, что Севастополис находился между Апсаросом и Фазисом (Чорохи); такого же мнения придерживался и П. Ингороква (Г. Григолия,

Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, Грузинский институт истории и этнографии, 1994г., ст. 96).

Пития-Питиус (Питиунт)

Г. Григолия соглашается с П. Ингороква, что часто упоминаемый греко-римскими историками Пития-Питиунт находился у Ризе (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, Грузинский институт истории и этнографии, 1994, ст. 89).

Согласно памятнику V в. *Notitia Dignitatum* (Список всех чинов и должностей, военных и гражданских, в восточных и западных областях), «военачальнику Армении подчинялась понтийская приморская линия – Трапезунт, Пития, Исульмен, Кене Парамболе, Севастополис и др.» (там же, ст. 120).

Если Пития является Бичвинтой, а Севастополь Цхумом (как принято считать сейчас), тогда они (Бичвинта и Сохуми), согласно этому источнику, находятся в Армении.

Г. Григолия считает, что к концу IV в. абхазские Питиунт-Бичвинта уже не являлись военно-стратегическим пунктом (археологические материалы свидетельствуют, что на месте главной стоянки гарнизона, в IV в. была установлена керамическая печь). По этой причине, Г. Лорткипанидзе совершенно исключает наличие византийского гарнизона в Бичвинте в V в. (ст. 121).

По мнению Г. Григолии, в Западной Грузии, в IV-V вв. совершенно не было византийских гарнизонов (ст. 122).

По свидетельству Н. Адонца, что во время составления Нотиции, абхазские Питиунт и Севастополись не принадлежали римлянам; абхазские Питиунт и Севастополись это совершенно одно, а Питиунт и Севастополись Нотиции – совсем другое (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, Грузинский институт истории и этнографии, 1994, ст. 122).

Где находились Питиа-Питиус-Питиунт? Г. Григолия пишет: «Правдоподобным выглядит мнение - предположение П. Ингорквы (П. Ингорква, Г. Мерчуле, ст. 253) о том, что согласно Птоlemeю Пития располагалась между Трапезунтом и Ризе, и называлась Питиус – она должна совпадать с Офским портом» (Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, ст. 122). «Правильность данного предположения подтверждается сведением Амияна Мерцелина, автора IV в.: Рядом с Трапезунтом находится знаменитый г. Питиунт» (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, Грузинский институт истории и этнографии, 1994, ст. 123).

Таким образом, из этого лазского Питиунта были приглашены епископы на I Вселенский Собор, а не из Абхазии. Церковное величие Бичвинты связано только с Грузинской Церковью, а не греческой.

Таким образом, Питиунт располагался не в Абхазии, а в историческом приморье Грузии, рядом с Лазикой, в Понтийской области, в направлении Трапезунта.

Зигана, Мохора, Ардас

В списках (в т. н. Нотициях) митрополий VII-X вв. Константинопольской патриархии упомянуты епископские кафедры Фасидской митрополии – Родополисская, Сиасинская, Петрская и кафедра Зигана (Зиганеон).

Известный исследователь исторической географии Лазики, Понта и Армении, знаменитый ученый Н. Адонц еще в XX в. установил, что они находились в Лазике Трапезунтского региона, в том же Чанети, где сформировалась византийская административная единица (фема) – Халдея (Н. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана, 1908, ст. 97-104). В 30-ые годы того же века другая точка зрения появилась в Грузии. Согласно этой точке зрения, данные кафедры Константинопольской патриархии в те-

чение нескольких веков находились в Западной Грузии, и затем, их якобы заменили епископские кафедры Грузинской Церкви. Эта распространенная точка зрения.

Г. Григолия соглашается с Н. Адонцем; упомянутая в Нотиции Зигана, которую С. Каухчишвили называет Зиганев, находилась не в Абхазии, а на пути из Трапезунта в Ардасу (рядом с современной Зиганой, расположенной на южной стороне Зиганского перевала (6640 футов), у Гумушханы) (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, Грузинский институт истории и этнографии, 1994, ст. 122).

Что касается Мохоры, то это село на востоке от Зиганы, существующее и поныне (там же, ст. 122, Н. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана, 1908, ст. 100). По мнению Г. Григолии, Зигана и Мохора находятся в историческом Чанети (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, Грузинский институт истории и этнографии, 1994, ст. 122), а не в Западной Грузии. Зигана, о которой писали древние авторы, находилась у Трапезунта, и Зиганская кафедра находилась там же.

Г. Григолия не соглашается с существующей до сегодняшнего дня точкой зрения, что Зигана (Зиганеос), Пития, Севастополis и другие пункты находились у Цхума (Сухума), а Мохора – у Кутаиси.

Г. Григолия согласен с Н. Адонцем (Н. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана, 1908, ст. 100), что упомянутая в Нотиции Зигана находится на пути из Трапезунта в Ардасу, у Зиганского перевала (6640 футов), который сегодня так называется. Мохора, это село на востоке от Зиганы, существующее и поныне (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, Грузинский институт истории и этнографии, 1994, ст. 31, ст. 122). По его мнению, епископская кафедра Зиганы, которую С. Каухчишвили называет Зиганеом, не находилась рядом с Цхумом (в Гудаке), а у Трапезунта.

Г. Григолия не соглашается с мнением С. Каухчишвили, что Зигана была Гудаквой, Пития – Бичвинтой, Севастополись и Диоскурия – Цхумом, а Мохора – Мухурисом.

Согласно туристическим картам турецкого города Гумушхана, впечатляющие кафедральные соборы, епископские церкви и по сей день стоят в регионе Зиганского перевала, их и сейчас называют «митрополитскими кафедрами» (таких всего две).

Зиганский перевал находился в исторической Колхиде, в Лазике, в 70 км от Трапезунта.

Апсару-Апсарос (Апсарунт)

Согласно Прокопию, Ризе находился на границе Трапезунтского округа – «границы трапезунтцев распространяются до Сусармены и Ризе, которая находится на расстоянии двух дней морского пути... После Ризе находится земля народа, проживающего между римлянами и лазами. Там находятся Афина, Архав и Апсару (на расстоянии трехдневного пути от Ризе), ранее называющийся Апсарунт» (Георгика, II, ст. 121-123, там же ст. 58). Таким образом, знаменитый Апсарос следует искать у Архава и Ризе. От Апсарос-Апсарунта до Петры было расстояние однодневного пути:

„От города Апсарунта до города Петры и границ лазов, где кончается Эвксинский Понт, пути один день. Упираясь в эти места, Понт образует береговую линию в виде полумесяца. Длина пути при переезде по этому заливу – полумесяцу составляет приблизительно пятьсот пятьдесят стадий, а все, что лежит за этой береговой линией, является уже страной лазов и носит название Лазики. За этими местами внутри страны лежат области Скимния и Суания. Живущие здесь племена являются подчиненными лазам“.

Поскольку Хопа считается за Петру в современной Турции, а Апсарунт от Петры был на расстоянии однодневного пути (примерно 30 км), то Апсарунт следует

искать рядом с Хопой, в направлении Трапезунта. На расстоянии примерно 30 км от Хопа находятся известные пункты Афина и Ардашен. Апсарунт должен был находиться у моря. Прокопий ясно пишет, что Апсарунт не принадлежал Лазике, он входил в византийскую часть Понта, а Петра был первым городом Лазики, находящимся на границе между Византией и Лазикой.

В византийских источниках Пития также называется Питиусом и Питиунтом. Такими же синонимами являются названия одного и того же пункта – **Апсарос, Апсарунт и Апсару**. На пример, сравним имена: **Пития – Апсару; Питиус – Апсарос; Питиунт – Апсарунт**. Как одним и тем же пунктом был **Пития-Питиус-Питиунт**, Так же одним и тем же пунктом был **Апсару-Апсарос-Апсарунт**.

Фасис-Севастополис

По мнению Г. Григолия, согласно карте Кастория, или Табуле певтенгерии (сегмент XI-XII), из древней столицы Армении Арташана к Севастополю шла важная дорога.

Согласно И. Манандяну эта дорога проходила село Фока (Пага) у Параванского озера, затем Абульскую гору (Апулум), село Хоспио (Часпия), затем неизвестный пункт Ад-Мерцуриум», затем «Ад-Фонтен-Фелицем», и входила в Севастополис (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, 1994, ст. 106).

Расстояния были следующими: от Ад-Фонтем-Фелицема до Севастополиса было 90 км, или же 60 римских миль (там же, 106).

Согласно некоторым историкам Ад-Фонтен-Фелицем это Варцихе (Родополис), однако Варцихе от принятого за Севастополис – Цхума стоит не на 90 км, а на 165 км, в три раза дальше! - пишет Г. Григолия.

Таким образом, определение Варцизе не верно – И. Манандян видит выход в том, что в точке зрения проф. Еремяна (основы-

ваясь на Киперте) – «г. Фазис со времен Трояна назывался Севастополисом» (там же, 107).

По сведениям Зосима (Георгика I), граница империи достигала до р. Фазис, здесь же, по мнению Г. Григолия находился Севастополис. Фазис это Севастополис (Еремян) (там же, 107).

Согласно нашему исследованию, эти византийские авторы, под р. Фазис подразумевали р. Чорохи. Поэтому, г. Фазис следует искать у устья Чорохи, у приморья, на западном берегу, там где сейчас находится известная римская крепость Гонио. По сведению Страбона на западе г. Фазиса было морское побережье, на севере – р. Фазиси, а на юге-озеро. Похожее географическое положение есть у г. Потти, но по сведению русского исследователя Вейденбаума, исследовавшего эти места по государственному поручению, в XIX в. у устья р. Чорохи, на ее левом берегу моря, были озера (между Гонио и Чорохи). Мы можем предполагать, что здесь, между озером и Чорохи находился г. Фазис, от которого впоследствии осталась грандиозная римская крепость Гонио. Следует отметить, что известный Шлиман намеревался искать г. Фазис у устья Чорохи.

И «г. Фазис со времен Трояна (98-117) называется Севастополис» - (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, 1994, ст. 107).

Следует отметить, что Питиунтом называли и пункт рядом с Фазисом, возможно, сосновый бор (Пичвнари) Кобулетти (греческий перевод – соснового бора). Возможно сосновый бор находился ближе к Чорохи. На этом месте и сегодня много сосен. Там же, у Кобулетти следует искать и Археополис, который, видимо, был вблизи соснового бора.

Согласно Прокопию, Питиунт-Севастополис находился в Лазике рядом с Фазисом (Г. Григолия, упом. Труд., ст. 30). В Понтийском регионе был также другой Питиунт, и другой Севастополис.

Севастополис тот же г. Фазис, рядом с сегодняшним Гонио, на левой стороне Чорохи, где по описанию Вейденбаума даже в XIX в. были маленькие озера. Значит Севастополис находился между озером, морем и рекой, как описывает Страбон г. Фазис.

Севастополис рядом с Питиунтом упоминает и Юстиниан, только он эти города включает в Полемонский Понт, а не в Лазик; по его словам, эти пункты находились не в Лазике, а Лазика находилась за Севастополисом и Питиунтом.

Юстиниан писал – городами Полемоионского Понта являются – Неокесария, Комана, Трапезунт, Керасунт, Полемоион, Питиунт и севастополис – «После них находится наша Лазика, в которой есть г. Петра, который мы превратили в город и назвали нашим именем - Юстинианом» (Георгика II, ст. 33-35).

«Лазика» находилась после Питиунт-Севастополиса; за Севастополисом идет Лазика. «После них находится наша Лазика» - писал он, или Питиунт, упоминаемый Юстинианом находился между Хопой и Ризе. Другой Питиунт был у Фазиса.

Переименование городов в Римской империи и Византии было обычным явлением. Об этом говорил Юстиниан в упомянутой новелле, он переименовал Петру и назвал ее Юстинианом, тогда как в Византии был еще один город с таким же названием. То же можно сказать о городах с названием «Фазис» - так назывались разные города в разную эпоху; именем «Фазис» назывались важные реки, например Аракс, на берегу которой и сейчас есть город Фасильнер; р. Келькит, у морского устья которой должен был быть г. Фазис, сейчас здесь г. Фатса; Риони и Чорохи, у устьев которых также предполагается наличие городов с таким названием.

Как уже говорилось, существовало и несколько Севастополисов.

В книге Клавдия Птолемея «Географический учебник» книга V, глава VI перечислены места Каппадокии. В частности,

после р. Апсарос и ее притока Ликоса упоминается Севастополис. Он (Севастополис) назван в конце списка городов – видимо, он принимался за крайний пограничный пункт Каппадокии (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, там же, ст. 128).

Цхумский Севастополис не мог быть пограничным пунктом Каппадокии.

Птолемей располагает Севастополис между Апсаросом и Фазисом (там же, ст. 141).

Севастополис – согласно Птолемию – находился на юге Колхиды. Колхида находилась за Каппадокией, начиналась Диоскурия-Севастополисом и заканчивалась р. Фазис. На севере «Колхида завершается Фазисом», «на юге с ней граничит Каппадокийский Понт и следующая за ним часть Великой Армении» (там же, ст. 128).

Нокалакеви, Поты

По словам Г. Григолии, согласно карте Кастория, или Табуле Певтенгериане (сегмент XI-XII), важная дорога – магистраль – не входила в Нокалакеви. Распространено мнение, что во времена составления карты (III-IV вв.) Нокалакеви был «столицей Лазики» – Археополис.

По мнению Г. Григолии, трудно представить что дорога бы «прошла мимо столицы, или чтобы Касторий позабыл про нее» (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, 1994 там же, ст. 108).

По словам Г. Григолии, на карте дорога не входит в Поты, и на ней не виден Кутаиси – Кутаиси (там же, ст. 109).

Исходя из вышесказанного – дороги Табулы Пентергарии отображают участок не Западной Грузии, а южную дорогу (южнее), возможно из Арташана до области устьев Чорохи, где и следует искать Кутаю, Археополис и другие города.

Г. Григолия пишет, что дорога Табулы Певтенгерианы вела в Севастополис (Проб-

лемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, там же, ст. 113).

Поскольку на карте Касториуса дорога не ведет в Нокалакеви, то этот факт еще раз подтверждает наше мнение, что Севастополис и Археополис – столицу Лазики, следует искать в другом месте.

На карте Кастория не виден ни современный Кутаиси, и это тоже важный показатель. Согласно Житию Картли, Кутаиси и Цихегоджи всегда были связаны с Картлийским царством, с общегрузинским государством, а не греческо-византийским.

Они всегда входили в состав грузинского царства, а Лазика была под влиянием Византии, хотя и была населена грузинским населением. Поэтому города Картли и города византийской Лазики – это разные города, но они были населены одним и тем же народом, поэтому на этой территории было множество пунктов с одинаковым наименованием.

Археополис

Археополис должен быть пунктом Кобулетского региона – сосновый бор – „Пичвнари“, (или его непосредственное продолжение в сторону Кобулету). Богатая археология Кобулету-Пичвнари подтверждает этот факт. Кутаиси находилась на расстоянии однодневного пути (30 км) от Археополиса. На такой же дистанции находится известное село Мараиди в плодородном Хелвачаур-Лиганском регионе. Один из районов этого села – согласно «Тбетис султа матиане» (ტბეთის სულთანის მადონა) – назывался тем же названием – Кутурети. Возможно Кутаиси-Кутаиси находился здесь, в Чорохском ущелье. Из описания Прокопия видно, что войско Хосро так вошло в Лазику, что Фазиси был направо от них. Здесь Прокопий под рекой Фазис подразумевает реку Чорохи, и там же упоминает вторую реку – Реони. Прокопий пишет: «На той стороне р. Фазис у лазов нет другого населенного пункта кроме

Петры». Он занял переходные места, где можно было пересечь Фазиси вброд. Эту и еще другую реку – Реон (она тоже не судоходна) - он пересек пешком, и оказавшись на другой стороне Фазиса, повел войско по направлению к одному городу – Археополис, главному городу Лазики» (ст. 182).

Реони (Гремшигеле, Греони), предположительно, в VI в. называлась река, впадающая в Чорохи, протекающая рядом с селом Марадиди. Недалеко от этого места был город Археополис. Он находился на густо населенной правой стороне Чорохи, на что указывает и Прокопий, тогда как левая сторона была мало населена.

По сведениям Прокопия и других авторов, левая сторона р. Фазис не была населенной. Также левая сторона Чорохи действительно не была населена, а левая сторона Риони была густо населена, как показывают пичвнарские археологические раскопки у Кобулети. Под «переходом из Иберии в Колхиду» имеются в виду перевалы на Арсианском хребте (2600 м), соединяющие иберийский г. Артаани с Артануджи. Эта дорога соединяла Персармению и Колхиду (Лазиду) через Иберию. Это была Персо-Лазская соединительная дорога, проходящая по Чорохскому ущелью. Персидское войско на левом берегу Чорохи, или Фазиса подошло к Реони.

Согласно Прокопию, Фазис и Реони были разными реками.

Река Реони была левым притоком р. Фазис, во всяком случае, она протекала по левой стороне Фазиса. Как отмечалось, Прокопий писал, что глава персидского войска «эту и другую реку – Реон - перешли пешком, и оказавшись на правой стороне Фазиса, повел армию против города – Археополиса, главного города в Лазике».

Реони протекала по левой стороне Фазиса, а на правой был г. Археополис.

Если Дзирула-Квирила это Фазис, то Реони следует искать на ее левой стороне, такой реки не существует. Текущая из Рачи Риони втекает в Дзирула-Квирилу с правой,

а не с левой стороны. Если Фазис это Чорохи, то Реони была ее левым притоком у села Марадиди, где в Чорохи втекает р. Гремшигеле (Греони).

С Марадиди граничит Хелвачаурский район, который мы считаем Мохирисом – здесь протекает р. Реони. В древние времена здесь, на равнине построили крепость Котаиони-Кутаиси, рядом с Кутаиси крепость Уфимерий (Укимерион).

Один из уголков села Марадиди назывался «**Кутурети**» (в первом тысячелетии, согласно «Тбетис султа матиане» (ტბეთის სულთანის მატეანე) однокоренные имена, то тоже самое, что Кутаиси (**Кутурети-Кутети-Кутати-Кутатиси-Кутаиси**).

Согласно С. Каухчишвили, в Малой Азии было много городов и пунктов с названием, содержащим корень - «**Кут**».

Здесь же, с Кутатиси, на речной равнине, располагалась Уфимерская, или Укиме-рионская крепость. Сегодня, на аджарском диалекте равнина около реки называется «мери», «мере». По сведениям византийских писателей, эта крепость находилась на равнине около реки. Отсюда, от слова «мере» должно быть происходит название этой крепости – «Уки-мери», или «Уфимери».

Г. Григолия пишет – «Многие места из работ Прокопия Кесарийского свидетельствуют, что Воас-Фазис действительно является рекой Чорохи, а не Квирилой-Риони (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, 1994, ст. 42).

Он продолжает – «Заинтересованных исследователей особенно волнует та часть сведения Прокопия, где речь идет о левой стороне Фазиса, которая не населена, и в этой стороне у лавов нет ни города, ни крепости ни села, достойного упоминания».

Если Прокопиев Фазис это современный Риони, то речь идет о большей части Имеретии, всей Гурии и Аджаре, лучшей части т. н. „исторической Колхиды“, где по свидетельству археологических находок последнего времени, появились городские центры раннеантичного и эллинистического

периода: Вани, Даблагоми, Фазис, Пичвнари и Апсарос» (Г. Григолия, Проблемы исторической географии Эгрис-Лазского царства, 1994, ст. 32).

Г. Григолия делает вывод – «Одним словом, все сведения Прокопия, кажущиеся противоречивыми и непонятными в связи с Рион-Фазисом, становятся вполне логичными в связи с Фазис-Чорохи» (там же, ст. 53).

В Чорохском ущелье следует искать знаменитые лазские города.

Мохерезис от Археополиса отдален однодневным путем. Здесь много поселений. Место плодородное. Здесь есть вино, чего нет в остальной Лазике. Рядом находятся Сванетия и Скимния.

В VI, VII вв. как показали исследования, Сванетией называлась значительная часть Западной Грузии, в том числе и в Рионской долине, непосредственно на границе с Лазикой.

„Мохерезис отстоит от Археополя на один день пути. В этой области много многолюдных поселков. Из [63] всех земель Колхиды это самая лучшая. Тут выделяется вино и растет много хороших плодов, чего нет нигде в остальной Лазике. По этой стране протекает река по имени Рион; в древности колхи построили здесь укрепление, большую часть которого впоследствии они сами разрушили до основания, так как оно было расположено на равнине и, по их мнению, давало легкий доступ и возможность его завоевать. На греческом языке в то время это укрепление называлось Котианон, теперь же лазы называют его Кутансом, изменяя произношение букв в этом имени вследствие незнания греческого языка. Так передал это Арриан в своей истории {715}. Другие же говорят, что в древности в этих местах был городок и назывался он Койтайос. Отсюда происходил и двинулся походом Ээт, и вследствие этого поэты называют его самого Койтайеem, а колхидскую землю“.

Сканда и Сарапанис

Сканда и Сарапани находились на высокогорье, в скалистой местности.

Прокопий пишет – «У лазов возле самых границ Иберии были два укрепления, Сканда и Сарапанис. Расположенные в трудно проходимых местах на отвесных скалах, они были недоступны. В прежнее время лазы с большим трудом охраняли их, потому что в этих местах не растет никаких злаков, и люди доставляли сюда продовольствие, неся его на плечах. В начале этой войны император Юстиниан удалил отсюда лазов и поставил гарнизон из римских воинов. Немного спустя, из-за недостатка продовольствия, они покинули эти крепости, так как питаться, подобно колхам, долгое время местным пшеном, к которому они не привыкли, они совершенно не могли, того же продовольствия, которое приносили им лазы, совершая длинный путь, им совершенно не хватало. Персы захватили эти укрепления и владели ими; во время перемирия римляне вновь получили их в обмен на крепость Бол и Фарангий, как я сообщал об этом в прежних книгах. Лазы уничтожили эти крепости до основания, чтобы персы не могли воспользоваться этими укреплениями против них. Но из этих двух укреплений персы вновь отстроили и заняли гарнизоном то, которое называется Скандой. После этого Мермероев повел войско мидийцев дальше. (Прокопий Кесарийский, Война с готами, Книга. IV. 13)».

Лазы разрушили Сарапанис и Сканду, но последнюю заново построили персы. далеко от Лазики. поскольку они были - Расположенные в трудно проходимых местах на отвесных скалах, они были недоступны, поэтому добраться до крепостей можно было только пешком, и для охранников крепости продовольствие доставлялось вьючно.

Эти крепости располагались в высокогорной альпийской зоне, где не было никакого урожая из-за высокогорья. Они, на-

верно находились на высоте более 1500 м. от уровня моря.

На сегодняшний день считается, что Сарапана и Сканда находились в современной Имеретии, в субтропическом регионе Западной Грузии, в пунктах Шорапани и Сканде (150-200 м над уровнем моря). Эти названия (Шорапани и Сканде) действительно похожи на Сарапани и Сканду, но они находятся в совершенно другой географической среде. В субтропической зоне вокруг них хорошо плодоносит не только виноградник, но всякого рода фрукты и овощи, где не было ни высокогорной, ни скалистой местности. Поэтому в результате длительного анализа источников и проведенной нами полевой работе сделали вывод, что упомянутая Прокопием Сканда находилась в юго-западной Грузии (нынешняя Турция), у перевала Арсианского хребта, на высоте 2600 м над уровнем моря, у современного села Багдасен.

Здесь и поныне проходит важная для региона дорога, соединяющая Чорохское ущелье и Причерноморье с высокорными областями Турции (Адагани и Карс).

Здесь и раньше проходила дорога международного значения, соединяющая через Чорохское ущелье приморские порты с Артаанской областью (Иберией), Двином (Персарменией), и через нее с Персией.

Современный Артануджи соединен с Ардаганом (Артаани) автомобильной дорогой. Средняя часть этой дороги пересекает Арсианский хребет, перевал Ялнычзам, на высоте 2657 м над уровнем моря. Дорога от Артануджи до перевала проходит через огромный хребет, высота пиков которого составляет 3068 м над уровнем моря. Данный перевал на разных картах называется «Кандриди», «Киндзотамали»; там же рядом находится вершина «Кандили», там же рядом было село «Кандриди» и монастырь Киндзис цихе.

„Киндзис цихе“, как уже много раз отмечалось находилась на Арсианском хребте, на правой стороне Артаан-Артануджской дороги (3-4 км от дороги), у села Киндзота-

мали (на тур. яз. - Багдечен). На юге от Киндзотамали (4-5 км) есть село с похожим названием «Кандриди» (по турецки «Кандрит»), там же находятся развалины церкви, близкое существование трех пунктов с одинаковой этимологией (Киндзис цихе, Киндзотамали, Кандрид) указывает на то, что данном участке Арсианского хребта существовал важный пункт с корнями «канд» в названии. Мы полагаем, что это Сканда – известная лазская крепость у границ Иберии. От нее остались названия – Кандрити, Киндзотамали, и Киндзи (см. карту 2007 г. Дмитрия Дондуа «Шавшети», и карту Т. Хуцишвили 2004 г. Тао-Кларджети).

Как известно, у Скандской крепости существовала вторая лазская крепость Сарапана, у границы с Иберией.

Таким образом, у нас есть основания полагать, что упомянутая греческими авторами крепость Сканда, находящаяся в неурожайном регионе, не является имеретской «Сканде», а пунктом «Кандриди» на перевальной дороге Арсианского хребта, стоявшей на Артанудж-Артаанской автомобильной дороге, у перевала Арсианского хребта «Ялнычзам». Как уже отмечалось, на Арсианском хребте находится гора высотой 2412 м с тем же названием – «Кандили» (на расстоянии 20-30 км от дороги), на самой же дороге находится село «карадджа-су», мы можем полагать, что известная Скандская крепость располагалась на Артанудж-Артаанской дороге. Тем более, что это дорога, по сведению Константина Порфирогенета, в X в. была международной – она соединяла с Черным морем не только Иберию, но и Армению.

Можно сделать вывод, что название пунктов вблизи перевала – бывший монастырь «Кандриди», гора «Кандили», крепость «Киндзи», село «Киндзотамали», все слова с корнем «канд-кинд» - этимологически близки с корнем слова «Сканда».

Как уже говорилось, дорога идущая из Двина (Персармении) вела в Иберию (Артаани), отсюда – в Лазику (Кларджети),

в город Артвин и Ерге, т. е. в Фазисскую, или Чорохскую долину. Единственное препятствие для них было у Сканды (предположительно села Багдасени (3000 м) – перевал Арсианского хребта.

Персидские войска, шедшие на Петру, выровняли дорогу, ведущую из Иберии в Колхиду. Персидский царь отметил непригодность этой дороги, но его уверили, что если бы расщелины были заполнены, персидские конные войска и боевые слоны смогли пройти по этому пути. Прокопий пишет: «Дорога, ведущая из Иберии в Колхиду, покрыта труднопроходимыми расщелинами, густыми лесами, так что даже пешему трудно было там пройти; сейчас же они так исправили дорогу, что там смогло пройти не только их конное войско, но и боевые слоны» (там же, Георгика, II, ст. 182). Леса здесь начинаются по направлению Артануджи, затем идет резкое понижение.

Артаан-Артанудж-Артвинская дорога проходила Арсианский хребет, перевал которого находится на высоте 2687 м над уровнем моря.

Упомянутые Страбоном и Прокопием «Сарапаны» должны были быть разными пунктами.

Первая («Сарапаны» Страбона) находилась на берегу р. Фазис, откуда Фазис использовалась для водного транспорта, а Прокопиева Сарапана находилась в высокогорье, где не было урожая.

Эти пункты были названы одними и теми же именами по той причине, что слово «сарапана», на персидском языке обозначало пункт важной дороги, где каждые 30 км. располагались здания для отдыха (крепости, поселки и т. д. - «Сарапаны»).

По сведению Страбона на Фазисе судоходный город Сарапана был на расстоянии 37500 шагов от моря. Мы полагаем, что это был город Артвин на Чорохи.

Византийская мера в один шаг равна примерно 1,5 м 37 500 шагов составляют примерно 56 250 м, т. е. 50 – 60 км. На таком же расстоянии от моря находится Артвин, известный чорохский речной порт. Во времена Прокопия этот пункт имел свое

название и уже был городом. В то время расположенная там же Борчха должна была называться Родополисом. Тем более что корнем «ард» в грузинском языке обозначается роза, цветущее. Артвин-Ардвин в грузинском языке город-обитель роз, Вардовани – Вардван – Артван – Артвин.

А упомянутый Прокопием пункт «Сарапана» находился в высокогорье – его следует искать на Артаан-Артануджской дороге у Арсианской горы.

Родополис

Родополис находился на равнине у Мохириса. Лазы разрушили его до основания. Прокопий пишет о Родополисе:

«Был на равнине город, по имени Родополис; для тех, кто идет из Иберии в Колхиду, он первым попадает на пути. Доступ к этому городу был легкий, и его очень не трудно было взять приступом. Поэтому за много времени до этого, боясь вторжения персов, лазы разрушили этот город до основания. Когда узнали об этом персы, они прямо двинулись к Археополю. Но Мермероес, узнав, что враги стоят лагерем около устья реки Фазиса, решил двинуться против них. Он думал, что для него будет лучше сначала покончить с ними, а потом приступить к осаде Археополиса с тем, чтобы они не могли зайти в тыл персидскому войску и тем причинить ему неприятности. Пройдя очень близко под стенами Археополя, он, издеваясь, приветствовал находящиеся там римлян и задорно, по-мальчишески заявил им, что он скоро к ним вернется.»

Как выяснилось, дорога из Иберии в Лазику проходила через реку Чорохи, Артануджи, современный Артвин и Борчху.

В Борчхе высокогорье снижается, дорога тут делится на две части – одна идет к Хопе (Петре), вторая – через Марадиди к Хелвачаур-Батуми.

По описаниям Прокопия, Родополис должен был быть Борчхой, или каким-

нибудь из пунктов в нынешнем Хелвачаурском районе, поскольку это действительно низинная равнина.

Известный Мохирис или Мохерезис должен быть урожайным Хелвачаурским районом, в субтропической зоне, где много разного урожая, как пишет о Мохирисе Прокопий.

На сегодняшний день распространено мнение, что Варцихе это Родополис, но по сведениям Прокопия, Родополис располагался на правой стороне Фазиса (как Сканда и Сарапана). Если Фазис это р. Рион, тогда Родополис должен был быть направо от Риони, однако Варцихе находится на левой стороне Риони.

Варцихе не находится на правой стороне Риони, поэтому Родополис следует искать в другом месте, предположительно в Чорохской долине, у Иберийско-Лазской дороги, в нынешнем Хелвачаурском районе. Это должен быть исторический Мохирис – Мохерезис. Это (Хелвачаурский район), как уже говорилось, равнина, находящаяся в субтропической зоне, в исторической Лазике, где высока урожайность, как и в Мохирисе, который описывают византийские авторы.

В Хелвачаурском районе сегодня есть пункты, которые этимологически близки с Мохирис: – Махо, Махинджаури, Махунцети, Махвилаури и др.

Следует отметить, что город с названием Родополис был и в близлежащем Понтийском округе, где располагалось войско армянского дука, видимо, в районе нынешнего Сумельского монастыря, рядом с Зигана-Гумушханой. Во втором Родополисе рядом с Сумелой была кафедра одного из епископов лазской митрополии. Родополисская епископская кафедра была создана после христианизации чанов в конце VI, в начале VII вв. Как уже отмечалось, он находился у нынешнего Гумушхане. Но первый, Родополис – Прокопия, был другим городом и он находился близ г. Борчха, на р. Чорох.

История царства лазов

Ариан (95-175) пишет в «Периплусе»: «Ныне лазы занимают территорию от дзитридов до абасков». Дзитриды, по сведению Ариана, жили у р. Архав, в регионе нынешней Ризе-Афины, и подчинялись иберскому царю (Т. Каухчишвили, არიანე, მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო, 1976, ст. 100).

Из сведения VI в. Прокопия видно, что в его времена византийцы в этом регионе (от Ризе до Петры) еще не властвовали окончательно, и он местные племена упоминает, как «независимые». Византийцы полностью заняли этот регион к 60-м годам VI в. – после окончания «персо-византийской войны за Лазик».

Народ, проживающий от Петры до Ризе, Прокопий Кесарийский называет христианами. Византии удалось вывести их из подчинения иберийскому царю, однако она не смогла там обосноваться. Как уже говорилось, проживающий здесь народ Прокопий называет христианами.

Лазы жили выше дзитридов, у моря, по направлению Чорохи. Мемнос (I в.) первым упоминает лазов (в греко-римских источниках), указывая на диоскурские окрестности (История Геракла).

Источник:

<http://u2949652.plsk.hc.ru/ru/gruziya/istoriya/3255-bolshaya-vojna-v-egrisi.html>

Птолемей (100-178) называет Колхидой территорию от р. Коракс до р. Фазис. Там проживали лазы, манралы и жители Экриктики; на севере Колхиды – в Самратии – живут: ахаии, керкеты, гениохи и суаноколхи (Т. Каухчишвили, 1976, ст. 100, 160). Сваноколхи проживали в Западной Грузии вместе с другими племенами – их страну Птолемей называет Сарматией.

Горами Коракса считается высокогорье Малого Кавказа, рядом с провинцией Кола (Кора) у истока р. Куры (Кора, Кура, Кири, Кирос).

По сведениям Геродота – «От Меотического озера до реки Фасиса и колхидиан считается 30 дней пути для доброго путника, от Колхиды же до Мидии не более того, и один только народ между ними, саспиры». «Колхида простиралась от Питиуса до Трапезунда».

Согласно Геродоту, Колхида располагалась у Фазиса до Трапезунта; от Колхиды до Мидийцев был 30-дневный путь, и от Колхиды до Мидийцев проживал только один народ – Саспиры. Отсюда видно, что под Колхидой подразумевалась страна у Чорохи, поскольку от Риона до мидийцев путь гораздо длинней.

В источниках речь идет о нагорье истоков Куры и Чорохи. Как уже говорилось, это нагорье находилось в регионе Кола, и оно называлось горами Коракса. Из региона Кола вытекает Кура. Она входила в исторический Кларджети, в одну из провинций Иберии, по соседству с Арменией.

Амиан Марцелин (IV в.) пишет: Император Валент «согласился разделить Иберию так, что бы границей стала р. Кирос (Кура), а Сарвомаку досталась территория, граничащая с лазами и Арменией».

Источник:

<http://u2949652.plsk.hc.ru/ru/gruziya/istoriya/3255-bolshaya-vojna-vegrisi.html>

«Папа и Килакий, напуганные приходом Шабура попытались спрятаться в высоких горах, отделяющих нас (византийцев) от лазов» (Георгика, 1961, ст. 90, 128). Имеется в виду высокогорье Малого Кавказа.

Агафангел (IV в.): «Св. Григорий послал некоторых священников в страну иберов, некоторых - в страну лазов» (по исследованию Адонца в арабском переводе упоминается не Лазика, а Арзанена) (Адонц, Армения в эпоху Юстиниана, 1908, ст. 89).

Приск Панионский (V в.): «Когда римляне пришли в Колхиду и воевали против лазов» (Георгика, 1961, ст. 254) (Этой войны касается Житие Картли, описывая набег греков на Кларджети, и потерю Кларджети во времена Вараза Бакура).

По сведениям автора VIII в. Св. Епифания Константинопольского, апостол Андрей первый вошел в лазский город Тра-

пезунт. Св. апостол Андрей «после Амиса пришел в г. Трапезунт, в лазский город, оттуда он отправился в Иберию, после того как просветил многих живущих у моря, и затем он пошел в Иерусалим» (Георгика, IV, I, ст. 58). Из лазского города Трапезунта Св. Андрей дошел до р. Фазис. Данный автор (Епифаний Константинопольский) называет Лазикой нынешний Лазистан – от Трапезунта до р. Фазис. Давая сведения о Св. Андрее, он ссылается на автора IV в. Епифания Кипрского. Этот факт дает право высказать мнение, что в IV-VIII вв. Лазикой назывался регион между Трапезунтом и Фазисом.

Епифаний Константинопольский в Житии Андрея несколько раз упоминает Иберию и Фазис вместе, они в одном регионе. «Обошли города, Сотворили чудес и прибыли в Иберию, а через несколько дней – в Сусанию» (Георгика, IV, I, ст. 58).

Евфимий Святогорец, переводя греческий текст Жития Андрея, слову «Фазис» сопоставляет «Чорохи». Он так перевел соответствующие места: «Великий Андрей вместе с другими ходил по селам и городам, учил народ и творил чудеса, и так дошли до Картли и до реки Чорохи, и неустанно проповедовали имя Господне» (Путешествие Андрея Первозванного, 2008, ст. 189). Здесь, в оригинале на месте Чорохи упомянут Фазис (там же, ст. 189).

В IX в. Иоане Сабанисдзе Трабзон и Халдею называет южной границей Абхазии.

Никифор Константинопольский (IX в.) считает Трапезунт южной границей Лазики; в частности, при описании похода Ираклия Кесаря, он пишет: «Ираклий попытался ворваться в Персию через Лазикку, когда он дошел до Трапезунта – границы Лазики, его жена родила сына» (Георгика, т. 3, 1952, ст. 207-208). Отсюда видно, что и в IX в. страна от Фазиса до Трапезунта называлась Лазикой. Интересно отметить, что в переведенном в 1042 г. на грузинский язык тексте Лазика переводится, как Мегрелия: «Дошел до Трапезунта, страны мегрельской» (Георгика, т. 3, 1952, ст. 207-208). Согласно армянскому анонимному геогра-

фу, в VII-IX вв. Лазика (Эгри) состояла из четырех малых стран – Манраливи, Эгревик (Эгре), Лазив и Чанив – «Это страна в Азии и расположена от Понтийского моря до Сармартии, и от р. Дракон (от притока р. Келькитчай, по армянской карте) до кавказской горы и ее ответвления (до нагорья Малого Кавказа и Арсианского хребта), разделяющей ее от Иверии». Таким образом, упомянутые Манраливи, Эгревик (Эгре), Лазив и Чанив составляли одну область, от Трапезунта до Чорохи, где и сейчас есть малая область Эрге. По сведениям Прокопия и других авторов, Европу и Азию разделяла р. Фазис – Азия находилась на левом берегу, Европа – на правом. Этому соответствует и сведение армянского географа, что Лазика была «страной Азии», поэтому она находилась на левом берегу Фазиса, т. е. Лазика армянской географии современный Лазистан, т.е. Трапезунтский округ до р. Чорохи. Этой важной заметкой данной географии не следует пренебрегать.

Эгри, или Лазика Армянской географии, подразумевает не Западную Грузию, а современный Лазистан, ту же Лазику, которая по-грузински называлась «страной мегрелов»; она находилась на левом, западном берегу Чорохи.

В армянской географии Лазика называется «страной Азии», а как уже говорилось, «страной Азии» считалась часть левого берега Фазиса (Чорохи), согласно Прокопию.

Причиной войны за Лазику стало строительство Юстинианом крепости в Петре и введение туда римских войск. Поскольку Петра принадлежала Лазике, то согласно перемирию Лазики входила в сферу влияния Персии, поэтому активность Византии здесь была сочтена как нарушение перемирия. Так понимал этот вопрос Хосро – персидский шах.

Прокопий писал: (3) *«Есть в Колхиде приморский город Пётра у так называемого Понта Эксинского. Ранее это было ничтожное местечко; василевс Юстиниан укрепил его стеной и другим*

снаряжением и вообще сделал его видным {341}. (4) Хосров, узнав, что здесь находится римское войско во главе с Иоанном, послал войско и стратига Аниаведа с тем, чтобы они взяли их при первом же натиске (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XVII. 3-17)».

Персидский шах повел свое войско на войну с Петрой, чтобы выдворить оттуда незаконно ворвавшихся византийцев. В 542 году Хосро I ввел многочисленное войско и подступило к границе Лазики на Арсианском ущелье (по маршруту Двин-Арзрум-Артаан-Артануджи-Артвини).

Армия Хосро (Хосрова) прошла Двин и Персармению, затем Иберию (Кола-Артаанскую область) и приступила к Арисанскому хребту.

Здесь иранцев встретили лазы и провели их Лазике. После переговоров иранского шаха с царем Лазики Губазом II их объединенные силы двинулись к городу-крепости Петра (Хопа в нынешней Турции).

Крепость была взята.

В это самое время шах получил известие, что византийский полководец Велизарий с большим войском вторгся в Иран. Хосро поставил в Петру свой гарнизон, а сам вернулся в Иран.

Источник:

<http://u2949652.plsk.hc.ru/ru/gruziya/istoriya/3255-bolshaya-vojna-vegrisi.html>

Но, у Византийской империи осложнилось положение и на Западе – из-за нападений варваров Византия могла потерять Италию. В такой ситуации император Юстиниан предложил иранскому шаху мир. В 545 году между Ираном и Византией был заключен мир. Шах Хосро I стремился утвердиться в Лазике и в Западной Грузии, поэтому он решил выселить местное грузинское население. Вероломство иранцев и их господство восстановили против них население. Лазы вновь предпочли союз с Византией. Император Юстиниан смог справиться со своими проблемами в Италии и был готов возобновить войну против Ирана. В 549 году византийское войско под

предводительством Дагиста обступило крепость Петра. В свою очередь, Хосро в помощь своему гарнизону прислал большое войско под командованием Мермероса.

Источник:

<http://u2949652.plsk.hc.ru/ru/gruziya/istoriya/3255-bolshaya-vojna-vegrisi.html>

Миновав границы Ивирии, Мермерой со всем персидским войском двинулся дальше, имея по правую руку реку Фасис. Он спешил спасти Петру и находившихся в ней персов, (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XXX. 1-7).

Дагист совершил ошибку: на защиту проходов Арсианского хребта на границе Лазики и Иберии отправил слишком малочисленный отряд.

Иранское войско беспрепятственно перешло в Лазику - в Чорохском ущелье. Узнав об этом, Дагист тотчас оставил крепость Петра, и отступил назад.

Мермерос вновь укрепил крепость Петра и начал опустошать и разорять внутренние области Лазики.

Источник:

<http://u2949652.plsk.hc.ru/ru/gruziya/istoriya/3255-bolshaya-vojna-vegrisi.html>

Лазы во главе с царем Губазом оказали ожесточенное сопротивление врагу. Включение лазов в войну совершенно изменило положение дел. В результате иранцы вынуждены были покинуть Лазику и вернуться в Двин, свой военный лагерь по Прокопию. В 550 году шах выслал новое войско в Лазику.

Лазы выразили желание первыми вступить в схватку с врагом. В бою был смертельно ранен иранский полководец. Враги потерпели жестокое поражение. Тем временем византийцы вновь обступили город Петра и взяли его. Они не пожелали занять крепость и сравняли его с землей. Несмотря на поражение Ирана, положение в Западной Грузии оставалось крайне тяжелым.

Источник:

<http://u2949652.plsk.hc.ru/ru/gruziya/istoriya/3255-bolshaya-vojna-vegrisi.html>

Жестокость и несправедливость византийцев вызвала выступления в 555 году мисимиан.

Шах Хосро вновь прислал в Лазику Мермероса. Узнав о падении крепости Петра, иранский полководец решил взять Археополис (Кобулет-Пичвнари), но не достиг успеха. Тем временем, очевидно, некоторая часть лазов вновь приняла проиранскую ориентацию.

Мермерос предложил даже Губазу встать на сторону иранцев, но Губаз оставался верен византийцам.

Источник:

<http://u2949652.plsk.hc.ru/ru/gruziya/istoriya/3255-bolshaya-vojna-vegrisi.html>

Лазика к 553 г. была разделена на двое. Линия фронта между Персией и Византией проходила примерно там, где р. Аджарисцкали соединялась с рекой Чорохи, выше моря на расстоянии 20-30 км. Линия фронта, видимо, проходила параллельно берегу Черного моря. Как видно из повествования Агафия, Мермерой вместе с персидским войском два раза напал на Археополис, и отступил в Мухирис.

Между тем византийцы действовали изменнически: терпя поражение в борьбе с иранцами, они нападали на лазские села и разоряли их. Губаз сообщил императору о постыдных действиях византийцев. В ответ на это византийские военачальники подло убили Губазу (554). Возмущенные убийством царя Губазы, лазы устроили тайное собрание, на котором победила сторона выступающая за союз с Византией. При условии, чтобы император наказал виновных в убийстве царя. Император выполнил условие. На престоле утвердили преемника Губазы – его брата Цатэ II. Между тем военные действия продолжались, хотя и Иран, и Византия уже склонялись к перемирию.

Источник:

<http://u2949652.plsk.hc.ru/ru/gruziya/istoriya/3255-bolshaya-vojna-vegrisi.html>

Персы были вынуждены уступить Лазику византийцам, но большая часть Западной Грузии, которую тогда называли Сваниа-Сванети, все же оставалась под влиянием персов. В 562 г. состоялся т. н. пятидесятилетний договор, в котором вопрос Сванети был спорным.

Сванети (Сваниа), по сведениям греческих авторов, была важной страной, за которую боролись две империи в течение целого века. В трудах современных историков Сванети почти не видно. Тогда как она занимала значительную часть Западной Грузии. Где была Сванети? В VI в. это не был нынешний регион Сванетия (состоящий из двух райнов), а обширная и важная часть Западной Грузии.

В 562 году «Большая война» закончилась. Иран уступил Византии Лазик, но пытался сохранить за собой Сванети (остальную Западную Грузию). В 70-ые годы VI века Ирану пришлось уступить и Сванети. Итак, двадцатилетняя война для лазов фактически закончилась безрезультатно. Лазское царство осталось в вассальной зависимости от Византии.

Источник:

<http://u2949652.plsk hc.ru/ru/gruziya/istoriya/3255-bolshayavojna-v-egrisi.html> «Большая война» в Эгриси.

2

Лазы называли себя «лазонами», а свою страну – «Лазона» (Лазистан, Материал из Википедии — свободной энциклопедии); эту страну называют также – Лазистан, Лазика.

Лазистан (лазск. ლაზონა - Lazona) - территория, занимаемая османской провинцией (санджаком), входившей в состав Трапезундского вилайета и граничащей с Батумским округом Кутаисской губернии, населённая лазами, или чанами (XIX в).

Лазика известна также и под именем Колхида – историки говорят о ней, как о стране, расположенной поблизости с Трапезунтским регионом (Страбон, География, 12, 3, 17).

Многие историки считали, что Лазика начиналась с Трапезунта, поскольку и по словам Прокопия лазы непосредственно граничили с Персармией – «за ней живут так называемые персо-армяне и армяне, подданные римлян, занимающие пространство вплоть до самых пределов Иберии»

(Прокопий Кесарийский, Война с готами, Книга. IV. 2). В другом месте Прокопий дает сведение, что Колхида (та же Лазика) начинается у Петры. Прокопий спорит с историками, пишущими, что Колхида (Лазика) начиналась у Трапезунта, но число таких историков было велико; о том, что Колхида начиналась у Трапезунта, писали и Страбон, и намного ранее, Геродот. Согласно Геродоту, Колхида находилась от Фазиса до Трапезунта - Колхида простиралась от Питиуса до Трапезунда. От Колхиды до мидийцев проживал только один народ – саспиры. Геродот не упоминает здесь ни дзитридов, ни другие племена.

Страбон связывает с Колхидой г. Зиганополис (Зигана, где затем находилась епископская кафедра Константинопольской Патриархии), который на карте Страбона находился рядом с Гумушхане, у дороги Трапезунт-Феодосиополиса (Арзрума), и входил в халдейское сообщество во времена в византийский период. Некоторые грузинские историки именуют этот город Зиганевом.

Зигана, древний Зиганополис, располагался в стране чанов.

Во время Юстиниана, в VI в., после христианизации чанов, в Чанети (в Чанике) должны были появиться епископские кафедры, поскольку лазы и чаны были большими племенами, жившими на обширных территориях. Некоторые чанские и лазские область находились под влиянием Византии, а некоторыми Византия владела. Чаны в общем принимались за лазов, землю чанов называли Лазикой, поэтому бывшая в их стране церковная области получила название – митрополия в «Лазике».

После христианизации чанов в их поселках – в Зигане, Саисине, Родополисе и Петре Константинопольская Патриархия основала свои кафедры. Их церковным центром изначально был Фасид (Фазис), пункт неизвестной локализации, по-видимому рядом с Ризе, а затем Трапезунт.

Как уже отмечалось, по утверждению Страбона, Зиганополис находился в

Колхиде или Лазике, и упомянутые чанские епископские кафедры считались лазскими кафедрами.

Таким образом, Колхида Страбона была областью вдоль Трапезунта, куда входили Зиганополис, Ризе, Афина и другие города, эту область со времен Геродота называли Колхидой. Местное название области – «Лазона» (нынешний Лазистан). В «Армянской географии» анонимного автора VII в. эта область называется «Лазив». Население этого региона и ныне называется лазами.

Епифаний Константинопольский (VIII в.) называет Трапезунтский округ Лазикой. В Житии св. Апостола Андрея он пишет – «прибыл Андрей в Трапезунт, который в Лазике» (Георгика, IV, I, ст. 58).

Переводя сведение Епифания Константинопольского, Евфимий Святогорец (Мтацминдели) называет Лазикку «страной мегрелов». Слово Лазика он переводит так – «страна мегрелов».

Епифаний Константинопольский (VIII в.) Лазикой называет нынешний Лазистан, расположенной от Трапезунта до р. Фазис. Давая сведения о св. Андрее, он указывает на автора IV в. Епифания Кипрского. Этот факт дает право предполагать, что в IV – VIII вв. Лазикой назывался регион от Трапезунта до Фазиса. Трапезунт, по мнению Епифания Константинопольского, это лазский город, а страна рядом с Трапезунтом – Иберия.

Св. апостол Андрей «после Амисо пошел в Трапезунт, в лазский город, отсюда в Иберию, а через несколько дней в Сусанию» (там же, ст. 58).

Епифаний Константинопольский, в Житии св. Андрея, не раз упоминает Иберию и Фазис вместе, они находятся в одном регионе. «Обошли города, сотворили чудеса и пошли в Иберию, а через несколько дней в Сусанию» (там же, ст. 58).

Евфимий Святогорец, переводя греческий текст Жития Андрея, слову «Фазис» сопоставляет «Чорохи». Он так перевел соответствующие места: «Великий Андрей вместе с другими ходил по селам и городам, учил народ и творил чудеса, и так дошли до Картли и до реки Чорохи, и

неустанно проповедовали имя Господне» (Путешествие Андрея Первозванного, 2008, ст. 189). Здесь, в оригинале на месте Чорохи упомянут Фазис (там же, ст. 189).

Св. апостол Андрей впервые пришел в лазский город Трапезунт, отсюда до реки Фазис. Епифаний Константинопольский пишет: «у реки Фазис жили иберийцы» вместе с другими племенами (Георгика, IV, I, ст. 57).

Никифор Константинопольский (IX в.) считает Трапезунт южной границей Лазики. В частности, при описании входа Ираклия Кесаря, он пишет: «Ираклий пытался ворваться в Персию через Лазикку; дойдя до Трапезунта, границы Лазики, его жена родила сына» (Георгика, т. 3, 1952, ст. 207-208).

Интересно отметить, что в переведенном в 1042 г. на грузинский язык тексте - «Лазика» переведена как «Мегрели». «И пришел в Трапезунт, в мегрельские края» (П. Ингорюк, 1957, ст. 214-215). Предками лазов, или лазонов должны были быть живущие здесь племена «лазонов», или «алазонов», сведения о которых дает Страбон. Он пишет: «Нынешние халды раньше назывались халибами, между ними находится Фарнакия. Они получают доход ловля рыбы – пелагиды, и добыча металла (ныне железо, раньше - серебро). В этих местах берег очень узкий, поскольку выше находятся горы покрытые лесами и полные металла, Раньше эти люди назывались алибами вместо халибов... Гомер халибов называет алисонами» (Страбон, XII, 3, 20). Гомер пишет – алисонами. «Некоторые пишут ализоны, некоторые - амазоны» (Страбон, География, XII, 3, 19, 21).

Главный город – Аргиополис (серебряные рудники) был в районе Гурмишхане.

Михаил Панарет пишет о Лазистане, Лазике и Лазах.

<http://www.vostlit.info/Texts/rus/Panaret/fr/amepred.htm>, в своей книге, он исследует историю Лазистана и пишет:

Трапезундская область восточной стороны примыкала к Колхиде, расположенной в бассейне Фазиса и получившей название Лазики со времен Юстиниана. Византийские историки [Прокопий, Агафий и др.] утверждают, что колхи

впоследствии стали называться лазами, а страна их Лазией или Лазикой, поныне населенной народом грузинского племени. Лазы, под этим именем, известны уже в I в. по Р. Хр. У Мемнона в фрагменте (XVI, LIV) указывается, что у берегов внутреннего Понта живут санеги () и лазы (). В санегах же [5] нужно видеть саннов () или тзанов (), как называют их комментарию Евстафия к Дионисию Периегету (XIV в.). Страна же названа им Тцаникой (). Тзаны или тцаны суть дчаны, грузинской истории, говорящие языком картвельской (грузинской) группы В I же веке по Р. Хр. Плиний (в Hist Natur. VI, 4,3) называет саннов (ср. санеги) и лазов, живущих у берега. В начале II в. саннов и лазов знает Арриан (Periplus). О саннах он говорил что они очень воинственны и неприязненны к трапезундцам. Царем же лазов он называет Маласса, получившего царство от римского императора, Кл. Птоломей во II по Р. Х. (V, 9), определяя местожительство колхов и лазов, говорит: ближайшие соседи колхов на морском берегу 47 лазы, а над колхами живут манралы (), т.-е. мингрельцы, впервые упоминаемые под этим именем. Аммиану же Марцелину известно даже название Лазики, а Страбон (XII, 318), Арриан, Евстафий, комментатор Дионисия Приегета, называют саннов народом, сопредельным с трапезундцами. Мингрелия составляла часть Егера или Колхиды (География, приписыв. Моисею Хоренскому, 38). «Егер, (Эгриси груз. источников) разделяется на 4 провинций: Манрали, Егревина Лазив, Джанив». Что лазы тот же самый народ, что и прежде называвшийся колхами, утверждают Прокопий, Агафий и др. Из вышеприведенных известий заключаем, что лазы и санны-тцаны — тчаны были соседи, жили у берегов Понта. Язык лазов и тчанов в живущих в Тчанетии или в Т по Евстафию, язык грузинский, как показывают исследования Георга Розена и проф. Цагарели.

В эпоху римского владычества лазы жили по обеим сторонам р. Чороха на границе с Тцаникой. Ныне лазистанский и джаникский санджаки с казами Самсун и Бафра входят в состав трапезунтского вилайета (Статист, таблицы вилайетов Турецкой империи Тифл. 1888). Лазистан географически занимает тонкую полосу земли по берегу Черного моря, на западном склоне Понтийского или Лазистанского хребта от мыса Кемер до приморского местечка Макриала. Европа считала лазов [6] за народ самый дикий и неразвитый, по мнению же некоторых «в Лазистане говорят имеретинским (?) языком, а по привычкам и костюму население много сходствует с черкесами и грузинами». Вот эти ошибочные сведения о Лазистане могли жить упорно в понятиях европейцев, в виду того, - говорит Г. Казбек, автор соч. «Три месяца в Турецкой Грузии», - что Лазистан по своему географическому положению и по топографическим свойствам, мало привлекал к себе путешественников (стр. 94). Имя Лазистана или вернее Лазики встречается помимо византийцев и у армянских писателей (Инджиджян, География древней Армении, и Минас Бжшукян, История Понта). 48 В грузинской истории этот термин заменяется Мингрелией, иногда Одиши, но чаще Джанети, т. е. страна джанов или лазов. Лазистан Джанетией называет также географ Вахушт.

Здесь автор ошибается, повторяя неверное мнение других, что «Вообще под именем Лазики подразумевается грузинская провинция Эгриси и включает в себе нынешнюю Имеретию, Гурию и все побережье от Ингура до устья Чороха. В этих пределах в V в. образовалось царство Лазика, составлявшее предмет раздора между персами и византийцами».

Лазское царство возникло не в Западной Грузии, а в исторической Юго-Западной Грузии после того, как в V в. во времена царя Вараз Бакура Византия присвоила

Кларджети, (эриставство, включающее в себя Чорохское ущелье), дала ему определенную дозу суверенитета и этой новой единице дала имя Лазики, распространила там византийское влияние, а, эриставству (греческой ориентации - по грузинским источникам) - назвала василевсом.

В VII же в. на берегах Риона образовалась абхазское царство, и с этих пор исчезает самое название Лазики и до нашего времени остатки его сохранились только в названии нынешнего Лазистана.

Также неправ автор, когда пишет – Все важнейшие события в судьбе древней Лазики происходили на берегах Риона, нынешний Лазистан остался в стороне от политических движений того времени. На самом деле, все важные события – происходили в области Чорохи.

<http://www.vostlit.info/Texts/rus/Panaret/framepred.htm>

Сегодня историческая земля лазов называется Лазистан, Лазети, Чанети. Большая ее часть на территории Турции (в области Ризе).

Страна лазов во времена Прокопия находилась в пределах Римской империи, граница которой, по словам Прокопия, начиналась у стен крепости Петры (по словам Н. Адонца, епископская кафедра Петры находилась не в приморской крепости Петра, а в другом регионе - Байбурд). По мнению персидской власти VI в., проходящая здесь граница разделяла империи персов и римлян. Византийцы построили здесь крепость Петры.

Страна на востоке от нее известна под названием «лазское царство». В источниках Прокопия Кесарийского ее называли «Лазика». Историческая Лазики в эпоху Прокопия (регион Ризе-Гурмихане в Трабзонской области, населенный современными лазами (чанами) называлась не Лазикой, а считалась территорией в составе «римской страны» (в источниках времен Прокопия Кесарийского).

Таким образом, на юге с лазским царством граничила Лазона, или нынешняя Лазики, которая тогда входила в римские пределы. Во время Прокопия у нее была

определенная автономия, но она все же считалась римской страной.

Таким образом, две Лазики существовали по соседству – одна была «Лазским царством» («Лазики», «страна лазов»); вторая- Лазона, нынешний лазский край по направлению Трабзона (считалась частью римских земель).

Ставшая тогда «римской землей» Лазики была южным соседом «лазского царства»: таким образом, как уже отмечалось, существовало две Лазики, одна т. н. Лазики римской страны, другая – «Лазское царство».

Лазику «страны римлян» (нынешний Лазистан), можно назвать Южной Лазикой. Территория Южной Лазики была политически поделена, одна ее часть от Гумушхане до Ризея непосредственно входила Византийскую империю; вторая часть Лазики – от Ризея до Петры – хоть и была в римских пределах, но ее племена еще не находились в подчинении у византийских властей.

Прокопий не приводит имя племен, живших от Петры до Ризе, однако называет их «независимыми племенами». Грузинские авторы называют эти племена «одним народом».

Другим было «Лазское царство», которое находилось от Петры до Апсилии, и пользовалось определенной независимостью.

По сведениям Вахушти и грузинских источников, до середины V в. земля до Ризея входила в состав Иберии (грузинского государства), с. IX в. абхазское царство распространялось до халдейского сообщества (фемы), согласно Житию Або Тбилели. Позднее оно входило в гурийское княжество, до распространения османского владычества.

Эта область, согласно Вахушти входила в состав грузинского государства. Вахушти пишет: «Ризе маленький город, на западе от него есть малая гора до моря, это граница Грузии и Греции, здесь находится железный стержень, и здесь же есть Саткепела (სატყეპელა)». (Вахушти, Картлис Цховреба, т. 4, ст. 507).

Территорию от Ризе до Хупати в V в. присвоила Византия, и вследствие этого **граница между Грузией и Византией передвинулась от Ризе к Хупати**. Политическую обстановку в V в. на этой земле описывает Картлис Цховреба (Житие Картли).

Во время картлийского царя Вараз-Бакара (V в.) Византия присвоила Кларджети, приморскую линию до Арсианского хребта, т. е. территорию Лазики. Летописец пишет: «после этого кларджийцы отступили от Бакара и примкнули к грекам... завоевали греки от моря до Арсиана» (Ж. К. 1, ст. 136-138). В присвоенном Кларджети Византия возвеличила местного правителя – предположительно, эристава «отступника», и дала ему титул василевса, что эквивалентно титулу эристава. В источниках, царем лазов в этот период упоминается Губаз первый – 456 и 465-466 гг.

Согласно источнику, отступивший от грузинского царя эристава проявил желание быть независимым и от византийцев. Последние не простили ему это – его независимую политику они сочли за бунт, согласно Приску Панионскому в Лазикку отправили войско, которое победило лазов.

Для византийцев неприемлемы оказались попытки Губаза союзничества с Сасанидским Ираном (Приск Панийский, Готская история (фрагменты 19, 20, 28 и 35).

Таким образом, византийская Лазика соответствует грузинскому Кларджети.

В 465-466 гг. Губаз решил провести переговоры с царским двором. В итоге этих переговоров **Лазика уступила Византии свои земли от Ризе (от т. н. железного стержня) до Петры- Хупати (Хопа)**.

Границы изменились, территория суверенных лазов сократилась, **границу перенесли от Ризе до Хупати (Хопа)**.

Перенесение границы до Хупати во время Губаза первого упоминается и в другом источнике.

Византийцы и лазский царь «положили границу у крепости Хупати и пообещали друг

другу мир и любовь» («Житие Даниила Столпника», К. Кекелидзе, 7, 1961, ст. 5).

Эти же границы описывает и Прокопий Кесарийский. Если Петра это Хупати, как принято считать сейчас, тогда сведения «Картлис Цховреба» (Жизни Картли) и Прокопия совпадают. Следует отметить, что оба источника считают Петру и Хупати пограничными пунктами.

Как отмечалось, «страна римлян» граничила с «лазским царством» на юге (22). К югу от города Петры сразу же находятся границы римлян.

Люди, живущие на территории от Ризе до Петры, которых Прокопий называет «независимыми племенами», не подчинялись римской власти. Несколько веков назад Ариан называл их дзитридами и подданными иверийского царя Парсмана; в VI в. эти люди не подчинялись ни иверийскому царю, ни римлянам, хотя в VI в. эта земля, в целом, подчинялась Византии, поэтому Прокопий называет эту территорию «римской землей» или Лазикой.

Среди лазских стран в то время политический суверенитет смогло сохранить лишь т. н. «лазское царство».

Соответственно, Прокопий, людей проживающих в лазском царстве называл лазами, а их страну – Лазикой (как отмечалось, он называл римлянами людей, проживающих от Ризе к Трапезунту, имена племен от Ризе до Петры он не упоминает вообще, поскольку они были «независимыми племенами», хоть и жили в «пределах римлян»). По сведениям Прокопия и других авторов от Ризе до Петры жило племя («независимые племена»), не подчинявшееся ни лазам (имеется в виду лазское царство), ни римлянам, он пишет –

За Ризеем начинаются пределы независимых племен, которые живут между римлянами и лазами. Тут расположен некий поселок, по названию Афины... За Афинами лежит Архабис и старинный город Апсарус, который отстоит от Ризе приблизительно на три дня пути. В древности он назывался

Апсиртом (Arrian. Peripl. гл. 6. (Прокопий Кесарийский, Война с готами, Книга. IV. 2)

Таким образом, города между Ризе и Петрой – Афина и Апсарус – принадлежали т. н. независимым племенам; они находились в византийских пределах и их называли понтийскими римлянами, но все же они были независимы. Видимо, у них были свои конкретные названия, но Прокопий их не упоминает, но они были лазами, потому что лазы жили от Зиганополиса и Трапезнута до Аписилы, но они находились под разным политическим влиянием. Но как уже отмечалось, вся эта территория была Лазикой, а проживавший на ней народ – лазами.

Церковная Лазика

Св. Нина в Лазике по греко-византийским источникам

Основоположник церковной историографии IV в. Геласий Кесарийский говорит о распространении христианства на Кавказе, и упоминает, что св. Нина просветила лазов и иверов (<http://www.world-history.ru/count-riesabout/581/2259.html>). Это сведение повторяют многие греческие и латинские историки в V в. Св. Нина была миссионером, а это значит, что она лично пребывала в Лазике, и так просветила лазов. Это сведение подтверждается несколькими другими важными источниками, например, сведение V века Мовсеса Хоренаци о подвижничестве св. Нины от Черного моря до Каспийского моря, она проповедовала от Кларджети до живущих в то время на каспийском побережье маскутов (Мовсес Хоренаци, История Армении, 1984, стр. 172), также сведение Руис-Урбнисского Собора; однако непосредственное сведение о пребывании св. Нины в Лазике и основании ею епископской кафедры дает сам лазский митрополит XVII века, Герман (П. Ингроква, Георгий Мерчуле, 1954, ст. 226).

Историк IV века Геласий Кесарийский пишет о св. Нине – во время императора Константина *«Божий Закон получили проживающие на сопредельных Понту землях иверы и лазы, которые до тех пор не веровали. Причиной сего величайшего блага стала одна женщина, которая у них была в плену»* (Георгика, I, 1961, стр. 186). Церковная история Геласия Кесарийского до нас не дошла, однако его сведения сохранились (<http://www.world-history.ru/count-ries/about/581/2259.html>).

То же самое пишет и историк V века Геласий Кизикийский – *«в то же время, иверы и лазы, жившие вдоль Понта приняли Слово Божие, которому доселе не верили»* (Мимомхилвели I, 1961, стр. 55).

Таким образом, согласно сведениям Геласия Кесарийского и Геласия Кизикийского, весь грузинский народ, как живущие в приморье лазы, так и живущие на остальной территории страны - иверы, одновременно получили «Божью заповедь» от св. Нины.

Сведениям Геласия Кесарийского и Геласия Кизикийского о том, что св. Нина обратила лазов вместе с иверами, соответствуют и сведения знаменитого историка V века Мовсеса Хоренаци. Он пишет, что св. Нина обратила обширную территорию от Черного моря до Каспийского моря, она проповедовала от Кларджети до живущих в то время на каспийском побережье маскутов – «блаженная Нуне отправилась оттуда, что бы своей удобопонятной речью обратить и другие уголки Грузии... Дерзну, и скажу, что Нуне стала женщиной-апостолом, она проповедовала Евангелие от Кларджети до пределов Алан и Каспия, до границ Маскутов, как и оповещает об этом Агафангел» (Мовсес Хоренаци, История Армении, 1984, стр. 172). Согласно Агафангелу и другим источникам V века, св. Нина проповедовала от Черноморья (Кларджети) до Каспийского моря (Маскуты).

Упомянутая в этом сведении грузинская провинция - Кларджети располагалась у берега Черного моря, а племя маскутов во времена св. Нины жило у Каспийского моря, на данной территории – от Черного

моря до Каспийского – проповедывала св. Нина, По сведениям Хоренаци.

Лазика – согласно сведениям Геласия Кесарийского и Геласия Кизикийского – входила в ареал подвижничества св. Нины.

Западная Грузия, как и Восточная, входила в юрисдикцию основанной св. Ниной Грузинской Церкви, что видно и из позднейших зарубежных исторических источников. Согласно сведению армянского каталикоса Иоанна (899 г.) - каталикос Кирион (VI–VII вв.) был и Эгрисским архиепископом. Он пишет – Кирион I был патриархом «иверийцев, гугарийцев, и эгрисцев согласно давнему правилу» (летопись каталикоса Иоанна Драсханакертского, 1912, стр. 62).

Как уже отмечалось, согласно грузинским источникам, Западная Грузия, с момента принятия христианства входила в грузинскую (мцхетскую) церковную юрисдикцию.

Грузинские источники по данному вопросу детально изучил Ив. Джавахишвили и пришел к следующему выводу – «Андрей Первозванный и св. Нина были известны, как основатели Грузинской Церкви и просветители грузинского народа, у них даже не было желания посылать других проповедников в разные уголки Грузии, поскольку они подвизались за сплочение и возрождение единой и неделимой Грузии» (Ив. Джавахишвили, История грузинского народа, т. III, стр. 47). «Это знание установлено именитыми грузинскими учеными и усвоено всем грузинским народом» (там же, стр. 97). Что же касается известных из notiций Сайсинской, Петрийской, Родополисской, Зиганской, и Фасидской епархий, то они располагались не в Западной Грузии, а в древнейшей стране грузин, в регионе Трабзона-Зиганы-Гумишханы (митрополит Анания Джапаридзе, Епископские кафедры в Лазике, тб., 2011, стр. 29-30).

Сведениям Геласия Кесарийского о том, что Лазик обратила св. Нина, соответствует сведение митрополита лазского Германа (XVII в.), что женщина просве-

детельница Иверии в Лазике около Ризе основала митрополитскую кафедру города Офи (П. Ингорква, Георгий Мерчуле, 1954, ст. 226).

Согласно исследованию известного историка Н. Адонца, в регионе Оф-риза находилась и питиунтская (пицундская) епископская кафедра. Ее епископ Стратофил принял участие в работе I Вселенского Собора в 326 г. (Н. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана, 1908, стр. 203).

Лазские епископы

По сведениям Прокопия, лазы были лучшими христианами.

«лазы более всех других людей преданы христианству, в то время как религия персов прямо противоположна их вере» (Прокопий Кесарийский, Война с персами, Книга II, Г. XVII. 18-28).

Следует отметить, что Геласий Кесарийский принимает лазов христианами еще с IV в. Таким образом, во времена Прокопия лазы были христианами уже в течение века, и у них были свои епископы в юрисдикции грузинской церкви, поскольку по сведениям Геласия Кесарийского и Геласия Кизикского (IV-V вв.) лазов обратила просветительница иверов, основательница грузинской церкви – ее паствой, согласно этим источникам, были грузинские племена – иверы и лазы.

(<http://www.world-history.ry/countriesabout/581/2259.html>);

Мовсес Хоренаци, История Армении, 1984, стр. 172; Георгика, I, 1961, стр. 186; «Мимомхилвели», I, 1961, стр. 55; П. Ингорква, Георгий Мерчуле, 1954, ст. 226).

Геласий считает лазов и иверов – паствой грузинской церкви, поскольку, по его словам, их просветила проповедница, просветительница грузинской церкви.

В последующее время, почти через два века, в VI в., после христианизации чанов, им так же назначили епископов, но в

Константинопольской юрисдикции, поскольку они приняли христианство благодаря константинопольскому царскому двору. В этом же веке Лазы и их страну подчинила Византия, соответственно Константинопольский патриархат.

Таким образом, к VI в., когда чаны приняли христианство, в Лазике, на обширной территории, от Чанети до Ризе, в разных церковных юрисдикциях было основано много христианских приходов и епархий.

На лазской земле было несколько разных церковных юрисдикций, в частности, от исторического Зиганополиса (позднее Гумушхан) до Ризе были кафедры Константинопольской Патриархии – Родополисская, Сайсинская, Зиганская и Петрская.

(Родополисская кафедра, находилась рядом с будущим Сумельским монастырем), Саисинская – у Сисилона, Зиганская (Зиганевс) находилась у будущего Гумушхане, Петрская кафедра – у Байбурда, по исследованиям Н. Адонца. В этих пунктах находились упомянутые епархии Константинопольской Патриархии.

Что касается территории Лазики от Ризе до Петры (Хопы), то во времена Прокопия, к местным племенам священников высылали лазские епископы; лазскими епископами Прокопий видимо называет епископов лазских кафедр, входящих в юрисдикцию Грузинской Мцхетской Церкви, но вскоре всю Лазикю подчинил Константинополь.

Церковная юрисдикция лазского царства

По сведению Прокопия, у лазов были свои епископы; лазами он называет жителей лазского царства. Граница между этим царством и Византией проходила у Петры или Хупати (Хопа). Главной рекой на этой земле была Фазис или Чорохи. Согласно грузинским источникам, церкви, монастыри и паства Чорохского ущелья подчинялись непосредственно картлийскому каталикосу,

а часть из них кутатскому (ქუთათელი-кутаисский епископ).

Источник пишет – «Выше Дахатулы, ближе от Анкерта. Весь Шавшети принадлежал мичихскому князю (*მიჩიხოსთ ბატონი*), он же был и ясаулом (*ასაულაო*) **местного епископа**. Ему принадлежала Аджара выше Дандало, а Аджара ниже Дандало принадлежала **кутатскому**... главой этих епископов был **каталикос Грузии**» (Хроники, II, 1897, ст. 53-54). Соответственно, те «лазские епископы», которые посылали священников к т. н. «одному народу» - входили в юрисдикцию Иверской Церкви. Положение дел поменялось после VI в., после того, как Византия вытеснила персов из этих краев.

Церковная юрисдикция «одного народа» («независимых племен»), живущего от Ризея до Петры

Прокопий пишет: «За Ризеем начинаются пределы независимых племен, которые живут между римлянами и лазами. Живущие ныне здесь люди не являются подданными ни римского императора, ни царя лазов: только в силу того, что они являются христианами, епископы лазов назначают им священников. Эти племена по доброй своей воле являются в силу договора друзьями и той и другой стороны... Но до сего времени они еще никому не платили дани. Направо от этих мест поднимаются очень отвесные горы а на огромное пространство простирается пустынная страна. (Прокопий Кесарийский, Война с готами, Книга. IV. 2).

Как уже отмечалось, о церковной юрисдикции этих земель говорит в своем сведении лазский митрополит, побывавший в России в 1646-1652 гг. лазский митрополит говорил, что его кафедра находилась в юрисдикции Грузинской Церкви еще с IV в., кафедра находилась у Оф-Ризея. В частности, он говорил, что христианство в Оф-Ризей принесла просветительница иверов

(П. Ингорква, Георгий Мерчуле, 1954, ст. 226). Такое же сведение приводил и Геласий Кесарийский 1300 лет назад.

Лазика – согласно сведениям Геласия Кесарийского и Геласия Кизикийского – входила в ареал подвижничества св. Нины (Георгика, I, 1961, стр. 186). Сведениям Геласия Кесарийского о том, что Лазикку обратила св. Нина, соответствует сведение митрополита лазского Германа (XVII в.), что женщина просветительница Иверии в Лазети (Лазика), в регионе Ризе основала митрополитскую кафедру города Офи (П. Ингорква, Георгий Мерчуле, 1954, ст. 226).

Из сведения митрополита Лазики XVII в. видно, что регион Оф-Ризея-Афины с IV в. входил в юрисдикцию Иверской Церкви, поскольку епископская кафедра Оф-Ризея была основана просветительницей иверов. Это сведение совпадает с несколькими важными источниками. Как говорилось, согласно Ариану, дзитриды, жившие в Архаве или Оф-Ризейском регионе, подчинялись иверийскому царю. Из этого круга и сведение Геласия Кесарийского, в котором говорится, что иберов и лазов просветила просветительница иверов. Соответственно, лазские епископы, еще во времена Прокопия должны были быть под юрисдикцией мцхетского каталикоса. Лазские кафедры по видимому находились в Чорохском ущелье, в лазском царстве. Они (лазские епископы) посылали священников к упомянутым «независимым племенам», жившим от Ризея до Петры.

В стране «независимых племен», т. н. «одного народа» не распространялась юрисдикция Константинополя, поскольку, по словам Прокопия, Византия над ними еще не осуществляла полного политического контроля. Поэтому лазские епископы посылали туда священников. В конце VI, в начале VII вв. здешние «независимые племена» полностью подчинила Византия, после чего здесь (в Оф-Ризейском регионе) появилась византийская фасидская митрополия, а в регионе Чанет-Сумелы четыре епископские кафедры – Зиганская, Петрс-

кая, Саисинская, и Родополисская. Они были подчинены Фасидской митрополии.

Чанская юрисдикция

Страна чанов располагалась в Трапезунтском регионе. Согласно некоторым авторам, Колхида начиналась с Трапезунта. Колхида с V в. называлась Лазикой. Источник V в., т. н. аноним пишет, колхи именуется лазами, страна чанов в это время называлась Лазикой – «От Диоскурии (которая также называется Севастополем) до р.Апсара раньше жил народ, который назывался колхами и затем переименовался в лазы»- Аноним V века».

В конце VI, начале VII вв. после всеобщей христианизации чанов, Константинополь основал здесь (в Чанике) епископские кафедры - в основном, у Трапезунт-Теодосиопольского (Арзрум) придорожья, поскольку этот регион был экономически развитым благодаря развитой международной торговле на этой дороге. Византия основывала здесь города, например, Теодосиополис, о котором особенно заботились императоры. Император Феодосий в IV в. дал этому городу свое имя. Вдоль этой дороги, у Зиганского перевала, в городе Зигана была основана кафедра, также у этой дороги расположились Саисинская (у Ардасы) и Родополисская (рядом с будущим Сумельским монастырем) кафедры.

По исследованиям Н. Адонца, эти епархии исторически располагались в Чанети (будущая Халдея), в Гумушхане-Сумельском районе – они должны были появиться после того, как Юстиниан христианизировал чанов в VI в.

«Епархии, входящие в Фасидскую митрополию, упоминаются в византийских источниках с VII в.» (Георгика, 1952, т. 4, бзз. 2, ст. 130). То же пишет Мих. Тарх-нишвили.

После христианизации чанов (VI в.), в VII в. византия основала здесь, в Чаника-Лазике епископские кафедры Зиганы, Родополиса, Петры, и Саисина.

Апсилы и другие племена христиане

Фазис, впадает в конечную часть Понта Эвсинского, на краях залива – полумесяца; на одной его стороне, принадлежащей Азии, находился город Петра, а на противоположной стороне берега, принадлежащего уже Европе, находится область апсильев: они подданные лазов и с давних уже времен христиане, как и все остальные племена. о которых я упоминал в этом рассказе. (Прокопий Кесарийский, Война с готами, Книга. IV. 2).

Абазги

За апсилами и за вторым краем этого «полумесячного» залива по берегу живут абазги, границы которых простираются [19] до гор Кавказского хребта. Абазгам построили церковь Богородицы и назначили священников. Тогда же император Юстиниан воздвиг у абазгов храм богородицы и, назначив к ним священников, добился того, чтобы они приняли весь христианский образ жизни. В скором времени абазги, низложив своих царей, решили жить на свободе. Так шли дела здесь (Прокопий Кесарийский, Война с готами, Книга. IV. 3).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Церковная юрисдикция в Лазике

Точное определение месторасположения Лазики имеет большое значение для установления границ юрисдикции Грузинской Церкви в первом тысячелетии, поскольку в Лазике - в Петре, Родополисе, Сайсине и Зигане - в VI – X веках действовали Лазские митрополитские кафедры Константинопольского Патриархата.

Требуется исследовать, находились ли они в Западной Грузии, или в Халдейско-Лазском регионе, приграничном Трапезунту. Известный ученый и исследователь этих краев Н. Адонц считал, что данные кафедры располагались в Трапезунтском регионе (Н. Адонц, Армения в Эпоху Юстиниана, 1908, ст. 100).

В связи с данным вопросом Святой Синод Грузинской Православной Церкви 5 июля 2012 года объявил следующее – «утвердившаяся в двадцатом веке точка зрения, что якобы в IV – X веках, в течение 600 лет Западная Грузия не находилась в пределах Грузинской церкви искусственно было внедрено в период тоталитарного атеистического правления, дабы представить границы Грузинской Церкви в ложном виде» ... Святой Синод, в связи с этим вопросом, считает истинным утверждение, высказанное в постановлении Руис-Урбнисского церковного собора, согласно которому, св. Андрей Первозванный, и св. Нина проповедовали и обращали народ в обеих частях Грузии – Как в Западной, так и Восточной - поэтому, основанная ими Грузинская Церковь изначально распространяла свою юрисдикцию и в Западной Грузии. Отцы Руис-Урбнисского собора пишут: «Св. Апостол Андрей Первозванный проповедовал на всей территории Грузии» (Великий Канон «Диди Сджулисканони», 1974, стр. 545), а св. Нина «просветила весь народ грузинский» (Великий Канон «Диди Сджулисканони», 1974, стр. 546). С данным утверждением Руис-Урбнисского собора как уже было сказано соглашаются и зарубежные источники. В частности, историк IV века Геласий

Кесарийский пишет о св. Нине – во время императора Константина «Божий Закон получили проживающие на сопредельных Понту землях иверы и лазы, которые до тех пор не веровали. Причиной сего величайшего блага стала одна женщина, которая у них была в плену» (Георгика, I, 1961, стр. 186). Церковная история Геласия Кесарийского до нас не дошла, однако его сведения сохранились (<http://www.world-history.ru/countries/about/581/2259.html>).

То же самое пишет и историк V века Геласий Кизикийский – «в то же время, иверы и лазы, жившие вдоль Понта приняли Слово Божие, которому доселе не верили» (Мимомхилвели I, 1961, стр. 55).

Таким образом, согласно сведениям Геласия Кесарийского и Геласия Кизикийского, весь грузинский народ, как живущие в приморье лазы, так и живущие на остальной территории страны - иверы, одновременно получили «Божью заповедь» от св. Нины.

Сведениям Геласия Кесарийского и Геласия Кизикийского о том, что св. Нина обратила лазов вместе с иверами, как уже было сказано, соответствует и сведение знаменитого историка V века Мовсеса Хоренаци. Он пишет, что св. Нина обратила обширную территорию от Черного моря до Каспийского моря, она проповедовала от Кларджети до живущих в то время на каспийском побережье маскутов – «блаженная Нуне отправилась оттуда, что бы своей удобопонятной речью обратить и другие уголки Грузии... Дерзну, и скажу, что Нуне стала женщиной-апостолом, она проповедовала Евангелие от Кларджети до пределов Алан и Каспия, до границ Маскутов, как и оповещает об этом Агафангел» (Мовсес Хоренаци, История Армении, 1984, стр. 172). Согласно Агафангелу и другим источникам V века св. Нина проповедовала от Черноморья (Кларджети) до Каспийского моря (Маскуты).

Упомянутая в этом сведении грузинская провинция Кларджети располагалась у берега Черного моря, а племя маскутов во времена св. Нины жило у Каспийского моря. По сведениям Хоренаци, на данной

территории – от Черного моря до Каспийского – проповедовала св. Нина.

Лазика – согласно сведениям Геласия Кесарийского и Геласия Кизикийского – входила в ареал подвижничества св. Нины.

Западная Грузия, как и Восточная, входила в юрисдикцию основанной Ниной Грузинской Церкви, что видно и из позднейших зарубежных исторических источников. Согласно сведению армянского каталикоса Иоанна (899 г.) - каталикос Кирион (VI–VII вв.) был и эгрисским архиепископом. Он пишет – Кирион I был патриархом «иверийцев, гугарийцев, и эгрисцев согласно давнему правилу» (летопись каталикоса Иоанна (драсханакерсткого, 1912, стр. 62).

Как уже отмечалось, согласно грузинским источникам, Западная Грузия, с момента принятия христианства входила в грузинскую (мцхетскую) церковную юрисдикцию. Грузинские источники по данному вопросу детально изучил Ив. Джавахишвили и пришел к следующему выводу – «Андрей Первозванный и св. Нина были известны, как основатели Грузинской Церкви и просветители грузинского народа, у них даже не было желания посылать других проповедников в разные уголки Грузии, поскольку они подвигались за сплочение и возрождение единой и неделимой Грузии» (Ив. Джавахишвили, История грузинского народа, т. III, стр. 47). «Это знание установлено именитыми грузинскими учеными и усвоено всем грузинским народом» (там же, стр. 97). Что же касается известных из notiций Сайсинской, Петрийской, Родополисской, Зиганской, и Фасидской епархий, то они располагались не в Западной Грузии, а в древнейшей стране грузин, в регионе - Трабзона-Зиганы-Гумишханы (митрополит Анания Джапаридзе, Епископские кафедры в Лазике, тб., 2011, стр. 29-30).

Сведениям Геласия Кесарийского о том, что Лазика обратила св. Нина, соответствует сведение митрополита лазского Германа (XVII в.), что женщина просветительница Иверии в Лазети (Лазика), в регионе Ризе основала митрополитскую

кафедру города Офи (П. Ингорква, Георгий Мерчуле, 1954, ст. 226).

Согласно исследованию известного историка Н. Адонца в регионе Оф-Риза находилась и питиунтская (пицундская) епископская кафедра и ее епископ Стратофил принял участие в работе I Вселенского Собора в 326 г. (Н. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана, 1908, стр. 203).

Согласно последним исследованиям, Лазика была обширным регионом, который делился на две политические единицы: 1. Горный регион вдоль Трапезунта входил в Понтийскую провинцию и составлял часть империи, затем его включило в себя халдейское сообщество (фема). 2. Вторую часть Лазики составляло т. н. «Царство лазов», с которым на юге граничила понтийская провинция (митр. Анания - Халдея, 2014, с.321).

Царство лазов на западе граничило с Черным морем, на востоке с Иверией, на крайнем юге, на границе Понта, у моря располагалась крепость Петры, а на севере Апсилия. Расположенные на границе с Иверией крепости Сканды и Сарапаны располагались на очень высоком Арсианском хребте 2687 м над уровнем моря, на дороге связующей Артаан-Артанудж-Артвин, между Иверией и Лазикой, где не было урожая и не цвел виноградник. На сегодняшний день принято считать, что названием Сарапана назывался Шорапани, пункт в Западной Грузии, находящийся на высоте 250 м над уровнем моря, в субтропической зоне, где прекрасно цветет виноградник и есть урожай. По этому признаку Сарапана и Шорапани не соответствуют друг другу. То же самое можно сказать и о Сканде, которую отождествляют с имеретинским Сканде, который так же расположен в субтропической зоне, где есть обильный урожай, вопреки сведениям источников. Так же, он (Сканде) не расположен на важной дорожной магистрали.

Согласно последним исследованиям, Сканды и Сарапаны были расположены в другом регионе, в Чорохском ущелье, на высоком нагорье, на дороге Артвин – Артаани, где нет урожая, и не цветет виноградник. Чорохское ущелье было частью

Лазики, Артаани – частью Иверии, их связующая дорога в грузинских источниках называется «Кларджетской дорогой», она была основной магистралью, ведущей в Иверию с Черного моря. Согласно «Житию Картли», этой дорогой пользовались царь Парнаваз. Св. Апостол Андрей Первозванный, Вахтанг Горгасал, Баграт Четвертый и др. По этой дороге ввезли христианские святыни в Картлийское царство из Византии в IV веке (части Животворящего креста, дощечку для ног и гвозди (Картлис Цховреба)).

Среди имеющихся нескольких источников о Лазике, важны сведения Прокопия Кесарийского и Агафия Схоластика. По сведению Прокопия Кесарийского расположение Лазики было таковым – «от города Апсарунта до города Петры и границ лазов, где кончается Эвксинский Понт, один день пути. Упираясь в эти места Понт образует береговую линию в виде полумесяца. Длина пути при переезде по этому заливу - полумесяцу составляет приблизительно пятьсот пятьдесят стадий, а все, что лежит за этой береговой линией, является уже страной лазов и носит название Лазики. За этими местами внутри страны лежат области Скимния и Свания. Живущие здесь племена являются подчиненными лазам. Они управляются [16] начальниками из числа местных жителей: и когда для того или другого из начальников наступает роковой час его жизни - его смертный час, то по обычаю, раз навсегда установленному, царь лазов ставит над ними другого, взамен умершего. В областях, граничащих с этой страной, главным образом вдоль самой Иберии, живут месхи, издревле являющиеся подданными иберов. Живут они в горах, но горы месхов не кремнисты, не страдают от бесплодия; напротив, они изобилуют всякими благами, а сверх того и сами месхи — искусные земледельцы и хорошие для этих мест виноградари. В этой стране поднимаются очень высокие горы, покрытые лесом и труднодоступные. Они тянутся до самых Кавказских тор, позади же них по направлению к востоку лежит Иберия, простирающаяся до пределов персо-армян. Через эти горы, уходящие высоко в небо, течет река Фазис, начинаясь

с гор Кавказа и впадая в середину этого «полумесячного» залива Понта. Некоторые считают, что в этом месте река Фазис служит границей двух материков. Места, которые идут налево, если смотреть вниз по течению, являются Азией, а направо лежащие называются Европой. В той части, которая принадлежит Европе, находятся все населенные места лазов, на другой же стороне лаза не имеют ни городов, ни укреплений. ни заслуживающего какого-либо внимания поселка, если не считать, что раньше римляне выстроили здесь крепость Петру (Прокопий Кесарийский, Война с готами Книга IV,8,2).

По определению Прокопия Кесарийского город Апсарунт (Апсару-Апсурта) находится в стороне Ризе, где убили сына Айета, Апсурта, здесь находится страна лазов и санигов (Георгика, 2,1965, стр. 125,126). Отсюда до Петры один день пути (прибл. 30км). Плиний упоминает Апсарос под названием Абсарос (VI,4).

Ариан пишет – «На расстоянии 140 000 шагов от Трапзона течет река Абсарос, и есть крепость с таким же названием. В этих местах за горами находится Иверия, а у берега проживают гениохи, ампревты и лазы» (Флавий Ариан, Путешествие, 1961, стр. 76).

Согласно исследованию К. Григолии «Апсару» находился у Афины, источником для него служит сведение Прокопия Кесарийского, согласно которому рядом с Апсару находился Аркаб. Сегодня есть пункт Аркаб рядом с Ризе. Прокопий упоминает и Ризе – «Границы трапезунтцев расположены до селения Сусармены и Ризе, который от Трапезунта отделяют два дня морского пути... За Ризе находится земля народа, который живет среди римлян и лазов. Там расположены Афина, Архаб, и Апсару (три дня пути от Ризе), который раньше назывался Апсуртом» (Георгика, II, стр., 121-123, стр. 58).

Согласно этому сведению, Апсарунт, тот же Апсару находился на расстоянии трехдневного пути (90-100) от Ризе. От Апсарунта до Петры пути на один день. У

Петры заканчивалась Понтийская провинция, т. е. римская земля, и начиналась Лазика. Согласно исследованию К. Григолии, Петра - та же самая Хофа, или Хуфати грузинских источников. Она расположена на западном берегу реки Чорохи на расстоянии одного дневного пути.

Апсарунт находился не в Лазском царстве, а в границах римлян, это явствует из сведений Прокопия – «По левому берегу реки границы Лазики простираются на расстояние одного дня пути для не обремененного тяжестью пешехода, но эта земля совершенно безлюдна. По соседству с этой страной живут римляне, которые называются понтийскими (Прокопий Кесарийский, Война с готами Книга вторая, (2), (19)».

На западном берегу реки Фазис на расстоянии одного дня пути от Апсароса располагалась граница Лазики, и здесь была крепость Петры. От Фазиса до Петры земля была ненаселенной, а за границей, в пределах римлян, на пути одного дня располагался Апсарунт, т. е. в пределах 30 км. «От города Апсарунта до города Петры и границ лазов. где кончается Эвксинский Понт, пути один день. (Прокопий Кесарийский, Война с готами Книга четвертая, 2)».

По сведениям Вахушти, кларджетское и одзрхское эриставство Картлийского царства до V в. включали в себя последующие Гурию, Аджару, землю до Ризе, и от Орджохских гор до девабоинского хребта, или почти до Арзрума, в них входили: Тортоми, Хахули, Испире, Порчха, Байбурд и Чанети (Ж. К. 1973, Т. 4, ст. 657). После того, как в V в. Византия упразднила эти княжества и присвоила их землю значительной частью этой территории владели Лазское царство, Лазона (Лазистан) и Чанети.

В VI в. в Лазское царство входили будущие Гурия, Аджара, Чорохское ущелье, территория до Хопы, в «Лазону» входила территория до ризейского т. н. железного стержня и другие земли; Чанети занимало территорию от Ризея до Гумушханского региона включительно, будущую Халдею, где располагались константинопольские лазские митрополии. с конца VI века,

начала VII в. со времени христианизации чанов. Что касается Западной Грузии, то с IV в., после христианизации этого края, она входила в юрисдикцию Грузинской Церкви.

Таким образом, Лазика греческих источников - это кларджетское княжество грузинских источников. В лазскую митрополию входил старый Аргиополисский регион (Чанский, позднее Гумушханский), который позднее назывался халдейской фемой, здесь находились кафедры лазской митрополии Зиганская, Родополисская, Саисинская, а Петрская кафедра, согласно исследованию Н. Адонца, находилась в Байбурде.

В заключение можно сказать, что Точное месторасположение Лазики до сих пор остается спорным.

На сегодняшний день распространено два мнения о месторасположении Лазики.

Согласно грузинской церковной историографии Лазика включала в себя историческую юго-западную Грузию, которое в источниках именуется Страной мегрелов, включая Чорохское ущелье.

Согласно другой точке зрения, принятой в кругу историков XX в., Лазика включала в себя среднюю часть Западной Грузии.

20. 06. 2015

**კონფესიური განათლება საჯარო
სკოლებში საქართველოსა და
ევროპავშირის სახელმწიფო
რელიგიის მქონე ქვეყნების
მაგალითზე**

*დეკანოზი ლევან მათეშვილი,
პროფესორი*

მსოფლიო სკოლებში დაწყებული თურქეთიდან აშშ-ს ჩათვლით, დასაფლეთ ევროპიდან - ისრაელით დამთავრებული, მოსწავლეებს უტარდებათ რელიგიის გაკვეთილები. ემოკრატიზაცია აპელირება, თითქოსდა სახელმწიფო სკოლებში რელიგიური განათლება დემოკრატიულობის პრინციპების დარღვევაა, არასწორია და დემოკრატიული სახელმწიფოს არსის დამახინჯებული გაგებაა.

ბავშვთა აღზრდის ურთულეს პროცესში, რომლის მიზანიც ეკლესიის, სახელმწიფოსა და რიგითი მოქალაქეებისათვის ერთია - ბავშვთა და საზოგადოების კეთილდღეობა - გადამწყვეტი მნიშვნელობა ორ ფაქტორს - ცოდნასა და ნდობას ენიჭება. ყველას, არა მხოლოდ მშობლის, არამედ მთელი საზოგადოების ინტერესშია დარწმუნდეს, რომ სკოლაში ბავშვი დაცულია, არ არის რელიგიურ ნიადაგზე დისკრიმინაციის ან ინდოქტრინაციის მსხვერპლი. ამ პროცესში ჩართულ ყველა მხარეს კარგად უნდა ჰქონდეს გააზრებული, თუ რა ადგილი აქვს რელიგიას სახელმწიფო სკოლაში ან მის კურიკულუმში. ბოლო დროს რწმენის თავისუფლების კონტექსტში მიმდინარე საზოგადოებრივი დებატების მიზეზი სწორედ ეს საკითხებია. რწმენის თავისუფლება კონსტიტუციითა და ადამიანის უფლებების საერთაშორისო დოკუმენტებით დაცული ერთ-ერთი ფუნდამენტური უფლებაა. თუმცა ამ უფლების სრული რეალიზაცია არც ისე მარტივია, როგორც ერთი შეხედვით, კონსტიტუციებსა და დეკლარაციებში მარტივად ფორმულირებულმა

წინადადებებმა შეიძლება გვაფიქრებინოს. რელიგიის თავისუფლება, როგორც უფლება და მისი დაცვა პრობლემათა რთულ კომპლექსს მოიცავს. ერთ-ერთი პრობლემატური საკითხი რელიგიის განათლების სფეროსთან მიმართებაა, განსაკუთრებით კი სახელმწიფო სკოლებში რელიგიის სწავლება და სკოლაში რელიგიის გამოხატვის დასაშვებ და მიუღებელ ფორმებს შორის მკაფიო ზღვარის გაგება. საკითხი განსაკუთრებულ აქტუალობას საქართველოში მიმდინარე განათლების რეფორმის ფონზე იძენს. ცხარე საზოგადოებრივი დებატების საგანი გახდა 2005 წლის 22 იანვარს საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსა და მართლმადიდებლურ ეკლესიას შორის გაფორმებული მემორანდუმი, რომლის დეკლარირებული მიზანი საპატრიარქოსა და განათლების სამინისტროს შორის კონსტიტუციური შეთანხმების (კონკორდატის) საფუძველზე განათლების სფეროში ეკლესიისა და საშუალო სკოლების თანამშრომლობის ხელშეწყობა. ამ დოკუმენტის თანახმად, საპატრიარქოსა და განათლების სამინისტროს შორის თანამშრომლობა გულისხმობს: „ა) მართლმადიდებლური ქრისტიანული სახელმძღვანელოებისა და სასწავლო პროგრამების შედგენის; ბ) პედაგოგიური კადრების შერჩევის, მომზადების და დანიშვნა - გათავისუფლების პროცედურის ერთობლივად შემუშავებას; გ) მართლმადიდებელი სარწმუნოების შემცველი საგნების და შესაბამისი სახელმძღვანელოების განხილვის პროცესში საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის წარმომადგენელთა მონაწილეობის პროცედურის შემუშავებას; დ) საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის საგანმანათლებლო და სააღმზრდელო დაწესებულებების დაფინანსებისა და ქონებრივი საკითხე-

ბის სამართლებრივ უზრუნველყოფას; ე) მოსწავლე-ახალგაზრდობის აღზრდის საქმეში სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის თანამშრომლობის ფორმებისა და პირობების დადგენას.» შეთანხმებაში, რომელსაც, როგორც ჩანს, ხელისუფლებისა და განათლების სამინისტროს მხრიდან ეკლესიასთან მიმართებით კეთილგანწყობის შესახებ დატვირთვა ჰქონდა. მიუხედავად ამისა, ამ ხელშეკრულებას მოწინააღმდეგეები გამოუჩნდნენ. ჯერ კიდევ 2005 წელს სახალხო დამცველმა გააკრიტიკა ეს დოკუმენტი: „საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიშში ნათქვამია, რომ „მემორანდუმი არღვევს სახელმწიფოსა და ეკლესიის გამიჯვნის კონსტიტუციით აღიარებულ პრინციპს და სხვა კონფესიების მიმედვართა დისკრიმინაციას გულისხმობს. სახალხო დამცველის მსგავსად სხვა ოპონენტებიც ამგვარად ფორმულირებენ რომ აუცილებელია, ყურადღების გამახვილება იმ საშიშროებაზე, რომელსაც ხელმოწერილი დოკუმენტი შეიცავს. თუ მის შინაარსს ჩავუღრმავდებით, ნათელი ხდება, რომ შეთანხმება წინააღმდეგობაში მოდის რწმენის თავისუფლების, ეკლესიისა და სახელმწიფოს გამიჯვნის კონსტიტუციურ პრინციპებთან. ეკლესიასა და სამინისტროს შორის გაფორმებული მემორანდუმი აკადემიური თავისუფლების შეზღუდვის საფრთხის მატარებელიცაა, რადგან ეკლესია იტოვებს უფლებას, განსაზღვროს, თუ ვის მიერ და როგორ უნდა ისწავლებოდეს სკოლაში რელიგია. ის ასევე ეწინააღმდეგება მშობლების უფლებას, საკუთარი რელიგიური რწმენის შესაბამისად აღზარდოს შვილი. მემორანდუმი, რომელიც სასწავლო პროცესების დაგეგმვასა და სასწავლო პროგრამების შემუშავებაში მართლმადიდებელი ეკლესიის ჩართვას ითვალისწინებს, ორმხრივი შეთანხმებაა, რაც გამორიცხავს ამ პროცესში სხვა, საქართველოსთვის არატრადიციული რელიგიური მიმდინა-

რებების მონაწილეობას. შედეგად, იგი მართლმადიდებელ ეკლესიას სხვა კონფესიებთან მიმართებით უპირატეს მდგომარეობაში აყენებს. იმავე საკითხებზე სხვადასხვა რელიგიური ჯგუფების აზრი სრულიად უგულებელყოფილია და საერთოდ, დასაშვებია თუ არა რელიგიის სწავლება საშუალო სკოლაში? მიუხედავად ხელმოწერილი მემორანდუმისა, დღეისთვის ოპონენტთა აზრი გამარჯვებულია და საქართველოს საჯარო სკოლები არათუ რელიგიური საგნებისგან, არამედ რელიგიური ატრიბუტიკის ნიშნებისგანაც სრულიად გაწმენდილია. არადა ევროპული გამოცდილება სრულიად სხვა გზას გვთავაზობს.

ევროკავშირის ქვეყნებში განასხვავებენ სამოქალაქო-საეკლესიო სამართლებრივი სისტემის სამ ძირითად ტიპს. პირველი ძირითადი ტიპისთვის დამახასიათებელია სახელმწიფო ეკლესია, ანუ დომინანტი ეკლესია. ასეთი სისტემის ერთ-ერთი განმასხვავებელი ნიშანია სახელმწიფო ხელისუფლებასა და ეკლესიას შორის არსებული მტკიცე კავშირი და ამ სისტემებს მიეკუთვნება ინგლისის, დანიის, საბერძნეთის, მალტისა და ფინეთის ეკლესიები. სეკულარული სახელმწიფოსგან ეკლესიის მკვეთრი გამოყოფის იდეაზე დაფუძნებული სისტემა, რომლის მაგალითია საფრანგეთი, თავისი სამი აღმოსავლური ტერიტორიული ერთეულის გამოკლებით, აგრეთვე ნიდერლანდები. მნიშვნელოვან სამართლებრივ გამოყოფას ვხვდებით აგრეთვე ირლანდიაში. მესამე ტიპს განეკუთვნება სახელმწიფოსა და ეკლესიის გამოყოფა იმავე დროულად ისეთი ამოცანების დასახვით, რომელთა გადაწყვეტა შესაძლებელია სახელმწიფოსა და ეკლესიის მჭიდრო თანამშრომლობით. ამ ჯგუფში შედის: ბელგია, პოლონეთი, ესპანეთი, იტალია, უნგრეთი, ავსტრია, ბალტიისპირეთის ქვეყნები და პორტუგალია. ზოგიერთ ასეთ სახელმწიფოში მნიშვნელოვან როლს სახელმწიფოსა და რელიგიურ გაერთიანებებს შორის

ასრულებს არსებული შეთანხმებები და აქედან გამომდინარე, ბევრს მიაჩნია, რომ სახელმწიფოს და ეკლესიის ასეთი ურთიერთობა შეთანხმებით ხასიათისაა. მიუხედავად იმისა, რომ ეს შეთანხმებები მნიშვნელოვანია, ამ მნიშვნელობის გადაჭარბებით შეფასება არ იქნებოდა მიზანშეწონილი. როგორც ჩანს, ისინი კი არ ადგენს, არამედ ასახავს სინამდვილეში არსებულ თანამშრომლობის სისტემას. მიუხედავად სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემების არსებობისა ევროკავშირში არსებობს რელიგიის განსაკუთრებული ასპექტების არსებობის აღიარების გაბატონებული ტენდენცია. ეს განსაკუთრებულად ეხება იმ შემთხვევებს, როდესაც ეს პრინციპი გარკვეული იდეოლოგიისაკენ მიდრეკილი ორგანიზაციებისთვის მოქმედებს და მის თანახმად, ამ ორგანიზაციის იდეოლოგიური ტენდენცია, იქნება ეს პოლიტიკური, სოციალური თუ რელიგიური, გავლენას ახდენს თანამშრომლის ამ ორგანიზაციის ერთგულებაზე ან ამ დაწესებულების შიდა საორგანიზაციო სტრუქტურაზე. ასეთი მოთხოვნების ერთიანობას უფრო საფუძვლიანად მოიცავს რელიგიის თავისუფლების იდეა, რომელიც უფრო უშუალოდ და ზუსტად გამოხატავს ეკლესიებისა და რელიგიური თემების განსაკუთრებულ მოთხოვნებს. ეს მოთხოვნები კი ითვალისწინებს, მათ შორის, რელიგიური განათლების უზრუნველყოფას სახელმწიფოს შესაბამისი სტრუქტურების მხრიდან.

სახელმწიფო და ეკლესია დანიაში

„ქრისტიანული სწავლების“ პრაქტიკა დაწყებით სკოლებში 1975 წლიდან შეიცვალა „რელიგიათმცოდნეობის“ სწავლებით. მიუხედავად ამისა, „დაწყებითი განათლების შესახებ“ აქტი (730/2000) ეხება სწორედ „ქრისტიანობის შესახებ მოძღვრების“ სწავლებას. ეს

საგანი სასკოლო პროგრამის სავალდებულო ნაწილია სწავლების ყველა საფეხურზე, პირველიდან მეათე კლასის ჩათვლით. თუმცა, ბავშვებს მირონცხებისთვის მომზადების საშუალება ეძლევათ მეშვიდე და მერვე კლასებში. მაღალ კლასებში ბავშვები ეცნობიან სხვა რელიგიებსა და ფილოსოფიის მიმდინარეობებს. ქრისტიანობის სწავლება მოიცავს ევროპისა და დანიის ქრისტიანობის ისტორიას, რეფორმაციას და დანიის სახელმწიფოს და ეკლესიის ურთიერთობას. ამ საგნის სწავლების მიზანია აგრეთვე მოსწავლეებისთვის ბიბლიაზე დაუძნებელი, დანიური კულტურის ძირეული ფასეულობების გაცნობა. გიმნაზიასა და საშუალო სკოლაში რელიგია სავალდებულო საგანია მხოლოდ სწავლების ბოლო სამი წლის განმავლობაში. ეს სწავლება ეხება არა მხოლოდ ქრისტიანობას, არამედ ზოგადად რელიგიას. ბავშვები, რომელთაც არ სურთ მირონცხება, ვალდებული არ არიან გაიარონ ჩვეულებრივი ქრისტიანული განათლება მრევლის მოძღვართან მისვლის მაგივრად. მშობლების მოთხოვნის საფუძველზე ბავშვი შეიძლება გაანთავისუფლონ ქრისტიანობის სწავლებისგან, თუმცა, როცა ბავშვი თხუთმეტი წლის ხდება, იგი მშობლების ამ მოთხოვნას თვითონაც უნდა დაეთანხმოს. მასწავლებელს შეუძლია მოითხოვოს, რომ ბავშვი გაანთავისუფლონ ქრისტიანობის სწავლებისგან.

სახელმწიფო და ეკლესია საბერძნეთში

დაწყებით და საშუალო სკოლებში რელიგიური განათლების კურსს ასწავლიან აღმოსავლური მართლმადიდებლური ეკლესიის სარწმუნოებრივი მოძღვრებისა და ტრადიციების შესაბამისად. დაწყებით სკოლებში ასწავლიან მასწავლებლები, საშუალო სკოლებში – თეოლოგის კურსდამთავრებულები.

ორივე კატეგორია მიეკუთვნება საჯარო მოსამსახურებს. ისინი იღებენ ხელფასს სახელმწიფოსგან, ხოლო მათი დანიშნის და სწავლების პროგრამის საკითხებს აკონტროლებს ეკლესია. რელიგიის თავისუფლების პრინციპებიდან გამომდინარე, არამართლმადიდებლური მოწაფეები არ არიან ვალდებულნი, დაესწრონ კურსებს. მშობლები ზრდიან თავიანთ შვილებს საკუთარი რელიგიური რწმენის შესაბამისად.

სახელმწიფო და ეკლესია მალტაში

სახელმწიფოსა და კათოლიკურ ეკლესიას შორის განსაკუთრებული შეთანხმებები არსებობს იმ დოკუმენტების თაობაზე, რომლებსაც სახელმწიფო ამლევს რელიგიურ სკოლებს მათ მიერ უფასო სწავლების გასაგრძელებლად, ასევე კათოლიკური რელიგიური საფუძვლების სწავლების თაობაზე სახელმწიფო სკოლებს. თეოლოგიური ფაკულტეტი დაბრუნდა უნივერსიტეტში. ეპისკოპოსის ხელისუფლებასთან კონსულტაციით შეთანხმებას მიადრეკს აგრეთვე საეკლესიო „ანიმატორების“, როგორც სახელმწიფო სკოლების სულიერი დირექტორების, დანიშნის თაობაზე.

სახელმწიფო და ეკლესია გაერთიანებულ სამეფოში

ყველა სახელმწიფო სკოლაში „ძირითადი სასწავლო პროგრამა“ მოიცავს რელიგიურ განათლებას ყველა მოსწავლისათვის [საგანმანათლებლო აქტი, 2002 წელი, პარაგრაფი მე-80 (1)] და სახელმწიფო სასწავლო პროგრამას, რომელიც შედგება მთელი რიგი სხვა საგნებისგან; ამრიგად, რელიგიური განათლება სარგებლობს განსაკუთრებული სტატუსით. 1870 წლიდან ინგლისის სახელმწიფო სკოლებში რელიგიური განათლება არადენომინაციური ხასიათისაა. ადგილობრივი „შეთანხმებული სასწავლო პროგრამების“ შედგენა ექვემდებარება საკმაოდ რთულ პროცედურას, რომელიც პირველად

1944 წელს წარმოადგინეს. ამ დროს იწვევენ კონფერენციას, რომელიც ოთხი კომისიისგან შედგება. ყველა კომისიამ უნდა მოიწონოს წარმოდგენილი სასწავლო პროგრამა. ეს კომისიები წარმოადგენს:

ა) ინგლისის ეკლესიას (რომელიც არ წარმოადგენს უელსის გარკვეულ ნაწილს);

ბ) ისეთ ქრისტიანულ და სხვა აღმსარებლობებს, რომლებიც ასახავს მოცემული ოლქის ძირითად რელიგიურ ტრადიციებს;

გ) მასწავლებელთა კავშირებს;

ე) ადგილობრივ საგანმანათლებლო ხელისუფლების ორგანოს [საგანმანათლებლო აქტი, 1996 წელი, ცხრილი 31]

ამ პროცედურით ინგლისის ეკლესიის წარმომადგენლებს ეძლევათ ვეტოს უფლება, მაგრამ მათ არ შეუძლიათ, დაჟინებით მოითხოვონ სასწავლო პროგრამაში ისეთი ელემენტების შეტანა, რომლებიც სხვა ჯგუფებისათვის მიუღებელი იქნებოდა, აგრეთვე – კონფესიური ხასიათის სასწავლო მასალის შეტანა. ნებისმიერი შეთანხმებული სასწავლო პროგრამა უნდა ასახავდეს იმ გარემოებას, რომ დიდი ბრიტანეთის რელიგიური ტრადიციები ძირითადად ქრისტიანულია, თუმცა აგრეთვე ითვალისწინებს სხვა ძირითად რელიგიებს, რომლებიც გავრცელებულია დიდ ბრიტანეთში [საგანმანათლებლო აქტი, 1996 წელი, პარაგრაფი 375(3)-ე].

1998 წლის განათლების რეფორმის აქტი შეიცავს აგრეთვე სახელმწიფო სკოლებში რელიგიური ღვთისმსახურების დებულებებს. თითოეულ სასწავლო დღეს ყველა მოსწავლე ვალდებულია მონაწილეობა მიიღოს კოლექტიური ღვთისმსახურების აქტში [იქვე, პარ. 70-ე]. მას უნდა ჰქონდეს „მთლიანად, ან ძირითადად ფართო ქრისტიანული ხასიათი“, მაგრამ არ უნდა იყოს დამახასიათებელი რომელიმე განსაზღვრული დენომინაციისთვის. არ არის აუცილებელი ღვთისმსახურება მხოლოდ ქრისტიანული იყოს, რადგან ზოგიერთი ადგილის სოციალური ვითარება ისეთია, რომ მოსწავლეთა უმეტესობა

შეიძლება ეკუთვნოდეს სხვა რწმენას; მაგრამ აუცილებელია ნებისმიერ შემთხვევაში ღვთისმსახურება შესრულდეს მოსწავლეთა უმრავლესობის რწმენის შესაბამისად [იქვე, სქემა 20, პარ. მე-3].

ევროკავშირის წევრი ქვეყნების კანონმდებლობის შესწავლისას, ძალიან იოლია იმის დანახვა, რომ აბსოლუტურად ყველა ქვეყანაში ისტორიულად ტრადიციულ ადგილობრივ ეკლესიებს მეტნაკლებად გააჩნია უპირატესი უფლებრივი მდგომარეობა სხვა რელიგიებთან შედარებით. ეს ფაქტი ბუნებრივია იმდენად, რამდენადაც დემოკრატიული საზოგადოებისა და სახელმწიფოს პრინციპები არ უარყოფენ ისტორიულ სამართლიანობასა და ერის სოციალურ, კულტურულ და სულიერ საგანძურს, რომელიც განუყოფელია ეროვნული ეკლესიისაგან. ევროპაში არ ივიწყებენ, რომ ეროვნული ცნობიერება და ფასეულობები საუკუნეების მანძილზე ყალიბდებოდა ზუსტად ქრისტიანული ეკლესიის წიაღში, ხოლო რაც შეეხება ევროპის მართლმადიდებელ ქვეყნებს, უნდა აღინიშნოს, რომ, კათოლიკური ქვეყნებისგან განსხვავებით, ისტორიულად აქ არასდროს არსებობდა ოპოზიცია საერო და საეკლესიო ხელისუფლებებს შორის, არ არსებობდა დაპირისპირება ამ ორგანიზმებს შორის. პირიქით, ადგილობრივი მართლმადიდებელი ეკლესიები ყოველთვის იყვნენ ეროვნული სახელმწიფოებრივი ცნობიერების სულის ჩამდგმელები, რამაც ბევრწილად განაპირობა დამოუკიდებელი, ეროვნული სახელმწიფოების შექმნა. ჩვენ, მართალია, მხოლოდ განვიხილეთ სამოქალაქო-საეკლესიო სამართლებრივი სისტემის სამ ძირითად ტიპიდან მხოლოდ ერთი, მაგრამ როგორც წესი ყველა ტიპის (საფრანგეთის ზოგიერთი პროვინციის ჩათვლით) სისტემაში ადამიანთა უფლებების დაცვის შესახებ ყველა საერთაშორისო დოკუმენტი ადასტურებს რელიგიის შესწავლის აუცილებლობას ზოგადსაგანმანათლებლო სახელმწიფო სკოლებში. საერთა-

შორისო სამართლებრივი პრაქტიკა არ კრძალავს რელიგიური სიმბოლოების განთავსებას ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში.

ბიბლიოგრაფია

1. Inger Dubeck, in: European Consortium for State-Church Research (ed.), Marriage and Religion in Europe, Milano, 1993.
2. Inger Dubeck, in: Gerhard Robbers (ed.), State and Church in the European Union. Baden-Baden, 1996.
3. Mavrakis A., The Law of Marriage and Divorce in the Church of England and the Church of Greece in Recent Times, 1850-1980, Athens 1992.
4. A. V. Laferia, British Malta, 2 tomi, Aguiline& co., malta 1938. s
5. N. Doe, Canon Law in the Anglican Communion, Oxford University Pres, 1998;
6. M. Hill, Ecciesiastical Law (2 ed), , Oxford University Pres, 2001;
7. E. G. Moore, Introduction to English Canon Law (ed T Briden and B J T Hanson), 3 rd edn, Mowbray 1992;
8. სახალხო დამცველის ანგარიში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, 2005 წლის პირველ ნახევარი. გამოქვეყნებული საქართველოს სახალხო დამცველის ოფიციალურ საიტზე: www.ombudsman.ge 15/07/2008.
9. კონსტიტუციური შეთანხმება საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო, ავტოკეფალურ, მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის, გამოქვეყნებული: „საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის კალენდარი 2006“, საქართველოს ეკლესიის გამომცემლობისა და რეცენზიის დეპარტამენტი, გვ.206.
10. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის ერთობლივი კომისიის ურთიერთგაგების მემორანდუმი. გამოქვეყნებული საქართველოს საპატრიარქოს ოფიციალურ საიტზე: www.patriarchate.ge/ne/xronika.htm 6/17/2005.

нанесено поражение народу Урарту. Все воины, которые оттуда [бежали?] в Гуриани[ю] ... [?]... других он схватил... Весть о царе: он в Тушпе» [АВИИУ, № 50, 11]⁶.

Как видим, для определения локации Гамира основной координатой служит «страна Гуриания», платившая, согласно вышеприведенному документу, дань Урарту и находившаяся по соседству с Гамиром // Гамира.

В научной литературе высказаны разные соображения по поводу локализации упоминаемой в ассирийском источнике Гуриания. Так, И. Дьяконов отождествляет Гуриания ассирийского текста с упоминаемой в одной из надписей Сардури II Куриани (^{KUR}Qu-ri-a-ni). Эту страну он локализует у крайней северо-западной границы владений Урарту, вблизи страны Игани [АВИИУ, № 50, прим. 2]. Согласно воззрению Г. Меликишвили, Куриани из надписи Сардури II следует искать в зоне между страной Эриахи (близ нынешнего Ленинакана) и страной Игани (на берегу озера Чалдыр), к востоку от Чалдырского озера. Тот же автор не исключает предположения, что владения страны Куриани на севере простирались до верхнего течения р. Куры. А. Иванчик, разделяющий точку зрения об идентификации Гуриания ассирийских источников с Куриани в надписи Сардури II, отождествляет страну Куриани с Гуриаиной Цовинарской надписи урартского царя Руса I и, исходя из данных указанного эпиграфического памятника, локализует Куриани на северном побережье озера Севан⁸. М. Сальвини считает версию идентичности Гуриания ассирийского источника и Гуриаиной Цовинарской урартской надписи убедительной, но не разделяет идентичности Куриани из надписи Сардури II и

Гуриания ассирийского документа⁹. Н. Арутюнян помещает 19 стран, в том числе Гуриаиной, расположенные, согласно Цовинарской надписи Руса I, «с той стороны озера в горах высоких», к юго-востоку от Севанского озера, в районе нынешних Вардениса, Красносельска и Шамшадина (территория Армении).

На сегодняшний день в научной литературе существует также несколько вариантов локализации страны Гамир // Гамира (страны киммерийцев).

По мнению Б. Пиотровского, страна Гамир располагалась к северо-западу от Урарту, в восточном регионе Каппадокии¹⁰. И. Дьяконов полагал, что страну Гамир следует помещать либо в центральном регионе Грузии, либо на территории совр. Аджарии и в восточной части Понта¹¹. По свидетельству того же И. Дьяконова, С. Еремян предполагал местонахождение территории Гамира в районе близ нынешнего г. Ленинакан¹². Согласно версии С. Петросяна, указанную страну следует искать в северном регионе Армянского плоскогорья, на территории поздней Гогарены, где вместе с киммерийцами обитали родственные им треры и гогаренцы¹³. А. Иванчик локализует страну Гамира в южной части Центрального Закавказья, а точнее, севернее упомянутой в урартском источнике (Цовинарской надписи) Гуриаиной, расположенной к северу от озера Севан¹⁴.

Естественно, возникает вопрос: каково наше отношение к исследуемому вопросу?

⁹ Там же, с. 30.

¹⁰ Б. Б. Пиотровский. Ванское царство. – М., 1959, с. 232-233.

¹¹ И. М. Дьяконов. Предыстория армянского народа. – Ереван, 1968, с. 169, прим. 251.

¹² И. М. Дьяконов. История Мидии. – Ленинград, 1956, с. 236, прим. 1.

¹³ С. Г. Петросян. Фрако-киммерийские племенные союзы на Армянском нагорье (VI-V вв. до н. э.) // Историко-филологический журнал. I (76). – Ереван, 1977, с. 219-220.

¹⁴ А. И. Иванчик. Киммерийцы. – М., 1996, с. 28 и далее.

⁶ Там же, с. 176-177.

⁷ Г. А. Меликишвили. Наири-Урарту. – Тб., 1954, с. 61.

⁸ А. И. Иванчик. Киммерийцы. – М., 1996, с. 18 и далее.

Мы придерживаемся той точки зрения, согласно которой Гурианиа ассирийского источника отождествляется с Гуриаини, упомянутой в Цовинарской надписи Руса I (см. выше).

К такому заключению мы приходим исходя из нескольких значительных обстоятельств. Во-первых, страна Куриани из анналов Сардури II и страна Гуриаини Цовинарской надписи Руса I локализуются в контролируемых урартийцами разных областях Южного Кавказа: Куриани расположена к северо-западу от Эриахи (близ совр. Лениакана) и севернее Игани (на южном и юго-западном побережье озера Чалдыр), в верховье р. Куры, а Гуриаини наряду с другими 18 «странами» - в «горах высоких» (Бамбакских горах), простирающихся к северу или северо-востоку от озера Севан¹⁵.

Во-вторых, заслуживает внимания фонетическое сходство интересующих нас терминов: ассир. ^{KUR}Guriania, урарт. ^{KUR}Guriaini; ср. урарт. ^{KUR}Quriani.

Для выявления идентичности ассирийской «Гурианиа» и урартской «Гуриаини», на наш взгляд, необходимо учитывать и следующее обстоятельство: в годы царствования Руса I ареал активных действий (военные операции, жертвоприношения и проч.)¹⁶ урартийцев в северном направлении ограничивался регионом озера Севан. В отличие от урартских надписей, составленных под авторством Сардури II, крайняя северо-западная граница распространения которых проходит у с. Изоглу и Даш-Керпи, большинство эпиграфических памятников времен царствования Руса I выявлены в Ване (в Тушпе), у озера Севан (Нор-Баязет, Цовинар) и на холме Кармир-Блур¹⁷.

Нельзя объяснить случайным совпадением и тот факт, что ни Игани, ни Эриахи, ни какая-либо географическая единица, расположенная к северу или северо-западу от этих стран (например, Забаха-Джавახети

или локализованные в южном регионе последней Пусуниа-Посо, Цудала-Цунда и др.), которые упоминаются в надписях Сардури II¹⁸ и свидетельствуют об активности урартийцев в северном и северо-западном направлении, в урартских надписях Руса I вообще не упоминаются.

На основе всего вышесказанного можно предполагать, что местонахождение соседствующих с Гурианиагамиров / гамерийцев (киммерийцев), упоминаемых в ассирийских письменных источниках и агентурных корреспонденциях времен царствования Саргона II, следует искать на территории КвемоКартли, расположенной к северу от озера Севан и Бамбакского хребта.

Подобное предположение, на наш взгляд, подкрепляют и хорошо известные исследователям КвемоКартли данные топонимики. В частности, признанные вероятными отпечатками существования (обитания) на территории КвемоКартли-скифско-киммерийских племен такие топонимы, как «Гогаренэ», «Триалети» (армян. «Трел») и название расположенного вблизи Самшвилде хребта «Гомер»¹⁹, которое точно соответствует термину «G'omāg» масорской рукописи Библии, термину «Гамер / Гомер» Септуагинты и «Гомер»-у Иезекииля («Гомера со всеми отрядами его, дом Фогарма, от пределов севера...», Иез. 38 : 6).

Надеемся, что дальнейшие археологические исследования в регионе КвемоКартли обогатят новой информацией наши знания в вопросе пребывания или отсутствия киммерийцев на Южном Кавказе. Здесь же заметим, что наличие ценных с этой точки зрения данных мы пока констатировать не можем.

¹⁵ Г. А. Меликишвили. Урартские клинообразные надписи. – М., 1960, с. 438.

¹⁶ Там же, с. 323-334.

¹⁷ Там же, с. 273-322; ср.: 323-334.

¹⁸ Н. В. Арутюнян. Топонимика Урарту. – Ереван, 1985, с. 76, 258-259; М. А. Дандамаев. Данные вавилонских документов VI-V вв. до н. э. о саках // ВДИ, № 1, 1977, с. 15-17.

¹⁹ Д. Бердзенишвили. Очерки по исторической географии Грузии. – Тб., 1979, с. 103..

РЕЗЮМЕ

КИММЕРИЙЦЫ И ЮЖНЫЙ КАВКАЗ

Н. Хазарадзе, академик

На основе анализа и сопоставления данных ассирийских и урартских надписей, ономастического материала, с учетом научных изысканий последних десятилетий в статье высказано предположение, согласно которому местонахождение киммерийцев (^{KUR}Ga-mir-ra, ^{KUR}Ga-a-me-ra-a), упоминающихся в ассирийских письменных источниках эпохи царствования Саргона II-го (722-705 гг. до н. э.) и Руса I-го (735-714 гг. до н. э.), следует локализовать севернее Бамбакского хребта, на сопредельной с Джавахети территории Квемо (Нижней) Картли.

**ბენდერული თანასწორობა
ფემინისტური თეოლოგიის ზრილში
და მართლმადიდებელი ეკლესიის
კანონიკურ-ლიტურგიკული წესი**

*მღვდელი ალექსი ქმუტაშვილი
თეოლოგიის დოქტორი*

XX საუკუნე ისტორიაში შევიდა, როგორც ფასეულობათა რადიკალური ცვლილებების საუკუნე. ადამიანთა ძირითადი უფლებებისთვის, თავისუფლებებისთვის და ყველანაირი შეზღუდვების (ზოგიერთ შემთხვევაში, ზნეობრივიც)²⁰ წინააღმდეგ ბრძოლამ შექმნა ახალი ტიპის ადამიანი, რომელშიც რელიგიისთვის ადგილი თითქმის აღარ არის. თანამედროვე სეკულარულ სამყაროში თუ მიღებულია საუბარი ღმერთზე, ისიც მხოლოდ იმ შინაარსით, რომ ის იყოს მორგებული ადამიანის სუბიექტურ წარმოდგენებსა და ამქვეყნიურ მატერიალურ სურვილებს. მიზნად არის დასახული არა ადამიანის გაღმერთება, არამედ პირიქით – ღმერთის „გაადამიანება“, ეკლესია აღარ არის მიჩნეული ღმერთთან შესხედრის და ცხონების კერად, არამედ, უკეთეს შემთხვევაში, ფსიქოთერაპიის ალტერნატივად.

ჩვენი დროის ერთ-ერთ მოღერნისტულ იდეოლოგიად იქცა ფემინიზმი, რომელიც, სხვათა შორის, გაუკუღმართებულ ეთიკას (აბორტების ლიბერალიზაციას, პროსტიტუციის ლეგალიზაციას), სოციალურ დაპირისპირებას (მეუღლეების, მშობლების აზრის გაუთვალისწინებლობას) და ზოგადად, ოჯახის ინსტიტუტის დანგრევას იწვევს.

სამართლიანობისთვის უნდა ითქვას, რომ ფემინიზმის ისტორიამ გაიარა ორი არსებითი ეტაპი: პირველი – დაწყებული XIX საუკუნის პირველი ნახევრიდან, როდესაც რეალურად ევროპისა

და ამერიკის კონტინენტებზე თანდათან ვითარდებოდა ქალთა ემანსიპაციისთვის, ანუ მათი სოციალური, ეკონომიკური და პოლიტიკური უფლებებისთვის ბრძოლა. ის, რომ ჩვენს თანამედროვე ქალებს უფლება აქვთ, მიიღონ ელემენტარული თუ უმაღლესი განათლება, იქონიონ სამსახური, ხელმძღვანელი თანამდებობიდან, აირჩიონ და იყენონ არჩეულები და ა.შ., ეს ყველაფერი ბევრწილად XIX საუკუნის ფემინისტური მოძრაობის დამსახურებაა.

ფემინიზმის მეორე ფაზა დაიწყო უკვე XX საუკუნის 60-იან წლებში, როდესაც მიზანს აღარ წარმოადგენდა მამაკაცთა და ქალთა უფლებრივი თანასწორობა, არამედ – ე.წ. „მამაკაცთა ელიტის“ წინააღმდეგ ბრძოლა. ვრცელდება იდეოლოგია, რომლის მიხედვითაც საზოგადოების ცენტრში და ყველაფრის საზომად უნდა იდგეს ქალი, ხოლო მამაკაცების, როგორც „აგრესორების“, სოციალური სტატუსი მაქსიმალურად უნდა იზღუდებოდეს.

ფემინიზმის ერთ-ერთმა ყველაზე უკუღმართულმა მიმართულებამ ქრისტიანულ თეოლოგიაშიც შეაღწია. ჯერ კიდევ 1895 წელს გამოცემულ იქნა ე.წ. *Woman's Bible*, რომელიც ფემინისტების ერთ-ერთ ძირითად იდეოლოგიურ ბაზად იქცა. უღერდება მოთხოვნა, რომ ღმერთზე საუბრისას, მამრობითი სქესის ნაცვალსახელი (*ინგლისური He, ან რუსული Он*) შეცვლილ იქნას მღვდრობითი სქესის ნაცვალსახელით (*She, Она*).²¹

ფემინისტური თეოლოგიის გავრცელების ერთ-ერთი თვალსაჩინო შედეგი პროტესტანტულ სამყაროში ქალთა სამღვდელოების გაჩენა გახდა. წინამდებარე სტატიაში შევეცდებით, განვიხილოთ ფემინისტების ის არგუმენტები, რომელთა საფუძველზეც ისინი ცდილობენ, დაასაბუთონ ქალთა სამღვდელოების არსებობის აუცილებლობა და წარმოვაჩინოთ მართლმადიდებელი ეკ-

²⁰ მაგალითად, პიპების და პანკების მოძრაობები, რომლებიც, ერთის მხრივ, თავისუფალი სიყვარულის ანუ სექსის და მეორეს მხრივ, საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ანარქიის მქადაგებლები იყვნენ.

²¹ Emil Jurcan, *Feminismul, o analiza teologica*, Ed. „Reintregirea”, Alba Iulia, 2000, p. 12-13.

ლესიის სწავლება ამ საკითხთან დაკავშირებით.

ფემინისტების ერთ-ერთი მთავარი არგუმენტი, რომელსაც ისინი იყენებენ ხოლმე ქალთა მღვდლობის დასასაბუთებლად, ეყრდნობა პროტესტანტული ეკლესიის სწავლებას საყოველთაო მღვდლობის შესახებ. კერძოდ, პროტესტანტები არ განასხვავებენ *სამეფო*, ანუ იგივე *საყოველთაო მღვდლობას*, *იერარქიული*, ანუ იგივე *საკრამენტალური მღვდლობისაგან*, არადა ამ ორი ტიპის მღვდლობას შორის განსხვავება ძალზე ნათლადაა მოცემული წმინდა წერილში. მაგალითად, საყოველთაო სამეფო მღვდლობის შესახებ პეტრე მოციქული წერს: *და თქვენცა, ვითარცა ლოდნი ცხოველნი აღეშენებოდეთ სახლად სულიერად, სამღვდელოდ წმიდად, შესაწირავად მსხვერპლთა სულიერთა, სათნოთა ღმრთისათა იესუ ქრისტეს მიერ. თქვენ, ნათესავი რჩეული, სამეფო სამღვდელო, თესლი წმიდა, ერი მოგებული, რაითა სათნოებათა მიუთხრობდეთ, რომელმან-იგი ბნელისაგან გიწოდა თქვენ საკვირველსა მას ნათელსა მისსა. რომელმან ეგე ოდესმე არა ერ, ხოლო აწ ერი ღვთისა, რომელნი-ეგე ოდესმე არა შეწყალებულ, ხოლო აწ შეიწყალებით* (1 პეტრე 2: 5,9,10).²²

მართლმადიდებელ ეკლესიაში სამეფო მღვდლობის შესახებ სწავლება არსებობს იმ შინაარსით, რომ ქრისტეს ეკლესიაში ყველა „მეფე და მღვდელია“, ყველა შეიყვანება წმიდათა წმიდათაში, ყველანი მიეკუთვნებიან „გამორჩეულ ერს“.²³ მაცხოვარმა იესო ქრისტემ *შემიყვარნა ჩვენ და განგუბანნა ცოდვათა ჩვენთაგან სისხლითა თვისითა. და მყვნა ჩვენ სამეფო*

მღვდელ ღმრთისა და მამისა თვისისა (გამოცხადება 1: 6).²⁴ განურჩევლად სქესისა, თითოეული მორწმუნე ადამიანი მოწოდებულია, შეასრულოს თავისი „მღვდლობის მისია“ იმით, რომ იყოს საკუთარი ცხოვრების განმწმენდელი და ღვთისთვის შემწირველი. ამავდროულად, თავისი წმინდა ცხოვრებით, ანუ პირადი მაგალითით იყოს ჭეშმარიტი ღმერთის მადიდებელი, მქადაგებელი და გარემოს მაკურთხეველი.²⁵ აქ შეიძლება გავიხსენოთ დიდი რუსი მოღვაწის წმიდა სერაფიმ საროველის სიტყვები: „მოისვეჯეთ სული წმიდა და თქვენს გარშემო ათასობით ადამიანი ცხონდება“.

ამასთანავე, ეკლესიაში უკვე მოციქულთა დროში არსებობდა იერარქიული საკრამენტალური სამღვდელოება, ანუ არსებობდნენ გამორჩეული ადამიანები, რომლებიც ეპისკოპოსის მსახურებისთვის და ერის წინამძღოლებად იყვნენ გამორჩეულნი. მოციქულთა საქმეებში მოთხრობილია შვიდი დიაკვნის გამორჩევისა და კურთხევის შესახებ მსახურებაზე. ქადაგებდნენ რა რომის იმპერიის სხვადასხვა ქალაქებში, მოციქულები იქ აფუძნებდნენ ქრისტიანულ თემებს და აკურთხებდნენ ეპისკოპოსებსა და მღვდლებს. ეპისკოპოსების, მღვდლებისა და დიაკვნების მსახურება იყო წინამძღვრობის, მასწავლებლობისა და სულიერი ხელმძღვანელობის მსახურება. იერარქიული სამღვდელოება ეკლესიაში ყველა ქრისტიანის სამეფო სამღვდელოების წაყლობით არსებობს. მღვდელი, რომელსაც ხელთდასხმა აქვს მიღებული, მაგრამ რაღაც მიზეზით ეკლესიას განუდგა ან განაყენეს, და რომელიც ამგვარად აღმოჩნდა მისი ორგანიზმის გარეთ, გამოაკლდა საღვთო ერის სამე-

²² ახალი აღთქმაში უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, საქართველოს საპატრიარქოს გამოცემლობა, თბილისი, 1995, გვ. 293.

²³ მიტროპოლიტი ილარიონი (ალფევეი), *სარწმუნოების საიდუმლოება*, გამ. „ფერისცვალება“, თბილისი, 2013, გვ. 194.

²⁴ ახალი აღთქმაში უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, გვ. 464.

²⁵ Emil Jurcan, *Feminismul, o analiza teologica*, p. 172-173.

ფო სამღვდელოებას, კარგავს თავის სამღვდელმსახურო უფლებას.²⁶

სამეფო მღვდლობა მორწმუნეს ენიჭება ნათლობის საიდუმლოს შესრულებისას, ხოლო იერარქიული მღვდლობის შემთხვევაში, წმინდა წერილი ნათლად გვიხვევს, რომ ჯერ ხდებოდა ამ მსახურებისთვის ღირსეული ადამიანების გამორჩევა და შემდეგ სპეცილური რიტუალით – ხელთდასხმით მათი კურთხევა, ანუ მათზე სრულდებოდა საიდუმლოება, რომლის მეშვეობითაც მათზე გადმოდიოდა სულიწმიდის მადლი და ეძლეოდათ საეკლესიო საიდუმლოებების შესრულების უნარი: „*ნუ უდებ-ჰყოფ, რომელ-ეგე არს შენ თანა მადლი, რომელი მოგეცა შენ წინასწარმეტყულებითა, დასხმითა ხელთა ხუცობისათა* (1 ტიმ. 4: 14);²⁷ „*მოგახსენებ შენ განცხოველებად მხურვალედ მადლსა მას ღმრთისასა, რომელ არს შენ თანა დასხმითა ხელთა ჩემთათა*“ (2 ტიმ. 1: 6).²⁸

მართლმადიდებელი ეკლესიის სწავლების მიხედვით, მღვდლობა უფლება კი არაა, არამედ – მსახურება და ამავედროულად, წინამძღოლობისა და მორჩილების მიმე ჯვარი. ზოგადად, ეკლესია არ განიხილავს ღვთისმსახურებას ან ნებისმიერ სხვა მსახურებას უფლების შინაარსით, არამედ – მოწოდებისა და ნიჭის შინაარსით. პავლე მოციქული ამბობს, რომ მოწოდებისა და ნიჭის შესაბამისად, ღმერთმა ეკლესიაში თითოეულ მორწმუნეს თავთავისი მსახურება განუჩინა. *ხოლო განყოფანი მადლთანი არიან, და იგივე სული არს. და განყოფანი მსახურებათანი არიან, და იგივე თავადი უფალი არს. და განყოფანი შეწევნათანი არიან, და იგივე თავადი ღმერთი არს, რომელი შეიქმს ყოველსა ყოველთა შორის. ...თქვენ ხართ ხორცნი ქრისტესნი*

და ასონი ასოთა მისთავანი. და რომელნიმე დაადვინნა ღმერთმა ეკლესიათა: პირველად მოციქულნი, მეორედ – წინასწარმეტყუელნი, მესამედ – მოძღუარნი, მერმე – ძაღნი, მაშინდა მადლნი კურნებათანი, შეწევნანი, ღუწოლანი, თესლად-თესლადი ენათა (1 კორ. 12: 4-6, 27-28).²⁹ როგორც მოყვანილი ციტატიდან ჩანს, ეკლესია შედარებულია ადამიანის ორგანიზმს, სადაც თითოეულ ნაწილს თავისი პირადი განუმეორებელი ფუნქცია – მსახურება გააჩნია. როგორც ადამიანზე არ შეიძლება თქმა, რომ გულს გულობის უფლება აქვსო, ხოლო ღვიძლი ან თირკმელები დაჩაგრული და დისკრიმინირებულია, რადგან ამ უფლებას მოკლებულია, ანალოგიურად, ეკლესიაშიც აბსურდულია უფლებების პარამეტრებით საუბარი. ამიტომ, ის ფაქტი, რომ ქალი არ ხდება საკრამენტალური იერარქიული სამღვდელოების წევრი, ეს არ ნიშნავს, რომ ეკლესიაში მისი მსახურება უფლებადაკლებული, დაკნინებული ან დისკრიმინირებულია, არამედ ის უბრალოდ სხვაა.

რაც შეეხება პროტესტანტობას, ის არ აღიარებს არც მღვდლობის და საერთოდ, არცერთი მსახურების საიდუმლოს ხასიათს, რომლის დროსაც მორწმუნის სულს ხილული სახით გადაეცემა უხილავი საღვთო მადლი.³⁰ პროტესტანტი პასტორის ფუნქცია შემოისაზღვრება მასწავლებლობა-ქადაგებით და სამრევლოს ხელმძღვანელობით. მსგავს ფუნქციებს მართლმადიდებელ ეკლესიაშიც ასრულებენ ხოლმე ქალები: ასწავლიან სამრევლო სკოლებში და ხელმძღვანელობენ მათ, იღუმენიები მართავენ დედათა მონასტრებს და სულიერ-ზნეობრივ დამრიგებლობას უწევენ მონაზვნებს.

²⁶ მიტროპოლიტი ილარიონი (აღფეევი), *სარწმუნოების საიდუმლოება*, გვ. 195.

²⁷ *ახალი აღთქმაში უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი*, გვ. 429.

²⁸ *ახალი აღთქმაში უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი*, გვ. 433.

²⁹ *ახალი აღთქმაში უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი*, გვ. 359-361.

³⁰ პროტოპრესვიტერი მიხეილ პომაზანსკი, *დოგმატური ღვთისმეტყველება*, გამ. “ლაზარე”, მეორე, შესწორებული გამოცემლობა, თბილისი, 2006, გვ. 231-232.

ამიტომ პროტესტანტებში სრულიად ბუნებრივია ის, რომ ქალი ასრულებს პასტორის ფუნქციას. არცერთი პასტორი არ ასრულებს ევქარისტიას იმ გაგებით, რომ მაღლით ხდებოდეს საიდუმლო სერობის გაცოცხლება, მისი ჩვენს დროში აქტუალიზება, მასში თანამონაწილეობა. მთელი მართლმადიდებლური წირვა არის იესო ქრისტეს შობის, ქადაგების, ჯვარცმის, აღდგომის და განსაკუთრებით, საიდუმლო სერობის ცოცხალი ხატი, სადაც მღვდელი მაცხოვარს განასახიერებს.

პროტესტანტებმა უარი თქვეს ხატთაყვანისცემაზე, ამიტომ მათი აზროვნება არ არის ხატისებური. შესაბამისად, თავიანთი მსახურების დროს ისინი მხოლოდ ბიბლიური მოვლენების გასახსენებელ თეატრალურ სცენებს დგამენ, სადაც, ჩვეულებრივი თეატრის მსგავსად, დასაშვებია, რომ მსახიობმა საპირისპირო სქესის პერსონაჟის როლი ითამაშოს.

ხოლო, მართლმადიდებელი მღვდელი კი არ თამაშობს, ის განასახიერებს იესო ქრისტეს. ღვთისმსახურების დროს მღვდელი, რასაკვირველია, არ ანაცვლებს მაცხოვარს, მაგრამ წარმოადგენს მის ცოცხალ ხატს. სასულიერო პირი არ ასრულებს საიდუმლოებებს საკუთარი სახელით ან საკუთარი ძალით, არამედ მღვდლის ხელით თავად მაცხოვარი იესო ქრისტე ნათლავს, შეუნდობს ცოდვებს, აკურთხევს პურსა და ღვინოს და გარდააქცევს მათ თავის სისხლად და ხორცად და ა.შ. ლიტურგიის დროს მღვდელი, ერთის მხრივ, წარადგენს მრევლს ღვთის წინაშე და მეორეს მხრივ, განასახიერებს მაცხოვარს მორწმუნეების თვალწინ: კერძოდ, მრევლის სახელით ლოცულობს და სთხოვს ღმერთს დახმარებასა და წყალობას და ამაყდროულად, იესო ქრისტეს სახელით აკურთხევს ტაძარში მყოფთ. მღვდლის ასეთი ორმაგი ფუნქცია იმით კი არაა განპირობებული, რომ თავად მაცხო-

ვარი ცოცხლად არ იმყოფებოდეს ეკლესიაში, არამედ იმით, რომ კაცობრიობაში მღვდელი იესო ქრისტეს ცოცხალ ხატს წარმოადგენს. შესაბამისად, რადგან ჩვენ ვიცით, რომ ისტორიაში ძე ღვთისა განხორციელდა მამაკაცის სქესში, ამიტომაც ბუნებრივია, რომ მისი ხატი – მღვდელი, ასევე, მამრობითი სქესისაა. ეს არის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი იმისა, თუ რატომ არ არის მიღებული მართლმადიდებელ ეკლესიაში ქალთა სამღვდლოება.

ფემინისტები მანიპულირებენ იმ ისტორიული ფაქტით, რომ პირველი საუკუნეების ქრისტიანულ ეკლესიაში არსებობდა დიაკონისების, ანუ იგივე დედა-დიაკონების ინსტიტუტი. მართალია, I-V სს. დიაკონისებს მეტად საპასუხისმგებლო მოვალეობები ეკისრებოდათ, კერძოდ, ისინი ეხმარებოდნენ ეპისკოპოსებს ნათლისღების საიდუმლოს შესრულებაში, მონაწილეობდნენ ევქარისტიის მომზადებაში და ა.შ. შეიძლება ცოტა განსხვავებული ფორმით, მაგრამ დიაკონისების მსახურება შენარჩუნებულია დღესაც საბერძნეთის, რუმინეთის და სხვა ადგილობრივი მართლმადიდებელი ეკლესიების დედათა მონასტრებში, სადაც ზოგიერთ გამორჩეულ მონოზონს კურთხევა ეძლევა, შედიოდეს საკურთხეველში, ალაგებდეს მას და ეხმარებოდეს მღვდელს ღვთისმსახურების ჩატარებაში. დღესაც ძალაშია „დიდ სჯულისკანონში“ შეტანილი წმიდა ნიკოფორე აღმსარებლის კანონი, სადაც ნათქვამია, რომ „*მონოზვნებს (დედებს) შეუძლიათ შევიდნენ წმინდა საკურთხეველში ხანთლებისა და კანდელის ასანთებად, ასევე, საკურთხეველის დასალაგებლად და გამოსაგველად*“.³¹ მაგრამ რასაც არასდროს ასრულებდნენ და ახლაც არ ასრულებენ დიაკონისები ან მონაზვნე-

³¹ მართლმადიდებელი ეკლესიის კანონები ეპისკოპოს ნიკოდიმის (მილაში) განმარტებებით, II ტომი, გამ. „ალილო“, თბილისი, 2011, გვ. 498.

ბი, ეს წირვის ჩატარებაა. ისინი თვითონ არ ასრულებდნენ არცერთ საიდუმლოებას და ღვთისმსახურების დროს, არ ლოცავდნენ მრევლს ქრისტეს სახელით. ისინი ლიტურგიკულად არასდროს განასახიერებდნენ მაცხოვარ იესო ქრისტეს და ამიტომ დიაკონისების ინსტიტუტი ვერ იქნება ქალთა სამღვდელთა შემოღების არგუმენტი.

ამავდროულად, როგორც მიტროპოლიტი ილარიონ ალფევეი აღნიშნავს, „მღვდლობა იმთავითვე წარმოადგენს სულიერ მამობრივ მსახურებას. ქალი შეიძლება იყოს დედა, ცოლი, ასული, მაგრამ ის მამა ვერ იქნება. დელობა, თავისი ღირსებით, მამობაზე ნაკლები არ არის, მაგრამ ეს სხვა მისიაა, სხვა მსახურებაა. რითი განსხვავდება მამობა დელობისგან, იცის მხოლოდ ბავშვმა, თუმცა მას არ შეუძლია ეს სიტყვებით გამოხატოს. სულიერი მამობის განსხვავება ნებისმიერი სხვა მსახურებისგან იცის ყოველმა ქრისტიანმა, ვისაც სულიერი მამა ჰყავს... სულიერი მამობა ეკლესიაში უაღრესად მნიშვნელოვანია და ეკლესიას არ სურს, ეს დამოკიდებულება დედაკაცისთვის (მისთვის არადამახასიათებელი) ასეთი მსახურების დაკისრებით დაკარგოს. ეკლესიის ორგანიზმში თითოეული წევრი თავის ფუნქციას ასრულებს და ამ მხრივ, ის შეუცვლელია. მამობას ვერაფერი ჩაენაცვლება, - მისი დაკარგვით ეკლესია დაკარგავს თავის სიმრთელესა და სისავსეს, და დარჩება უმამო ოჯახად ან ორგანიზმად, აუცილებელი ნაწილის გარეშე.“³²

მამაკაცთა იერარქიულ მღვდლობაზე საუბრისას, აღსანიშნავია ერთი მნიშვნელოვანი გარემოება, ყველა მღვდელი ატარებს ამ მადლს მხოლოდ იმიტომ, რომ ეკლესიის წევრია, ხოლო ეკლესია „მღვდლობითი სქესისა“. პავლე მოციქული ეკლესიას პირდაპირ ადარებს ქალს, რომლის ქმარიც არის თავად მაცხოვარი იესო ქრისტე: „ცოლნი

თვისთა ქმართა დამორჩილებით, ვითარცა უფალსა. რამეთუ ქმარი არს თავ ცოლისა, ვითარცა ქრისტე თავ არს ეკლესიისა, და იგი თავადი არს მაცხოვარი გუამისა. რამედ ვითარცა ეკლესია დამორჩილებულ არს ქრისტესა, ეგრეცა ცოლნი თვისთა ქმართა ყოვლითა. ქმართა ვიყუარდეთ ცოლნი თვისნი, ვითარცა ქრისტემან შეიყვარა ეკლესია და თავი თვისი მისცა მისთვის. ... საიდუმლო ესე დიდ არს; ხოლო მე ვიტყვი ქრისტესთვის და ეკლესიისა“³³ (ეფეს. 5: 22-25, 32). მაშასადამე, მაცხოვარ იესო ქრისტესთან მიმართებაში, ეკლესიის თითოეული წევრი, მამაკაცია ის თუ ქალი, მღვდელია თუ მრევლი, შეიძლება ითქვას, რომ „მღვდლობითი სქესისა“.

არსებობს კიდევ ორი სუფთა ფსიქოლოგიური ხასიათის მიზეზი რატომაც ქალთა სამღვდელთა არსებობა არ არის მიზანშეწონილი. პირველი: პროტესტანტებისგან განსხვავებით, მართლმადიდებელი მღვდლების მსახურებაში აღსარებების ჩაბარებაც შედის ხოლმე, რომლების დროსაც ხშირად მძიმე ცოდვების, ცხოვრებისეული სიტუაციების და ზოგჯერ „პიკანტური“ ისტორიების მოსმენაც უწევთ. არ გვინდა, ყველა ქალს ცილი დაეწამოთ ჭორიკნობაში, მაგრამ, ზოგადად, ქალებს უფრო უჭირთ ხოლმე საიდუმლოებების შენახვა და ეს საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტი იმთავითვე ნდობას დაუკარგავდა მოძღვრის ინსტიტუტს. ამავდროულად, ორი ქალის – მღვდლისა და მრევლის აღსარება სულიერ დამოძღვრას კი არა, ხშირ შემთხვევაში, ორი დაქალის ჭორაობას უფრო დაემსგავსებოდა.

მეორე: რელიგიურ ცხოვრებაში ქალებს უფრო მეტად ახასიათებთ არა იმდენად შინაგან სულიერ ვნებებზე დაკვირვება და მათთან შებრძოლება, არამედ გარეგნული რიტუალების – ლოცვებისა და მეტანიების რაოდენო-

³² მიტროპოლიტი ილარიონი (ალფევეი), *სარწმუნოების საიდუმლოება*, გვ. 200.

³³ *ახალი აღთქმაი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი*, გვ. 401.

ბის, ტაძარში დგომის, ჯდომის, მოძრაობის და სხვა წესების შესრულება და დაცვა. ამიტომ, მაგალითისთვის, მამათა მონასტრებისთვის უფრო მეტად დამახასიათებელია შინაგანი ასკეტიზმი, ხოლო დედათა მონასტრებისთვის ტიპიკონის ზედმიწევნითი შესრულება, ასევე, ტაძრებში მრევლის მიმართ დამოკიდებულებაში მოძღვრებისთვის დამახასიათებელია შედარებით მეტი გაგება, ღმობიერება და შენდობა, ხოლო ქალბატონი მესანთლებებისთვის და დამლაგებლებისთვის - მეტი სიმკაცრე, სიხისტე და სიუხეშეც კი. გავიხსენოთ, რომ ზუსტად ქალბატონებს ახასიათებთ ახალგაზრდა გოგონების მკაცრი გაკიცხვა, თუ ისინი, მათი აზრით, ტაძარში შეუფერებელი ჩაცმულობით შემოდინან.

როდესაც ვსაუბრობთ ქალის მოწოდებასა და მისიაზე ეკლესიაში, უნდა გვახსოვდეს, რომ დედა ღვთისა მარიაში წარმოადგენს იმ ხატს, რომელიც უნდა რეალიზდეს თითოეულ მორწმუნე ქრისტიან ქალში. ყველა ქალი თანამონაწილეობს „ღვთისმშობლის მღვდლობაში“, რომელიც უფრო მეტად ღრმა და მნიშვნელოვანია ვიდრე მამაკაცთა ჩვეულებრივი მღვდლობა. წირვის დროს სასულიერო პირი ხელებით ეხება ქრისტეს სისხლსა და ხორცს და აბრძანებს მათ ქვის ტრაპეზზე, ღვთისმშობლის შემთხვევაში კი, მან მხოლოდ ხელებით კი არა, მთელი თავისი სხეულით მიიღო ქრისტე და აღზარდა იგი არა ქვის, არამედ თავისი ცოცხალი გულის ტრაპეზზე. დედა ღვთისმშობელი რეალურად იმ ტაძრად იქცა, სადაც დამკვიდრდა თავად უფალი ღმერთი. რეალობა არის ის, რომ მამაკაცთა მღვდლობა განპირობებულია ღვთისმშობლის მღვდლობით. დედა მარიამს რომ არ ეთქვა სიტყვები „აჰა მხევალი უფლისა“ და ამით არ გამოეთქვა თანხმობა, მიეღო სულიწმიდა, შეუძლებელი გახდებოდა ძე ღვთისას განხორ-

ციელებაც და კაცობრიობის ხსნაც. ამიტომაც ვამბობთ, რომ დედა ღვთისა არ არის მხოლოდ წმიდათა შორის უხენაესი მეოხი ჩვენთვის, არამედ ის წარმოადგენს იმ ხატს, რომელიც უნდა აღიბეჭდოს და გაცოცხლდეს ჩვენს გულებში. როგორც უკვე ითქვა, სულიწმიდის მეშვეობით ყველა ქალი ღვთისმშობლის აღმატებული მღვდლობის თანამონაწილეა, რომელიც განხორციელებული ღმერთის დედობას და ამით კაცობრივ და ღვთაებრივ ბუნებათა შეერთებას გულისხმობს. ამიტომ, ქალთა მღვდლობის შემოღება საკუთარ ბუნებრივ წმინდა დედობრივ მოწოდებაზე უარის თქმასა და სულიერი სუროგაციისკენ გაქცევას ნიშნავს, ან სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ფემინისტური თეოლოგია ღვთისმშობლის დამახინჯებულ ხატს გვთავაზობს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. *ახალი აღთქმაში უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი, საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა, თბილისი, 1995.*
2. *მართლმადიდებელი ეკლესიის კანონები ეპისკოპოს ნიკოდიმის (მილაში) განმარტებებით, I ტომი, გამ. „ალილო“, თბილისი, 2007.*
3. *მართლმადიდებელი ეკლესიის კანონები ეპისკოპოს ნიკოდიმის (მილაში) განმარტებებით, II ტომი, გამ. „ალილო“, თბილისი, 2011.*
4. მიტროპოლიტი ილარიონი (აღფევეი), *სარწმუნოების საიდუმლოება*, გამ. „ფერისცვალება“, თბილისი, 2013.
5. პროტოპრესვიტერი მიხეილ პომპანსკი, *დოგმატური ღვთისმეტყველება*, გამ. „ლაზარე“, მეორე, შესწორებული გამომცემლობა, თბილისი, 2006.
6. Emil Jurcan, *Feminismul, o analiza teologica*, Ed. “Reintregirea”, Alba Iulia, 2000.

რელიგიური ლეჟენა და საზოგადოებრივი ერთიანობის საკითხი

მანანა ტაბიძე, პროფესორი

სპეციალისტები, ცდილობენ რა საზოგადოებრივი ჯგუფების, კოლექტივების, ერთიანობის საფუძვლების დადგენას, ამ საზოგადოების სოციალური ყოფიერების სხვადასხვა ტიპის პარადიგმას აგებენ: კერძოდ, კოლექტივს ეძებნება ეთნიკური, ენობრივი, კულტურული, ეკონომიკური, სოციალური, გეოგრაფიული და სხვ. თვალსაზრისით ერთიანობის განმაპირობებელი ფაქტორები; თითოეული ამ ფაქტორთაგანით კი აიგება შიდა დიფერენციაციის შემცველი პარადიგმები, რომლებშიც მიზეზ-შედეგობრივ კავშირის გარდაღვინდება ე.წ. პრიორიტეტული ან მეორეხარისხოვანი მახასიათებლები.

პარადიგმის სრულყოფილად გაგებისათვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს ე.წ. „შიგნიდან“ და „გარედან“ მოვლენათა დანახვის საფუძველზე ჩამოყალიბებულ წარმოდგენათა გამიჯვნას ერთმანეთისაგან: ერთი მხრივ, როგორ ხედავს კოლექტივი თავის თავსა და საკუთარ ღირებულებებს „შიგნიდან“ (თვითონ), იმ საერთო ცოდნის გათვალისწინებით, რომელიც ამ კოლექტივს ტრადიციამ, აღქმის ერთნაირი ხერხების გამოყენებამ ჩამოუყალიბა და რაც ღირებულად იქცა სწორედ ერთიანი მიდგომის საფუძველზე, მეორე მხრივ კი, „როგორ ხედავენ ამ კოლექტივს სხვები და რა იცის თავად ამ კოლექტივმა საკუთარ თავზე სხვათა დამოკიდებულებასთან დაკავშირებით. ეს ორი მიდგომა ძალიან განსხვავებულია და ხშირად ერთმანეთის ცვალებადობასაც იწვევს (მაგალითად, კოლექტივის, ერის „შიდა“ ღირსების გრძნობა, სიამაყე დამაჯერებელია და გადამდები სხვისთვისაც. ზოგჯერ კი „გარეთა“ და „შიგნითა“ ხედვათა განსხვავებულობა კონფლიქტის საფუძველი შეიძლება გახდეს.

ბო პეტერსონის საინტერესო გამოკვლევა (Petersson, Bo “National Self-Images and Regional Identities in Russia”, 2001, Hampshire, England) ეძღვნება ეროვნული თვითაღქმის საკითხებს რუსეთში და აგებულია იმგვარად, რომ ავტორის მთავარი დასკვნა დამაჯერებლად წარმოჩინდეს; ბ. პეტერსონი შეისწავლის რა 90-იანი წლების მიწურულის რუსეთის პილოტიკური წრეების 110 წარმომადგენლის გამოკითხვებით დადგენილ იდენტობის თავისებურებებს, დაასკვნის, რომ ეროვნული თვითობა სამოქალაქო საზოგადოებაში დამოკიდებულია არა ეთნიკურ კოლექტივზე, არამედ სახელმწიფო პოლიტიკაზე. ამ ტიპის გამოკვლევები მრავლად იწერებოდა სწორედ 80-90-იან წლებში, მაგრამ 90-იანი წლების ბოლოდან თანდათან გაჩნდა საპირისპირო სულისკვეთების გამოკვლევებიც, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ თვითობა (ინდივიდისაც და მეტადრე კოლექტივის) უფრო ღრმად ყალიბდება, ვიდრე ამას ამა თუ იმ სახელმწიფოს კურსი მოახერხებს. თუმცა საზოგადოებრივ ცნობიერებაზე გარკვეული ზემოქმედება მაინც ხერხდება მმართველობითი სტრუქტურების მეშვეობით. ანუ კოლექტივის ერთობას განაპირობებს „შიგნითა“ წარმოდგენების ერთიანობა. ეს ერთიანობა ჩამოყალიბებული და განპირობებულია გენეტიკური წყობისა და ერთიანი გარემოპირობების (ერის შემთხვევაში, ისტორიის, საზღვრების, კლიმატის, საყოფაცხოვრებო და კულტურული განპირობებულობის) ერთობლიობით; „გარეთა“ ფაქტორების ზეგავლენით კი შესაძლებელია ამ მყარი ერთობლიობის მხოლოდ მორყევა, „შიდა“ და „გარე“ წარმოდგენათა შორის კონფლიქტის გამოწვევა, ხოლო დროის ამ მონაკვეთში მოვლენათა განვითარებაზე კონტროლის დაწესების ილუზიის შექმნა; თანამედროვე მკვლევართა საკმაოდ დიდი ჯგუფი ამტკიცებს, რომ რეალურად ამ კონფლიქტის მუდმივად მართვა შეუძლებელია და არც მისი შედეგების კონტროლირება ხერხდება. რამდენა-

დაც კოლექტივი, ერთობა, ეთნოსი, ვრი ასეთ ექსტრემალურ, საკონფლიქტო ვითარებაში ღრმად „მაღავს“ თავის დისკომფორტს და შესაფერის მომენტს ელოდება ამ წინააღმდეგობის თავის სასარგებლოდ გადასაწყვეტად.

თვითობის ნიშანთა შორის ზოგი განსაკუთრებულად ღრმა და მნიშვნელოვანია, ზოგი კი შედარებით ადვილად, თუმცა მხოლოდ ზედაპირულად, მართვადი.

რელიგიური წარმოდგენები ერის თვითობის განსაკუთრებულად მნიშვნელოვან ნიშნებს განეკუთვნება. ენა, რომელიც ერის რაობის უპირველესი ნიშანთაგანია, ადასტურებს ამას, როგორც ისტორიის პირუთენელი მოწმე.

ე.წ. გლობალ-ეთნოსის შექმნა ამ იდეის ადეპტთა მიერ ორი მიმართულებით მოქმედებას გულისხმობს:

1. ეთნოსის შემაკავშირებელი წარმოდგენები იმგვარ მითებად და ზღაპრებად უნდა გამოცხადდეს, როგორსაც კულტურული პროცესის გარკვეული მიმართულებით წარმართვისათვის გამოიყენებდა ძველი (XX საუკუნემდე) სამყარო და რომლის თარგზეც ხელოვნურად (და არა ორგანულად) აიგებოდა კულტურული პარადიგმა;

2. შეიქმნას ახალი მითები და ზღაპრები ახალი წესრიგის – გლობალ-წესრიგის – კულტურული პარადიგმისათვის.

ჩვენც სწორედ ამ ორ მოდელში შევამოწმებთ რელიგიურ წარმოდგენათა ენობრივი რეალიზაციის მდგრადობას ე.წ. ახალი პარადიგმის ზეწოლის ვითარებაში.

მეოცე საუკუნემდე ქართული საისტორიო და სალიტერატურო წყაროები უხვადაა გაჯერებული არა მხოლოდ ქრისტიანული ტერმინოლოგიითა და გამონათქვამებით, არამედ კულტურულ დისკურსში იმთავითვე ჩადებული ქრისტიანული მსოფლმხედველობით, ურომლისოდაც ტექსტში შეფასების კრიტერიუმის ამოცნობა ვერ მოხერხ-

დება. კომუნიკაციის მონაწილენი საჭიროდ მიიჩნევენ ხოლმე გამონათქვამში იმ საგანგებო ინფორმაციის დაზუსტებას, რომელიც, მათი აზრით, კომუნიკაციის წევრებისათვის ცნობილი არაა. თუ ადრე სიტყვა ქრისტიანი ურჯულსთან (არაქრისტიანთან) დაპირისპირებისათვის საკმარისი იყო, მეოცე საუკუნიდან ურწმუნო/ცრუმორწმუნის ოპოზიცია გაჩნდა; ამ დაპირისპირებაში უკომენტაროდაც ჩანს სოციალური განპირობებულობა. წესით, ორივე, ურწმუნო და ცრუმორწმუნე, მცდარ ანუ ჭეშმარიტი რწმენის არმქონე ადამიანს უნდა აღნიშნავდეს, მაგრამ საბჭოთა იდეოლოგიის გარემოში „ურწმუნო“ დადებით, ათეისტ, საზოგადოებრივად სასარგებლო, სწორად მოაზროვნე ადამიანს ნიშნავდა, ხოლო „ცრუმორწმუნე“ ღვთის რწმენის მატარებელ ადამიანზე ითქმოდა. ამან გადააქცია ეს სიტყვები ერთმანეთის ოპოზიტებად. პოსტსაბჭოურ საქართველოში უმაღლესად ქრისტიანის მიმართ ტერმინ „მორწმუნეს“ დადებითი კონოტაცია, ხოლო „ურწმუნო“ დაიცალა იდეოლოგიური კონოტაციისაგან და მხოლოდ რწმენის არმქონე ადამიანის აღმნიშვნელად გადაიქცა. 1991 წლის გადატრიალების შემდგომ საქართველოში თანდათანობით დაიწვეს მომრავლება სხვადასხვა ჯურის კონფესიურმა ჯგუფებმა და სექტებმა, რამაც ახალი მარკერის გაჩენის აუცილებლობა წარმოშვა: ახლა ქართველი ქრისტიანი ამჯობინებს მკაფიოდ განმარტოს, რომ მართლმადიდებელია და არა რაიმე სხვა. ასე რომ ჩვენს თვალწინ ჩამოყალიბდა ახალი სოციოლინგვისტური წყვილი, რომელშიც ოპოზიციის ელემენტიც ძვეს: ქრისტიანი/მართლმადიდებელი, სადაც ქრისტიანი ყველა შეიძლება იყოს, მართლმადიდებელი კი ჭეშმარიტი მორწმუნე და ქართველი.

ენამ მოქებნა გამოსავალი – თავისი ღირებულებრივი ველი სხვათაგან გამოიჯნა და საგულდაგულოდ შემოფარ-

გლა. საყურადღებოა, რომ ამ ფარგლებში მოიცვა არა მხოლოდ სარწმუნოებრივი, არამედ ეროვნული ერთობაც.³⁴

³⁴მაშასადამე, რელიგია შეიძლება ასიმილაციისაგან ეთნოსის დამცველად მოგვევლინოს და ამ ეთნოსის ენისაც. მაგრამ პირიქითაც შეიძლება მოხდეს. ზოგ შემთხვევაში ეთნიკური თვითობა რელიგიური თვითიდენტობით ჩანაცვლების მიხეზიც ხდება. იგი შესაძლოა ეროვნული ანბანისა და დამწერლობის შექმნის განმაპირობებელ ფაქტორად იქცეს, მაგრამ კონფესიურმა დაპირისპირებამ შესაძლოა ეთნიკური ენა გახლიჩოს, თუკი ერთი ნაწილი მოწყდება ძირითად ენობრივ სხეულს და უარს იტყვის ეროვნულ ანბანსა და დამწერლობაზე.

მაგ. ინდოეთში, რომელიც XII ს-ში მაჰმადიანებმა (თურქებმა და სპარსელებმა) დაიპყრეს. დამპყრობლებმა შექმნეს თავიანთი ენა „ურდუ“ არაბიზმებისა და სპარსიზმების ფართო გამოყენებით, ჰინდისაგან განსხვავებით, რომელიც თავის ნაგარის ანბანს იყენებს. მოგვიანებით ინდოეთს ჩამოშორდა, გამოეყო მუსლიმური პაკისტანი, რომელშიც ყოფილი ინდუსების შთამომავლები მუსლიმებად იწოდებოდნენ, ხოლო ურდუ გამოცხადდა სახელმწიფო და კერძოდ მხოლოდ მუსლიმთა ენად. მუსლიმური თვითმყოფადობის გამოსახატავად ურდუ სისტემატურად ივსებოდა არაბიზმებით, რის შედეგადაც დაშორდა თავის თავდაპირველ ინდოარიულ საფუძველს, გადაიქცა რა დამოუკიდებელ ენად. ფუნქციურად და შიდასტრუქტურულად ურდუ არის ენა, დაბადებული ინდოეთის ხალხების შიდა რელიგიური განყოფის, განხეთქილების საფუძველზე (Э.Г.Туманян (Москва), Религия и проблемы языка и письменности, Язык и общество на пороге нового тысячелетия, итоги и перспективы, Москва, 2001. стр.206-207).

რელიგიის ფაქტორი უაღრესად მნიშვნელოვანია ადამიანთა კოლექტივის ერთიანობისათვის, როდესაც კოლექტივი ლაპარაკობს ერთ ენაზე – ამ შემთხვევაში ჩვენ ვგულისხმობთ ერთნაირ ღირებულებრივ აღქმას რელიგიური ლექსიკისა. საბჭოეთში საერთო სწორედ ათეიზმის ენა იყო აღმსარებლობის თვალსაზრისით განსხვავებული ხალხებისა. ამდენად კომუნისტური იდეო-

ამჟამად ერთი და იმავე (ან მსგავსი) საგნებისა თუ მოვლენების აღმნიშვნელი ე.წ. სამოქალაქო სიტყვები და რელიგიური შეფასება მუდმივად წარმოქმნის ლექსიკურ წყვილებს, რომელთაც სინონიმურობის მიღმა ერთგვარი ფარული ოპოზიციურობაც ახლავს. ამ რიგისაა: დანაშაული/ცოდვა, რწმენა/იმედი, ცოლს ირთავს(თხოვდება)/ჯვარს იწერს, დაისაჯა/განისაჯა, ინანა(დაინანა)/მოინანია, აღიარა/აღსარება თქვა, ხელი გაუმართა/განიკითხა/შეეწია, დიეტა დაიცვა/იმარხულა, იმღერა/იგალობა, მათხოვარი/ღვთის გლახა, უგულო/ურჯულო, დაუნდობელი/უღმერთო, დააკავშირა/აზიარა, კეთილი,სათნო/ღვთისნიერი, დეგრატირდა/დაეცა, ხერხი გამოიყენა/იეშმაკა, დაეხმარა/მადლი ქნა,მადლი დაიღო, დააშავა/სული წაიწმინდა, და სხვ.

რელიგიურ ლექსიკა-ფრაზეოლოგიას თავის სიღრმეში კულტურულ-ნაციონალური, ეროვნული კონოტაცია აქვს შენახული, რომლის გახსნაც კვლევის საქმეა. მაგ., „შერისხოს წმინდა გიორგის მადლმა“, ან „გფარავდეს ხახულის ხატი“ სრულიად ქართული კონოტაციისა და ინფორმაციისაა.

ლევი-სტროსის მითითებით ენა არის ერთდროულად კულტურის პროდუქტიც, მისი მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილიც და კულტურის არსებობის პირობაც. მეტიც ენა არის კულტურის არსებობის სპეციფიკური საშუალება, კულტურული კოდების ფორმირების ფაქტორი.

ენის როლი მდგომარეობს არა მარტო შეტყობინების გადაცემაში, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, იმის შინაგან ორგანიზაციაში, რისი შეტყობინებაც ხდება.

ჩვენს მიერ დასახელებული მაგალითები ცხადყოფს, რომ რელიგიური კო-

ლოგიის ზეგავლენა საბჭოეთის ხალხებზე უდრიდა რუსეთის ზეგავლენას. (E.Glyn Lewis, Multilingualism in the Soviet Union, 1972 Mouton, The Hauge.Paris, gv. 12);

ნოტაციის ლექსიკის დაწვეილება საერთო ლექსიკასთან მკაფიოდ წარმოაჩენს ადამიანურ ფასეულობათა გაგება-გამოთქმის არაართგვაროვნებას და იმას, რომ ქრისტიანული კონოტაცია ლექსიკას ზნეობრივი კატალიზატორის ძალას აძლევს.

და ბოლოს, 1979 წ. (იენისში) ბრიუსელში ჩატარდა I მსოფლიო კონგრესი ენობრივი კონტაქტებისა და კონფლიქტების თემაზე, სადაც მულტილინგვურმა კვლევებმა მოიცივა ენის, ენის გამოყენებისა და ენის ფუნქციონირების სფეროთა მრავალფეროვნების საკითხი. აქ უკვე გამოიკვეთა შიდაენობრივი კონფლიქტების სოციალური ველები, რომ საზოგადოების სოციალურმა დაყოფამ მრავალი ახალი სახეობა მოგვცა დღეს, და განსაკუთრებით იმ სფეროებში, სადაც ტრადიცია ეჯახება თანამედროვე პროცესების სპეციფიკურ შედეგებს: ერთი მხრივ, რელიგია, ეთნიკური თავისებურება და კულტურა და მათი ამსახველი განათლების სისტემა, მეორე მხრივ კი ტექნოლოგია, ინდუსტრია, ქალაქი, ადმინისტრაცია და მისი შედეგი – უტრადიციო ადამიანი – და ამ მოთხოვნებზე დაფუძნებული განათლების სისტემა.

ლიტერატურა

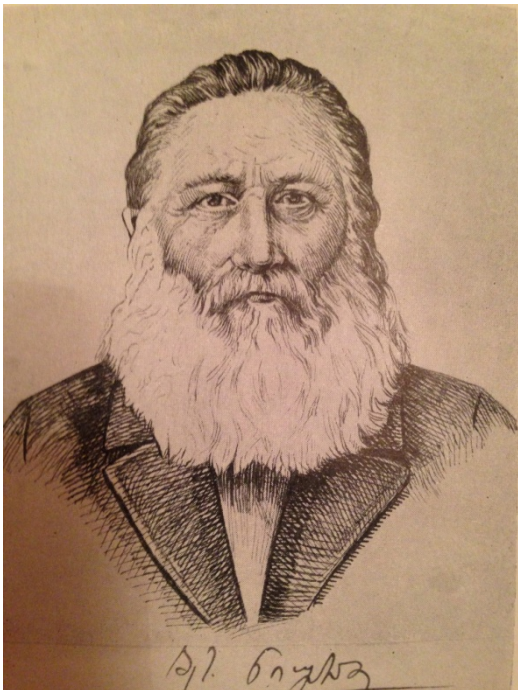
1. Language and Culture, David L. Shaul, N. Louanna Furbee, Copyright 1998 by Waveland Press, Inc.
2. Geography and Transitions in the Post-soviet Republics, 1997, Ed. by Michael J. Bradshaw. School of Geography, University of Birmingham.
3. E. Glyn Lewis, Multilingualism in the Soviet Union, 1972 Mouton, The Hague. Paris
4. Petersson, Bo "National Self-Images and Regional Identities in Russia", 2001, Hampshire, England

დეკანოზი ბესარიონ ნიჟარაძე (1852-1919) და ქართული ეთნოგრაფიის ისტორია

როზეტა გუჯუჯიანი, პროფესორი

დეკანოზი ბესარიონ ნიჟარაძე მრავალმხრივი მოღვაწეა. მას დიდი წვლილი მიუძღვის ქართული ეთნოგრაფიული მეცნიერების განვითარების საქმეში. დეკანოზ ბესარიონის მიერ შეკრებილი ეთნოგრაფიული ინფორმაცია მრავალმხრივ ფასეულია დღესაც და აქტიურად გამოიყენება ქართველ თუ უცხოელ ეთნოლოგთა მიერ.

დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ძირითადი ასპექტები

დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ძირითადი ასპექტები ჯერ კიდევ სრულად არ არის შესწავლილი და გამოვლენილი. დეკანოზ ბესარიონს, მისი დიდი ღვაწლისათვის, აკაკი შანიძე „სვანეთის ბურჯს“ უწოდებდა.

ბესარიონ ნიჟარაძე უშგულელი გახლდათ. დაიბადა ზემო სვანეთში უშგულის თემში სიოშ ნიჟარაძის ოჯახში

1852 წლის 21 ნოემბერს. ბესარიონი (ნათლობამდელი სახელით - გუა) აღიზარდა ტრადიციულ ქართულ ოჯახში, სადაც მიიღო საშინაო განათლება. შემდეგ კი მისი ცხოვრების შეიცვალა წმიდა გაბრიელ ეპისკოპოსის დამსახურებით. ცნობილია, ამ დიდმა მოღვაწემ სვანეთში ორჯერ იმოგზაურა. პირველი მოგზაურობის (1866 წელი) შემდეგ იმერეთის ეპისკოპოსმა გაბრიელმა „ქრისტიანობის აღმდგენელ საზოგადოებას“ სვანეთის მოწაფეებისათვის შეიღო სტიპენდია დაანიშნინა. ერთ-ერთი სტიპენდიანტთაგანი გახდა პატარა ბესარიონი და ის ჩაირიცხა ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში (1869-1874 წწ.) [1].

1874 წელს ბესარიონი სწავლას აგრძელებს თბილისის სასულიერო სემინარიაში, სადაც ის სწავლობდა 1878 წლამდე, რა დროსაც ავად გახდა და იძულებული შეიქმნა, სწავლა შეეწყვიტა. სემინარიაში სწავლის დროს ბესარიონი დაუმეგობრდა ნიკო ხიზანიშვილ-ურბნელს, იონა მეუნარგიას, სოფრომ მაგალობლიშვილი, თედო ჟორდანიას და სხვებს.

1878 წლიდან ბესარიონ ნიჟარაძე სვანეთს უბრუნდება. 1878-1883 წლებში მუშაობს სვანეთის საბოქაულოში საქმის მწარმოებლად. 1883 წელს ბესარიონს გზავნიან ქუთაისის სათავადაზნაურო სასწავლებელში და აქ ის მასწავლებლად მუშაობს 1892 წლამდე.

1891 წელს ბესარიონ ნიჟარაძე დაქორწინდა ალექსანდრა პავლეს ასულ ნორაკიძეზე. ახალდაქორწინებულები გაემგზავრნენ სვანეთში იფარის თემში, სადაც ბესარიონი მასწავლებლად იყო დანიშნული.

1892 წელს ბესარიონის ცხოვრებაში ახალი ეტაპი იწყება, – ის სასულიერო მოღვაწე ხდება: ამ წელს სვანეთში იმოგზაურა გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსმა გრიგოლმა და მან ბესარიონი მღვდლად აკურთხა. მამა ბესარიონი თვდაპირველად სასულიერო მოღვაწეობას იწყებს იფარის წმიდა გიორგის ეკლესიაში, შემდეგ ის გადაჰყავთ მესტიის წმიდა გიორგის ტაძარში.

სასულიერო ღვაწლის პარალელურად, მამა ბესარიონი, უწყვეტად ზრუნავდა სვანეთის მოსახლეობის წიგნიერი დონის ამაღლებისთვის, ასწავლიდა ბავშვებს, დადიოდა სხვადასხვა თემში და კრებდა სიძველეებს, იწერდა ეთნოგრაფიულ მასალას.

ბესარიონს ჰყავდა სამი შვილი, რომელთაც მამამ კარგი განათლება მიადებინა. ბესარიონი ადრე დაქვრივდა. მან თავისი ცხოვრების ბოლო მეოთხედი სვანეთში გაატარა.

დეკანოზი ბესარიონი გარდაიცვალა 1919 წელს. დაკრძალულია უშგულის ღვთისმშობლის ეკლესიის („ლამარია“) გალავანს შიგნით. დეკანოზ ბესარიონის გარდაცვალება დიდი დანაკლისი იყო საქართველოსათვის. 11 მაისს თბილისის საზოგადოებამ დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძის პანაშვიდი გადაიხადა ქაშვეთის ეკლესიაში.

დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძის მიერ პრესაში დაბეჭდილ ეთნოგრაფიულ წერილთა ერთი ნაწილი გამოქვეყნებულია ცალკე კრებულებად. 1962 და 1964 წლებში გამოქვეყნდა ბესარიონ ნიჟარაძის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილების ორტომეული. გამოცემის რედაქტორია ცნობილი ეთნოლოგი ალექსი რობაქიძე. ალექსი რობაქიძეს დიდი წვლილი მიუძღვის დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძის ღვაწლის გამოვლენისა და შესწავლის საქმეში. ამ მხრივ აღსანიშნავია სამართლის ისტორიკოსის, ივანე სურგულაძისა და ეთნოლოგ რუსუდან ხარაძის ღვაწლიც. ბესარიონ ნიჟარაძის რამდენიმე წერილი შესულია 1973 წელს გამოქვეყნებულ კრებულში „ეთნოგრაფიული წერილები სვანეთზე“ [2]. ღირსეული წინაპრის სახელის უკვდავყოფას და მისი მეცნიერული შემოქმედების პოპულარიზაციას დიდი ამაგი დასდო ენათმეცნიერმა ლელა ნიჟარაძემ. წინამდებარე სტატია ეძღვნება დეკანოზ ბესარიონის სამეცნიერო ღვაწლს, მისი პუბლიკაციების

მნიშვნელობას საქართველოს ეთნოლოგიისათვის.

დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძის ეთნოგრაფიული ღვაწლი

ბესარიონ ნიჟარაძემ ჯერ კიდევ ერისკაცად ყოფნის დროს დაიწყო პუბლიცისტური მოღვაწეობა (1873 წელი). მისი პირველივე წერილები ეთნოგრაფიულ მასალას შეიცავს და დიდი მნიშვნელობისაა მეცნიერებისათვის – უძვირფასესი წყაროა საქართველოს მთიელთა ყოფა-ცხოვრების, რელიგიის, სოციალური ურთიერთობების, კულტურულ-სამეურნეო ტიპის შესწავლისათვის.

დეკანოზი ბესარიონი ზოგიერთ სტატიას სამწერლობო ფსევდონიმებით აქვეყნებდა. მის ფსევდონიმთაგან ყველაზე უფრო გავრცელებულია „თავისუფალი სვანი“, ის, აგრეთვე, იყენებდა სხვა ფსევდონიმებსაც: „ბ.თ. სვანი“, „თ. სვანი“, „ბეტა-ნი“, „სვანი“, „თ-ი სვანი“, „ბ. სვანი“, „ბეს. სვანი“. ზოგჯერ აწერდა საკუთარ გვარ-სახელსაც: ბეს. ნიჟარაძე, ბესარიონ ნიჟარაძე.

დეკანოზი ბესარიონ ნიჟარაძე თანამშრომლობდა თბილისსა და ქუთაისში გამომავალ ეროვნულ-საგანმანათლებლო მიმართულების გაზეთებთან. ის ხშირი ავტორია შემდეგი გამოცემების: „ივერია“, „ცნობის ფურცელი“, „შინაური საქმეები“, „მწვემსი“, „მოამბე“ და სხვ.

ბესარიონ ნიჟარაძის ეთნოგრაფიული შინაარსის წერილები თემატურად მრავალფეროვანია. იგი აღწერს სვანეთის ტრადიციულ ყოფას: ხალხურ რწმენა-წარმოდგენებს, საოჯახო ურთიერთობებს, ნათესაობის ფორმებს, ეტიკეტს, ჩვეულებითი სამართლის ნორმებს, სასოფლო თემსა და ხალხური მმართველობის ფორმებს, სამეურნეო საქმიანობას, ხალხურ მედიცინას და სხვ. სწავლული ყურადღებას აქცევს მოსახლეობის სოციალურ პრობლემატიკას:

სიღარიბეს, უგზობას, უექიმობას, განათლების ნაკლებობას. შეიძლება ითქვას, რომ დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძის ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობა მოიცავს ქართველ მთიელთა (სვანთა) სულიერი, სოციალურ და მატერიალური ყოფის თითქმის ყოველი სეგმენტის აღწერილობას. ამავე დროს, დეკანოზი ბესარიონი მოგვითხრობს ისტორიულ ამბებსაც. სვანეთის ისტორიის ზოგიერთი მომენტი მხოლოდ დეკანოზ ბესარიონის აღწერით არის ჩვენთვის ცნობილი.

ცნობილია, ეთნოლოგია, როგორც სამეცნიერო დისციპლინა, დოკუმენტების ანალიზთან ერთად, ფართოდ იყენებს კვლევის ეთნოგრაფიულ მეთოდებს, მათ შორის, საველე კვლევას. დეკანოზი ბესარიონ ნიჟარაძე ერთერთი პირველი ეთნოგრაფია, რადგან მისი წერილები სწორედ საველე კვლევას და მჭიდრო აღწერილობის მეთოდს ეფუძნება (თუმცა კი ეს მეთოდი ბევრად გვიან შეიქმნება). დეკანოზ ბესარიონის წერილების განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სწორედ ეს ფაქტი განაპირობებს: ავტორი საკუთარი თვალთ ნანახს და მრავალჯერ გაანალიზებულ ეთნოგრაფიულ რეალებს აღწერს, ავლენს, დეტალურ მასალასაც და ხშირ შემთხვევაში აანალიზებს კიდევ ინფორმაციას.

მეცხრამეტე საუკუნის 80-90-იან წლებში, როდესაც დეკანოზი ბესარიონი სვანეთის ტრადიციულ ყოფას იკვლევდა, მეცნიერებაში გაბატონებული იყო კვლევის ისტორიულ-შედარებითი მეთოდოლოგია და გადმონათების თეორია. ამიტომ ბესარიონის ეთნოგრაფიული თხზულებების თეორიული ამოსავალი სწორედ ეს ორი მეთოდი ხდება, რაც ზოგჯერ სქემატურობის დაღს ასვამს მის ნაწერებს. მაგრამ ბესარიონი გამონაკლისი არაა და ქართული ტრადიციული საზოგადოების ჩასმა განვითარების ადრეულ საფეხურზე მყოფი ჯგუფებისათვის დამახასიათებელ სოციალურ ჩარჩოებში, იმდროინდელ მეცნიერებაში ლამის

ერთადერთ სწორ ხედვად იყო მიჩნეული. ისტორიულ-შედარებითი სკოლის ცნობილი წარმომადგენლის, სამართალმცოდნე მაქსიმ კოვალევსკისეული სქემები და მიდგომები განსაკუთრებით შესამჩევია სვანეთის სასოფლო თემის, ხალხური თვითმმართველობის ფორმების აღწერისას („სასოფლო ყრილობა და მისი უფლება, საერთო კავშირი ყველა საზოგადოებათა“) [3]; მაგრამ, უნდა ითქვას, რომ ამგვარი თეორიული ამოსავალი სრულიად არ აკნინებს ბესარიონ ნიჟარაძის მიერ შეკრებილი ეთნოგრაფიული მასალის მნიშვნელობას. ეს ტექსტები უძვირფასესი წყაროა ტრადიციული ქართული კულტურის შესწავლისათვის და მეორეული ანალიზი მხოლოდ ამა თუ იმ სოციალური ინსტიტუტის ან რწმენა-წარმოდგენის განხილვის დროს არის აუცილებელი.

დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძის ეთნოგრაფიული წერილების თემატური ჯგუფები:

ა). წერილთა ნაწილი ასახვას სვანეთის ყოველდღიურ ყოფას, მათში აღწერილია სვანეთის ამბები, სიახლეები, დიდთოვლობით, უამინდობით, გვალვით, უგზობობით, უექიმობით, სკოლების არქონით გამოწვეული პრობლემები („უშგულის აღწერა“, „ქართული ენის გავრცელება სვანეთში“, „სახაზინო გლეხნი არიან თუ არა მესაკუთრენი თავისუფალის სვანეთისა“, „სვანები ბარად“ [4], „ხმა სვანეთიდგან...“) [5].

ბ). წერილთა მეორე ჯგუფი მნიშვნელოვანია ქართული ჩვეულებითი სამართლის სრული სურათის რეკონსტრუირებისათვის. დეკანოზი ბესარიონი დეტალურად აღწერს სვანეთის ჩვეულებითსამართალს, მის ყველა კომპონენტს, სამართალ წარმოების ეტაპებს და შინაარსს. ის ხშირად თანამონაწილეცაა ამა თუ იმ სამართლებრივი შინაარსის დავის განხილვისა. დეკანოზი ყურადღებას ამახვილებს სვანეთის სოციალურ ყოფაზე, აღწერს ტიპურ ოჯახს, საოჯახო ურთიერთობებს, ოჯახის წევრთა უფლება-მოვალეობებს.

ლეობებს, ურთიერთობების ეტიკეტს, ნათესაობის სიტემებს, სოფლისა და თემის ურთიერთმიმართობისა და სოციალური სოლიდარობის ფორმებს. უმნიშვნელოვანესია დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძის დაკვირვება, რომ სვანეთის საოჯახო ყოფის მარეგულირებელი მექანიზმი სვანური ჩვეულებითი სამართალია, რომელიც, ბუნებრივია, მემკვიდრეა ძველი ქართული საერო სამართლისა და მისი ნაზავია კანონიკურ სამართალთან („ცოლ-ქმრობის წესები სვანეთში“, „ჩვეულებრივი უფლება სვანეთში“).

გ). ცალკე უნდა აღინიშნოს დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძის ის წერილები, რომლებშიც აღწერილია სვანეთის მოსახლეობის ტრადიციული რწმენა-წარმოდგენები, ტრადიციულ ყოფაში არსებული პაგანიზებული დღესასწაულები. ხალხური დღეობები ავტორს დაყოფილი აქვს კალენდარულად, წლიური კალენდარული ციკლის მიხედვით. იგი ყურადღებით აკვირდება დღეობის ყოველ დეტალს და მოგვითხრობს მათ სულიერ შინაარსსა და გამოხატვის ფორმებზე („სახალხო დღესასწაულები სვანეთში ზამთრობით ჩვეულებითი მართლიერება სვანეთში (შობა-ახალწელიწადი, „ლიფანააღ“, ლიმპარი და ლიქრაში (ლაძპრობა და უძღების კვირე)“, „სახალხო დღესასწაულები სვანეთში გაზაფხულ-ზაფხულობით და შემოდგომით“). უაღრესად ფასეულია დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძის მიერ აღწერილი სვანური გადმოცემები, რომლებშიც უძველესი ქართული არქაული აზროვნების ელემენტები იხატება: კომოგონიური ლეგენდები, შესაქმის თემა, ავი სულების ბრძოლ კეთილთან და სხვ. („სვანური ლეგენდები ანუ სვანების ამოდ-მორწმუნებანი (ქვეყნის შექმნა, სამოელი, მზე და მთვარე, სეტყვა, ქუხილი, წვიმა და თოვლი, ყვავილი და წითელა, ამირანი, როსტომ ჭაბუკი“) [6]. დეკანოზი ყურადღებით იწერდა სვანების დამოკიდებულებას

სიკვილ-სიცოცხლის პრობლემებისადმი, მნიშვნელოვანია სვანის თვალთ დანახული იმქვეყნიური სამყარო და თვალსაჩინოა, რომ ხალხური აღქმის ძირითადი მოტივები ბიბლიური და სახარებისეული ცოდნითაა განპირობებული („სვანების საიქიო“). საყურადღებოა და ინფორმაციულად ტევადი დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძის წერილი კალის წმიდა კვირიკეს მონასტრის შესახებ [7].

დ). სვანეთის მოსახლეობის ისტორიული მახსოვრობის შესწავლის კუთხით უდიდესი მნიშვნელობისაა ავტორის მიერ ჩაწერილი ლეგენდა-გადმოცემები წმიდა თამარ მეფის შესახებ. ამ მასალით ვლინდება სვანეთის მკვიდრთა მენტალობის ერთი მახასიათებელი – თამარ მეფე სვანებისათვის საქართველოს ძლიერების სიმბოლოა და ეს თემა მუდმივად ცოცხლდება მათში ისტორიის რეპრეზენტაციის უძლიერეს სეგმენტად („თამარ-დედოფალი“) [8].

ე). უძვირფასეს ეთნოგრაფიულ ცნობებს შეიცავს დეკანოზ ბესარიონის წერილი „ოთხი დღე მდ. ენგურის, ცხენისწყლის და რიონის სათავეებში“. ამ წერილში აღწერილი მარშრუტი სწავლულმა თავად გაიარა და დეტალური ინფორმაციაც დაგვიტოვა.

ვ). სწავლული ყურადღებას ამახვილებს ტრადიციულ მედიცინაზეც („მდაბიო ხალხის მკურნალობა სვანეთში“), ხალხურ შელოცვებზე [9], საბავშვო თამაშობებზეც („ზოგიერთი საყმაწვილო თამაშობანი სვანეთში“) [10] და სხვ.

დეკანოზი ბესარიონის წერილები მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ეთნოლოგებისათვის, არამედ მისი სტატიების ერთი ნაწილი საისტორიო წყაროცაა, რადგან ავტორი მოგვითხრობს სვანეთის კონკრეტულ ისტორიას, მაგალითად, თუ როგორ ცდილობდა რუსეთის იმპერია სვანეთის მიმხრობას და მის „ნებაყოფლობით“ შეერთებას რუსეთთან („ვინ მიიყვანა 1852 წ. შვიდი

სვანი ბორჯომს მთავარმართებელ თავ-
ვორონცოვთან?); როგორ აჯანყდნენ
სვანები რუსეთის წინააღმდეგ, იგი ხომ
მონაწილე და თვითმხილველია სვანეთის
1875-1876 წლების აჯანყებისა,
როდესაც ერთი პატარა სოფელი –
ხალდე – დაუპირისპირდა რუსეთის
უზარმაზარ იმპერიას და თავგანწირვის
საოცარი მაგალითი აჩვენა („სვანების
ადელვება 1875-1876 წლებში“). საყუ-
რადღებოა ბესარიონის მიერ აღწერი-
ლი სიუჟეტები რუსეთის იმპერიის
მოხელეების მიერ ახალი რუკების შედ-
გენისა კავკასიონის ქედზე. ფიქსირ-
დება სანდო ინფორმაცია სვანეთის
სამთავროს კუთვნილი მიწების შესახებ
კავკასიონის ქედს გადაღმა („იალბუ-
ზის გარშემო (დღიურიდან)“. საინტე-
რესოა დეკანოზ ბესარიონის ერთი
მოკლე წერილიც, რომელშიც განხი-
ლულია ტოპონიმი „თუშრე ნალზიგ“ –
„თუშების ნაცხოვრები“ – ადგილობ-
რივი გადმოცემის საფუძველზე („თუ-
შები“) და სხვ. ბევრ ინფორმაციას
გვაწვდის თავად დადუშქელიანთა შესა-
ხებ, მაგალითად, მოგვითხრობს კნეინა
ეკატერინე დადუშქელიანი-ანხაბაძის
გარდაცვალების და დაკრძალვის
ამბავს [11], ხოლო წლების შემდეგ
თავად თენგიზ დადუშქელიანის გარ-
დაცვალებისა და დაკრძალვის ამბავს
[12]; ოთარ დადუშქელიანის მიერ ჩატა-
რებუელი არქეოლოგიური გათხრების
ისტორიას [13]. ფრიად მნიშვნელოვანია
დეკანოზ ბესარიონის მიერ აღწერილი
ისტორია თავად თათარყან დადუშქე-
ლიანის მიერ გაწეული დახმარების
შესახებ სვანეთის ღარიბი მოსახლეო-
ბისათვის [14] და სხვ.

ბესარიონ ნიჟარაძის მოღვაწეობის
სპექტრი ფართოა და ის გადაწვდა
ლინგვისტურ კვლევებსაც, მან შეად-
გინა სვანური ლექსიკონი. სვანური ამ
დიდ მოღვაწეს საერთოქართულის
ნაირსახეობად და უძველეს ფორმად
მიანხდა და აუცილებლად თვლიდა მის
დაცვას და გადარბილებული ქართული
ენის შევსებას სვანურში შემონახული
უძველესი ფუძეებით. დეკანოზი ბესა-

რიონი აქვეყნებს კრიტიკულ წერილს
1864 წელს გამოცემული „ლუმნუ ანბა-
ნის“ (სვანური ანბანი) შესახებ, რად-
განაც ეს წიგნი რუსეთის იმპერიის
მიერ შექმნილი იყო ერთიანი ქართული
ეროვნული სხეულის დანაწევრების
მიზნით. დეკანოზი ბესარიონი აკრიტი-
კებს ამ სახელმძღვანელოს ზოგად
არსს და მის ცალკეულ კომპონენტებ-
საც. საბოლოოდ კი დაასკვნის: „წიგნი
შეცდომებით არის სავსე თავიდან ბო-
ლომდე. სკოლებში მისი ხმარება ნამ-
დვილს ვნებას მოუტანს სვანების სარ-
წმუნოებრივსა და ზნეობრივს აღზრ-
დას“ [15].

დეკანოზ ბესარიონის პუბლიცისტი-
კის ერთი ნაწილი, რომელიც გაზეთში
„შინაური საქმეები“ ქვეყნდებოდა,
შედარებით უცნობია არათუ ფართო
საზოგადოებისათვის, არამედ სპეცია-
ლისტებისთვისაც კი, რადგან ეს გამო-
ცემა საბჭოთა პერიოდში აკრძალული
იყო და საცავებში ინახებოდა. გაზეთის
რედაქტორი გახლდათ სვიმონ მჭედ-
ლიძე, ახალმოწამე წმინდანი. ამ გა-
ზეთში დეკანოზ ბესარიონის არაერთი
წერილია დაბეჭდილი. აღვნიშნავ რამ-
დენიმეს: ფაქტობრივი მასალის საფუძ-
ველზე დეკანოზ ბესარიონს შედგე-
ნილი აქვს მეცხრამეტე საუკუნის სვა-
ნეთის სამღვდელთა სია და ბიოგ-
რაფიები („სვანეთის სამღვდელთა,
რუსის მთავრობის მიერ დანიშნული“) [16]. მნიშვნელოვანია დეკანოზ ბესა-
რიონის წერილი, რომელშიც აღწერი-
ლია წვირმის თემში მცხოვრები ბერ-
მონაზონ თეოფანეს (კორძია) მოღ-
ვაწეობა [17] და სხვ. ამავე გაზეთში
გამოქვეყნებულია დეკანოზი ბესარიო-
ნის შესანიშნავი წერილი „სვანეთის
ეკლესიათა ხატ-ჯვარი“, რომელშიც
საუბარია სვანეთის (ზემო) 62 ეკლე-
სიის საეკლესიო საგანძურზე [18].

დეკანოზი ბესარიონი იყო მასპინძე-
ლი და გულშემატკივარი სვანეთის ყვე-
ლა სტუმრისა, მათ შორის მეცნიერე-
ბისა თუ უბრალოდ მოგზაურებისა.
მისი დახმარებითა და მხარდაჭერით
სარგებლობდა ყველა მკვლევარი. სვანე-

თის კულტურით დაინტერესებულ მეცნიერთა მოვონებებსა და პუბლიკაციებში საუბარია დეკანოზ ბესარიონის დვაწლსა და კეთილგანწყობაზე. დეკანოზ ბესარიონს ემადლიერებიან ცნობილი არქეოლოგი პ. უვაროვა, ზაქარია ფალიაშვილი (1903 წელი), ექვთიმე თაყაიშვილი (1910 წელი), კორნელი კეკელიძე (1911 წელი) და სხვები. სწორედ დეკანოზ ბესარიონის დახმარებით აღწერა ექვთიმემ სვანეთში დაცული 15 ხელნაწერი, მათ შორის, სრულიად უნიკალური ძეგლი – „დიდი კანონი იერუსალიმის ეკლესიისა“ და ადიშის ოთხთავი. მამა ბესარიონი მასპინძლობდა ნიკო მარს, მიმოწერა ჰქონდა რაფიელ ერისთავთან, დავით კარიჭაშვილთან, ალექსანდრე ცაგარელთან და სხვ.

დეკანოზი ბესარიონი დიდი დახმარებას უწევდა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას“. 1907 წელს დეკანოზი ბესარიონი არჩეულ იქნა (გრიგოლ დიასამიძისა და სერგო გორგაძის წინადადებით) საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ნამდვილ წევრად.

დეკანოზი ბესარიონი იყო სასულიერო პირი და ასრულებდა რა ამ უდიდეს მისიას, ამავე დროს, გახლდათ სვანეთის სიძველეთა მცოდნე და შემნახველი, არაერთი ხელნაწერისა და საეკლესიო სიწმინდის გადამრჩენი, ეთნოგრაფი, საზოგადო მოღვაწე, მასწავლებელი, გულშემატკივარი მრავალჭირნახული საქართველოსი, მოამაგე სვანეთისა და უკვდავია მისი სახელი, როგორც მოღვაწისა და როგორც მეცნიერისა. მის მეცნიერულ მემკვიდრეობას სწავლობენ უნივერსიტეტებსა და კვლევით ინსტიტუტებში. დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძის ეთნოგრაფიული წერილები დღითი დღე იძენს მნიშვნელობას გლობალური პროცესების ფონზე. ამიტომ საქართველოს პარლამენტის ეროვნულმა ბიბლიოთეკამ გადაწყვიტა ბესარიონ ნიჟარაძის პრესაში გაბნეული ცალკეული წერილების შეკ-

რება და კრებულად გამოცემა, რაც ფრიად საშური საქმეა.

ლიტერატურა

1. ბესარიონ ნიჟარაძე, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები, ტ. პირველი, 1962.
2. ეთნოგრაფიული წერილები სვანეთზე, თბ. 1973.
3. ბესარიონ ნიჟარაძე, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები, ტ. პირველი და მეორე, 1962 და 1964 წლები.
4. ბესარიონ ნიჟარაძე, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები, ტ. პირველი და მეორე, 1962 და 1964 წლები.
5. გაზ. დროება, №38, 19 თებერვალი, 1885.
6. ბესარიონ ნიჟარაძე, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები, ტ. პირველი და მეორე, 1962 და 1964 წლები.
7. გაზ. დროება, №8, 11 იანვარი, 1880.
8. ბესარიონ ნიჟარაძე, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები, ტ. პირველი და მეორე, 1962 და 1964 წლები.
9. გაზ. ივერია, №215, 7 ოქტომბერი, 1886; იქვე, №219, 11 დეკემბერი, 1886.
10. ბესარიონ ნიჟარაძე, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები, ტ. პირველი და მეორე, 1962 და 1964 წლები.
11. გაზ. დროება, 4 ოქტომბერი, 1879.
12. გაზ. დროება, №96, 8 მაისი, 1885.
13. გაზ. ივერია, №281, 29 დეკემბერი, 1895.
14. გაზ. ივერია, №142, 6 ივლისი, 1894.
15. გაზ. ივერია, №6, 1 სექტემბერი, 1891.
16. გაზეთი „შინაური საქმეები“, №18-19, 1913.
17. გაზ. შინაური საქმეები, №26, 1911.
18. გაზეთი „შინაური საქმეები“, №16-17, 1913,

“სვეტიცხოველი” – ანუ უფლის ბანჯრახულობის და შმსაქმის არსის წმინდა სიმბოლო, ხოლო წმინდა ბაბრიელ ბერი კი ბურჯი სვეტიცხოველისა, როგორც სულის უკვდავებაში შეზავებული ჭეშმარიტებისა

გიორგი ასათიანი, დავით გიორგობიანი

სამყაროში არსებულ, ადამიანის მიერ შექმნილ და ხელმისაწვდომ უკლებლივ ყველა წიგნთაგან, უპირობოდ გამოირჩევა თავისი შინაარსითა და თუნდაც არსით, ბიბლია, ღმერთის წერილი ადამიანებისადმი, მამაზეციურის დარიგება, საჩუქარი, ადამიანის მომავალი მარადიული ნეტარების გზამკვლევი.

ჩვენი ყველა აზრი, მოქმედება დამოკიდებულია ემპირიული, ცდისეული, ექსპერიმენტით დადასტურებული ინფორმაციის აღქმაზე ჩვენს მიერ, რის შედეგადაც ყალიბდება უკვე ლოგიკური კანონზომიერებების და კანონების ერთობლიობა ჩვენს გონებაში და მონაცემთა ასეთი „ბუკეტი“ კი იწვევს უკვე შემდგომ ქმედებებს, რაც საბოლოო ჯამში განსაზღვრავს კიდევ ჩვენი ცხოვრების არსს, მიზანს და შედეგს - საიდან მოვედით, რანი ვართ, საით მივდივართ, რისთვის ვარსებობთ. წმიდა გაბრიელ ბერი სიცოცხლეშივე ხშირად უსვამდა თურმე თავის მრევლს ამ კითხვას: **„აბა მოყვასნო იქნებ მითხრათ რისთვის ვჭამთ და ვსვამთ?“** - მას შემდეგ რაც მოისმენდა მრავალფეროვან პასუხებს, რომელთაგან ზოგიერთი მართლაც შეიძლებოდა სწორი ყოფილიყო, თვითონაც განმარტავდა ხოლმე: **„სასუფეველისთვის უნდა ვჭამოთ და ვსვამო!“**. აი, სწორედ ეს თეზისი გახლავთ ჩვენი სტატიის მთავარი ლეიტმოტივი. მართლაც, მოდით დაფიქრდეთ, რისთვის, და რა მიზნით შეჰქმნა უფალმა ყოველივე და მოიყვანა არარსებობიდან არსებობაში? დოგორ, ნუთუ იმისთვის რომ დავიღუპოთ, ანუ განვმორღეთ უფალს სამუდამოდ?

ანდა ვიყოთ ათეისტები და გავქრეთ გარდაცვალების შემდგომ, როგორც მათი მსოფლმხედველობიდან გამომდინარეობს? ჩვენ ხომ ცხადად ვხედავთ და მთელი სამყაროს არსებობისა და სიცოცხლის პროცესი ხომ ნათელი მაგალითია შემოქმედის არსებობის დასაბუთებისა და იმისა, რომ შემოქმედი უქმნელია და მისი არსებობა უტყუარი ფაქტია. ისიც ხომ ადვილად აღქმადია, რომ მისი ქმნილებები ვართ, მაგრამ მისივე მსგავსნი და აქედან გამომდინარე კეთილად ქმნულნი? მაშინ რატომ არ ვუფიქრდებით იმ გარემოებას, თუ რა იყო უფლის განჯრახულობა, როდესაც ინება და ჰქმნა ყოველივე არსებული? თქვენ წარმოიდგინეთ, რომ ეს განჯრახულობა შესაქმის პირველივე სიტყვიდანვე გამოსჭვივის, იმზირება და ეხლა კი მოდით განვმარტოთ, თუ რატომ, როგორ ხდება ეს ყოველივე ამგვარად.

დასაბამად - შესაქმის ეს პირველივე სიტყვა ებრაულში გამოითქმის როგორც „ბერეშიტ“ და ნიშნავს „თავდაპირველად“, „დროის დასაწყისში“. რსებობს წმიდა მამათა მრავალი განმარტება ამ სიტყვისა, თუ რას ნიშნავს იგი, მაგრამ ის, რასაც დღეს ვეცდებით განვიმარტოთ ჩვენი აზრით სიახლე იქნება ადამიანის ცნობიერებაში. ჩვენ ვეცდებით დავინახოთ შესაქმის პირველივე სიტყვაში ის უკეთილშობილესი განჯრახვა ღვთისა, მიზანი, რაც ჩადებული იქნა მის მიერ შესაქმის პირველივე ქმედებაში - **დასაბამად!** ნუთუ ეს სიტყვა მხოლოდ დროის და სივრცის დასაწყისის გამომხატველი იქნება მხოლოდ? შეიძლება დრო ან სივრცე შეიქმნას და მერე არსებობდეს რაიმე მიზნის, განჯრახულობის გარეშე? შემოქმედთან ურთიერთმიმართების გარეშე? შემოქმედისგან დამოუკიდებლად აზრი აქვს რაიმეს? მოდით აქ ცოტათი მაინც ისევ ისტორიული პერიპეტები მოვიშველიოთ და ვეცადოთ უფრო ნათლად წარმოვაჩინოთ სათქმელი.

როდესაც მავანნი, ე.წ. მეცნიერნი, თვითდაჯერებულად გვიხსნიან, ჩვენ,

რომ თითქოს ყველაფერი დაიწყო მყისიერად, უეცრად და ამას ინფლაციის და დიდი აფეთქების თეორიას უწოდებენ, მეგობრებო იქნებ მოიკრიბოთ სითამამე, გეყოთ გამბედაობა და ჩემთან ერთად იკითხოთ: „კი, მაგრამ თქვე დალოცვილებო, თუკი უამრავი წყაროებით დადასტურებული წმინდა მამათა და კორიფე მეცნიერთა ნაზრევნი უფლის უტყუარი არსებობის შესახებ არ გაკმაყოფილებთ, მაშინ იქნებ ეს კითხვა მაინც გაგიჩნდეთ აზრად და იკითხოთ - რა აფეთქდა? საიდან მოვიდა ან გაჩნდა ის მატერია, ენერჯია თუ სხვა რამ სუბსტანცია, რაც აფეთქდა?“ ეს ერთი. ესლა მოდით გავშიფროთ მეორე აბსურდული დასკვნა ისევ ევოლუციის თეორიის მიმდევრებისა, რომლებიც გვიმტკიცებენ, რომ თურმე თავდაპირველი ქაოსიდან ჩამოყალიბდა ის სილამაზე, ის სიმეტრია, როგორც მიკროსამყაროში, ისე მაკროსამყაროში, რაც დაიშორება ჭეშმარიტი მეცნიერული მიდგომით ექსპერიმენტზე დაყრდნობით და თურმე ეს ყველაფერი წარმოიქმნა ქაოსიდან თავისთავად.... თავიდან რა იყო და როგორი იყო პირველსაწყისი, ამაზე დუმან მავანნი, პასუხი არა აქვთ და ამ კითხვის იგნორირების და ქაოსური მატერიის პირველადობის დაშვების შემდეგ კი, უკვე ამბობენ, რომ თურმე ეს ქაოსური მატერია უეცრად გალამაზდა და აზრობრივი დატვირთვა შეიძინა! ეს პროცესი თვალსაჩინოებისთვის დაახლოებით ასეთ მოვლენას შეიძლება შევადაროთ: ვულკანის ამოფრქვევის შედეგად, დედამიწის გულიდან ამოსული ქაოსური მასისგან რომ წარმოიქმნეს ულამაზესი ქალაქი თავისი ყველა სასიცოცხლო ატრიბუტით. ეს ხომ წარმოუდგენელია? ეს ხომ უაზრობაა? ამას ხომ ვერ დაუშვებს ვერც ერთი საღად მოაზროვნე ადამიანი ვერანაერი ალბათობის თეორიის ლაბირინთებით?

ჰიპოთეზა, იმის თაობაზე, რომ თურმე ჩვენს სამყაროში არსებობს 3-ზე მეტი 4 და ა.შ. განზომილება, ეს ხომ არ არის სიახლე, ამის შესახებ ხომ დიდი ხანია მიუთითებს წმინდა წერილი თუნდაც ანგელოზთა სამყაროს არსებობით, სასუფეველს რომ აღარ შევეხოთ. რომელ განზომილებაში არსებობენ ანგელოზები? თუ ტყუილია მათი არსებობის ფაქტი? ანუ არ არსებობენ ისინი? ჩვენ გაგვანია ფიზიკის ენაზე უტყუარი ექსპერიმენტული ფაქტები ანგელოზთა ხილული არსებობისა ვიდეოფირის სახით, სადაც ცხადად დაინახავთ თუ როგორ ჩნდებიან სხვადასხვა ზომის ანგელოზები და ქრებიან. ჯგუფთა თეორიაშიც ხომ უსასრულო განზომილებებია შემოყვანილი და სიმეტრიის შემცირებით შემოდის ჯგუფების, ანუ სხვადასხვა სახის ელემენტებისგან (განზომილებებისგან) შემდგარი სიმრავლეები? როდესაც თავისუფლად ვმანიპულირებთ პლანკის მუდმივით და მანძილებით თეორიებში, მაშინ მის სიტყვებს რატომ აღარ ვაქცევთ ყურადღებას, როდესაც ცხადად მიგვითითებს მაქს პლანკი, რომ იგი და თითქმის ყველა გამოჩენილი მეცნიერი, აღიარებს უფლის, როგორც სამყაროს შემოქმედის და შესაბამისად უსასრულობაზე მეტის დომინირებას სამყაროში?

მოდით აქვე სინათლის შესახებაც ვთქვათ ორიოდ სიტყვა. ბიბლიის პირველივე თავიდან ვკითხულობთ, რომ უფალმა შექმნა სინათლე თავდაპირველი მიწის და ცის შექმნის შემდეგ, ოღონდ მათგან დამოუკიდებლად, ცალკე. სინათლე გახლავთ ერთადერთი მატერია, რომელიც არ ექვემდებარება ხრწნადობას, მას გააჩნია თვისება უკვდავებისა, ანუ მეცნიერულ ენაზე თუ ვიტყვით ნივთიერი მატერიის, ან უძრობის მასის მქონე მატერიის არ არსებობის შემთხვევაში, სინათლე ვრცელდება უსასრულოდ მას

არაფერი არ მოხდის, არსებობს მარადიულად.

ხშირად გაგვივია შემდეგი ფრაზა ჩვენს ცხოვრებაში: „ყოველივე გენიალური მარტივია“, მარტივია ის რაც გვესმის, რასაც შევიცნობთ და ვიღებთ როგორც ჭეშმარიტებას. ეს ეხება უფლის განზრახულობასაც, მაგრამ იმ შემთხვევაში თუ მოცემულია ჩვენთვის შესაძლებლად და არ არის დაფარული. მართლაც, ჩვენი ცხოვრების მიზანი შეიძლება იყოს დაფარული უფლის მიერ? რა თქმა უნდა არა, რამეთუ ამ შემთხვევაში ეს იქნებოდა ბოროტება, ჩვენ ვიქნებოდით რობოტები, თავისუფალი ნების არმქონე არსებები! წმინდა წერილი კი რას გვასწავლის? იმას, რომ ყველაფერი პირიქითაა და მამა-ზეციერი დასაბამიდანვე, ადამის და ევას შექმნიდანვე ზრუნავს ჩვენთვის, გარკვეული მიზნით. რა მიზანია ეს? რაში მდგომარეობს მისი არსი?

„ადამიანმა რომ იცოდეს რა ნეტარება ელოდება სასუფეველში, 100 წელი მატლი რომ ღრღნიდეს, იმას აიტანდალ“ - გვასწავლის ერთ-ერთი წმინდა მამა. - **ადამიანი დიდებული ქმნილებაა და თუკი მასში ვერ ხედავ სიკეთეს ან სიკეთის მარცვლებს, რომელსაც აღმოცენება სჭირდება, ვეჭვობ, რომ სრულიად დაბრმობილი ხარ** - იტყოდა ხოლმე წმინდა ბერი გაბრიელი. ძვირფასო მეგობრებო, იმდენად ცხადია, იმდენად სუფთაა და გამჭვირვალე ჭეშმარიტება, სიმართლე, სიკეთე და თავისუფალი ნება, უფლის აბსოლუტურობის, უქმნელობის, პირველადობის შემეცნების გააზრება, რომ მის არსებობაში და უზენაეს სიკეთეში არდაჯერება მავანთა მხრიდან, იგნორირება, სიბრალულის შეგრძნებას იწვევს და გულისტკივილნარევი განცდას მათ მიმართ. ისმის კითხვა რა დაგვიშავა შემოქმედმა, რისთვის ვებრძვით მას? არ არსებობიდან არსებობაში რომ მოგვიყვანა და თავის ხატად და მსგავსად რომ შეგვქმნა ამისთვის? ესაა ჩვენი სამართალი? კიდევ უფრო საშიშია იმათი მდგომარეობა ვინც

სიტყვით აღიარებს უფალს - წმიდა სამებას, მაგრამ საქმით კი ინიღბება, ეწევა ფარისევლობას და ამქვეყნიურ განცხრომას ეძიებს და ემონება მას. ადამიანისთვის მინიჭებული თავისუფალი ნება გულისხმობს სწორედ მეცნიერული აზროვნების დომინირებას, კვლევის, ექსპერიმენტის, შემოქმედების უნარის ქონას და სწორედ ამიტომაც თითქმის ყველა კორიფე მეცნიერი, ღიად და დაუფარავად აღიარებს და ეთაყვანება უფალს, აღიღებს მას! მაშინ რა უნდა ვთქვათ იმ ვაი მეცნიერების მისამართით, რომლებიც ამას არ აკეთებენ? ნუთუ ისინი ნიუტონზე, აინშტაინზე, გალილეიზე, კეპლერზე, პაულზე, ბორზე, ჰაიზენბერგზე, დირაკზე, პლანკზე წინ აყენებენ საკუთარ თავს? აქვე დავსვამთ მარტივ კითხვას, რაც ათეისტების გამოსაფხიზლებელი უფრო იქნება: თუკი სიკვდილის, (რასაც ვერ ასცდება ვერც ერთი დაბადებული ადამიანი) შემდეგ ვქრებით, ისე, თითქოს არ ვარსებობდით და არ ვაგრძელებთ არსებობას, მაშინ რაღა აზრი აქვს ამქვეყნიურ ცხოვრებას? რისთვის ვზრუნავთ, არარაობისთვის? უაზრობისთვის? ეს ხომ აბსურდია და თუნდაც ყველა მეცნიერული დასკვნა, თეორიაც კი ხომ მიგვითითებს იმაზე, რომ ასე არ არის და არაფერი არ იკარგება სამყაროში, არამედ მხოლოდ ხდება გარკვეული სახის ტრანსფორმაციები, გარდაქმნები, თუნდაც სხვადასხვა განზომილებებში ფიზიკის ენაზე და სხვადასხვა ცაში რელიგიის ენაზე. წმინდა იოანეს გამოცხადებაში ცხადად წერია აგრეთვე მეორე სიკვდილის, ცეცხლის ტბის არსებობის შესახებ. რას უნდა ნიშნავდეს ეს? თუკი სიკვდილი, როგორც ბოროტმა ევას შთააგონა და უთხრა უფალმა მოგატყუათ არ გაქრებითო, ნიშნავდა უფლის მხრიდან მომდინარე არა დაცემას, სულის და სამშენველის სხეულისადმი დაქვემდებარებას, არამედ გაქრობას, რაც მამაზეციერს რა თქმა უნდა არ უგულისხმია და სწორედ ამაში მდგომარეობდა ეშმაკის

მზაკვრობა, მაშინ, ეს მეორე სიკვდილი რას უნდა ნიშნავდეს? ანდა რა საჭირო იყო სიკვდილის ცნების შემოტანა საერთოდ? აი, აქ, ამ მომენტში, უკვე ვეცდები წმინდა გაბრიელ ბერის შეგონებებზე გამობრძნედილმა უფლისა და მისმა მორჩილმა მოკვლავმა, ცოდვილმა, გავბედო და შევესო უფლის განზრახულობის მოკრძალებულ ახსნას, ცხადია ისევ და ისევ წმინდა ბერის სიტყვების და შეგონებების მეშვეობით, შეზავებული სხვა წმინდა მამათა და მოღვაწეთა ნააზრევში. მაშ ასე - დასაბამად ჰქმნა ღმერთმა! და შემოქმედების ეს პროცესი უკვე შეიცავს მიზნის გარემოებასაც. ყველაფერი რაც კი შეიქმნა ანგელოზებიდან დაწყებული ადამიანებით დამთავრებული ემსახურება ერთადერთ მიზანს - ქმნილებების სამუდამოდ, მარადიულად დამკვიდრებას სიკეთეში, დაუსრულებელ ნეტარებაში ღმერთთან, მის წილში და ეს პროცესი მიმდინარეობს ახლაც, ამ წუთასაც. მოდით, მოვუსმინოთ წმინდა გაბრიელ ბერს. მაშასადამე:

„ღმერთი ერთია, მაგრამ სამპიროვანი - მამა, ძე და სულიწმიდა, რომელიც ნათლისღებით გამოჩნდა. თვითონ სიტყვა „მართლმადიდებელი“ მიგანიშნებს, რომ ჭეშმარიტი სარწმუნოება მხოლოდ ეს არის. იერუსალიმში მაცხოვრის საფლავზე ცეცხლის გარდამოსვლაც ამას ადასტურებს. უფალი რომ ბრძანებს, - გავაჩინოთ კაცი ჩვენს ხატად, ჩვენს მსგავსად, ეს ხომ სამება ბაასობს ერთმანეთში. აბა ანგელოზს არ შეუძლია შექმნა. ავაჩინოთ, - თქვა ქრისტემ და, ამიტომაც, სიტყვა ღვთისა მოველინა და არა მამა, ან სულიწმინდა. თან იშვა, რადგან იქაც, ცაში ძე იყო, რომ პიროვნება არ დარღვეულიყო.

მამრეს მუხასთან აბრაამს რომ უფალი გამოეცხადა, შუაში იყო ქრისტე, სიტყვა ღვთისა, ხოლო აქეთიქით - მიქაელ და გაბრიელ მთავარანგელოზები. ანგელოზები განასახიერებენ

რებენ მასთან ერთად წმინდა სამებას. რუბლიოვმა ახალაღოქმისეულად დახატა წმინდა სამება ანგელოზების სახით. შუაში ძე - სიტყვა ღვთისა - დაბრძანებულია და იღებს სასმისს - მსხვერპლშეწირვის ბარძიმს, რაც იმას მოასწავებს, რომ უნდა მოვლენილიყო და ჯვარცმულიყო. რუბლიოვის ხატზე განცხადებულია საუბარი წმინდა სამებისა, რომ განკაცებულიყო სიტყვა ღვთისა. მამაღმერთის ნებას ქრისტე უხრის თავს და სულიწმიდაც თავს ხრის, რომელიც ეთანხმება განხორციელებას. სინამდვილეში, უფალს რად უნდა ფრთები, ის ხომ სულ არს; მამის უკან სახლი დგას, ძის უკან - ხე, რისგანაც გამოიხსნა კაცობრიობა ჯვარცმით, სულიწმიდის უკან კი, კლდე - სიმტკიცე და ძალი.

აი ღმერთი - წმიდა სამება - წარმოვიდგინოთ, როგორც მზე. ის ხომ დისკოსგან, სინათლისა და სითბოსგან შედგება. მამა შევადაროთ დისკოს; ქრისტე - ნათელს; სულიწმიდა კი - სითბოს. გამოყავი მზისგან რომელიმე, ხომ ვერ იქნება მზე?! ასევე წმიდა სამებაც არ იქნება ერთმანეთის გარეშე. მამა იმას ნიშნავს, ვისაც ძე ჰყავს, ძის გარეშე მამა ვერ იქნებოდა; ესე იგი, არ არსებულა ისეთი დრო, რომ მამა იყო და ძე - არა. სულის გარეშე კი, ღმერთი არ იქნებოდა. რაც უნდა მამას, იმას იქმს; რაც უნდა ძეს - იმას იქმს; რაც უნდა სულიწმიდას - იმას იქმს. სამივეს ნება ერთმანეთს ემთხვევა. გასაგები რომ იყოს, ღმერთი წარმოვიდგინოთ მისი ხატებისა და მსგავსების, ადამიანის სახით. განვიხილოთ, რას ნიშნავს „მამას რაც უნდა, იმას იქმს“: მამა არის დამბადებელი აზრი, ამიტომაც, როცა ადამიანი სახლის შენებას იწყებს, ჯერ აზრი მოდის თავში, რომ ააშენოს. შემდეგ ამბობს სიტყვას - „უნდა ავაშენო“; აუცილებელი არაა, ხმამაღლა იტყვის თუ არა და თავისი სულით, ძალით იწყებს შენებას. ახლა

განვიხილოთ – „რაც უნდა ძეს, იმას იქმს“ ძე არის სიტყვა, მამისაგან შობილი ვინ. ხომ გაგიგიათ – რა უაზრო რამ თქვაო – ჩვენ რასაც ვამბობთ, იმას ზოგჯერ არ ვასრულებთ. ღმერთი კი, ტყუილად არაფერს ბრძანებს, რასაც იტყვის, იმას ასრულებს. ადამიანმა წარმოთქვა სიტყვა – სახლი უნდა ავაშენო – და იწყებს შენებას. მისი ძალი და აზრი მასთანავეა. ახლა განვიხილოთ, რას ნიშნავს – „რაც უნდა სულიწმიდას, იმას იქმს“. ადამიანს არც აზრი მოუვიდა, არც სიტყვა უთქვამს, მაგრამ სულმა გაუწია და დაიწყო სახლის შენება. ეს სამი თუ ადამიანში წინააღმდეგობას არ იწვევს და შეთანხმებულია, მით უმეტეს, ღმერთში როგორ იქნება?!

მოდით ესეც ვიკითხოთ: - არსებობს ბედისწერა? შეეძლოთ ადამს ევას აეცილებინათ ცოდვით დაცემა თავიდან? შეეძლოთ და სრულიად თავისუფლად! მათ უბრალოდ უნდა ეკითხათ უფლისთვის თუნდაც რას ნიშნავდა ორივე ხის არსებობა და პასუხიც მოეთხოვათ. ქონდათ მაშინაც ამის უფლება, და ესეც ყოველ ჩვენთაგანს აქვს მსგავსი მოთხოვნის და განმარტებების მიღების მოთხოვნის უფლება შეუხლუდავად და ვინც ეძიებს, ღებულობს კიდევ პასუხს არა მარტო წმინდა წერილიდან, ლოცვებშიც, უფალთან საუბრისას. წმინდა მამა გაბრიელი:

„არ არსებობს ბედისწერა. ზოგი იტყვის, ასე მეწერაო. თუ ადამიანს დაღუპვა ეწერა, მაშინ რატომ უნდა განიკითხოს ღმერთმა? ბედისწერას ჩვენ თვითონ ვქმნით. ადამიანმა თუ თავისი დაუდევრობით და დაუფიქრებლობით სიცოცხლე საფრთხეში ჩაიგდო, ან გარდაიცვალა, რა შუაშია აქ ბედისწერა? რაში გჭირდებათ ღვთის ნების გამოკვლევა, საჭიროების შემთხვევაში უფალი აგასრულებინებთ. თქვენ მხოლოდ ათი მცნების დაცვა, აღსარება და ზიარება მოგეთხოვებათ. ღვთის მსახურს კი, ყოველივე სჭირ-

დება. გულს უნდა ჰკითხო. როდესაც გული დაგაჯერებს – ის არის ღვთის ნება. როცა წმინდანები სთხოვდნენ უფალს, უფალი უწვენებდა თავის ნებას, ხოლო ღვთის განგებას ვერაგინ ჩასწვდებო. არსებობს დაშვება, ნება და განგება. დაშვებაა, როცა უფალი გვაძლევს თავისუფლებას და როგორც ბოროტები, ასევე ადამიანები, რასაც გვინდა, იმას ვაკეთებთ. როცა უფლის ნება შემოდის, ბოროტნი და ადამიანები გაშეშებული ვართ. ამ შემთხვევაში, უფალს რაც სურს, იმას აკეთებს. უფლის ნება ყოველთვის კარგია. უფლის ნება იყო სოდომი და გომორი რომ დაანგრია. უფალს უნდოდა ცოდვები აღმოეფხვრა. რაიმე რომ მოხდება, ზოგი იტყვის – ღვთის ნება იყო. რა იცინა, რომ ღვთის ნება იყო, წმინდანები ხომ არ არიან? შეიძლება ადამიანმა ოცი კაცი მოაქციოს სარწმუნოებაზე, მაგრამ არც ამ დროს უნდა თქვა – ღვთის ნება იყო. იქნებ, შენ ღმერთმა იმ დროს ისეთი ძალა მოგცა, რომ ოცი კი არა, ორმოცი კაცი უნდა მოგექცია. თუ რაიმეს გაკეთებას აპირებ, უნდა თქვა – იყოს ნება ღვთისა. ღვთის განგებულება მართავეს ყველაფერს. ხან ნებას შემოუშვებს, ხან – დაშვებას და ამიტომ ხდება ასე. ღვთის განგებულებით ხდება ყველაფერი. როდესაც რაიმე საკითხს ვერ წყვეტ, არ შეგიძლია და არ იცი, როგორ მოიქცე, ღვთის განგებულებას უნდა მიენდო და აღარ იფიქრო მასზე. დაე, იყოს ნება შენი უფალო! წარსულში, როდესაც რაიმე საკითხს ვერ გადაწყვეტდნენ, ყოველთვის ასე იქცეოდნენ. ზოგიერთი ადამიანი იტყვის, თვალი გამექცაო. ეს ტყუილია, რადგან თუ სულს არ უნდა, არ გაიხედავს. თვალი სულის სარკეა. მონაზონი თუ ინტერესით გაიხედავს კარისკენ – ვინ მოვიდაო, იმას თავისი თავი ჯერ არ უარუყვია. „არა მოილო სახელი ღვთისა შენისა ამოლსა ზედა“. მამა ხომ ღვთის სახელია?! ხშირად საჭიროების გარეშე, ამოდ ახსენებენ ღვთის სახელს. ღვთის სახელის

ხსენებას დიდი გაფრთხილება და შიში სჭირდება! ღვთის სახელს როცა ახსენებ, ფეხზე უნდა წამოდგე და პირფეხი გამოისახო. ღვთის სახელის ხსენება მხოლოდ ღოცვისა და სწავლების დროს შეგიძლია შიშითა და სიყვარულით, დანარჩენ დროს კი, არანაკლები კრძალვა უნდა გქონდეს. ან კი, ვინ იცის, ღვთის სახელი რა არის?! ღმერთი ნიშნავს ღრმა-ერთს და მიუწვდომელს. ადგილის მიხედვით ყველაფერი ღმერთშია, ბუნების მიხედვით კი ყველაფერი ღმერთის გარეთაა. ზოგიერთი იტყვის ღმერთი უსასრულოაო. კი, მაგრამ ყველაფერს ხომ აქვს საზღვარი?! თვითონ ღმერთმა ხომ იცის, რამხელაა? უსასრულოვანზე მეტია ღმერთი – ამიტომაც არის ჩვენთვის დაფარული. უფალს შეიძლება „თვალი“ აქვს და თითო თვალი „ათასჯერ“ აღემატება მზეს. უფალს მრავალნაირად მიმართავენ. მამა ხომ ღმერთის სახელია, როცა ამ სახელს ამბობ, დიდი შიშით და სიყვარულით უნდა წარმოთქვა და თუ არ შეგიძლია, არ თქვა! – ღმერთი არის უსაზღვრო სიყვარული – თვით სიყვარულზე მეტია იგი. ადამიანი სხეულის, სამშენველისა და სულისაგან შედგება. სხეულს ხუთი თვისება აქვს: ხედვა, სმენა, ყნოსვა, გემო, შეხება და აქვს ორი ინსტიქტი: თვითგადარჩენისა და გამრავლების. სამშენველი არის ის, რითაც ვსუნთქავთ. იგი ისევე, როგორც ცხოველებში და ფრინველებში, მოიცავს აზრს, გრძნობას და სურვილს. ღმერთმა აზრი შთაღო ტვინში, გულში – გრძნობა, ხოლო სურვილი კი – მთლიანად სხეულში. სურვილებს ხელმძღვანელობს ნება, რომელსაც არა აქვს ორგანო. ის მთელ სხეულშია. როდესაც რაიმე სურვილი გვეუფლება, მაშინ მთელი სხეული აღიძვრება. სამშენველს უნდა, რომ შეიძინოს ცოდნა და გამოცადოს, დაიკმაყოფილოს ესა თუ ის გრძნობა. უკვდავ სულს გააჩნია სამი თვისება:

შიში ღვთისა, სინდისი და სწრაფვა ღვთისაკენ, რაც ცხოველებსა და ფრინველებს არ გააჩნიათ. სამშენველი არის სისხლში, მაგრამ სისხლი არ არის. ადრე, ცოდვით დაცემამდე, სამშენველიც და სხეულიც სულს ემორჩილებოდა. ცოდვით დაცემის შემდეგ კი, სულთან კავშირი გაწყდა და სამშენველი სხეულს დაემორჩილა. სხეულს რაც უნდა, იმას აკეთებინებს სამშენველს, ოღონდ სამშენველი გადააადგილებს სხეულს, სული კი, აგონიერებს. სინდისი პატარა ღმერთია. უფალმა სინდისი იმიტომ შთაღო ადამიანში, რომ უნდოდა, ადამიანი გადაერჩინა. სული მეცნიერია და ყველაფერი იცის, ეს სინდისს ეხება – იგი გამოიძიებს, რა არის კარგი და რა არის ცუდი. ტყუილად კი არ ხდება, როცა გვერდზე ვინმე უცხო ჩაგვივლის, ხან გიხარია, ხან კი – შეკრთები. ჩვენი მხედველობის არეში მოქცეული სამყაროს ნაწილი, რასაც ვხედავთ, ესაა ადგილი, სადაც გადმოიყარნენ ბოროტი სულები. ეშმაკები ვარსკვლავებს იქით ვერ ადიან. ყველანაირი აზრი „უცხოპლანეტელებზე“ მართლმადიდებელი ქრისტიანისთვის დაუშვებელია, ისინი დემონები, დაცემული ანგელოზები არიან. არავითარი სხვა ცივილიზაცია არ არსებობს, ღმერთმა ეს ქვეყანა ადამიანებისთვის გააჩნია. ეგენი რომ კეთილისმყოფელი არსებები იყვნენ, ჩუმბი ხმით რატომ მოვიდოდნენ? უფალი კი მოვა ღრუბელზე, თავისი წმიდა ანგელოზებით. ეს ხომ უფლის დიდება იქნება, მის მოსვლას ყველა გაიგებს. მათ რომ სიკეთე უნდოდეთ, ხმამაღლა დაგიბახებდნენ: მასპინძელო, კარი გაგვიღეო. ეგენი კი ჩუმად, გველივით მოიპარებიან, ასეთი, მორწმუნეში ეჭვის აღმძვრელი, მზაკერული სიჩუმე ბოროტების ნიშანია. შენი მტერი უნდა გიყვარდეს, ხოლო ქრისტეს მტერი როგორ უნდა შეიყვარო? მაგრამ არ უნდა გძულდეს,

გებრალებოდეს! აი, აქედან გამოდის სიყვარული. ერთი ადამიანიც რომ გძულდეს, სასუფევლისგან შორსა ხარ. მოყვასი უნდა გიყვარდეს და ის მაინც ქენი, რომ არავინ გეჯავრებოდეს, არავისზე უკეთესი არ გეგონოს თავი. იცით, რატომ ჩავიდა წმინდა შიო მღვიმეში?.. ადამიანების დიდი სიყვარულისთვის... თავად ღმერთი არის სიყვარული. როგორც მამას უყვარს ძე და სულიწმიდა, ისე ძეს უყვარს მამა და სულიწმიდა და, აგრეთვე, სულიწმიდას უყვარს მამა და ძე. რახან იცოდა ღმერთმა, რომ ეს სიყვარული რამხელა სიხარულია, ამისთვის შექმნა არსებები და მათ გარშემო ყველაფერი, მათაც რომ ეხარათ. ღმერთი შემოქმედია და არ უნდოდა ძალით ყვარებოდათ თავიანთი შემოქმედი. ამიტომ, მან თავისუფლება მიანიჭა ანგელოზებს და ადამიანებს. რადგან ანგელოზები ადამიანზე უფრო ძლიერები იყვნენ, უფალმა პირდაპირ ჰკითხა, უყვარდათ თუ არა თავისი გამჩენი და საშუალება მისცა – დარჩენილიყვნენ მასთან და უფრო სრულყოფილნი გამხდარიყვნენ; ხოლო, რადგან ადამიანი უფრო სუსტი არსება იყო, ღმერთმა მას სამოთხეში ხე – სიცოცხლისას გარდა, დაურგო ხე – კეთილისა და ბოროტის გარჩევისა, რადგან ესწავლებინა სიყვარული. სიყვარულში რომ განმტკიცდებოდა ადამი, შემდეგ ამ ხის ნაყოფსაც მისცემდა და აღარ შეცოდავდა, მსგავსად წმინდა ანგელოზებისა, რომლებმაც იცოდნენ კეთილი და ბოროტი. ისინი ხომ, იმდენად განმტკიცდნენ სიყვარულსა და კეთილის ქმნაში, რომ ბოროტება არ შეუძლიათ; ბოროტებიც იმდენად განმტკიცდნენ თავის ბოროტებაში, რომ კეთილის ქმნა არ შეუძლიათ. მთავარი სიყვარულია, მერე მორჩილება, შემდეგ კი მარხვა. ადამი სიყვარულს მოაკლდა, მორჩილება დაარღვია და მარხვა გატეხა! ადამი ღმერთივით იყო, სახედ და ხატად ღვთისა შექმნილი, მსგავსებით კი, უფლისთვის უნდა მიებაძა

სათნოებებში. ღმერთმა თავის ხატად შექმნა ადამი, რომელიც უნდა მიმსგავსებულიყო მას; ესე იგი, ამით ბრძანება მისცა – ღმერთი გამხდარიყო. რა თქმა უნდა, არა ბუნებით, რამეთუ მხოლოდ ერთია ღმერთი და არავის უხილავს, არამედ მადლით. წმიდა წერილიც ხომ ამბობს, თქვენ ხართ ღმერთებიო?! განდმრთობილი არის მადლით ღმერთი!” ვისაც ყური აქვს გაიგონოს, ვისაც თვალი აქვს იხილოს, გავიმეორებ: დასაბამად ადამი ღმერთივით იყო, სახედ ხატად ღვთისა ქმნილი, მსგავსებით კი უფლისთვის უნდა მიებაძა სათნოებებში, უნდა მიმსგავსებულიყო მას, ანუ ამით უფალმა გარკვეული დავალება მისცა ადამს, რომ გარკვეული პერიოდის შემდეგ იგი ღმერთი უნდა გამხდარიყო, მაგრამ არა ბუნებით, რამეთუ მხოლოდ ერთია ღმერთი, არამედ მადლით და ამგვარად ადამის სახით ყველა დაბადებული ადამიანისგან უფალი ითხოვს მადლით ღმერთობას, რაც განდმრთობას ნიშნავს. თუ რა არის განდმრთობა, როგორი ღვაწლია ეს, და როგორი ღვთის წყალობა და საჩუქარია ადამიანისათვის მამა კირიონის (ონიანი) წიგნში სახელწოდებით: „ჭეშმარიტება სულის უკვდავებაშია“ თქვენც შეგიძლიათ წაიკითხოთ ამ მოვლენის შესახებ. აი, ერთი პატარა ეპიზოდიც განმტობის შესახებ ამ წიგნიდან:

„დიდია ამ დროს ადამიანში სიყვარულის ალი, რომელიც ერთ-ერთი ენაა მარადიული, უზენაესი ცეცხლისა, რომელსაც სიყვარული ჰქვია. მას ამ ცეცხლთან მთლიანად შეერთება სწადია და არა მარტო ამ ცეცხლისაგან მოცემულ, მოწყვეტილ ენად ყოფნა.

მთლიანად შეერთება ამ ცეცხლთან – განდმრთობაა, – რისთვისაც ადამიანს დიდი ლტოლვისა და ვედრების გარდა, დიდი შინაგანი სისასტიკე მართებს საკუთარ თავთან; უარყოფა პირადისა და დავიწყება საკუთარისა, რაც საკუთარი თავის დიდი დამდაბლების გარეშე შეუძლებელია.

ყოველი ადამიანი უნდა გიყვარდეს, ხედავდე მასში ძმას და მოყვასს და გახსოვდეს, რომ უფალმა ჩვენმა, იესო ქრისტემ, ყველასთვის ივნო. ყველას სიყვარული ყველას მსახურებაა – სიბრძნით! რომელსაც ღმერთი აძლევს, ვისაც კი მიჰხედავს და შემოსავს ამხელა სიყვარულით.“

ყველამ კარგად ვუწყით თუ როგორ განვითარდა მოვლენები შესაქმის პირველივე პერიოდიდან - ადამი და ევა ეურჩნენ უფალს, განუდგნენ მის მიერ დასახულ მიზანს, საჩუქარს და აქ თითქოს ისევე უნდა დაღუპულიყვნენ, როგორც დაცემული ანგელოზები, მაგრამ ყოველადღიერმა ღმერთმა ინება და არ გაწირა ჩვენი წინაპრები, თავის თავზე აიღო მათი და ეხლა უკვე ჩვენი ცოდვებიც, საკუთარი თავი დაიმდაბლა და „დაიდანაშაულა“, იმაში, რომ ჩვენ ავირჩიეთ ნებსით თუ უნებლიეთ ბოროტება, რომლის წარმოქმნაშიც იგი არ ჩარეულა, არამედ პირიქით ერთგვის ევნო ჩვენი ცოდვებისათვის ადამიანური ბუნებით და ჯვრის ძალით განაქარვა პირველი სიკვდილი, რათა გაეხსნა ჩვენთვის კიდევ ერთხელ გზა სასუფევლისკენ, რა მიზნითაც შეგვქმნა დასაბამად!

ისევე წმინდა გაბრიელ ბერს მოუესმინოთ:

„ბოროტება ღმერთს არ შეუქმნია, რადგან ბოროტებას არსი არ გააჩნია. ბოროტება არის სიკეთის ნაკლებობა. სატანა, რომელიც ადრე სინათლის მატარებელი ანგელოზი იყო, სიკეთით იყო შექმნილი, მაგრამ როცა მოაკლდა ამ სიკეთეს, გარდაისახა ბოროტად. ბოროტი იმიტომ გადმოაგდო უფალმა ციდან, რომ სინანული აღძვროდა, ადამს და ევას რომ შეენანათ, უფალიც დატოვებდა მათ ედემის ბაღში. უფალმა იმიტომ დაუძახა ადამს – „ადამ სადა ხარ?“ – რომ უნდოდა შეენანა ადამს და სინანულის შემთხვევაში სამოთხეში დაეტოვებინა. უფალმა იმიტომ დაუშვა ბოროტება, რომ

დაცემიდან ჩანს ღმერთის სიღიადე. სამაგიეროდ, დაცემულებს ყოველთვის შეუძლიათ შეინანონ, სანამ დროა.

ამქვეყნად დრო ყველაზე დიდი წყალობაა. დროში შეიძლება კაცი ცხონდეს და შეიძლება წარწყმდეს. ადამიანი დაულაღავედ უნდა მიისწრაფოდეს ღვთისკენ და უფალი როცა ამას ხედავს, მაშინ იწყალებს ადამიანს და ყოველივეს აძლევს, რაც საჭიროა მისთვის.

მსგავსი შეგონებების წაკითხვის შემდეგ, რა თქმა უნდა ყოველ ჩვენგანს აღეძვრება სურვილი, შეიცნოს და განემარტოს, თუ რა ურთიერთმიმართება არსებობს ღვთის მიერ სამყაროს შექმნის პროცესის არსის მართლმადიდებლურ კანონიკურ მოძღვრებასა და მეცნიერულ ჭეშმარიტებას შორის – გამოხატულს ადამიანთა მიერ დროისა და სივრცის განზომილებათა აღქმასა და მატერიის ურთიერთქმედების ფორმების არსის შემეცნებაში.

თავდაპირველად ღმერთმა შექმნა ცა და მიწა, ანგელოსთა დასი და ეს ყოველივე არსებობდა მნათობთა გარეშე, ანუ არსებობდა მატერია არაამყარ მინდელი სახით. მაგრამ დრო უკვე არსებობდა, რამეთუ ქმნილება გულისხმობს შემოქმედისგან განსხვავებულობას, რაც მხოლოდ დროის არსებობის დაშვებით აისხნება. თუმცა დრო მაინც პირობითი მცნებაა და არ არის აბსულუტური და მხოლოდ მოძრაობის აღწერას ემსახურება. შესაბამისად ღმერთთან დრო არ არსებობს, არამედ არსებობს ერთი დიდი „ახლა“, რისთვისაც დავით წინასწარმეტყველი გვეუბნება: „ათასი წელი, ვითარცა ერთი დღეა, ხოლო ერთი დღე, ვითარცა ათასი წელი“. აქ ლაპარაკია, სწორედ, დაბადებაში მოხსენიებულ ბიბლიურ დღეებზე, რომელსაც იმოწმებს აგრეთვე სულმნათი ბერი იოანე-ზოსიმე და, მაშასადამე, შეიძლება ვიგულისხმოთ, რომ ღვთის მიერ ხილული სამყარო შეიქმნა ამჟამინდე-

ლი დროის ათვლის სისტემის მიხედვით, რომლის ათვლაც მნათობთა ერთმანეთის მიმართ ბრუნვით განისაზღვრება ექვსი ათასი წლის განმავლობაში. თავდაპირველად მიწა იყო უსახური და უდაბური, ბნელი იდო უფსრკულზე და სული ღვთისა იძვროდა წყლებსა ზედა... თქვა ღმერთმა: „იყოს ნათელი! და იქმნა ნათელი“... პირველი დღე. რომელ ნათელზეა საუბარი, როდესაც მნათობები და, მათ შორის მზე, რომლებიც მესამე დღეს შექმნა წმიდა სამებას, არ არსებობდნენ? რა თქმა უნდა, ეს ის ნათელია, რომელიც მეცნიერებაში სინათლის ანუ ელექტრომაგნიტური ველის სახით არის ცნობილი და რომელიც შემდგომში ღვთის მიერ გარკვეული სახით დაგროვდა მნათობებში და რისი საშუალებითაც ჩვენ შეიარაღებული ან შეუიარაღებელი თვალით ვხედავთ ხილულ სამყაროს. მაშასადამე თავდაპირველად ცაში, ანგელოზთა დასის სამყოფელში, ხილული სამყაროს შექმნამდე და მანამ, სანამ წარმოიშვებოდა ბოროტება, ყოველივე არსებობდა მნათობთა გარეშე. შემდგომ მოხდა გაყოფა... მოვუსმინოთ მამა გაბრიელს:

ჩვენ რასაც ვხედავთ და იმის იქით რა გალაქტიკებიცაა, ეს სულ პირველი ცაა, ადგილი, სადაც გადმოიყარნენ ბოროტი სულები. არ ვიცი, როგორ, სხეულში თუ სულში (უნებლიე შემთხვევა მქონდა) მეცხრე ცაზე ვიყავი ატაცებული! უფლის ტახტი მეცხრე ცაზეა. საიდან მოიტანეს, როცა ამბობენ, რომ ახალი სასუფეველი უნდა შეიქმნას! სასუფეველი როგორც იყო, ისეთი იქნება მუდამ. ცა და მიწა შეიცვლება და არა – სასუფეველი! და კიდევ: – უჩინო არის ის უხილავი, სულიერი სამყარო, რომელიც სახიერმა და ყოვლადძლიერმა ღმერთმა მისი მიუწვდომელი სიბრძნითი განგებულებით – უწინარეს ხილული სამყაროსა და კაცის დაბადებისა შექმნა და მოიმოქმედა. ორივე ეს სამყარო ერთობით – არის სავსება ღმრთის შესაქმნისა, ხოლო

ადამიანი სრულყოფილი სარკეა ამ სავსებისა, რომელშიც ღმერთმა ორივე ბუნება – სულიერი (უმაღლესი) და ფიზიკური (სულიერთან შედარებით უმაღლესი) მისი მიუწვდომელი სიბრძნით ერთ პირში, ზოგადად, ადამიანის ხატში შეჭკრა და გააერთიანა. ორივე სამყაროს, ფიზიკურთან ერთად – სულიერსაც, დაუბრკოლებლად ხედავდა ადამი დაცემამდე.

ამ სტრიქონების წაკითხვისთანავე უაღტერნატივოდ გამომდინარეობს შემდეგი დასკვნა: მთელი ხილული სამყარო – გალაქტიკები, ვარსკვლავთა სისტემები, პლანეტები არის ადგილსამყოფელი ბოროტთა, ანუ როგორც ამჟამად იწოდებიან – უცხოპლანეტელები, ჰუმანიდთა და ისინი გახლავთ სწორედ ის სულიერი ქმნილებები – დაცემული ანგელოზები, დემონები, რომლებიც მთავარანგელოზ მიქაელთან და მის ანგელოზთა დასთან შებრძოლების შემდეგ, ჭეჭა-ქუხილის გაელვებით იქნენ გადმოყრილნი ამ ადგილას, რომელსაც პირველი ცა ეწოდება. დედამიწა კი, ერთადერთი პლანეტაა სადაც არსებობენ ორბუნებოვანი – სულიერი (უმაღლესი) და ფიზიკური (სულიერთან შედარებით უმაღლესი) ბუნების მქონე ქმნილებები – ადამიანები. დიას, დედამიწა ხილულ სამყაროში ერთადერთი ადგილია, სადაც არსებობს ცივილიზაცია! აი, ასეთია დასკვნა და უკვე ნათელი ხდება, თუ რატომ აქვთ ასეთი გაშმაგებული სურვილი ბოროტების მოციქულებს, რათა დაეუფლონ ჩვენს სულებს, სამუდამოდ დაგვღუპონ. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ბოროტი სულიერი არსებები იყენებენ ყოველგვარ საშუალებას, რათა დაეუფლონ ადამიანთა სულებს და ეს პროცესი „დაგვირგვინდება“ ანტიქრისტეს გამეფებით დედამიწაზე. გავიხსენებთ გაბრიელ ბერის მიერ ნათქვამს:

„საქართველოს ეკლესიას მადლი არასოდეს განშორდება! როდესაც ანტიქრისტე მოვა, ეკლესიაში ხატებს

ჩამოჰყრის და თავის „ხატს“ დაჰკიდებს. აი, მხოლოდ მაშინ გავა ეკლესიებიდან მადლი“. ამ სიტყვების თქმის შემდეგ, გაბრიელ ბერმა ეკუმენიზმის საშინელებაზე იქადაგა. მბობდა, რომ ჯერ იქნება ერესი (აღრევა), მაშინვე ეკუმენიზმი შემოვა და მალე ანტიქრისტიც მოჰყვებაო.

თანამედროვე პერიოდში ხშირად გაისმის აგრეთვე მოწოდება იმის შესახებ, რომ ღმერთი ერთია და რა საჭიროა ამდენი რელიგიური განშტოება, თვალი დავხუჭოთ ერთმანეთის გამომრიცხავ განსხვავებებზე, დოგმატური იქნება ეს თუ სიმბოლიკური და გავერთიანდეთო. ამ საკითხის შესახებ ბევრი კომპეტენტური ნაშრომი გამოქვეყნდა, მაგრამ ნახეთ, რა მარტივია აქ სიცრუის დანახვა: კი მაგრამ, ერთი ღმერთი რომ არის, იგი თავისი არსის შესახებ შენ ერთს გეუბნება, სხვას – მეორეს, სრულიად საწინააღმდეგოს და კიდევ სხვას – მესამეს, ისევ ორივეს საწინააღმდეგოს, სხვებს – საერთოდ განსხვავებულს და ა. შ., აქედან რა გამომდინარეობს? ის, რომ ე.წ. „ახალი მსოფლიო წესრიგის“ მქადაგებელთა შემეცნების მიხედვით ბიბლია ყველაზე დიდი „მატყუარა“ წიგნი ყოფილა! რადგანაც არ შეიძლება ერთი ღმერთი რამდენიმე განსხვავებული ურთიერთსაწინააღმდეგო არსით წარმოიხინდეს, ანუ, ან ყველა უნდა ცდებოდეს, ან მხოლოდ ერთი შეიძლება იყოს მართალი! ამიტომაც, რამდენადაც ასეთ აშკარა მკრეხელობის განცხადებას ვერ კადრულობენ, იძულებულნი არიან აღიარონ, რომ ან ყოველი განშტოება მცდარია, ან მხოლოდ ერთთან იქნება სიმართლე! მამა გაბრიელი პირველად პირჯვარს გამოისახავდა და მართლმადიდებელი სარწმუნოების ჭეშმარიტებაზე შემდეგს ქადაგებდა გავიმეოროთ:

„ღმერთი ერთია, მაგრამ სამპიროვანი: მამა, ძე და სულიწმიდა, რომელიც ნათლისღების დროს გამოხნდა. თვითონ სიტყვა მართლმადი-

ლებელი მიგანიშნებს, რომ ჭეშმარიტი სარწმუნოება მხოლოდ ეს არის. იერუსალიმში მაცხოვრის საფლავზე ცეცხლის გარდამოსვლაც ამას ადასტურებს. უფალი რომ ბრძანებს – გავაჩინოთ კაცი ჩვენს ხატად, ჩვენს მსგავსად – ეს ხომ სამება ბაასობს ერთმანეთში. აბა, ანგელოზს არ შეუძლია შექმნა. გავაჩინოთ – თქვა ქრისტემ და ამიტომაც სიტყვა ღმრთისა მოვევლინა და არა მამა, ან სულიწმიდა, თან იშვა, რადგან იქაც, ცაში, ძე იყო, რომ პიროვნება არ დარღვეულიყო.“

მიუხედავად ამდენი ჭეშმარიტი ფაქტებისა და ლოგიკური დასკვნებისა, მართლმადიდებლობის მოწინააღმდეგე, ათეისტი ან ანარქიული აზროვნების მქონე ადამიანები სულაც არ წუხან ამ გარემოებების გამო და მათ არა ჭეშმარიტება, არამედ, რადაც არ უნდა დაუჯდეთ, მომავალი ანტიქრისტეს საამებლად, მხოლოდ ეკუმენიზმის სახელით ცნობილი გაერთიანება აინტერესებთ. რომ სთქვან ისე, როგორც წარმართობის ეპოქაში – სხვადასხვა ღმერთი არსებობსო – არ შეუძლიათ, რადგან მაშინ თვით ღმერთის განმარტებას – რომ ღრმა ერთს ნიშნავს, ეწინააღმდეგებიან და, გარდა ამისა, იმ ცრუ რელიგიურ მოძღვრებასაც ვეღარ იქადაგებენ, რამაც ანტიქრისტეს მოსვლისას მის კაცღმერთად გაბატონებას უნდა შეუწყოს ხელი. აი, ასეთ ცრუ საფუძველს ეყრდნობა ეს ე. წ. საყოველთაო მოძრაობა და კაცობრიობის საკმაოდ განათლებული ნაწილიც კი, რატომღაც მშვიდად იხლართება ამ საკმაოდ მარტივ, კოსმოპოლიტურ, სულიერი ბაბილონის შენებისთვის განკუთვნილ მახეში. რამდენი ასეთი მახეა ჩვენს გარშემო? უპრიანი იქნება, აქ ვახსენოთ იოანე ოქროპირისა და მის მეგობარ მღვდელმთავარ ბასილის ცნობილი საუბარი, სადაც იოანე ოქროპირმა სამწყსო მრევლი შეადარა ხმლეულითა და ფარებით შეიარაღებულ პირ-

ტიტველა ჭაბუკებს, რომლებსაც ბრძოლის ველზე უხილავი მტერი (ამ შემთხვევაში ეშმაკი) თავებს პანტაფონტით აყრევენებდა. ასეთ პირობებში, წარმოგიდგენიათ, როგორი უნდა გახლდეთ მღვდელი, რომელიც ამ უსამართლო ბრძოლაში წინ გაუძღვება სამწყსოს?

მონაზონი, დედა პარასკევა იხსენებს: მამა გაბრიელი, მასთან ლოცვა-კურთხევაზე მოსულთ, მისი სიცოცხლის ბოლო პერიოდში ტირილით ევედრებოდა:

„სიკეთე ჰქმენით, რათა თქვენმა სიკეთემ გადაგარჩინოთ. ჯოჯოხეთის ნახევარი უკვე დედამიწაზეა, ანტიქრისტე კარებთან დგას და შემოგლეჯას ცდილობს. თქვენ მოესწრებით ანტიქრისტეს. ანტიქრისტე მთელ დედამიწაზე გამეფდება და დევნა ყველგან იქნება. საქართველო ღვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყანაა, ღვთისმშობელი დაიფარავს მას და აქ ნაკლები დევნა იქნება ოღონდ ცალ-ცალკე ნუ იქნებით, ათ-ათნი ან მეტნი იყავით, რათა დევნის დროს ერთმანეთს შეეშველოთ. როდესაც გაგიჭირდებათ – ნუ შეშინდებით, მე მოვალ და მოგესმარებით. ოღონდ თქვენ ვერ დამინახავთ. ადრეც ეგონათ, რომ თითქოს ანტიქრისტე მოვიდა, მაგრამ ადრე არ იყო ნიშნები. ომები რომ იყო, ეს არ იყო ნიშანი. მაშინ არ იყო ციური სასწაულები და საყოველთაო განდგომილება. ანდგომილება მწვალებლობის ტოლფასია. მალე მთელი მსოფლიო გაერთიანდება ანტიქრისტეს რიცხვით. ბოლო დროს ცაში ნუ დაიწყებთ ყურებას, რადგან ისეთი სასწაულები მოხდება, შეცდებით და დაიღუპებით“.

რა ვიღონოთ, როგორ დავადწიოთ თავი ამ უბედურებას? მითუმეტეს, რომ, ნებისთინ თუ უნებლიედ, ჩვენ თვითონვე ვუწყობთ ხელს ბოროტების დასადგურებას? სწორედ ამ მიზნით დაგვჭირდა ზემოთ მოყვანილი გარკვეული სახის ანალიტიკური შესავლის მოშველიება.

სიყვარული! აი, რა არის ის, რაც უნდა ვისწავლოთ და რასაც უნდა ვეღვრეთ, რითაც უნდა შევიმოსოთ.

– ზოგი იტყვის სიყვარული მაქვსო. იციან კი რა არის სიყვარული? ვინ ჩასწვდება სიყვარულს? მითხარით აბა რა არის სიყვარული? – შეგვეკითხა მამა გაბრიელი და ცოტა ხნის შემდეგ სახარებისეულად თვითონვე განმარტა:

– „სიყვარული სულგრძელი და ტკბილია, მას არ შურს, არ ქედმაღლობს, არ ამპარტანვობს, არ ჩაიდენს უწყსობას, არ ეძიებს თავისას, არ განრისხდება, არ განიზრახავს ბოროტს, არ ხარობს სიცრუით, არამედ ჭეშმარიტებისაკენ ისწრაფვის, ყველაფერს იტანს, ყველას უჯერებს, ყველას იმედი აქვს, ყველაფერს ითმენს. ესაა ნამდვილი სიყვარული, ამაშია ადამიანის ბედნიერება. მთავარია სიყვარული, მაგრამ ამაზე უფრო მთავარია თუ როგორ ვისწავლოთ ჩვენ ეს სიყვარული!“ – ამ დროს ის წამოიწია პირჯვარი გამოსახა და სახარების სიტყვები წარმოთქვა: – „ხოლო მე გეტყ თქვენ: გიყუარდეთ მტერნი თქუენნი და აკურთხევდით მწყევართა თქუენთა და კეთილსა უყოფდით მოძულეთა თქუენთა და ულოცვედით მათ, რომელნი გმძლავრობდენ თქუენ და გდევნიდენ თქუენ, რა თა იყვნეთ თქუენ შვილ მამისა თქუენისა ზეცათა სა, რამეთუ მზე მისი აღმოვალს ბოროტთა ზედა და კეთილთა, და წ მს მართალთა ზედა და ცრუთა“. (მათე 5, 44, 45.) მე უკვე მესმის კითხვა, თუ ბოროტი კაცი როგორ შევიყვაროთ? ბოროტება, ცოდვა შეიძულეთ, თვით ადამიანი კი გებრალეობდეთ და გიყვარდეთ. ღმერთმან უწყის, იქნებ ის, ვინც ჩვენ დღეს გეძაგს, ხვალ ლოცვით, ცრემლით, მარხვითა და სინანულით განიწმინდოს და ანგელოზის მსგავსი გახდეს. ბევრი ყოფილა ასეთი ადამიანი...“

მაშასადამე, დასაბამად, უფლის მიზანი ყოფილა ჩვენი, მისი ქმნილებების მადლის მიერი განმრღთობა! სიკეთით გავლა გზისა დასაბამიდან - სასუფეველამდე! იმ უსასრულო, მარადიული ნეტარებისკენ, რაც სიკვდილის მიღმა არსებობს - სასუფეველის სახით!

სოლო მეორე იერუსალიმად წოდებული ქალაქი მცხეთის ტაძრის საძირკველშივე, უფლის კვართს შესისხლხორცებული წმინდა სიღონიას სხეულზე დაფუძნებული სვეტი კი ცხოველი სიმბოლოა ყოველივე ზემოთქმულისა და ცისარტყელას მსგავსად ახსენებს ყოველ კეთილმორწმუნე ქმნილებას გზას ჭეშმარიტებისაკენ და ნათლად მიგვითითებს, რომ მიზანი სიცოცხლისა, ხილული ქვეყნისა, არის სასუფევლის პოვნა და ღმერთთან მიახლოება და მარადისობაში დამკვიდრება!

...რა არის ჭეშმარიტება?... იკითხა პილატემ და ისე, რომ არ დაელოდა მაცხოვრის პასუხს, გავიდა იუდეველებთან. (იოანე 18, 37-39); ნიშანდობლივია, რომ 20 საუკუნის წინ დასმულ ამ კითხვას პასუხობს ქართველი წმინდანი - ღირსი მამა გაბრიელი, აღმსარებელი და სალოსი, რომელიც თავის ანდერძს ასე ამთავრებს: - „ჭეშმარიტება სულის უკვდავებაშია“...

ლიტერატურა:

1. „წიგნი ძუელისა აღთქუმისანი; ნაკვეთი 1 შესაქმისაი გამოსვლათაი“ გამომცემლობა „მეცნიერება“ 1989 წ. ISBN 5-520-00119-7;
2. წმ. იოანე დამასკელი – „მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზედმიწევნით გადმოცემა“; თბილისის სასულიერო აკადემიის გამომცემლობა 2000 წ.
3. „Библия опережает Науку На Тысячм Лет“; Серия „Бог и Вселенная“ Москва 1996 г.
4. სატელევიზიო გადაცემათა ციკლიდან: „რელიგია და მეცნიერება“, „დასაბამად“ - <https://www.youtube.com/watch?v=ssvCx9N3G8>; <http://www.myvideo.ge/v/2615297>;
5. „ანგელოზთა უხილავი სამყარო“ - <https://www.youtube.com/watch?v=8IU9icSjNc>; <http://www.myvideo.ge/v/2615298>;

6. „მორწმუნე მეცნიერი ღმერთის მეგობარი, ცოდვა-სიკეთის ნაკლებობა“ – (1 და 2 ნაწილები)

<https://www.youtube.com/watch?v=P4IDM0kZzZY>;

<https://www.youtube.com/watch?v=DfzPGDBrS4s>;

7. „შესაქმის არსი - ნული და უსასრულობა“

<https://www.youtube.com/watch?v=BZSOSSiRnAg>; <http://www.myvideo.ge/v/2615299>;

წმინდა წერილის ქართულენოვანი ტექსტი და კაცის ღვთიური მისია
პარმენ მარგველაშვილი, პროფესორი

წმინდა წერილის ქართულენოვანი თარგმანის პირველი წინადადება იწყება მიზნის გარემოების აღმნიშვნელი სიტყვით და გვამცნობს:

1.1. „დასაბამად ქმნა ღმერთმან ცა და ქუეყანა“.

წინადადება არის მკაფიო და ნათელი შეტყობინების შემცველი ტექსტი, დასრულებული ენობრივი ერთეული თუ დისკურსი, რომელიც განგვიმარტავს, რომ ღმერთმა თავისი შემოქმედება დატვირთა გარკვეული ფუნქციით, მან ცა და ქუეყანა შექმნა დასაბამად, საწყისად, წყაროდ და სათავედ.

ბიბლიის მეორე მუხლი კი გვაკვალვლიანებს:

1.2. „ხოლო ქუეყანა იყო უხილავ და განუმზადებელ და ბნელი იყო ზედა უფსკრულთა და სული ღმრთისა იქცეოდა ზედა წყალთა“.

ამ ტექსტით წმიდა წერილი გვატყობინებს, რომ დასაბამად შექმნილი ქვეყანა თავდაპირველად იყო უხილავი და განუმზადებელი და მისი სიღრმეები – ბნელი და ღმრთის სული, მოძრაობდა რა წყლებზე, ამზადებდა მას იმ ძირითადი ამოცანისათვის, რისთვისაც განიზრახა კიდევ მისი შექმნა. შესაქმნის მეორე მუხლი სახავს ღვთიური განზრახვის სრულქმნის გეზს, კერძოდ გვამცნობს: იმისათვის, რომ ცამ და ქვეყანამ სათანადოდ შეასრულოს დასაბამის ფუნქცია, აუცილებელია, ღვთის მიერვე განმზადდეს ქვეყანა, და არა ცა.

შესაქმნის პირველი თავის მომდევნო ოცდაცხრა მუხლი მოგვითხრობს ქვეყნის სრულქმნის მიზნით წარმართული ცხრა ღვთიური განზრახვითი ქმედების შესახებ. ეს თხრობა სტრუქტურირებულია – ყოველი ღვთიური განზრახვითი ქმედების აღსაწერად ცხრაჯერ არის მოხმობილი სიტყვები: „და თქუა ღმერთმან“ და ცხრაჯერვე მას ახლავს მკაფიოდ ფორმულირებული, კონკრეტული

მოწოდება თუ გამხელილი ღვთიური განზრახვა:

I. „და თქუა ღმერთმან: იქმენინ ნათელი!“

II. „და თქუა ღმერთმან: იქმენინ სამყარო...“

III. „და თქუა ღმერთმან: შეკერბიდ წყალი...“

IV. „და თქუა ღმერთმან: ქუეყანამან გამოიღედ ...“

V. „და თქუა ღმერთმან: იქმნედ მნათობნი ...“

VI. „და თქუა ღმერთმან: გამოიღედ წყალთა ...“

VII. „და თქუა ღმერთმან: გამოიღედ ქუეყანამან ...“

VIII. „და თქუა ღმერთმან: ვქმნეთ კაცი ...“

IX. „და თქუა ღმერთმან: აჰა მიგეც თქუენ ...“.

ასეთ ღვთიურ მოწოდებებს თუ გამხელილ ღვთიურ განზრახვებს რვა შემთხვევაში ამოწმებს განზრახვის აღსრულების დამადასტურებელი სიტყვები, „და იქმნა ეგრეთ“, და შემდეგ, სრულქმნილი განზრახვის ღვთის მიერვე ხილვისა და შეფასების, ერთი და იგივე ფორმულა – „და იხილა ღმერთმან, რამეთუ კეთილ“.

ცხრიდან ერთი, რიგით მერვე განზრახვითი ქმედება ღვთისა კაცის შექმნასთან არის დაკავშირებული და გამოწვევის წარმოადგენს, რადგან მას არ ახლავს არც განზრახვის აღსრულების დამამოწმებელი სიტყვები და არც სრულქმნილი განზრახვის ხილვის გამო გაკეთებული შეფასება და ტრადიციული ფორმულა „და იხილა ღმერთმან, რამეთუ კეთილ“.

ღვთის მერვე განზრახვის შესახებ ბიბლია ასე მოგვითხრობს:

I.26. „და თქუა ღმერთმან: ვქმნეთ კაცი ხატებისაებრ უენისა და მსგავსებისაებრ. და მთავრობდეს თევზთა ზღვისათა და მფრინველთა ცისათა და პირუტყუთა და მხეცთა ყოვლისა ქუეყანისა და ყოველთა ქუეწარმავალთა, მავალთა ქუეყანასა ზედა“.

მომდევნო მუხლი კი აღწერს თავად ღვთის მიერ განხორციელებულ ქმედებას:

I.27. „და შექმნა ღმერთმან კაცი. ხატებად ღმრთისა შექმნა იგი. მამაკაცად და დედაკაცად ქმნა იგინი“.

ამ უკანასკნელ მუხლში არაფერია თქმული კაცის ღმერთთან მსგავსებაზე. უფრო მეტიც, ღმრთის სხვა განზრახვით ქმედებათაგან განსხვავებით, ტექსტს არ ახლავს ფრაზა „და იქმნა ეგრეთ“ და, რაც მთავარია, არ მოსდევს სრულქმნილი შედეგის ღვთის მიერ ხილვისა და შეფასების ტრადიციული ფორმულა – „და იხილა ღმერთმან, რამეთუ კეთილ“.

მერვე განზრახვითი ქმედება ღვთისა მხოლოდ ღვთიური კურთხევით მთავრდება:

I.28. „და აკურთხა იგინი ღმერთმან, მეტყუელმან: აღორძინდით და განმრავლდით და აღავსეთ ქუეყანა და ეუფლენით მას და მთავრობდით თევზთა ზღვისათა და მფრინველთა ცისათა და ყოველთა პირუტყუთა და ყოველსა ქუეყანასა და ყოველთა ქუეწარმავალთა, მავალთა ქუეყანასა ზედა“.

წმიდა წერილის ქართულენოვანი ტექსტის პირველი მუხლის შინაარსიდან ბუნებრივად მომდინარე და აქცენტირებულ შეკითხვას, თუ რის დასაბამად შექმნა ღმერთმა ცა და ქვეყანა, შესაქმის ტექსტი ერთადერთ პასუხს სცემს, ამ კითხვას აუცილებლობით მოსდევს პასუხი, რომელიც მოკლედ ასე შიძლება ჩამოვაყალიბოთ:

ღმერთმა განიზრახა კაცის შექმნა ღვთის ხატად და მსგავსად.

მან სისრულეში მოიყვანა განზრახვის მხოლოდ ერთი ნაწილი და შექმნა კაცი ხატად ღვთისად, მაგრამ მანვე არ განასრულა და ღიად დატოვა განზრახვის მეორე – კაცის ღმერთთან მსგავსების ნაწილი.

ამგვარი მოცემულობა არის შესაქმის დანიშნულებითი ასპექტის არსებითი მხარე და ბიბლიური ექვსი დღის

ასეთი შედეგი არის „კეთილ ფრიად“, თავად ღვთისავე შეფასებით.

ბუნებრივია ვარაუდი თუ დასკვნა:

კაცი არ არის ღვთის მიერვე სრულქმნილი, არა იმიტომ, რომ ეს ღმერთისათვის შეუძლებელია, არამედ იმიტომ, რომ ასეთია ღვთის ნება; კაცის სრულქმნა არის მთელი ღვთიური შესაქმის ის მიზანდასახულება, ღვთის ის ძირითადი განზრახვა, რისი მიღწევისთვისაც შექმნა ღმერთმა ყველა წინაპირობა – ცა, ქვეყანა და ხატი ღვთისა.

ღვთის ძირითადი განზრახვა ქართულმა სააზროვნო წიაღმა იმთავითვე გაითავისა, სათანადო აქცენტი ბიბლიის პირველი მუხლის უნიკალური ტექსტით აღბეჭდა და შემოგვინახა. ეს ფაქტი ქართული წერილობითი წყაროებით ათას ექვსასი წლის განმავლობაში უცვლელად არის დადასტურებული და ქართულენოვანი ბიბლიის განსაკუთრებულობას წარმოადგენს და გამოარჩევს მას სხვა ენებზე არსებულ ბიბლიური ტექსტებისაგან. ქართულენოვანი ტექსტით აქცენტირებული და ინიციირებული კითხვები, თუ რის დასაბამად შექმნა ცა და ქვეყანა ღმერთმა? რისთვის მოაწესრიგა და, საგანგებო რიგით, ხილულად რისთვის წარმოაჩინა უფალმა მანამდე „უხილავი, განუმზადებელი და ბნელი ქვეყანა“? მოსეს გამოცხადებითი ტექსტით მკაფიოდ განმარტება, რომ ცისა და საგანგებოდ მოწესრიგებული ქვეყნის დანიშნულებაა ემსახუროს ღვთის ხატად შექმნილი კაცის ღვთის მსგავსებისაკენ სვლას, იყოს დასაბამი, დასაწყისი თუ სათავე და ხილულად წარმომჩენი კაცის ღვთის მსგავსებისა.

ბიბლიური ტექსტის მეორე თავი კაცის ღვთის მსგავსების არსებით ნიშანს გამოკვეთს და გვაძლევს ღვთის მსგავსებისაკენ სვლის განმსაზღვრელ რამდენიმე გაკვეთილს. შესაქმის ტექსტი განმარტავს, რომ ღმერთმა ადამი შექმნა „რამეთუ არა ეწვიმა ღმერთსა

ქვეყანასა ზედა და კაცი არა იყო მოქმნად ქვეყანისა.“ „და შექმნა უფალმან ღმერთმან კაცი მტვერისა მიმღებელმან ქუეყანისაგან და შთაბერა პირსა მისსა სული სიცოცხლისა და იქმნა კაცი სულად ცხოვლად“.

2.15. „და მოიყვანა უფალმან ღმერთმან კაცი რომელი შექმნა და დაადგინა იგი სამოთხესა შინა საშუებელისასა საქმედ მისა და ცვადა“.

2.16. „და ამცნო უფალმან ღმერთმან ადამს მეტყუელმან: ყოვლისაგან ხისა სამოთხისა ჭამით სჭამო“.

2.17. „ხოლო ხისგან ცნობადისა კეთილისა და ბოროტისა არა სჭამო მისგან, რამეთუ რომელსა დღესა სჭამო მისგან სიკუდილით მოჰკუდუ“.

ვფიქრობ, ამ წინადადებებით საკმარისი სიცხადით არის გადმოცემული ღვთიური შეტყობინება, რომელიც განმარტავს მის ნებას – თუ რა დანიშნულებით, რა ფუნქციისათვის შექმნა ღმერთმა კაცი და რა დავალებით აღჭურვა იგი მან – ღმერთმა კაცის ფუნქცია განსაზღვრა ქვეყნად, პირველყოვლისა კი სამოთხეში საქმიანობითა და სამოთხის დაცვით; როგორც ჩანს, სამოთხეში ცხოვრების ასეთი წესი უზრუნველყოფდა ადამის ღმერთთან მსგავსებას და ეს იქნებოდა სათნო ღვთისათვის და „კეთილ ფრიად“, მიუხედავად იმისა რომ ადამი, უფლის გაფრთხილების დამორჩილების შემთხვევაში, არ იქნებოდა კეთილისა და ბოროტის შემეცნების სურვილისა და გარჩევის უნარით აღჭურვილი. პირიქით, ღმერთმა ადამს დაუწესა არსებითი აკრძალვა და გააფრთხილა, თუ რა მოჰყვებოდა აკრძალვის არ შესრულებას, ანუ ცოდვით დაცემას და ხე ცნობადის ნაყოფის შეჭმას.

მაგრამ, უმნიშვნელოვანესი და ყურადსაღებია ის რომ ამ გაფრთხილების ტექსტს მოსდევს უფლის შეფასებითი სიტყვები:

2.18. „და თქუა ღმერთმან: არა კეთილ არს ყოვად კაცისა მარტო. უქმნეთ მას შემწვე მისებრი“.

სამოთხეში ცოდვით დაცემამდე ადამის ყოფის უარყოფითი შეფასება იმას უნდა ნიშნავდეს, რომ, რაღაცა-ტომ, თავისუფალი ნებით აღჭურვილი ღვთის ხატი – ადამი არ ამართლებდა ღვთის მოლოდინს და არ ასრულებდა ღვთის მიერ მისთვის განსაზღვრულ ფუნქციას, მისიას თუ დავალებას – შრომით, შემოქმედებით და ქვეყანაზე ზრუნვით დამსგავსებოდა შემოქმედს, პირიქით, ის იყო სრულიად უმოქმედო.

ღვთის მომდევნო ძალისხმევა, მოუძებნოს შემწვე ადამს, მსგავსი მისი, ორი ნაბიჯისაგან შედგება: ჯერ ღმერთმა ცხოველები და ფრინველები შემოიყვანა სამოთხეში და ადამს მათთვის სახელების შერჩევა დაავალა. დავალება ადამმა წარმატებით აღასრულა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა ტექსტი გვამცნობს, რომ ღმერთმა „ადამისი არა იპოვა შემწვე მსგავსი მისი“, ანუ ღმერთმა ცხოველთა და ფრინველთა შორის არცერთი არ ჩათვალა ადამის შემწვე არსებად და მეორე ნაბიჯით მან ძილი მოჰგვარა ადამს“, მისი გვერდიდან შექმნა ევა, რომელიც იქცა ადამის აქტივობის წყაროდ – ადამმა უმაღლესი სამოქმედო გეგმა და განზრახულება წარმოთქვა. შესაქმის მეორე თავი მთავრდება სიტყვებით:

2.25. „და იყვნეს ორნივე შიშუელ – ადამცა და ცოლი მისი – და არა პრცხუნოდა“.

ღვთიური აკრძალვა გარკვეული წყაღამყოფი, მიჯნა და მანვენებელია იმისა თუ როგორი იქნება ადამის ყოფა, იმის გათვალისწინებით დაარღვევს ღვთის მცნებას იგი თუ არა, დაეცემა იგი ცოდვით თუ არა.

დაბადების მეორე თავის ტექსტი განმარტავს, რომ თუ ადამი დაემორჩილება აკრძალვას მაშინ სამოთხის დაცვასა და მოვლაში გამოხატული მისი საქმიანობა მუდმივად გაგრძელდება და ამასთან ის არ იქნება მატარებელი სირცხვილის თუ შიშის განცდის და მას არ შეაწუხებს ზნეობრივი ხასიათის არავითარი პრობლემა. მაგრამ ცოდვით დაცემის შემთხვევაში,

როგორც ეს მესამე თავის ტექსტით ხდება ცხადი, ადამი ხდება სიკვდილთან წილნაყარი და იცვლება მისი საქმიანობის ფორმა – ის ხდება მეცნიერ კეთილისა და ბოროტისა და ამ ნიშნით ემსგავსება ღმერთს, მაგრამ კარგავს ღმერთთან მსგავსობის სხვა ნიშანს – უკვდავებას, ხდება მოკვდავი. მას ეუფლება სირცხვილის განცდა და ღვთის შიში; ამავე დროს ქვეყნად საქმიანობა კვლავ ძალაში რჩება, როგორც მისი ღვთიური ფუნქცია, თუმცა არა სამოთხეში, არამედ ქვეყნად და მისი საქმიანობა განისაზღვრება როგორც კეთილისა და ბოროტის შემეცნების მწუხარებით სავსე პროცესი, „ვიდრე მიქცევადმდე მიწად“.

უდავოდ გვესახება და აშკარაა გამოცხადებითი ტექსტის სწავლება, რომ ადამი შრომითა და შემოქმედებით უნდა ემსგავსოს შემოქმედს და ქვეყნისათვის ზრუნვაში უნდა იყოს უფლის თანაშემწე.

ადამის, როგორც თავისუფალი ნებით აღჭურვილი არსების მიმართება ღვთიურ აკრძალვასთან კი განაპირობებს მისი მომავალი ყოფის, ღვთის მიერ განსაზღვრული ფუნქციის აღსრულების ფორმასა და ხასიათს – ადამის არჩევანი გადაწყვეტს თუ ცხოვრების როგორი წესით:

ა) უკვდავად მყოფი, მაგრამ კეთილისა და ბოროტის გარჩევის უნარის, სირცხვილის, შიშის თუ ზნეობრივი შეზღუდვების გარეშე წარმოაჩენს ის ღვთის მსგავსებას და აღასრულებს ღვთის ნებას, თუ

ბ) კეთილისა და ბოროტის შემეცნების უნარით ივლის ღვთის მსგავსებისაკენ და სირცხვილის, შიშის და სხვა ზნეობრივი მარწუხების სულიერი ტვირთით გააგრძელებს წუთისოფელში მისთვის სიკვდილამდე სინანულით გასაველელ ცხოვრებას.

ეს არჩევანი განსაზღვრავს იმას, მუდმივად და დაუსრულებლად იქნება დაკავებული ადამი მხოლოდ ღმერთის

მიერ ბოძებული გარემოს ჭვრეტით, სამოთხის დაცვისა და ბუნებრივი გარემოს მოვლის ფუნქციის აღსრულებით, თუ წუთისოფელში მისთვის განკუთვნილი დროის მოკლე მონაკვეთში, საკუთარი შემოქმედებით, ახალი ხილული რეალობის წარმოჩენის მეშვეობით შეეცდება ღვთის მიბაძვას, შეეცდება დაემსგავსოს შემოქმედ ღმერთს.

ნეტერი მამა ნემესიოს ემესელი ასე მსჯელობს ადამის უკვდავების შესახებ: „ებრაელნი უკუე კაცისასა დასაბამითგან არცა განჩინებით მოკუდავად და არცა უკუდავად შექმნას იტყუიან, რომელ საზღვართა შორის მრჩობლთა ბუნებათასა, რათა უკეთუ სხეულოანთა შეუდგეს ვნებათა, სხეულოანიცა შეემთხვნენ მიმოქცევანი; ხოლო უკეთუ სულისთა პატივ სცეს კეთილთა, უკუდავებისა ღირს იქმნას, რამეთუ, უკეთუ დასაბამითგანვე მოკუდავად შეექმნა იგი ღმერთს, არამცა მცოდველი სიკუდილით დაესაჯა, რამეთუ მოკუდავი მოკუდავებითა არავინ დასაჯოს; არამედ და, თუმცა კუდად უკუდავად დაებადა, არამცა საზრდელსა სხეულოანსა მოქენე არს; არცა მცა ესრეთ ადვილად შეინანა და ქმნილი უკუდავად მსწრაფლ მოკვდავადმცა შეექმნა, ვინაითგან არცა მცოდველთა ანგელოზთა ზედა ჩანს ესრეთი მოქმედად, არამედ დასაბამითგანისა ბუნებისაებრ უკუდავად ეგნეს სხვის მომლოდენი შეცოდებისათვის მსჯავრისა და არა სიკუდილისანი.“ და კიდევ ასეთი თვალსაზრისი: „< > რამეთუ საკუთრებით კაცისა ოდენ არსებასა აქეს საყოველთაოდ და სამარადისოდ, ესრეთივე ყოველთა ნიჭთა შორის საკუთარ კაცისა არს, უფროის ყოველისა სიტყვიერისა აგებულისა, სინანულისა მიერ განყრად მიზეზისა პირველთა ცთომათასა. რამეთუ მხოლოდ კაცსა მიენიჭა ესე ყოველადვე და სამარადისოდ ჟამთა შორის სოფლისა ამისა ცხოვრებისათა, ხოლო შემდგომად სიკუდილისა არღარა“.

ყველაფერი ადასტურებს იმას, რომ, ღვთის ნებით, კაცის ფუნქცია და დანიშნულება არის საქმიანობა ქვეყნად, სამოთხეში თუ მის გარეთ, ანუ კაცის ფუნქცია და დანიშნულებაა, ღვთისათვის სათნო ღვაწლითა და შრომით, შემოქმედი ღმერთის მსგავსებისაკენ სვლა და ღმერთთან შეერთება.

მამა ღმერთის მიერ მხოლოდშობილი ძის ქვეყნად მოვლინება და მისი ხილულად წარმოჩენა, ძე ღმერთის ხორცშესხმა, განკაცება, ჯვარცმა და აღდგომა არის ის სასწაული, ის ხილული ნიშანი, რომლითაც დასტურდება, რომ, ცოდვით დაცემის მიუხედავად, ძალაშია შესაქმმდელი განზრახულება ღვთისა – ცამ და ქვეყანამ შეასრულოს კაცის ღმერთთან მსგავსების დასაბამის, დასაწყისის თუ სათავის და ხილულად წარმოჩენის ფუნქცია, ხოლო კაცი არა სამოთხეში, არამედ წუთისოფელში ცხოვრების ფორმით უნდა ეცადოს ღვთის მსგავსებისაკენ სვლას და უმაღლოდეს უფალს რომ მან „ჩვენ კაცთა მოგვცა ქვეყანა“. და ეს არის ღვთიური შესაქმის შემადგენელი ის საქმე, რომელიც ღვთის მიერვე არის განსრულებული, მის მიერვე ხილული და შეფასებული, როგორც „კეთილ ფრიად“.

ღვთის მიერ ღვთის ხატად შექმნილი ადამიანის ცოდვით დაცემის შედეგად შექმნილმა შემეცნებითმა უნარმა განაპირობა ის, რომ კაცობრიობა გასცდა ბიბლიური ტექსტის იმ ფარგლებს, რომლის თანახმადაც „აკურთხა იგინი ღმერთმან, მეტყველმან: აღორძინით და განმრავლდით და აღავსენით ქვეყანა და ეუფლენით მას და მთავრობდით თევზთა ზღვისათა და მფრინველთა ცისათა და ყოველთა პირუტყვთა და ყოველსა ქვეყანასა და ყოველთა ქვეწარმავალთა, მავალთა ქვეყანასა ზედა“.

ღვთიური კურთხევა კარგად შეისმინა ადამიანმა, თუმცა გამრავლებასა და ქვეყნის ავსებასთან ერთად, მან სწრაფად განავითარა შემეცნების უნარი და, ცოდნისა და გამოცდილების

დაგროვების საფუძველზე, დაადგა შემოქმედებითი შრომის ღვთისათვის სათნო გზას. ამ გზაზე კი იკვეთება და მულავნდება ადამიანთა საქმიანობის ღვთიურ ნებასთან მისადაგების აუცილებლობის მოთხოვნა, ღვთიური შეფასებების, მისი გაკვეთილებისა და ხილული ნიშნების სათანადოდ გათვალისწინების აუცილებლობა რაც ყველაზე მეტად ხელშესახები, ვფიქრობ, დღესაა, როცა სამეცნიერო-ტექნოლოგიური მიღწევების სახით ბუნებრივ გარემოსთან ერთად თითქმის ტოლძალვანი და განმსაზღვრელი გახდა ადამიანის ხელით შექმნილი გარემოს როლი.

ადამიანის ცოდვით დაცემის შედეგად შექმნილი შემეცნებითი უნარი განუყოფელია აზროვნებისაგან, ცნებითი, ანუ კონცეპტუალური აზროვნება კი ადამიანს გამოარჩევს სხვა ცოცხალი ხილული სამყაროსაგან.

წარმოდგენით, ცნებით და მისტიკურ აზროვნებათა ფორმათაგან მეცნიერული აზროვნება, უპირატესად, ცნებითი აზროვნებაა, იგი რაციონალური შემეცნების ბაზაზე ვითარდება. მეცნიერული აზროვნების წიაღი კაცობრიობის შემოქმედებითი აქტივობის საფუძველი და ასპარეზია და მისი მნიშვნელობა იმით განისაზღვრება, რომ არ იფარგლება რეალური სამყაროს მხოლოდ შესწავლით, ანალიზითა და სათანადო დასკვნების შემუშავებით, ანუ ფილოსოფიური და ოდენ მჭკრეტელობითი ფუნქციით – მეცნიერების, პირველყოფლისა, ზუსტ და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა საფუძველზე სინთეზირდება, აიგება, იქმნება და ვითარდება ადამიანის ხელით შექმნილი რეალური გარემო, რომელიც დღეს მეცნიერული ცოდნისადმი უპირობო ნდობის საფუძველს წარმოადგენს და რომელსაც, მეორე მხრივ, ცხოვრების საზრისის გაცნობიერებისაკენ და რელიგიური რწმენის საფუძველებისაკენ მივყავართ.

თავად მეცნიერული ცოდნის ათვისება თუ შექმნა, ანუ სწავლა-სწავლების პროცესი, ცხადია, ასევე არის რაციონალური შემეცნებითი პროცესი

და, ამიტომ, მეცნიერულ დისციპლინებზე აკრებული საგანმანათლებლო საქმიანობა გრძნობადი ცდების, თუ ექსპერიმენტებისა და კონცეპტუალური, ლოგიკური, რაციონალური შემეცნების ფარგლებში წარმართება. ასეთი გზით შეძენილ ცოდნას ეყრდნობა ადამიანის შემოქმედებითი შრომა – ადამიანის ასეთი საქმიანობისაკენ მთელი არსებით არის მიდრეკილი, რამეთუ შემოქმედების ნაყოფის რეალურად ხილვის საფუძველზე წარმოიქმნება მისი სიხარულის, კმაყოფილების თუ ბედნიერების განცდა, რაც თავის მხრივ, კიდევ უფრო აღრმავეს მეცნიერული ცოდნის ძალმოსილებისადმი ნდობას. ასეთი სულიერი პროცესები კი შემეცნებელში, მეცნიერულ ცოდნასთან ერთად, მტკიცე რწმენის განწყობას აყალიბებს, ანუ ქმნის სათანადო მისტიკური თუ რწმენითი შემეცნების მზაობას.

„კაცობრიობა აყალიბებს ერთიან კონტროლირებად ტექნოლოგიურ სისტემას, ამ სისტემას კი, აუცილებლად ესაჭიროება ჭეშმარიტი სარწმუნოებით აღვსილი, სიყვარულით, ნებისყოფით და პასუხისმგებლობის გრძნობით დაჯილდოებული ადამიანი“, გემოდღვრავს დღეს ჩვენი სულიერი მამა, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ილია – II, ამ სიტყვებით ის არამც და არამც არ ემიჯნება საკაცობრიო გამოწვევას, პირიქით, ცივილიზაციური მოთხოვნების წინა ხაზზე მოქმედებისაკენ გვიბიძგებს, იმ შეგნებით, რომ ყველაფერი ღვთის დაშვებით ხდება და, სწორედ ამიტომ, ამ ხილულ ნიშანში უნდა ვეძიოთ და ვპოვოთ დღეს გზა ხსნისა.

„მეცნიერება არის დღევანდელი ცივილიზაციური გამოწვევის ძირითადი შემოქმედი და აუცილებელია მასთან ადამიანის დაახლოება, მისი განსწავლა, წვრთნა და აღზრდა, ოღონდ ამავედროულად აუცილებლად უნდა შევძლოთ მისი რწმენით, სიყვარულით

და სათნოებით აღჭურვაც“ – საქართველოს პატრიარქის, ილია II ეს სიტყვები იმ რწმენის გამოხატულებაა, რომ თუ ადრე რწმენისა და ცოდნის, სარწმუნოებისა და მეცნიერების ერთ ადამიანში მშვიდობისმყოფობით გაერთიანება გამორჩეულთა ხვედრი იყო, როგორც ამას ბრძანებდა გაბრიელ ეპისკოპოსის მისამართით ილია ჭავჭავაძე, დღევანდელი საგანმანათლებლო, საკომუნიკაციო თუ საინფორმაციო საშუალებების გამოყენებით შესაძლებელია ყოველ ადამიანში აღიზარდოს ღვთისათვის სათნო სახე კაცისა, რომელიც ამალდება და გახდება მეგობარი ღვთისა.

დიდი ხანია გამოიკვეთა შეხედულება, რომ არსებობს რაღაც ერთიან საკაცობრიო ისტორიული მიზნისაკენ მიმართული ცივილიზაციური პროცესი და კაცობრიობის განვითარების, თუ პროგრესის შემოქმედი და მომსახურე, მონაწილე თუ მსახური არის წუთისყოფელში ღვთის ნებით მოვლენილი ყოველი ადამიანი. მაგრამ რა არის საკაცობრიო მიზანი და რას აძლევს კაცობრიობის პროგრესი, ან კაცობრიობა, როგორც მთლიანი, საკაცობრიო მიზნის მიღწევამდე (თუ კი ასეთი მიზანი არსებობს საერთოდ) მის თითოეულ წევრს, ყოველ ადამიანს? რა მიმართებაა გლობალურსა და ლოკალურს შორის, კაცობრიობასა და კაცს შორის? რას კარნახობს ღვთის დაშვებით არსებული ასეთი ცივილიზაციური მოცემულობა, ანუ უწყვეტი და უსასრულო საკაცობრიო მდინარეა ყოველ ადამიანს? როგორ უნდა იქცეოდეს ამ გარემოში ღვთისმოსავი, მორწმუნე კაცი?

ჩვენი მოკლე პასუხი ასეთია: კაცობრიობა შემოქმედებითი შრომით იმიტომ ცხოვრობს, რომ ეს პროცესი არის სათნო ღვთისათვის – ეს ცივილიზაციური მდინარეა საფუძველად ედება ქრისტიანულ ერთობას და ყოველი

კაცის იმ ღვთიურ მიზანს რუსთველის სიტყვებით რომ გამოიხატება:

„არა ვიქ, ცოდნა რას მარგებს ფილოსოფოსთა ბრძნობისა!

მით ვისწავლებით, მოგვეცეს შერთვა ზესთ მწყობრთა მწყობისა“

ზესთ მწყობრთა წყობის შერთვა ღმერთთან შერთვას, უფალთან ზიარებას მოასწავებს და ევქარისტული საიდუმლოს არსის გაცნობიერებას უკავშირდება.

ზიარების არსი მაცხოვარმა მოციქულებს საიდუმლო სერობაზე გაუქულა, როცა ისინი, პურითა და ღვინით და არა ხორბლითა და ყურძნით, დააკავშირა საკუთარ სისხლთან და ხორცთან და ხაზგასმით მიანიშნა ღმერთთან შეერთების გზა – ღმერთთან ზიარება შრომითა და შრომის ხილული შედეგის კეთილობით განისაზღვრება, ზიარება წუთისოფელში დვაწლითა და შრომით არის განსაზღვრული;

ცოდვით დაცემული კაცობრიობა სინანულის გზით უდა ვიდოდეს, მართლმადიდებლური სწავლების იოანე დამასკელისეული სახელმძღვანელო კი გვაკვლიანებს, რომ „სინანული არის ბუნების გარეგანისაგან ბუნებისეულისაკენ და ეშმაკეულისაგან ღვთისაკენ ზეაღსვლა მოღვაწეობისა და შრომათა მიერ, ამიტომ ეს ადამიანი შემოქმედმა მამაკაცად შექმნა, უბოძა რა წილად თავისი საღვთო მადლი და მადლის გზით თავისთან მზიარებლად აქცია იგი“.

„ღმერთისათვის პურისა და ღვინის ძღვნად შეწირვა არის ღმერთისათვის ჩვენი თავის მიძღვნა“;

„პური არის ჩემი შრომის, შენი შრომის შედეგი. შეწირვის პროცესში პური და ღვინო – ეს ვარ მე, ხარ შენ, არის მთელი ქვეყნიერება, კოსმოსი“;

„მთელი ლიტურგია არის ეკლესიის ზეაღსვლა ქრისტეს ტრაპეზზე მის სასუფეველში, ისევე როგორც ევქარისტული ძღვენი, კურთხეული სულიწმინდის მიერ, არის ქრისტეს ხორცი და სისხლი. და ყოველივე ამას აღვას-

რულებთ ჩვენ“, ბრძანებს თანამედროვე ღვთისმეტყველი, პროტოპრესვიტერი ალექსანდრე შემეანი.

ლიტერატურა:

1. „წიგნნი ძუელისა აღთქუმისანი“, მეცნიერება, 1989.
2. ნემესიოს ემესელი – „ბუნებისათვის კაცისა“, თარგმანი იოანე პეტრიწისა, 1914.
3. წმინდა იოანე დამასკელი – „მართლმადიდებელი სარწმუნოების ზედმიწევნითი გადმოცემა“, 2000.
4. გაბრიელ ეპისკოპოსი – „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“, 1993.
5. დიმიტრი უზნაძე – „ფილოსოფიური შრომები“, 1984.
6. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქი ილია II – „ეპისტოლენი“, 2009.
7. პარმენ მარგველაშვილი – „ღვთიური შესაქმის დანიშნულებითი ასპექტი“, ჟურნალი „რელიგიის ისტორიის საკითხები“, II, გვ. 7–19, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია, 2013.
8. პროტოპრესვიტერი ალექსანდრე შემეანი – „ლიტურგია და ღვთისმეტყველება“, 2014.

რეზიუმე

წმინდა წერილის მართლმადიდებლური ტექსტი და კაცის ღვთიური მისია

პარმენ მარგველაშვილი, პროფესორი მოსეს ბიბლიური ტექსტით მკაფიოდ განიმარტება, რომ ცისა და საგანგებოდ მოწესრიგებული ქვეყნის დანიშნულებაა ემსახუროს ღვთის ხატად შექმნილი კაცის ღვთის მსგავსებისაკენ სვლას, იყოს დასაბამი, დასაწყისი თუ სათავე და ხილულად წარმოჩენი კაცის ღვთის მსგავსებისა. ამკარაა ამ გამოცხადებითი ტექსტის სწავლება, რომ კაცი შრომითა და შემოქმედებით უნდა ემსგავსოს შემოქმედს და ქვეყნისათვის ზრუნვაში იყოს უფლის თანაშემწე.

**მეცნიერებისა და რელიგიის
ზოგიერთი აქტუალური საკითხის
შისახება**

*ნოდარ კეკელიძე, პროფესორი
საქართველოს ტექნიკური
უნივერსიტეტი*

*ფერდინანდ თავაძის მეტალურგიისა და
მასალათმცოდნეობის ინსტიტუტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბი-
ლისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი*

თანამედროვეობის და არა მხოლოდ თანამედროვეობის ერთ-ერთ ყველაზე აქტუალურ საკითხს წარმოადგენს პრობლემა სამყაროს უსასრულობისა და სტაბილურობის შესახებ. უსასრულო და მარადიული სამყაროს კონცეფციაზე არის დაყრდნობილი მთელი მატერიალისტური და ათეისტური ფილოსოფია, ლოგიკა და წარმოდგენები. ბუნებრივია, თუ ჩვენ ვივარაუდებთ, რომ სამყარო უსასრულო და უცვლელია, ე.ი. მას არა აქვს არც დასაწყისი და არც დასასრული, მასში ყველაფერი სტაციონალური და უცვლელია და არავითარი სერიოზული ძვრები და ცვლილებები არ მიმდინარეობს, მაშინ ჩვენ უნდა დავასკვნათ, რომ მას არავინ წარმართავს, ანუ ასეთ სამყაროში აღარ არის ღმერთის ადგილი. სამყარო არსებობს თავისთავად და მასში პროცესები მიმდინარეობს ყოველგვარი გარეშე ძალის ჩაურევლად. სამწუხაროდ ათეიზმის აღნიშნული ფუნდამენტი საკმაოდ მყარია და მისი დანგრევა არ წარმოადგენს ადვილ ამოცანას, მითუმეტეს, რომ მას მხარს უჭერს მრავალი აღიარებული მეცნიერი და თითქოს დაკვირვებებიც მათ სასარგებლოდ მეტყველებენ.

სამყარო ჩვენ, ძირითადად, წარმოგვიდგება ცის თაღის სახით, რომელსაც კაცობრიობა მთელი თავისი არსებობის პერიოდში აკვირდება. ათასწლეულების მანძილზე ადამიანები ხედავენ და სწავლობენ პლანეტების სტატიკურ ორბიტებს, უძრავ ვარსკვლავებს და

ასკვნიან, რომ იქ არაფერი იცვლება; რაც სამყაროს მუდმივობაზე, მის უცვლელობაზე მიუთითებს. საუკუნეების მანძილზე (განსაკუთრებით კი ბოლო პერიოდში) ჩვენ უფრო და უფრო ზუსტად და ევექტურად ვაწარმოეთ ასტროფიზიკური გამოკვლევები [1], აღმოვაჩინეთ არა მხოლოდ ახალი ვარსკვლავები, არამედ ათასობით ახალი უმორესი გალაქტიკები. ჩვენი „ჰორიზონტი“ მუდმივად ფართოვდება და მან მილიარდობით სინათლის წლებს გადააჭარბა. აქედან კი ბევრი დამკვირვებელი და ცნობილი მეცნიერი ასკვნის, რომ სამყარო უსასრულო და უცვლელია. სამყაროს სტაბილურობის მომხრეა თვით დიდი არისტოტელე (384-322) ძვ.წ. მეტიც ფაქტობრივად იგი ამ დებულების შემოქმედია. ამავე აზრს იზიარებდა და მტკიცედ იცავდა, აღმოსავლეთის ასევე უდიდესი ავტორიტეტი, ავიცენა (980-1037) და მრავალი სხვა მეცნიერი. ასე, რომ უნდა აღვნიშნოთ, რომ სამყაროს სტაბილურობისა და უცვლელობის კონცეფცია გაბატონებული იდეა იყო მთელს ძველ დასავლეთსა და აღმოსავლეთში. სამწუხაროდ, აღნიშნული იდეა შენარჩუნებულ იქნა პრაქტიკულად მთელი შუა საუკუნეების მანძილზე და შემდგომაც. მხოლოდ დიდი გერმანელი ფილოსოფოსი იმანუელ კანტი გახლდათ ის მეცნიერი, რომელმაც უარყო აღნიშნული დებულება და პირველმა მეცნიერულად დააფუძნა კოსმოლოგიური თეორია, რომელიც „სამყაროს საწყისის“ არსებობის წარმოდგენას ეყრდნობა.

სამწუხაროდ ვერ ვიტყვით, რომ კანტის იდეებმა სწრაფად შეცვალა მეცნიერთა შეხედულებები. მეტიც, შემდგომში იმძლავრა მარქსისტულმა და საერთოდ მატერიალისტურ-ათეისტურმა შეხედულებებმა, რომლებიც დღესაც აქტიურად ებრძვიან იდეალისტურ-თეოლოგიურ იდეებს.

მხოლოდ დიდი აფეთქების თეორიამ (დათ) შესძლო გამანადგურებელი დარ-

ტყმა მიეყენებინა სამყაროს მარადიულობის კონცეფციისთვის. ეს ბრძოლა დღესაც გრძელდება. ფრიად საგულისხმოა, რომ სამყაროს სტაბილურობის შეხედულება ისე მძლავრად იყო ფესვგადგმული მეცნიერთა შორის, რომ თანამედროვე კოსმოლოგიის ფუძემდებელი, გენიალური ალბერტ ეინშტეინიც კი „დაემორჩილა“ მას და თავის ზოგად განტოლებაში შეიტანა სპეციალური, ე.წ. „დელტა“ წევრი, რათა უზრუნველყო სამყაროს სტაციონალურობა. საბედნიეროდ სრულიად ახალგაზრდა, საბჭოთა მათემატიკოსმა ალექსანდრე ფრიდმანმა (1888-1925) უკუაგდო დელტა წევრი, ზუსტად ამოხსნა ეინშტეინის განტოლება და აჩვენა, რომ სამყარო არ არის სტაბილური, იგი ფართოვდება.

აუცილებელია აღინიშნოს, რომ სამყაროს გაფართოების იდეის პირველი ეფექტური მცდელობა განახორციელა 1917წ. ჰოლანდიელმა ასტრონომმა ვილემ დე სიტერმა.

1929 წ. გამოჩენილმა ამერიკელმა ასტროფიზიკოსმა ედვინ ჰაბლიმ თავისი ბრწყინვალე გაზომვებით აჩვენა, რომ სამყარო მართლაც ფართოვდება, რომ გალაქტიკები, მათ შორის არსებული მანძილის პროპორციული სიჩქარით, შორდებიან ერთმანეთს. საბოლოო ჯამში ეინშტეინის მოძღვრებაზე დაყრდნობით ახალი იდეებით და ზუსტი მათემატიკური ანალიზისა და ფრიად დამაჯერებელი გაზომვების საფუძველზე დე სიტერის, ფრიდმანის, გომოვის, ჰაბლის, პენზიასის, უილსონის, ლინდეს და სხვათა მიერ ჩამოყალიბდა ექსპერიმენტებით დასაბუთებული, მწყობრი დიდი აფეთქების თეორია. აღნიშნული თეორიიდან გამომდინარეობს, რომ თუ წარმოვიდგენთ სამყაროს გაფართოების შებრუნებულ სურათს, მაშინ უნდა განვიხილოთ სამყაროს შეკუმშვის პროცესი და ამ გზით ჩვენ მივალთ მკაფიო დასკვნამდე იმის შესახებ, რომ იყო დრო, როცა სამყარო ერთ წერტილში იყო შეკუმშული. ე.ი. პროცესს და სათანადო

თეორიას გააჩნია სინგულარობის წერტილი. აქედან გამომდინარეობს, რომ იყო „დრო“, როდესაც იყო მხოლოდ წერტილი, ე.ი. ფაქტიურად არაფერი არ იყო - არ იყო არც დრო, არც სივრცე და არც მასა - ნივთიერება, რომელიც მატერიის ძირითად არსს წარმოადგენს. დიდი აფეთქების შედეგად დასაბამი მიეცა დროს, ისევე როგორც სივრცეს და მატერიას, ანუ შეიქმნა სამყარო, რომელმაც დაიწყო გაფართოება. მაშასადამე სამყაროს გააჩნია დასაწყისი, მას ექნება დასასრულიც და იგი არ არის უსასრულო და სივრცეში შემოსაზღვრულია. ზემოაღნიშნული პირდაპირ მიუთითებს შემოქმედის არსებობაზე, ადასტურებს, რომ სამყარო შექმნა ღმერთმა. აღნიშნული წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს მეცნიერულ დასკვნას და სწორედ ამის გამო, რომის პაპმა დიდი აფეთქების საწყის მომენტს ღმერთის მიერ სამყაროს შექმნის აქტი უწოდა. შესაძლოა ვივარაუდოთ, რომ მატერიალური სამყარო ღმერთმა შექმნა ენერჯის გარდასახვის გზით (ეინშტეინის ფორმულის „შესაბამისად“). შესაძლოა პირველადი ენერჯია ფარული (უჩინარი) ენერჯია ყოფილიყო, მაგრამ აქ მთავარი ის არის, რომ ყველა ეს ენერჯია აგრეთვე ღმერთმა შექმნა, ანუ სამყარო მან თვითონ შექმნა არაფრისგან.

ზემოთ მოყვანილ დასკვნებს დიდი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე წმინდა ფილოსოფიური და ბუნებრივია თეოლოგიური თვალსაზრისით. კერძოდ, ისინი ქმნიან ძლიერ მეცნიერულ ფუნდამენტს მატერიალისტურ-მარქსისტული თეორიის წინააღმდეგ. თანამედროვე კოსმოლოგიაში საკმაოდ კარგად გათვითცნობიერებული ფილოსოფოსი ატურსუნოვი [2] ვერ ფარავს თავის აღმფოთებას იმ ფაქტთან დაკავშირებით, რომ გაფართოებადი სამყაროს თეორია და ცნებები - სამყაროს გაფართოების, დასაწყისის, დროის ნულოვანი მომენტის, სამყაროს ასაკის და სინგულარული წერტილის არსებობის შესახებ, ადამიანებში იწვევს

მკაფიოდ გამოხატულ უარყოფით რეაქციას და განუხრელად მიჰყავართ იდეალიზმის ჭაობში ჩაძირვისკენ და იგი იწვევს რელიგიის წინაშე მათ განიარაღებას.

საერთოდ სამყაროს წარმოშობის საკითხი ურთულესი პრობლემაა [3-12]. ა.ეინშტეინი აღიარებდა კოსმოსის იდუმალებას და აღფრთოვანებული იყო მისი სიდიადით. მეორეს მხრივ კვანტური მექანიკა, კვანტური ფიზიკა არ არის მხოლოდ ფიზიკა, იგი ფილოსოფიასაც განეკუთვნება, აღნიშნული განსაკუთრებულად ნათლად ჩანს კვანტური ფიზიკის ერთ-ერთი ძირითადი დამფუძნებლის ნილს ბორის მიერ ჩამოყალიბებულ დამატებითობის (ისევე, როგორც გეიზენბერგის განუხდვრელობის) პრინციპიდან. დამატებითობის პრინციპი უფრო ფილოსოფიის საკითხია, ვიდრე ფიზიკის და საბუნებისმეტყველო მოძღვრებიდან ნივთიერების აგებულების შესახებ უაღრესად მნიშვნელოვანი ფილოსოფიური დასკვნები გამომდინარეობს, როგორც სრულიად მართებულად აღნიშნავს გამომჩენილი ქართველი ფილოსოფოსი, თანამედროვე კოსმოლოგიისა და ფიზიკის ბრწყინვალე მცოდნე სერგი ავალიანი [13]. ნათელია, რომ კვანტური ფიზიკა ვერაფრით ვერ იქნება მატერიალისტური ფილოსოფიის მატარებელი. იგი ცხადია განეკუთვნება იდეალისტურ ფილოსოფიას და თუ ეს ასეა, იგი სულიერების მატარებელია. ხოლო სულიერება, თავის მხრივ, მხოლოდ ღმერთის ელემენტია. მეცნიერები ბუნების და სამყაროს შესწავლისას სულ უფრო და უფრო ღრმად შედიან სამყაროს წიაღში, უფრო მეტს იგებენ, იმის შესახებ თუ როგორ ქმნის მას შემოქმედი. ამრიგად, ჩვენ უფრო გონიერები ვხდებით - ჩვენ ღმერთს ვუახლოვდებით. ამ მიმართებაში სწორედ კვანტური ფიზიკა ყველაზე მეტად მიუახლოვდა შემოქმედს. შევიდა ისეთ არეში, სადაც შემოქმედის ხელი ნათ-

ლად ჩანს. ჩვენ უკვე ვხედავთ როგორ აგებს შემოქმედი სამყაროს. როგორც მოსალოდნელი იყო იგი ამას აკეთებს მაქსიმალურად „მარტივად“ - კვარკებიდან ქმნის პროტონებს, ხოლო პროტონების, ნეიტრონების და ელექტრონებისგან აგებს მთელ სამყაროს.

ელემენტარული ნაწილაკები წარმოუდგენელი, უნიკალური თვისებების მატარებლები არიან. სასწაულია მაგალითად იგივე პროტონი. მას აქვს უნარი შექმნას ელემენტები. ერთი პროტონი ფაქტიურად უკვე წყალბადია. ხოლო თითო პროტონის დამატებით იქმნება სულ ახალ ახალი ელემენტები და ნივთიერებები. პროტონის მასის რიცხვითი მნიშვნელობაც კი უნიკალური თვისების მატარებელია. პრაქტიკულად იგი განსაზღვრავს სამყაროს ჩამოყალიბებას და მასში სიცოცხლის არსებობას. ასევეა სხვა ელემენტარული ნაწილაკებიც.

მეორეს მხრივ შეუძლებელია, რომ სამყარო შექმნილიყო შემთხვევითი, ქაოსური, სტატისტიკური პროცესების საფუძველზე. შემთხვევითი პროცესები ვითარდება აურაცხელი, ერთმანეთისგან განსხვავებული გზით, ყოველგვარი მიზანმიმართული, განუსაზღვრელი მიმართულებით და შეუძლებელია ამ დროს ჩამოყალიბებულიყო მსგავსი, ერთნაირი სტრუქტურები, ერთიან პრინციპზე დაყრდნობილი, მოწესრიგებული და საოცრად ჰარმონიული სამყარო.

სამყაროში კი ჩანს ერთი ხელი, თითქმის ერთი მეთოდი და სამყაროს შექმნის „უმარტივესი“ და იდენტური გზა. ცხადია ეს არის ერთი შემოქმედის, ერთი კონსტრუქტორის ხელი. პრაქტიკულად ყველა ნივთიერების შექმნას, ყველა საგნის აგებას ამ უკიდევანო სამყაროში, სულიერისა თუ უსულოის, საფუძვლად უდევს აბსოლუტურად ერთნაირი აგურების გამოყენება, რომლებიც შედგებიან პროტონების, ნეიტრონებისა და ელექტრო-

ნებისგან. საოცრებაა, რომ სიცოცხლის მოლეკულა და ადამიანის ორგანიზმი იმავე მასალითაა აგებული, რომლითაც რიყის ქვა, რაც აბსოლუტურად გამოირიცხულია მომხდარიყო შემთხვევითი პროცესების საფუძველზე.

ამავე დროს აუცილებელია ხაზი გაესვას იმ გარემოებას, რომ უფალი ადამიანს ანიჭებს განსაკუთრებით უნიკალურ თვისებებს. იგი ადამიანს თავის ხატად ანუ ღმერთთან განსაკუთრებით მიახლოებულს ქმნის, რაც მისი ფორმის გარდა, უპირველესად ადამიანის სულიერებაში და გონიერებაში გამოიხატება.

სულიერება სიცოცხლის ატრიბუტია. გონიერება კი სულიერების. სიცოცხლე ადამიანის გარდა გააჩნია ცხოველებს, მცენარეებს, მატლებს და ბაქტერიებსაც კი.

ვისაც აქვს სიცოცხლე, მას აუცილებლად გააჩნია გონიც.

შესაძლებელია ვივარაუდოთ, რომ კვანტური ფიზიკა იდეალისტური ფილოსოფიის მატარებელია, აქედან კი შესაძლოა უფრო შორს წავიდეთ და დავასკვნათ, რომ იგი სულიერების მატარებელიცაა. გონიერება კი სულიერების ატრიბუტია. ამ გზით ჩვენ შესაძლოა მივიღეთ ლოგიკურ დასკვნამდე, რომ შესაძლოა კვანტური მექანიკის ობიექტები-ელემენტარული ნაწილაკები განვიხილოთ ისეთ სუბსტანციად, რომლებიც თითქოს გონიერების ელემენტებს ატარებენ. აღნიშნულის მიმანიშნებელია მათი უნიკალური თვისებები, მათ შორის ისიც, რომ მყარ სხეულებში თითო ენერგეტიკულ დონეზე, შესაძლებელია განთავსდეს მხოლოდ განსხვავებული სპინების მქონე ელექტრონები და იქ მესამე ზედმეტია (ისევე, როგორც ადამიანების ოჯახში).

როგორც ჩანს ინტელექტის მსგავსი რამ გააჩნიათ მცენარეებსაც. გავისყენოთ როგორც ადამიანის ხეზე ვენახი, როგორც მშვენივრად „ჩაეჭიდება“ იგი ტოტს ან ღეროს. რკინის ან ხის ღეროზე (ფანჯარის და სხვა) მცოცავი ვენახის ტანს ეზრდება საცეც-

ბისმაგვარი გამონახარდი, რომელიც ზუსტად და შეუცდომლად პოულობს ერთადერთ მიმართულებას, მაშინ როდესაც სივრცეში უამრავი მიმართულებაა ღეროს გარეშე.

ასევეა ზოგიერთი მცენარის უნარი სწრაფად შეკუმშოს გადაშლილი ყვავილის ბოლქვი და „მიირთვას“ მასში მჯდარი მწერი. აფრიკაში ისეთი ტიპის ხეებიც არსებობენ, რომლებიც საკმაოდ მოზრდილ ობიექტებს მიიტაცებენ რვაფეხას მსგავსად.

ინდოელი და იაპონელი მკვლევარები უფრო შორს მიდიან. ისინი ამტკიცებენ, რომ მცენარე გრძნობს, როდესაც მას ნაჯახს ან დანას მიუახლოვებენ.

ღმერთი უაღრესად მრავალმხრივი, მრავალსახოვანია. იგი ყოველისმოქმედია. იგი განსაზღვრავს ყველაფერს, დასაწყისსაც და დასასრულსაც, მაგრამ ამავე დროს ადამიანს ანიჭებს თავისუფალ ნებას. იგი არ ქმნის რობოტს. შემოქმედი ერთდროულად ყველაფერს განსაზღვრავს და იმავე დროს ადამიანს ანიჭებს საკმაოდ დიდი თავისუფალი მოღვაწეობისა და შემოქმედების უნარს.

იგი ამ მხრივ, თითქოს ორმაგი ბუნებისაა.

ორმაგი ბუნება - ღვთიური თვისებაა.

და ასეთი ორმაგი ბუნებით მან დააჯილდოვა სინათლე და ელემენტარული ნაწილაკები.

ადამიანს ქმნის ღმერთი, მაგრამ შემდგომ იგი მას თითქოს თავისუფლად უშვებს ბუნებაში სამოღვაწეოდ. იგი განსაზღვრავს ადამიანის ცხოვრებას ზოგადად, მაგრამ ყოველდღიურ წვრილმან ცხოვრებაში არ ერევა.

ღმერთი არის ყველგან, ყველა წვრილმანშიც, მაგრამ იმავდროულად ადამიანს ბევრი რამე შეუძლია თავისუფლად აკეთოს.

ვინაიდან ადამიანი არის ღმერთის ხატი, მას უფლისგან მინიჭებული აქვს ძალიან მაღალი ინტელექტი და დიდი შესაძლებლობები. ამიტომ ადამიანი, განსაკუთრებით კი მეცნიერი

ცდილობს ჩასწვდეს ღმერთის მიერ დაწესებულ კანონებს - პრინციპებს და ძალიან ბევრ რამეს ხვდება და აღწევს.

დასასრულს მიზანშეწონილია აღინიშნოს, რომ დიდი აფეთქების თეორია ეყრდნობა ალბერტ ეინშტეინის კოსმოლოგიურ მოძღვრებას და მეორეს მხრივ იგი აგებულია ზუსტი მათემატიკური გამოთვლების საფუძველზე და დადასტურებულია უნიკალური ექსპერიმენტებით და დაკვირვებებით. მიუხედავად ამისა, ცხადია, იგი ვერ იქნება სამყაროს შექმნის ყოვლისმომცველი და აბსოლუტურად ჭეშმარიტი თეორია (აღბათ ასეთ თეორიას კაცობრიობა ვერასოდეს შექმნის). აღნიშნულის გამო დათ-ის მიმართ არსებობს კითხვის ნიშნები და კრიტიკული შენიშვნები, მათ შორის ძალიან მკაცრი და მიმანია უსამართლოც [14]. ამასთანავე არსებობს დათ-ის შემდგომი გაუმჯობესების სერიოზული და კეთილი სურვილები. ფრიად საგულისხმო და ნიშანდობლივია, რომ ერთის მხრივ, ჩვენ, ამ თეორიის მიმდევრებს მეცნიერთა ნაწილი გვაკრიტიკებს იმ მოტივით რომ ჩვენ „შემოგვყავს“ ღმერთი, რასაც ისინი არამეცნიერულად მიიჩნევენ. ამავე დროს კრიტიკა მიემართება აგრეთვე საწინააღმდეგო მიმართულებითაც. როგორც ფრიად ნათლად არის აღნიშნული ახლახან გამოცემულ მონოგრაფიული ტიპის სახელმძღვანელოში დათ ვერ ხსნის სამყაროში მიმდინარე პროცესების მეტად ზუსტ, ნატიფ „შეხმატკბილებას“, რომელიც თითქოს საგანგებოდ გონიერი სიცოცხლის გაჩენისთვისაა მორგებული [1].

ყოველივე ზემოაღნიშნულის გამო, ჩვენ მიგვაჩნია რომ დათ-ში ჩვენ კი არ უნდა შევამციროთ უმაღლეს გონთან ანუ ღმერთთან დაკავშირებული იდეალისტური სულიერი კატეგორიების შეტანა, არამედ პირიქით უნდა გავაძლიეროთ ისინი. ჩვენი აზრით, დღემდე მეცნიერების რთული და ძირითადი

მიზანი იმაში მდგომარეობდა, რომ გაერკვია და დაედგინა ღმერთის მიერ შექმნილი ის კანონები, რომლებითაც იგი მართავს სამყაროს, რასაც მეცნიერება დიდი წარმატებით ახორციელებს. დღეს საჭიროა უფრო აქტიურად და ვიტყვდი თამამად, გავაძლიეროთ თეორია იდეალისტური ელემენტებით და შევეცადოთ გავარკვიოთ როგორ შეაქვს ღმერთს მატერიალური სამყაროს მართვის ურთულეს სისტემებში უმაღლესი გონის და სულიერებების პრინციპები. ვიპოვოთ „სულიერების“ ახალი, უცნობი გამოვლინებები და დავადგინოთ შესაბამისი კანონზომიერებები.

დასასრულს, მინდა მაღლიერება გამოვხატო დოქტორ ბელა კვიციანიას მიმართ, საინტერესო დისკუსიისთვის.

ლიტერატურა

1. მ. გიგოლაშვილი, მ. გოგბერაშვილი, ნ. როინიშვილი. ასტრონომიის, ასტროფიზიკისა და კოსმოლოგიის კვლევის საგანი და მეთოდები. თბილისი, 2015.
2. А. Турсунов. Беседы о Вселенной. Москва, Изд-во политической литературы. 1984.
3. შ. შოშიაშვილი. სამყარო მეცნიერება რელიგია. გამომც. მერიდიანი. თბილისი. 2009.
4. შ. შოშიაშვილი. კოსმოსური სამყარო თეოსოფიური გადმოსახედიდან. წიგნი II. „მერიდიანი“. თბილისი 2012.
5. N. Aviezer, In the Beginning... Biblical Creation and Science. KTAV Publishing House, Hoboken N.J 07030. 1997.
6. А. Д. Линде. Физика элементарных частиц и инфляционная космология. М., Наука, 1990.
7. С. Вайнберг. Первые три минуты. М., Москва. 1988.
8. Hawking, Stephen W. A Brief History of Time: From the Big Bang to Black Holes. 2001.

9. С. Хокинг. Будет ли необходимость в идее Создателя, когда нам станет понятен замысел Бога. Наука и Религия. №8. 1991.

10. С. Хокинг. Есть ли место Богу в беспредельной Вселенной. Наука и Религия. №6, 1999.

11. ნ. კეკელიძე. სამეაროს შექმნის შესახებ. ებრაისტიკის და ბიბლიოლოგიის საკითხებისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სიმპოზიუმის თეზისები. ხოლონი. 2000.

12. ნოდარ კეკელიძე. სამეაროს შექმნის ბიბლიური აღწერა და თანამედროვე მეცნიერული შეხედულებები. „მეცნიერება და რელიგია“. აკადემიკოს ივერი ფრანგიშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილი მესამე საერთაშორისო კონფერენციის მოხსენებათა კრებული. გვ. 99-129. თბილისი. 2014.

13. ს. ავალიანი. ბუნებისმეცნიერების ფილოსოფია. განათლება. თბილისი. 1974.

14. Мераб Джигладзе. Миф и реальность. Знание. Тбилиси. 2014.

გრამატიკის როლი მშობლიური ენის დაუფლების პროცესში

ნათელა მაღლაკელიძე, ილიას უნივერსიტეტის პროფესორი, განათლების მეცნიერების დოქტორი დეკანოზი მიქაელ ჭაბაშვილი, ექვთიმე თაყაიშვილის სახელობის სასწავლო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ფილოლოგიის დოქტორი

დღევანდელ პირობებში, როდესაც ძირფესვიანად შეიცვალა საგანმანათლებლო მიდგომები, ცალკეული საგნების სწავლებისადმი დამოკიდებულება და ხედვა, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება განათლების სფეროს მეცნიერულ კვლევას. განსაკუთრებით დიდი სიახლეები გვაქვს ქართული ენის სწავლების კუთხით. ქართული ენა კი ქართულ სკოლაში არა მხოლოდ სასწავლო დისციპლინაა, არამედ სხვა საგანთა სწავლების საფუძველიც. ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივი სტანდარტის ბირთვის წარმოადგენს ენა, როგორც პიროვნების თვითგამოხატვის, აზრის ჩამოყალიბებისა და გადაცემის საშუალება. „ენობრივი უნარ-ჩვევები უნდა წარმოვიდგინოთ არა როგორც მათი შემთხვევითი ნაკრები, არამედ როგორც ერთი მთლიანი სისტემა“ (ესგ).

მშობლიური ენის სწავლება სკოლაში ემსახურება თვითგამოხატვისათვის აუცილებელი ენობრივი უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბებას სწავლების ყველა ძირითადი – ზეპირმეტყველების, კითხვისა და წერის – მიმართულებით. „ამავე დროს ეს პროცესი გულისხმობს იმ მინიმალური ლინგვისტური კომპეტენციის ფორმირებას, რომელიც ენის პრაქტიკული გამოყენების თვალსაზრისით არის აქტუალური და შეესაბამება მოსწავლის ინტელექტუალურ შესაძლებლობებსა და ინტერესებს. ენა განიხილება როგორც აზროვნებისა და კომუნიკაციის საშუალება. შესაბამისად, მისი სწავლება ენის ამ ორი

უმთავრესი ფუნქციის წამოწვევას ემსახურება“ (იქვე).

ბოლო წლებში შეფასებისა და გამოცდების ეროვნული ცენტრის მიერ არაერთი კვლევა ჩატარდა მოსწავლეებში მშობლიური ენის ცოდნის, წიგნიერებისა და ანალიტიკური აზროვნების დონის დასადგენად (სასწავლო პროცესის სახელმწიფო შეფასება მშობლიურ ენაში – 2003 წ., წიგნიერება - IRLS – 2006, 2011 წწ.). კვლევის შედეგები არასახარბიელოა, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ სკოლაში არასასურველი მდგომარეობაა პირველ რიგში ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების თვალსაზრისით.

სათანადო სამეცნიერო ლიტერატურის ანალიზი, სწავლების პროცესზე დაკვირვება და მასწავლებელთა გამოცდილების შესწავლა-განზოგადება გვიჩვენებს, რომ მოსწავლეებში სამეტყველო უნარ-ჩვევების ფორმირებაში – ისევე, როგორც მთლიანად მოსწავლეთა წიგნიერების დონის ამაღლებაში – ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი მშობლიური ენის კანონების შეგნებულად დაუფლებასა და გააზრებას ეკუთვნის. ამ პროცესში კი განუზომლად დიდია სასკოლო გრამატიკის როლი.

როგორი ვითარება გექონდა ამ თვალსაზრისით სასკოლო რეფორმამდე? ჯერ კიდევ რამდენიმე წლის წინ, სანამ ესგ ამოქმედდებოდა, ამ კუთხით სკოლაში საკმაოდ არაერთგვაროვანი სურათი იყო: ოთხწლედში ისწავლებოდა გრამატიკის „ელემენტარული კურსი“ საკითხავ ტექსტებთან მჭიდრო კავშირში. იგი გულისხმობდა მოსწავლეთა შეიარაღებას გარკვეული პრაქტიკული სამეტყველო უნარ-ჩვევებით (მართლწარმოთქმა/მართლწერა, პუნქტუაცია, პრაქტიკული სტილისტიკა...) და ნაკლებად ითვალისწინებდა შესასწავლი გრამატიკული კატეგორიის თეორიულ დეფინიციას. მე-5 კლასიდან კი იწყებოდა გრამატიკის „სისტემა-

ტური კურსი“ (აქ ენის და ლიტერატურის საათები გამიჯნული იყო). მისი მიზანი გახლდათ მშობლიური ენის სტრუქტურაში გარკვევა სათანადო თეორიული მასალის ბაზაზე, რომელიც გარკვეული სისტემით იყო დალაგებული. რა თქმა უნდა, ენის სისტემური კურსის სწავლება ასევე გულისხმობდა პრაქტიკული სამეცნიერო უნარ-ჩვევების ფორმირებასაც თეორიულ მასალასთან მჭიდრო კავშირში. მთავარი ნაკლი, რაც ამგვარ სწავლებას ახასიათებდა, იყო ის, რომ არ ხდებოდა ამ ცოდნის გადატანა-გამოყენება ლიტერატურის გაკვეთილებზე, ასევე – მოსწავლე ხშირად ახერხებდა თეორიული მასალის დეფინიციას სათანადო მაგალითების დასახელებით, მაგრამ პრაქტიკულად ვერ იყენებდა ამ ცოდნას ხეპირი თუ წერითი მეტყველებისას.

რა ვითარება გვაქვს ამ მიმართულებით დღეს? დღეს გრამატიკას ეროვნულ სასწავლო გეგმაში, და აქედან გამომდინარე „ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივ სტანდარტში“, არც თუ დიდი ადგილი ეთმობა და ფაქტობრივად დაყვანილია ე.წ. „საკომუნიკაციო გრამატიკის“ სწავლებამდე – სწავლების პროცესში ყველა საფეხურზე ენის საკითხები უკავშირდება მხოლოდ საკითხავ ტექსტებზე მუშაობასა და კონკრეტულ სამეცნიერო სიტუაციას. არ ხდება „ცოდნის დაგროვება“, მთელი აქცენტი კეთდება ამ ცოდნის პრაქტიკულად „გამოყენებაზე“. ეროვნულ სასწავლო გეგმაში („საგნობრივ სტანდარტში“) არსად არ არის მითითებული კონკრეტულად ენის რომელ საკითხებს უნდა დაეუფლოს მოსწავლე სწავლების ამა თუ იმ საფეხურზე. აქ მოცემულია მხოლოდ „შედეგები“ სათანადო „ინდიკატორებით“. თუ როდის რა მასალა უნდა ასწავლოს მოსწავლეებმა, ეს თავად მისი (და სახელმძღვანელოს ავტორთა) გადასაწყვეტია.

საკითხისადმი ამგვარი მიდგომის შედეგია ის, რომ გრამატიკის

სწავლების თვალსაზრისით სკოლებში საკმაოდ ჭრელი სურათია: ბევრგან კი იგი ფაქტობრივად აღარ ისწავლება, ბევრგან კი მოსწავლეები დღესაც წარმატებით იყენებენ ა. შანიძისა და ლ. კვაჭაძის ტრადიციულ სახელმძღვანელოს. აღსანიშნავია, რომ ის მეთოდური ხასიათის კვლევები (იხ. მ. თალაკვაძის, ვ. რამიშვილის, რ. გაბენავას... შრომები), რომლითაც მოსწავლეები სარგებლობდა ქართული ენის (მათ შორის გრამატიკის) საკვანძო საკითხების სწავლებისას, დღეს მოძველებულია და ახალი ეროვნული სასწავლო გეგმის მოთხოვნებს არ შეესაბამება. არ არსებობს ლიტერატურა, რომელიც ამ კუთხით მოსწავლეებს დაეხმარება. არ არის ნაკვლევი, თუ ეროვნული სასწავლო გეგმით მუშაობის პროცესში ენის სასკოლო კურსის გაცნობისას კონკრეტულად გრამატიკის რა საკითხები უნდა ვასწავლოთ, როგორ ვასწავლოთ, როდის ვასწავლოთ (ან საერთოდ ვასწავლოთ თუ არა). არ არის დადგენილი:

1. მოსწავლეთა მოტივაციის ამაღლების ფაქტორები ამ კუთხით,
2. მათი შესაძლებლობანი ცალკეულ გრამატიკულ ცნებებზე მუშაობისას,
3. გრამატიკული ცნების ფორმირების პროცესი ცალკეულ ასაკობრივ ჯგუფებში,
4. გრამატიკის კონკრეტული/ცალკეული საკითხების კავშირი მოსწავლეთა მართლმეტყველების ჩვევათა ფორმირებასთან;
5. გრამატიკული მასალის როლი მოსწავლის ანალიტიკური აზროვნების განვითარების საქმეში...

აღსანიშნავია, რომ მსგავსი კვლევების საზღვარგარეთის ქვეყნებში სისტემატურად ტარდება და გარკვეულ დახმარებასაც უწევს მშობლიური ენისა და ლიტერატურის მოსწავლეებს (იხ. Funk, H./Kuhn, C. und andere (2008): Studio d B1. Unterrichtsvorbereitung. Cornelsen. Berlin; Funk, H./Königs, F. (1991): Grammatik lehren und lernen, Langenscheidt, Fernstudienbrief... ასევე www.School4you.ru;

www.school.edu.ru; Редкозубова Т.М., Гаврилова Г.Ф., Изучение грамматики русского языка в школе, пособие для учителей, „Феникс“ М. 2007; Teaching Grammar, <http://www.edutopia.org/blog/teaching-grammar...>, Grammar to EnriCh and enhance Writing, by Constance Weaver with Jonathan Bush, Heinemann, 2008...)

დღეს უკვე ნათელია, გრამატიკული მასალის მოწოდებაზე უარის თქმა გარკვეული თვალსაზრისით წარსულში მისი სწავლების არასწორმა ორგანიზებაში გამოიწვია: ხშირ შემთხვევაში გრამატიკული მასალის მიწოდება დაყვანილი იყო წესებისა და ტერმინების მექანიკურ დახეპირებამდე და ნაკლები ყურადღება ექცეოდა პრაქტიკული სტილისტიკის, მართლწერისა და მართლმეტყველების საკითხებთან მის უშუალო კავშირს. ნაკლებად ხდებოდა „ცოდნის გადატანა“ (ანუ „ტრანსფერი“, როგორც მას ახლა უწოდებენ) ერთი სიტუაციიდან მეორეში და ენის გაკვეთილებზე მიღებული ცოდნის რეალიზება სამეტყველო სიტუაციაში ნაკლებად ხდებოდა. ყოველივე ამან გამოიწვია გრამატიკის სწავლების მიმართ ინტერესის განელება, რაც საბოლოო სახით მოსწავლეთა წიგნიერების განვითარებაზეც აისახა.

ხშირად იმაზეც დავობენ – საერთოდ საჭიროა თუ არა, რომ სკოლაში მშობლიური ენის გრამატიკა ისწავლებოდეს? მართლაც, ცნობილია, რომ სკოლაში ახლადშესული 6 წლის ბავშვი:

ა) პრაქტიკულად უკვე ფლობს მეტყველების ყველა ნაწილს,

ბ) პრაქტიკულად იყენებს ამ ენაში არსებულ ფორმათსისტემას,

გ) ესმის და თვითონაც იყენებს სიტყვათწარმოების მთავარ შესაძლებლობებს,

დ) შეთავსებული აქვს სინტაქსური წყობის ძირითადი სახეები (თანწყობისა და ქვეწყობის ჩათვლით).

ასე რომ, „უკვე 6 წლის ბავშვს სკოლაში დედაენით მეტი მოაქვს, ვიდრე

თვით ლინგვისტიკაში გაწაფულ მასწავლებელს შეეძლება მას აუხსნას და მიაწოდოს“ (გ. რამიშვილი, დედაენის თეორია. თბ. 2000, გვ. 28).

სკოლის ამოცანაა იზრუნოს ამ ენობრივი სტრუქტურების შემდგომ განვითარებაზე. „საქმე ისაა, რომ მოზარდი მხოლოდ პრაქტიკულად არის თავის დედაენას დაუფლებული, მისი მეტყველება ყველა ამ წესს იცავს, მაგრამ თვითონ ამ წესების შესახებ არაფერი იცის. ამისათვის მისი გაცნობიერება და ობიექტივაცია არის საჭირო... სკოლა... მას გრამატიკას ასწავლის და ამით იგი ენობრივი განვითარების ახალ საფეხურზე აყვავს“ (დ. უზნაძე, ბავშვის ფსიქოლოგია, 2003 წ., გვ. 593). გრამატიკის შესწავლით, როგორც დ. უზნაძე აღნიშნავს, მეტყველების ენობრივი ფორმა ცნობიერი ხდება. მისი გამოყენების არე პირადი ენობრივი გამოცდილების ფარგლებს შორდება და საგრძნობლად ფართოვდება. „გრამატიკის სწავლა ინტელექტუალურისა და საზოგადოდ ფსიქიკური განვითარების საკმაოდ მაღალ დონეს გულისხმობს“ (იქვე). ამდენად, გრამატიკა შეიძლება მივაკუთვნოთ ლოგიკურ მეცნიერებათა რიცხვს, რომელსაც ახალ ინტელექტუალურ საფეხურზე აყვავს მოსწავლე და ხელს უწყობს მასში ანალიტიკური აზროვნების განვითარებას.

გრამატიკის წესების შესწავლა, გააზრება, გაცნობიერება და შემდეგ მეტყველებაში მათი მართებულად გამოყენება მოსწავლისაგან მოითხოვს ხანგრძლივსა და სისტემატურ გონებრივ მუშაობას, კონკრეტულ ნიმუშებზე დაკვირვებას, შედარება-შეპირისპირებას, ანალიზს, მსჯელობას, სათანადო დასკვნების გაკეთებას, კონკრეტული მაგალითების მიხედვით ზოგადი წესის გამოყვანას (განზოგადება). იგი ხელს უწყობს დაკვირვების, მსგავსება-განსხვავებების დადგენისა და საერთოდ, ძიების უნარის განვითარებას. მოსწავლისათვის ლოგიკური კატეგორიები

უფრო გასაგები ხდება ენის გრამატიკის შესწავლის საფუძველზე. ამ პროცესში იგი სწავლობს სიტყვათა ცვლილებისა და სიტყვათა წინადადებებად შეკავშირების წესებს არა კონკრეტული სიტყვისა და წინადადების, არამედ საერთოდ ენაში არსებული კანონების, წესების მიხედვით. ეს კი მას უვითარებს განზოგადების, აბსტრაქციის უნარს, განყენებულ, ლოგიკურ აზროვნებას. „რა არის ბოლოსდაბოლოს გრამატიკა? გრამატიკა იმის გაცნობიერებული გააზრებაა, რაც გაუცნობიერებლად ცოცხლობს დედაენის სახით სოციუმში“ (გ. რამიშვილი... გვ. 46).

აქედან გამომდინარე ვთვლით, რომ გრამატიკის სწავლების კუთხით სასკოლო განათლების კურსში გარკვეული ცვლილებები უნდა შევიდეს, მანამდე კი აუცილებელია დადგინდეს:

ა) მოსწავლეთა წიგნიერების ამაღლებისა და ანალიტიკური აზროვნების განვითარების თვალსაზრისით რა კონკრეტული შედეგები მოიტანა ორი დისციპლინის – ქართული ენისა და ქართული ლიტერატურის – ინტეგრირებამ;

ბ) მოსწავლეთა საერთო წიგნიერებაზე რა გავლენა იქონია მშობლიური ენისათვის (და აქედან გამომდინარე გრამატიკისათვის) განკუთვნილი საათების სასწავლო პროგრამიდან ამოღებამ;

გ) გრამატიკული წესების ცოდნა და გააზრება რამდენად ეხმარება მოსწავლეთა მართლწერისა და მართლმეტყველების ჩვევების ფორმირებას;

დ) როგორია გრამატიკის როლი მოსწავლეთა ანალიტიკური აზროვნების განვითარებაში;

ე) როგორია მასწავლებელთა საგნობრივი კომპეტენცია და დამოკიდებულება ამ საკითხის მიმართ;

ვ) რა უნდა გაკეთდეს ამ კუთხით მოსწავლეთა ზოგადი წიგნიერების ამაღლების თვალსაზრისით...

ცნობილია, რომ დღეს ბევრი თეორიული საკითხი ახლებურად გაშუქდა, ამიტომ არანაკლებ მნიშვნელოვანია სასწავლო მასალის შერჩევაც წმინდა ლინგვისტური თვალსაზრისითაც. სას-

კოლო დანიშნულებით უნდა გამოვიყენოთ მხოლოდ ის მასალა, რომლის უტყუარობასა და სიზუსტეში ეჭვს ვერავინ შეიტანს. ის, რაც სადავოა ენათმეცნიერებაში, სადავო არ უნდა იყოს სკოლაში.

ასევე, გრამატიკის სწავლების პროცესში აუცილებლად ასევე აუცილებლად უნდა იყოს გათვალისწინებული მოსწავლეთა ასაკობრივი თავისებურებანი. სასწავლო მასალა სწორედ მათ შესაძლებლობებზე უნდა იყოს მორგებული. ცნობილია, რომ დიმიტრი უზნაძე გრამატიკის სწავლებაში პირობითად ორ საფეხურს გამოყოფს:

ა) 11-12 წლამდე სასკოლო ასაკი, როდესაც მოზარდის ყურადღება ძირითადად ენის შინაარსეული მხარისკენ არის მიმართული; ენის ფორმალური მხარის ობიექტივაციისათვის მას ჯერ კიდევ არ შესწევს ძალა. აქ ძირითადად მხოლოდ „გრამატიკული აზროვნების ძირითადი ელემენტების შესახებ შეიძლება ლაპარაკი, უფრო იმ მასალის დაგროვების შესახებ, რომელიც ... ნამდვილი გრამატიკის სწავლებაზე უმტკივნეულოდ გადასვლას გააადვილებდა (დ. უზნაძე, გვ. 594)“;

ბ) 11-12 წლიდან სასკოლო ასაკი – როდესაც „ნამდვილი გრამატიკის“ სწავლება შეიძლება დაეწყოთ. ამ კონცეფციის მიხედვით, ბავშვის გრამატიკულ განვითარების მიხედვით განსაკუთრებულია სწავლების მეორე, მეოთხე და მერვე წლები. თითოეული მათგანი ამ კუთხით გრამატიკული მასალის გაცნობის თვალსაზრისით სწავლების ახალი ეტაპის დაწყების შესაძლებლობას იძლევა.

სწორედ ამგვარი კვლევის საფუძველზე უნდა შეიქმნას სასწავლო მასალა გრამატიკაში, რომელიც ნამდვილად დაეხმარება მოსწავლეებს მეტყველების კულტურის დახვეწასა და ანალიტიკური აზროვნების განვითარებაში.

ლიტერატურა:

1. ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2011 წ.
2. გ. რამიშვილი, დედაენის თეორია, თბ. 2000 წ.
3. დ. უზნაძე, ბავშვის ფსიქოლოგია, თბ. 1998 წ.
4. წიგნიერების საერთაშორისო კვლევა: PIRLZ 2006. PIRLZ 2011, [www..naec.ge](http://www.naec.ge)
5. Funk, H./Kuhn,C. und andere (2008): Studio d B1. Unterrichtsvorbereitung. Cornelsen. Berlin.
6. Funk, H./Königs.F. (1991): Grammatik lehren und lernen, Langenscheidt, Fernstudienbrief.
7. Редкозубова Т.М., Гаврилова Г.Ф., Изучение грамматики русского языка в школе, пособие для учителей, „Феникс“ М. 2007 г. [www. School4you.ru](http://www.School4you.ru);
www.school.edu.ru
8. Teaching Grammar,
<http://www.edutopia.org/blog/teaching-grammar>
9. Grammar to Enrich and Enhance Writing, by Constance and Jonathan Bush, Heinemann, 2008.

**ქართველები ათონის მთაზე –
წარსული და თანამედროვეობა**
მოამზადა გ. კოკოშაშვილმა

წმინდა ათონი (ბერძნულად „ავიონ ოროს“, რაც წმინდა მთას ნიშნავს) აღმოსავლეთ საბერძნეთში, ქალკედონის ნახევარკუნძულის აღმოსავლეთ შვერილს წარმოადგენს, რომელიც ღრმად არის შეჭრილი ეგეოსის ზღვის ზურმუხტისფერ წყლებში. მთის სიგრძე დაახლოებით 80 კმ, ხოლო სიგანე 12 კმ-მდეა. სიმაღლე კი 2033 მ-ია ზღვის დონიდან. ათონის მთა, ისევე როგორც ივერია, ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის წილხვედრ მიწად ითვლება.

ჯერ კიდევ ანტიკური ხანიდან ათონის მთა წარმართთათვის წმინდა მთად იყო მიჩნეული. ძველ ბერძნებს აქ აპოლონის და ზევსის სადიდებელი მთელი რიგი წარმართული ტაძრები ჰქონდათ აღმართული.

ნახევარკუნძულზე მონაზვნების დასახლებასთან დაკავშირებული პირველი ცნობები VII-VIII საუკუნეს განეკუთვნება. პირველი ქრისტიანი მოწესენი ათონზე VIII-IX საუკუნეებიდან ჩანან. 870 წელს იოანე კოლოკუმ დააარსა პირველ სავანე. 971 წელს ბიზანტიის იმპერატორმა ათონელ მონაზვნებს ნახევარკუნძულის მფლობელობა დაუმტკიცა „განუსაზღვრელი“ დროით. მონაზვნების მიერ სრული თვითმმართველობის უფლება იმპერატორის სიგელში და წმინდა მთის პირველ წესდებაში აისახა.

მონასტრული ცხოვრების საუკეთესო პერიოდში წმინდა მთაზე 180 მონასტერი მოქმედებდა. დღეისათვის კი 20 მონასტერი მოქმედებს. მონასტრების გარდა ათონზე მონაზონთა მრავალი სავანე და განდევილთა განმარტობული სენაკებია.

ათონის მონასტრები ბიზანტიური ეპოქის ნამდვილი საოცრებებია. ისინი დიდი ციხესიმაგრეების მსგავსი, პირდაპირ კლდეების თხემებზე წამომართული, მასიური მიუწვდომელი კედლებით გარშემორტყმული ნაგებობებია.

ათონის მონასტრებში დღემდე შემორჩა უძველესი უნიკალური წიგნები, დიდი ბიბლიოთეკები, საეკლესიო ძვირფასეულობები, შეუფასებელი ძველი ფრესკები და მოზაიკები. აქვე ინახება უფრო მნიშვნელოვანი ქრისტიანული რელიქვიებიც: ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის სარტყელი, უფლის წმინდა ჯვრის ხის ნაწილები, წმინდანთა უხრწნელი ნაწილები, მოგვების ძღვენი, რომელიც მათ ახალშობილ მაცხოვარს მიაღრთვეს ბეთლემის გამოქვაბულში და მრავალი სხვა სიწმინდე.

ქართველები ათონზე 787 წელს მივიდნენ, კონსტანტინეს და ირინეს მეფობის დროს. მათ ააშენეს ათონზე საერთო საცხოვრებელი, სავანე – ახლანდელი ივერიის მონასტრის პირველი შენობა.

ათონის ივერთა მონასტრის დამაარსებელი და ორგანიზატორი იყო ტაოკლარჯეთის მკვიდრი, დიდი ოჯახის შვილი იოანე (ერისკაცობაში ვარაზ ვაჩე) ჩორჩანელი - ხურსიძე, რომელიც წმინდა მთას ეწვია 965 წელს შვილთან, ექვთიმესთან და მოწაფეებთან ერთად. მონასტრის დაარსების თარიღად მიჩნეულია 980-983 წლები.

ათონის ივერთა მონასტერი – ისტორიული ქართული მონასტერი, მდებარეობს ქალკედონის ნახევარკუნძულის აღმოსავლეთ შვერილზე, აიონ-ოროსის ვიწრო, გრძელი და მთაგორიანი ნახევარკუნძულის აღმოსავლეთ ნაწილში, ათონის მთის ქვედა კალთაზე, ეგეოსის ზღვის პირას.

მონასტერს თავდაპირველად იოანე ხელმძღვანელობდა. მან ენერგიულად იწყო ზრუნვა ქართული სავანის გამტკიცება-გაძლიერებაზე. შეიძინა მამულები, უზრუნველყო მონასტერი შემოსავლით. იოანეს გარდაცვალების შემდეგ 14 წლის განმავლობაში ქართველთა მონასტერს ექვთიმე ათონელი ხელმძღვანელობდა. იგი ჯერ კიდევ მამის სიცოცხლეში იოანეს ავადმყოფობის გამო უძღვებოდა ქართული სავანის მთელ საქმიანობას. ექვთიმე ათონელის საქმიანობამ საყოველთაო

აღიარება კპოვა. მაღლიერი თანამემამულენი კმაყოფილებით აღნიშნავდნენ „განანათლა და შეამკო ნათესავი და ენაი ჩვენი“ - გიორგი ათონელი. „განავრცელა და განანათლა ქართველთა ენაი“ – სვიმონ დვალი.

999 წელს ათონის მთასთან ზღვით მისცურა ივერიისად წოდებულმა ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ხატმა, რომელზეც ზეციდან ცეცხლოვანი სვეტი იყო დაშვებული. ყოვლადწმიდამ წმინდა გაბრიელი ქართველის ხელით ინება ნაპირზე გამობრძანება და იმ დღიდან ივერთა მონასტერიცა და მთლიანად ათონის წმინდა მთაც ამ საკვირველთმოქმედი ხატის მფარველობის ქვეშ მოექცა, ვითარცა ღმრთისმშობლის წილხვედრი.

მონასტრის ხუროთმოძღვრულ კომპლექსში მრავალი სხვადასხვა დანიშნულების ნაგებობა შედიოდა, მ. შ. „დიდი ეკლესია“ - გუმბათოვანი ტაძარი, რომელიც საუკუნეთა მანძილზე მრავალჯერ გადაკეთდა და დღესაც არსებობს. მონასტერი მალე არა მარტო ბიზანტიაში მყოფ ქართველთა მთავარი საეკლესიო-სამონასტრო ცენტრი, არამედ საერთოდ ქართული სულიერი კულტურული მძლავრი კერა გახდა. აქ აღმოცენდა და ჩამოყალიბდა ლიტერატურის სკოლა, რომელსაც სათავეში ედგნენ ექვთიმე მთაწმიდელი და მისი ტრადიციების გამაღრმავებელი გიორგი მთაწმიდელი. მათი ხელმძღვანელობით X-XI საუკუნეებში ათონზე გაჩაღდა კულტურულ-შემოქმედებითი საქმიანობა. დაიწერა ორიგინალური თხზულებები, ქართულად ითარგმნა ბიზანტიური ლიტერატურის მნიშვნელოვანი ძეგლები, გამრავლდა ხელნაწერები.

მონასტერმა დიდად შეუწყო ხელი ქართულ-ბიზანტიური კულტურული ურთიერთობის გაძლიერებასა და ქართული ლიტერატურის ნიმუშთა მსოფლიო სარბიელზე გატანას. აქ ქართუ-

ლიდან ბერძნულად ითარგმნა „სიბრძნე ბალავარისი“. ივერონის მონასტერი წარმოადგენდა ქართული კულტურის მძლავრ კერას. ფართოდ გაშლილ მწიგნობრულ-ლიტერატურულ საქმიანობაში მონაწილეობდა ქართველ მოღვაწეთა მრავალრიცხოვანი ჯგუფი. ეს მუშაობა კიდევ უფრო ნაყოფიერი გახდა, როდესაც იქ დამკვიდრდა გამოჩენილი ქართველი მოღვაწე გიორგი ათონელი, რომელმაც განავრცო, განავითარა და გააღრმავა ექვთიმეს მიერ წამოწყებული საქმიანობა. იგი 1044-1056 წლებში ივერონის წინამძღვარი იყო. გიორგი ათონელი მრავალმხრივ პრაქტიკულ მოღვაწეობას ეწეოდა და ენერგიულად ხელმძღვანელობდა ქართული სავანის ბინადართა საეკლესიო-სამონასტრო ცხოვრებას. საქართველოს სამეფოს დახმარებითა და ხელშეწყობით მან ათონის ქართველთა მონასტერი გაამდიდრა, განამტკიცა და გააძლიერა, აღმშენებლობითი სამუშაოც ჩაატარა და მამულებიც შემოიმატა-შემოიმტკიცა.

მწიგნობრულ-ლიტერატურული საქმიანობა ათონის ქართველთა მონასტერში გრძელდებოდა გიორგი ათონელის მომდევნო წინამძღვრების თეოდორესა და განსაკუთრებით გიორგი ოლთისარის დროსაც.

მომდევნო საუკუნეებში მონასტერში მწიგნობრულ-საგანმანათლებლო მუშაობა შენედა და ბოლოს სულ შეწყდა. ეს ბუნებრივი შედეგი იყო იმ დევნა-შევიწროებისა, რომელსაც იქ მოღვაწე ქართველები განიცდიდნენ ჯერ კიდევ XI საუკუნიდან. XIII საუკუნიდან ბერძნებმა თანდათანობით ხელთ იგდეს სავანე, ხოლო XIX საუკუნეში მთლიანად დაეპატრონენ მას, თუმცა ქართველი ბერები იქ შემდეგაც აგრძელებდნენ მოღვაწეობას. 1900 წელს მონასტერში 51 ქართველი იყო.

მდგომარეობა გართულდა XI საუკუნის მეორე ნახევარში, როდესაც დაიწყო ჩვენი წინაპრების დევნა-

შევიწროება, რასაც შედეგად მოჰყვა იქაურ ქართველთა შემოქმედებითი მუშაობის შესუსტება.

1259 წელს ათონის ნახევარკუნძული, კერძოდ იქაური მონასტრები დაარბიეს ჯვაროსნებმა. მტერს ვერც ივირონი გადაურჩა. იმავე საუკუნის 80-იან წლებში ათონი ერთხელ კიდევ დაარბიეს მომხდურებმა, რომელთაც ბერებს კათოლიკობის შეწყნარება და რომის პაპის უზენაესობის აღიარება მოსთხოვეს. ათონელები არ დაეთანხმნენ მოძალადეთა წინადადებას, რის გამოც სასტაკად დაისაჯნენ.

XIV საუკუნის დამდეგს ათონი რამდენიმეჯერ იქცა მტრის სათარეშო არენად. არაბმა მეკობრეებმა უმოწყალოდ გაძარცვეს ქართული საგანე და მთავარი ტაძრის დანგრევაკ კი განიზრახეს, მაგრამ მარმარილოს სვეტები ადგილიდან ვერ დაძრეს, გუმბათიანი ნაგებობის ჩამოქცევა ვერ მოახერხეს.

XVI საუკუნის დამდეგისათვის ქართველთა დახმარებამ და შეწირულობამ რამდენადმე შეცვალა ათონელთა მდგომარეობა. გაჩაღდა აღმშენებლობითი საქმიანობა და დანგრეულ ნაგებობათა აღდგენა-განახლება.

XVII საუკუნიდან ათონელებს კვლავ ეხმარებოდნენ თანამემამულენი, ივერთა მონასტერში გრძელდებოდა აღდგენით-აღმშენებლობითი სამუშაოები.

XVIII საუკუნეში ათონს ეწვია არაერთი ქართველი მოღვაწე, რამდენიმეჯერ იყო გამოჩენილი მწერალი და მოგზაური ტიმოთე გაბაშვილი. მან შეისწავლა ათონის სიძველენი, გამოიკითხა ზეპირი ტრადიციული ცნობები, გამოიყენა წერილობითი წყაროები, განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმო ქართულ მონასტერს ვრცლად აღწერა დიდი ტაძარი. ხუროთმოძღვრებისა და ფერწერის ნიმუშები დაათვალიერა და შეაფასა ისტორიკოსის თვალთ.

ათონის ივერთა მონასტერი მე-18 საუკუნეში. ავტორი: ტიმოთე გაბაშვილი

XVIII საუკუნეში საქართველოში შექმნილი პოლიტიკური ვითარებისა და ეკონომიკური მდგომარეობის გამო ქართველებმა ათონისადმი დახმარება შესამჩნევად შეამცირეს, მაგრამ სულ არ დავიწყებიათ ძველი საგანე-ძღვენი, ყმა-მამულისად შეწირვით, ძველი მამულების დამტკიცებითა და აღრინდელი უფლებების აღდგენით მას დაეხმარნენ თეიმურაზ II, სოლომონ I, ერეკლე II.

XIX საუკუნის დამდეგიდან, ქართველთა მდგომარეობა ათონზე კიდევ უფრო დამძიმდა. მას შემდეგ, რაც ივერთა მონასტერმა დაკარგა მფარველ-შემწენი. ქართველ მეფეთა სახით, ხოლო ქართულმა ეკლესიამ დამოუკიდებლობა, ბერძნებმა ათონელი ქართველები უფრო მეტად შეავიწროეს. მათ ისარგებლეს რუსეთის უყურადღებობით და მტკიცედ დამკვიდრდნენ ივერთა მონასტერში.

1849 წელს ათონზე იყო ისტორიკოსი პლატონ იოსელიანი. მან აღწერა იმდროინდელი მოღვაწეობა, შეისწავლა ქართული სიძველენი, ნაყოფიერად იმუშავა წიგნსაცავში. მისმა მისვლამ ივერთა მონასტერში გამოაცოცხლა იქაური მოღვაწენი.

ახალი სავანის წინამძღვარი ბ. ბარკალია, შემდეგაც აქტიურად მოქმედებდა, მიმართავდა რუს ხელისუფალთა და გამოჩენილ ქართველთა მოღვაწეობას და დახმარებას სთხოვდა, ბეჭდავდა წერილებს, რომლებშიც წარმოაჩენდა ქართველთა დამსახურებებს ივერთა სავანის დაარსებაში, განვითარებაში, ამხელდა ბერძენ სამღვდელთა პირთა მიმტაცებლობასა და ძალმომრეობას, ითხოვდა ქართველთა უფლებების აღდგენას, თანამემამულეებს მოუწოდებდა ენერგიული მოქმედებისა და ქართული მონასტრის დახსნისაკენ.

მიუხედავად ამისა, ქართველთა მდგომარეობა ათონზე კიდევ უფრო გაუარესდა. ბერძენთა მოძალეობა და ქართველთა შევიწროება ყოველგვარ ზღვარს გასცილდა. 1883 წელს ბერძნებმა მონასტერში დახატული ქართველი მეფისა და დედოფლების სახელები გადაშალეს და ბერძნის დააწერეს თითქოს მათი მეფეები ყოფილიყოს.

ათონის ივერთა მონასტრის ქართველები თანდათან შეავიწროვეს და უკანასკნელ ხანებში მონასტერი მთლიანად ხელთ იგდეს ბერძნებმა. ამჟამად აქ ქართველთაგან აღარავინ არის. თანდათან გააპარტახდა მონასტრის წიგნთსაცავიც. ათონის ივერთა მონასტერში მხოლოდ 86 ხელნაწერიღა დარჩა. მათი უმრავლესობა X საუკუნისაა, რომელთაგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია:

- Ath.-6 - ოპიზაში გადაწერილი ოთხთავი (913 წ.);
- Ath.- - ოშკში თორნიკე ერისთავის დაკვეთით 978 წელს გადაწერილი ბიბლიის ხელნაწერი;
- Ath.-17 - მრავალთავი;
- Ath.-32 - ეფთვიმეს მიერ თარგმნილი თხზულებათა კრებული.

ზოგიერთი ათონური ხელნაწერი (A.-110, A.-1103, A.-1104, A.-1105) იღია ფანცულაიამ ჩამოიტანა საქართველოში.

ათონის ივერთა მონასტრის სიძველეები აღწერეს ალ. ცაგარელმა და რ. ბლეიკმა. 1952-53 წლებში ამერიკელმა ე. უ. სინდერზმა გადაიღო 4 ძველი ქართული ხელნაწერი (42, 62, 78, 83). უკანასკნელ ხანებამდე ქართველ სპეციალისტებს ხელი მიუწვდებოდათ ათონში დაცულ მხოლოდ 12 ხელნაწერზე. 1981 წელს გ. პატარაიამ და ა. მიქაბერიძემ მოახერხეს ათონის ივერთა მონასტერში დაცული ყველა ქართული ხელნაწერის მიკროფირთა გადაღება.

ათონის წმინდა მთაზე ქალის შესვლა მკაცრად იკრძალება. აკრძალვას საფუძვლად დაედო ერთი შემთხვევა: გადმოცემის თანახმად, ბიზანტიის იმპერატორ თეოდოსის ქალიშვილი პლაკიდია რომიდან კონსტანტინეპოლში ბრუნდებოდა და გზად წმინდა მთის მონახულება მოისურვა. მას განსაკუთრებით მამამისის შეწირულობით აგებული „ვათოპედის“ მონასტრის ნახვა უნდოდა. როგორც კი პლაკიდია ტაძრის შესასვლელს მიუახლოვდა, გაიგონა ხმა, რომელიც კედლის ნიშაში დაბრძანებული ღვთისმშობლის ხატიდან მოდიოდა. ხმამ უთხრა, რომ თუკი იგი კეთილმორწმუნე ქრისტიანი იყო, დაეტოვებინა იქაურობა, რომ მისი იქ ყოფნით ცდუნებაში არ ჩაეგდო მონაზვნები. შეძრწუნებულმა პლაკიდიამ დაუყოვნებლივ დატოვა იქაურობა და მას შემდეგ, ათონზე ქალის შესვლა აკრძალულია.

999 წელს ათონის მთასთან ზღვით მისცურა ივერიისად წოდებულმა ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ხატმა, რომელზეც ზეციდან ცეცხლოვანი სვეტი იყო დაშვებული. ყოვლადწმიდამ წმინდა გაბრიელი ქართველის ხელით ინება ნაპირზე გამობრძანება და იმ დღიდან ივერთა მონასტერიცა და მთლიანად ათონის წმინდა მთაც ამ საკვირველთმოქმედი ხატის მფარველობის ქვეშ მოექცა, ვითარცა ღმრთისმშობლის წილხვედრი.

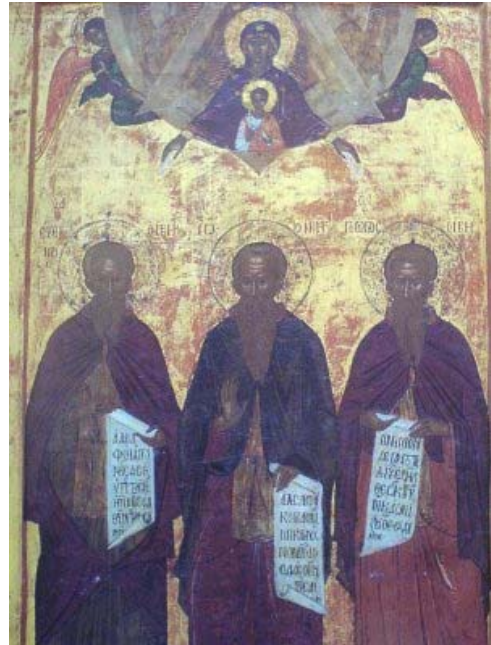

არსებობს წმინდა ნილოს მირონ-მდინარის წინასწარმეტყველება, რომლის მიხედვითაც როდესაც ივერიის ღვთისმშობლის წმინდა ხატი ათონის ნახევარკუნძულს დატოვებს, ბერებმაც სასწრაფოდ უნდა დატოვონ თავიანთი სავანეები და წავიდნენ სადაც სურთ, ოღონდ აღთქმა მონაზნობის წმინდად შეინახონ, რამეთუ მას შემდეგ, რაც ხატი ამ ადგილს დატოვებს დამანგრეველი მიწისძვრებით ათონი ზღვაში შთაინთქმება. ეს იქნება ღმრთისმშობელ მარიამის გაფრთხილება რომ ანტიქრისტე უკვე გამეფდეთ ქვეყანაზე.

ათონური წინასწარმეტყველების თანახმად, მას შემდეგ, რაც ხატი ათონს დატოვებს, ივერიაში (დღევანდელ საქართველოში) დაივანებს და სწორედ ამ ხატის საქართველოში მობრძანებასთანაა დაკავშირებული ივერიის გაბრწყინებაც.

ამბობენ, ათონის მთის საიდუმლო კელიაში უქველესი დროიდან ცხოვრობს 12 ბერი-განდევილი, რომლებიც თითქმის არასდროს ეჩვენებიან ხალხს, თვით ათონელ მონაზვნებსაც კი. როდესაც ერთ-ერთი მათგანი გარდაიცვლება, დანარჩენები მას კლდეებში მარხავენ და მის ნაცვლად თავისთან ახალ მოღვაწეს უხმობენ. გადმოცემის თანახმად, ქვეყნიერების აღსასრულის ჟამს ეს 12 ბერი თავისი სენაკებიდან გამოვა და უკანასკნელ ლიტურგიას აღასრულებს.

იოანე, ექვთიმე და გიორგი ათონელები (დაახლ. 920-1005)

ათონის წმინდა მთასთან კავშირი აღდგა ქართული ავტოკეფალური ეკლესიის მოღვაწეობის გაძლიერებასთან ერთად. 1981 წლის 19 სექტემბერს საბერძნეთში ივერთა მონასტრის 1000 წლისთავთან დაკავშირებით, მოსალაცად გაემგზავრა ქართველთა ხუთკაციანი ჯგუფი ეპისკოპოს ანანია ჯაფარიძესთან ერთად. ათონის ნახევარკუნძულის პატარა ნავმისადგომ „დაფნისში“ მათ დახვდათ ივერთა მონასტრის ერთ-ერთი წინამძღვარი პროიდუმენი, არქიმანდრიტი კალინიკე.

ათონზე დავანებული ოცზე მეტი მონასტრიდან ჩასულებმა მოილოცეს ათიოდე მონასტერი და, რაც მთავარია, ივერონის მთავარ ტაძარში წირვა შესრულდა ქართულ ენაზე.

მეუფე ანანიამ წირვა ჩაატარა „პორტიკისას“ ტაძარში, აშოტ მუხრან ბატონის მიერ აგებულ ამ მცირე სალოცავში მართლმადიდებელ ქრისტიანთა საუნჯე - ივერიის ღვთისმშობლის სასწაულთ მოქმედი ხატი არის დასვენებული. აქ უწყვეტად მიმდინარეობს წირვა-ლოცვა და პარაკლისი. თვით ის გასაოცარი ფაქტი,

რომ წმიდა ტაძარში ნება დართეს ქართული წირვისა, მეტყველებს ქართული ეკლესიის ახლანდელი დიდი ავტორიტეტის შესახებ.

მა ბერებმა. სამწუხაროდ ეს მონასტერი ამჟამად ამოქოლილია.

ეპისკოპოსი ანანია ჯაფარიძე იოანე ნათლისმცემლის ქართული მონასტრის სკიტის წინ

22 წლის შემდეგ, 2003 წლის 23 ოქტომბერს, ათონის წმიდა მთაზე თბილისიდან კვლავ გაემგზავრა ოთხკაციანი ჯგუფი ივერთა მონასტრის მოსალოცად. ივერონის მთავარ ტაძარში ჩატარდა შერეული, ქართულ-ბერძნული წირვა. კათოლიკონის სტოაში წირვის დროს მეუფე ანანიამ ქართულ ენაზე წარმოთქვა „მრწამსი“ და „მამაო ჩვენო“, ასევე წირვისას სათქმელი „მშვიდობა ყოველთა“.

ქართველებმა მოილოცეს ათონის მრავალი მონასტერი, მათ შორის ივერონთან ახლომდებარე იოანე ნათლისმცემლის ქართული მონასტრის ნანგრევები.

ეს მონასტერი ააგეს XIX საუკუნეში ივერონიდან გამოძევებულმა ქართველ-

XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან ათონის მთის მონასტრებს ისევ უბრუნდებიან ქართველი ბერები. მართალია მათი რიცხვი ჯერ-ჯერობით მცირეა, მაგრამ ამ წმიდა მამათა მოღვაწეობა დიდად უწყობს ხელს საქართველოსა და ათონის მთის ავტონომიას შორის ურთიერთობის განმტკიცებას. დღეს წმინდა მთის სხვადასხვა მონასტერში მოღვაწეობს ოცამდე ქართველი ბერი. მათ შორის არიან: წმ. გრიგოლის ბერძნული მონასტრის ბერდიაკონები ილარიონი (ერში - კახა მეგრელი-შვილი) და ალექსი (ალექსანდრე ხუნდაძე), სქემონაზონი კორნელი (ბესარიონ კუჭაიძე); ვატოპედის ბერძნული მონასტრის ბერდიაკონი თეოდოსი (ლუკა მრელაშვილი), სქემონაზონები ნექტარიოსი (მახარე გელაშვილი) და

ტრიფონი (მიხეილ კელაპტრიშვილი); ზოგრაფის ბულგალური მონასტრის სქემონაზონი გაბრიელი; სიმონოპეტრას ბერძნული მონასტრის სქემონაზონი პროდრომი (დავით?); ქილანდრის სერბული მონასტრის სქემონაზონი ილარიონი (გიორგი ლიპარტელიანი); წმ. პანტელეიმონის რუსული მონასტრის სქემონაზონი ერმოლავსი (პაატა ჭეუია); ქსიროპოტამის ბერძნული მონასტერი ბერდიაკვანი პეტრე (ნინიძე); წმ. ათანასე ათონელის დიდ ლავრაში მოღვაწე ბერი ისააკი, მამაკორნელი და სხვები.

ქართული ეკლესიის დიდ საერთაშორისო ავტორიტეტთან ერთად მათი დამსახურებაცა, რომ ბოლო პერიოდში ათონის წმინდა მთის სავანეებს უკვე ხშირად სტუმრობენ ქართული სასულიერო და საერო საზოგადოების წარმომადგენლები. მათ შორისაა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის მეცნიერთა ჯგუფი, რომელიც ათონის მთაზე იმყოფებოდა ვატოპედის მონასტერში მოღვაწე ქართველი ბერის, ნექტარიუსის (ერისკაცობაში მახარე გელაშვილის), მოწვევითა და ძალისხმევით.

2015 წლის 16-22 აპრილს ვატოპედის წმიდა და დიდ სავანეში გაიმართა კონფერენცია სახელწოდებით „ათონის წმიდა მთა და მისი მონასტრები“.

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის წარმომადგენლებმა ვატოპედის წმიდა მონასტრის იღუმენს ეფრემს და ქრისტესმიერ ძმებს საჩუქრად გადასცეს ხატმწერ გიორგი ეგნატაშვილის მიერ დაწერილი წმიდა გიორგი მთაწმინდელის ხატი. დელეგაციის წევრებმა მოილოცეს ხუთი მონასტერი: ვატოპედის, ივერიის, ზოგრაფის, დოხპარის მონასტრები და დიდი ლავრა.

კონფერენციაში მონაწილეობა მიიღო საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამეცნიერო დელეგაციამ, რომლის შემადგენლობაში იყვნენ პრო-

ფესორები: დეკანოზი ლევან მათეშვილი, ზურაბ გასიტაშვილი, დავით და ივანე გორგიძეები, ალექსანდრე გრიგოლიშვილი, დავით ჩიქოვანი და გიორგი ჯერენაშვილი.

2015 წლის ოქტომბრის თვის ბოლოს წმ. ათონის ივერთა მონასტრის მიწვევით საბერძნეთში გაემგზავრა მლოცველთა ჯგუფი, რომელიც შედგებოდა საქართველოდან წასული მავრომატილების ოჯახის – მამის, მიხეილის, და მისი სამი ვაჟის – ნოდარის, იოსების და რობერტის, სალონიკის უმაღლესი სასულიერო სასწავლებლის სტუდენტის გიორგი მაისურაძისა და ჯგუფის ხელმძღვანელის, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის ცენტრის თანამშრომლის, დეკანოზ გიორგი მალხაზიშვილისგან. ამ ჯგუფის მისია იყო ივერონის მონასტერში დაწერილი მთავარანგელოზ მიქაელის ხატის საქართველოში ჩამობრძანება. საქმე იმაში გახლავთ, რომ კეთილმორწმუნე მავრომატილების ოჯახის შეწვევით სარესტავრაციო სამუშაოები ჩატარდა ალგეთის მთავარანგელოზ მიქაელის ტაძარს და სრულებით განახლდა. მათვე გამოთქვეს სურვილი ამ ტაძრისათვის დაეწერინებინათ მთავარანგელოზ მიქაელის ხატი ათონის წმიდა მთის ივერონის მონასტერში. სურვილი მალე რეალობად იქცა. 2015 წლის 3 ნოემბერს აღნიშნული ჯგუფის ძალისხმევით მთავარანგელოზის ხატი საქართველოში ჩამობრძანდა. თავიდან ხატი დაბრძანებული იყო საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის წმიდა გიორგის სახელობის სამლოცველოში, სადაც იგი მოილოცეს ტექნიკური უნივერსიტეტის თანამშრომლებმა და სხვა მართლმორწმუნე მრევლმა. იმავე დღეს მთავარანგელოზ მიქაელის ხატი გადაბრძანებული იქნა მისივე სახელობის ალგეთის ტაძარში, რომელიც მანგლისის ეპარქიას ეკუთვნის.

იმედი გვაქვს, რომ წმიდა მამათა ლოცვითა და უფლის შეწევნით საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ურთიერთობა ათონის მთასა და მის ქართულ საგანგებთან შემდგომში კიდევ უფრო ინტენსიური გახდება, რაც ჩვენი აზრით დიდად წაადგება ქართულ სახელმწიფოსა და წმიდა მთას შორის ტრადიციული კავშირების აღდგენას.

დეკანოზი გიორგი მაღლაზიშვილი მავრომატისების ოჯახთან ერთად

კონფერენციის მონაწილეები

პროფესორები: დავით გორგიძე; ზურაბ გასიტაშვილი; ივანე გორგიძე; ვატოპედის მონასტრის ილუმენი, არქიმანდრიტი ეფრემი; ალექსანდრე გრიგოლიშვილი; გიორგი ჯერენაშვილი; დავით ჩიქოვანი

მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე, დეკანოზი ალექსანდრე შელკაჩოვი, დეკანოზი იოანე უშიკიშვილი

მაკურნებელი წყარო, სადაც დასვენებული იყო ივეერიისად წოდებული ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხატი გაბრიელ ქართველის მიერ

კონფერენციის მონაწილეები მონაზონ ნექტარიოსთან (მახარე გელაშვილი) ერთად

ივერი ფრანგიშვილი გამოჩენილი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე
გივი აბდუშელიშვილი

ცნობილია, რომ ყველა ერს სწევია თავისი გამოჩენილი შვილების, სახელმწიფო და ეროვნული მოღვაწეების, მხედართმთავრების, ხელოვნების სფეროს, მეცნიერულ-ტექნიკური მიღწევების ავტორების სახელების შემონახვა, პატივისცემა, გახსენება.

ასეთ გამოჩენილ ადამიანთა რიცხვს მიეკუთვნება ივერი ფრანგიშვილი, რომლის სახელი ამშვენებს მე-20 საუკუნის ქართველ მეცნიერ-მოღვაწეთა კოჰორტას.

ბატონ ივერის პირადად ვიცნობდი, ათეული წლების მანძილზე, როგორც უფრო ახალგაზრდა თაობის წარმომადგენელს, მქონდა საშუალება მასთან სამსახურეობრივი თუ საზოგადოებრივი საკითხების სფეროში ურთიერთობისა; ამიტომ მომეცა საშუალება შემეფასებინა იგი როგორც მეცნიერებისა და ტექნიკის გარკვეული სფეროს ლიდერი და ახალგაზრდა სპეციალისტების აღმზრდელი; თავისი ადამიანური თვისებებით ბატონი ივერი სწორედ ასეთ დახასიათებას იმსახურებს – იგი ნიმუშად, მაგალითად, მოგვყავდა თავისი ხასიათისა და ანალიტიკური მიდგომის, წესიერებისა და მართალი კაცის სახის გამო.

ივერი ფრანგიშვილი დაიბადა საქართველოში, სამტრედიის რაიონის სოფ. ჯიხაიში 1930 წელს. საშუალო სკოლა თბილისში დაამთავრა, შემდეგ კი – საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის ენერგეტიკული ფაკულტეტი (1952წ.). საწყისი პროფესიული ნათლობა თბილისის „ჰიდროენერგოპროექტი“-ს საპროექტო ინსტიტუტსა და „საქენერგო“-ს სამმართველოს სისტემაში მიიღო.

1955 წელს ივერი ფრანგიშვილი ჩაირიცხა ასპირანტურაში მოსკოვში. საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკა-

დემიის საკავშირო მნიშვნელობის ავტომატიკისა და ტელემექანიკის (შემდგომში მართვის პრობლემების) სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში.

1959 წელს დაიცვა ტექნიკურ მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხი და აქტიურად ჩაება მაღალი დონის სამეცნიერო-ტექნოლოგიურ ამოცანების გადაწყვეტაში, ჯერ როგორც წამყვანი ინჟინერი, შემდეგ – უმცროსი და უფროსი მეცნიერ თანამშრომელი, ხოლო 1964 წელს, საკონკურსო წესით, იქნა არჩეული ლაბორატორიის უფროსად.

ბატონი ივერის სამეცნიერო ინტერესები განვითარდა მართვის სისტემებისა და პროცესების, გამოთვლითი ტექნიკისა და ინფორმატიკის სფეროში.

1968 წელს წარმატებით დაიცვა ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხი, ხოლო 1970 წელს დაინიშნა ამავე ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილედ სამეცნიერო დარგში (1987 წლამდე).

ბატონი ივერის წარმატებული სამეცნიერო და ადმინისტრაციული კარიერა ადეკვატური შედეგი იყო მისი მეცნიერული მიღწევებისა: ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 50-იან წლებში, მან ერთერთმა პირველთაგანმა წამოაყენა მართვის ტელემექანიკური და ტელეავტომატიკური სისტემების აგების პრინციპები. ხოლო 1960-იანი წლების დასაწყისიდან საბჭოთა კავშირში პირველად, წამოაყენა მართვის სისტემებში დისკრეტულ მოწყობილობათა შექმნის წინადადება ერთგვაროვანი გადამწყობი სტრუქტურების ბაზაზე; ეს პრინციპი შემდგომში გავრცელდა აშშ, ინგლისის, საფრანგეთის, იაპონიის და სხვა ქვეყნებშიც და მის საფუძველზე მოხდა მაღალი წარმადობისა და იმედიანობის გამოთვლითი და მართვის სისტემების მთელი თაობის შექმნა. სწორედ არჩეულ დარგს მიუძღვნა ივერი ფრანგიშვილმა 400-ზე მეტი სამეცნიერო-კვლევითი შრომა, მათ შორის თხუთ-

მეტი მონოგრაფია და 40-ზე მეტი გამოგონება. მისი, როგორც მეცნიერის, სამეცნიერო-კვლევითი და საკონსტრუქტორო-ტექნოლოგიური სამუშაოების ორგანიზატორის დამსახურება, იმაში მდგომარეობს რომ თეორიული კვლევები სისტემურად იყო მოთხოვნადი და ემსახურებოდა პრაქტიკულ ამოცანებს, კერძოდ კი რეალიზდებოდა სტრატეგიულ დარგებში დანერგვით.

ივერი ფრანგიშვილის ფუნდამენტალური კვლევები ციფრული მანქანების ახალი პრინციპებით აგების შესახებ ჩამოყალიბდა მის შემდეგ მონოგრაფიებში: „მიკროელექტრონიკა და ერთგვაროვანი სტრუქტურები ლოგიკურ და გამოთვლით მოწყობილობებში“ (1967წ.), „ასოციაციური ერთგვაროვანი მიკროელექტრონული პროცესები“ (1973წ.), „ციფრული ავტომატები აწვობად სტრუქტურებში“ (1974წ.).

სწორედ ამ ნაშრომებზე დაყრდნობით გახდა შესაძლებელი შექმნილიყო წამში 50-100 მილიონი არითმეტიკული ოპერაციის შემსრულებელი სპეციალური დანიშნულების გამოთვლითი და მმართველი მანქანები.

1987 წელს ბატონი ივერი სათავეში ჩაუდგა მართვის პრობლემების ინსტიტუტს, რომელიც ფაქტიურად წარმოადგენდა საბჭოთა კავშირში და საერთაშორისო არენაზე მართვის პრობლემების ცნობილ ცენტრს, და ხელმძღვანელობდა 2006 წლამდე ე.ი. 40 წელზე მეტი მან გაატარა ცნობილ და წარმატებულ სამეცნიერო-კვლევით კოლექტივში, აქედან 36 წელი – მის ხელმძღვანელობაში. აღნიშნული ინსტიტუტის მიღწევები მეტად მაღალ აღიარებას იმსახურებს, რადგან დაწესებული ტელემექანიკისა და ავტომატიკის სისტემების ფართო კლასისა, რაც ათვისებულ და დანერგილ იქნა კავშირის სახალხო მეურნეობის მრავალ დარგში, კერძოდ, დიდ მასშტაბიანი სხვადასხვა ბუნების რთული სისტემების ფუნქციონირებისას, დიდ მასშტაბიანი სისტემებისა და მაღალი რისკის ობიექტების მართვის თეორიის

დამუშავებაში; მისი მეცნიერული აღმოჩენა, რომელიც ფონური პრინციპის სახელითაა ცნობილი ფართო გამოყენება ჰპოვა ფსიქოლოგიის, მედიცინის, ბიოლოგიის, დაცვითი ტექნიკის წარმოებისა და სხვა მიმართულებებში.

სწორედ ზემოთ ჩამოთვლილმა მიღწევებმა და პირადმა მიგნებებმა შექმნა საფუძველი იმისა, რომ ივერი ფრანგიშვილი, კიდევ ერთი ქართველი მეცნიერთაგანი დაინიშნა საბჭოთა კავშირის ატომური ელექტროსადგურების მას-ის (მართვის ავტომატიური სისტემები) გენერალურ კონსტრუქტორად (1987წ.). იგი არჩეულ იქნა საბჭოთა კავშირის ავტომატიური მართვის ნაციონალური კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილედ, „მართვის პრობლემების“ საკავშირო ჟურნალის მთავარ რედაქტორად; მისი ხელმძღვანელობით დაცულ იქნა 30-ზე მეტი სადოქტორო და საკანდიდატო დისერტაცია. მიღებული ჰქონდა მრავალი საკავშირო ჯილდო და რუსეთის მეცნიერებისა და ტექნიკის დამსახურებული მოღვაწის წოდება (1980წ.).

ივერი ფრანგიშვილის დიდ მეცნიერულ პედაგოგიურ და მოქალაქეობრივ დამსახურებად უნდა ჩაითვალოს მოღვაწეობა საქართველოში, სადაც იგი არჩეულ იქნა (1979წ.) საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად (აკადემიკოსი), ხოლო 1985 წელს აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტად. მისი ინიციატივით ხდებოდა ახალგაზრდა ქართველ მეცნიერთათვის ხელშეწყობა საკავშირო ცენტრებში სამეცნიერო მუშაობის გასაგრძელებლად. მას განსაკუთრებული როლი ეკუთვნის საქართველოში ინფორმატიკისა და გამოთვლითი ტექნიკის სამეცნიერო ტექნოლოგიურ განვითარებაში თბილისის სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანება „ელვა“-ში. ამავე დროს იგი დაინტერესდა რა მეცნიერებისა და რელიგიის ურთიერთობით, საფუძველი

ჩაუყარა ამ თემატიკის საერთაშორისო კონფერენციების ჩატარებას. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქ ილია მეორის ლოცვა-კურთხევით და ბატონი ივერის თავკაცობით პირველად ჩვენს ქვეყანაში ჩატარდა საერთაშორისო კონფერენცია „მეცნიერება და რელიგია“. ჭეშმარიტი მამულიშვილის ბატონი ივერის ძალისხმევით აღდგენილი იქნა ცხვარიჭამიის მამათა მონასტერი.

განსაკუთრებულად საინტერესო და ნაყოფიერი აღმოჩნდა მისი მოღვაწეობა საქართველოში, როცა იგი ხელმძღვანელობდა მთელ რიგ საინჟინრო თემატიკას და ეკონომიკაში სამეცნიერო-ტექნოლოგიური მიღწევების დანერგვას; ამავე დროს იგი ასრულებდა მთავრობის კონსულტანტისა და მრჩეველის მეტად მნიშვნელოვან ფუნქციას: მისი რჩევების ინფორმაციული აღჭურვილობა და მეცნიერულ-ანალიტიკური მიდგომა ხშირად გამოიხატებოდა ეკონომიკის მართვის ოპტიმალური პროპორციების, ბიოენერგონფორმატიკისა და სამხედრო სისტემების სტრუქტურებისა და მართვის პროცესების სფეროში.

ივერი ფრანგიშვილის - ღირსეული მამულიშვილის, მსოფლიოში აღიარებული მეცნიერის, მოაზროვნის, საუკეთესო ადამიანური ღირსებებით შემკული უზადო პიროვნების, სახელი და საქმე დაუვიწყარი იქნება კაცობრიობისათვის.

**სამეფოსა და რუსეთის იმპერიის
შრტიერთობების ისტორიიდან
(ტიმოთე ბაბაშვილის ელჩობა
რუსეთში)**

ანჟელა ბოკუჩავა

მე-18 საუკუნის პირველ ნახევარში იმერეთის სამეფომ გააქტიურა მცდელობები დაემყარებინა დიპლომატიური, პოლიტიკური და სამხედრო კავშირები რუსეთის იმპერიის მესვეურებთან. ოსმალური აგრესიის გაძლიერება აიძულებდა იმერეთის მეფეს მოექმენა ძლიერი მოკავშირე, რომლის დახმარებით შეძლებდა თურქული გავლენისაგან გათავისუფლებას. 1724 წელს ალექსანდრე V-მ (1721-1752) წერილი გაუგზავნა რუსული არტილერიის კაპიტანს, მოსკოვში ქართული კოლონიის თვალსაჩინო წარმომადგენელს გიორგი დადიანს (1683-1765). მეფე მას სთხოვდა შუამდგომლობას რუსეთის მთავრობის წინაშე თურქების წინააღმდეგ ბრძოლაში. ამ წერილში ალექსანდრე V დაწვრილებით აღწერდა დასავლეთ საქართველოში იმ დროისათვის არსებულ პოლიტიკურ ვითარებას. კერძოდ, იგი წერდა, რომ იმერეთში თურქებს დაკავებული აქვთ ქუთაისისა და ბაღდათის ციხეები, ხოლო გეგუთში და ცუცხვათში აუშენებიათ ახალი ციხეები. ოდიშის სამთავროში უკავიათ რუსი და ხეთა, ანაკოფიაში კი ახალი ციხე აუშენებიათ. გურიაში ფლობენ ჩაქვის, ბათუმის და ქობულეთის ციხეებს. იმერეთის მეფე იტყობინებოდა, რომ თურქებმა უამრავი ადამიანი დაატყვევეს და გაამაჰმადიანეს ქართლსა და კახეთში, იგივე ემუქრებათ მათ დასავლეთ საქართველოშიც.

იმერეთის მეფის მცდელობა მიეღო დახმარება რუსეთისაგან თურქების წინააღმდეგ ბრძოლაში უშედეგო და მიუღწეველი იყო, რადგან ამ დროისათვის 1724 წლის 12 ივნისის კონსტანტინოპოლის ხელშეკრულების თანახმად რუსეთმა აღიარა თურქეთის მიერ სრულიად საქართველოს, აღმოსავლეთ

არმენიისა და ირანის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილის დაპყრობა. ალექსანდრე V-მ რასაკვირველია არ იცოდა ამის შესახებ. მართალია მისი წერილი შედგენილი იყო 1724 წლის 1 ივლისს, ხოლო მოსკოვში კი ჩააღწია 1726 წლის 31 იანვარს. მიხედვად ამისა იმერეთის მეფეს არ შეუწყვეტია მცდელობები დაემყარებინა პოლიტიკური კონტაქტები რუსეთის სამეფო კართან. 1732 წელს რუსეთში იმერეთიდან გაგზავნილ იქნა ელჩობა არქიმანდრიტ ნიკოლოზის მეთაურობით. ამ ელჩობას ნაკლები ყურადღება აქვს დათმობილი ქართულ ისტორიოგრაფიაში. შესაძლებელია ეს გამოწვეული ყოფილიყო იმით, რომ მას არანაირი შედეგები არ მოჰყოლია იმერეთისათვის და საერთოდ დასავლეთ საქართველოსათვის, რადგან მეტად არასახარბიელო პოლიტიკური ვითარებას დაემთხვა. საარქივო მასალებიც მწირ ინფორმაციას შეიცავენ. არქიმანდრიტი ნიკოლოზი 1732 წლის დეკემბერში ჩასულა სვიატოი კრესტის ციხეში. გენერალ ლევაშოვის მოხსენებიდან ირკვევა, რომ «прибил из Мелетии (იმერეთი – ა.ბ.) в крепость Св. Креста мелетинской архимандрит Николай с двумя служителями, и просит докучно чтоб ево ко двору Ея императорского величества оправить для того, что имеет он от царя мелетинского Александра к Ея императорскому величеству нужные письма о которых он по вопросу объявил, что он послан ко двору Ея императорского величества от мелетинского царя с прошением чтоб повелено было ево царя принять под[д]ержаву Ея императорского величества ...на что от генерала Левашова ему архимандриту сказано что у Ея императорского величества имеетца с турками мирной трактат, он Левашов не надеетца чтоб ея императорское величество оной наруша (трактат) мелетию под свою державу принят повелела».

არქიმანდრიტი ნიკოლოზი შეეცადა რუსების ყურადღება გაემახვილებინა თურქეთის მათდამი მტრულ განწყობაზე და შეატყობინა, რომ თურქები

თითქოს აპირებდნენ ყაბარდოში ციხის აშენებას. რადგან რუსეთს სამშვიდობო ზავი ჰქონდა დადებული თურქეთთან ისინი მოერიდნენ ურთიერთობების გამწვავებას და იმერეთის მეფის ელჩი სასწრაფო წესით ასტრახანში გაისტუმრეს. აქედან კი იმერეთში გამოუშვეს, ხოლო მეფის წერილები წაართვეს. ალექსანდრე მეფის წერილი ანნა იოანოვნასადმი მიღებულ იქნა პეტერბურგში 1733 წლის 18 ივლისს. ის ქართულიდან რუსულ ენაზე უთარგნია ბაქარ ბატონიშვილის ადიუტანტს, თავად გერასიმე თურქესტანოვს. წერილში იმერეთის მეფე უჩიოდა თურქებისა და ლეზგინების (დაღესტნელების) მხრიდან შევიწროებას, შეახსენებდა რუსეთის იმპერატორს რომ «от нескольких многих лет прадеды, деды и отцы наши вашего императорского величества предков подданными назывались, и жалованья получали, того ради прошу вашего императорского величества повелеть и мне свое жалованье определить тоже что мои предки получали, и что ваше императорское величество к службе своей мне чинить повели и оное да исполнять здесь готов, ежели же здесь к службе вашего императорского величества меня употребить запотребно изобрести не изволите, то прошу повелеть мне в Россию ехать». ეს წერილი გამოქვეყნებული აქვს მარი ბროსეს ქართულ და რუსულ ენებზე, თუმცა მას ალექსანდრე V ნაცვლად ალექსანდრე IV უწერია სათაურში. მიუხედავად ამისა უჭკველია, რომ ეს წერილი სწორედ ალექსანდრე V ეკუთვნის. შესაძლებელია ეს ტიპოგრაფიული შეცდომა ყოფილიყო. მ. ბროსეს მიერ გამოქვეყნებული ამ წერილების შინაარსი ოდნავ განსხვავდება რუსეთის იმპერიის საგარეო პოლიტიკის არქივში დაცული წერილებისაგან, თუმცა ძირითადი შინაარსი ემთხვევა. შესაძლებელია არქიმანდრიტმა ნიკოლოზმა ალექსანდრე V წე-

რილების რამდენიმე ვარიანტი ჩამოიტანა.

ამრიგად, იმერეთის მეფის მორიგი მცდელობა უშედეგო აღმოჩნდა და არქიმანდრიტ ნიკოლოზის ელჩობამ არა მხოლოდ რაიმე პოლიტიკურ მიზანს, არამედ პეტერბურგსაც ვერ მიაღწია. ყოველივე ეს გამოწვეული იყო უპირველეს ყოვლისა რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობათა განვითარებით. სწორედ ამ ჭრილში განიხილავდა რუსეთი საქართველოს საკითხს და რუსულ-თურქული ურთიერთობიდან ისევე, როგორც რუსულ-ირანული ურთიერთობებიდან გამომდინარე გამოხატავდა თავის დამოკიდებულებას საქართველოს მიმართ მისთვის ხელსაყრელ პირობებში.

1735-1739 წლებში დაიწყო მორიგი რუსეთ-თურქეთის ომი, რომლითაც თურქეთმა დაარღვია 1724 წელს რუსეთთან დადებული კონსტანტინოპოლის შეთანხმება. ომის პროვოცირება გამოიწვია რუსეთ-ირანის 1735 წლის განჯის შეთანხმებამ, რომლითაც რუსეთმა დაუბრუნა ირანს ყველა ის ტერიტორია კასპიისპირეთში, რომელიც თავის დროზე პეტრე I-მა მოიპოვა.

რუსეთ-თურქეთის ომის პირობებში იმერეთის მეფე ალექსანდრე V 1737 წელს კვლავ აგზავნის ელჩობას რუსეთში, იმ იმედით რომ იმერეთის სამეფოს საკითხის გადაწყვეტაში ეს ომი გარკვეულ გავლენას იქონიებდა და დაეხმარებოდა თურქული გავლენისაგან გასათავისუფლებლად. ამჯერად რუსეთს შეეძლო ესარგებლა დასაფლეთ საქართველოს მოსახლეობის ანტითურქულ ბრძოლაში ჩაბმით, რათა დაესუსტებინა თავისი მოწინააღმდეგე. ამ ფაქტორების გათვალისწინებით ალექსანდრე V შეეცადა გამოეყენებინა არსებული ვითარება საკუთარი სამეფოს ინტერესების სასარგებლოდ.

1737 წლის სექტემბერში იმერეთიდან რუსეთში გაემგზავრა ელჩობა ქუთაისის მიტროპოლიტის ტიმოთე გაბაშვი-

ლის მეთაურობით. ამ ელჩობაში მონაწილეობდა ასევე ქსნის ერისთავი შანშე, რომელიც ქართლის თავადების წარმომადგენლად გაემგზავრა რუსეთში. როგორც ცნობილია, შანშე ერისთავი დამარცხდა სპარსელების წინააღმდეგ მოწვობილ აჯანყებაში და თავს აფარებდა იმერეთის სამეფოს. პროფ. გ. პაიჭაძის მოსაზრებით, შანშეს მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ამ ელჩობაში და რადგან კარგად ერკვეოდა რუსეთ-ოსმალეთის ურთიერთობებში, შეეძლო დახმარება გაეწია იმერეთის მეფის ელჩობისათვის. ვერ დავითანხმებით იმ მოსაზრებას, რომ შანშე ერისთავის გავლენით მიიღო ალექსანდრე V-მ ელჩობის გაგზავნის გადაწყვეტილება. ამ ელჩობისთვის მზადებას დიდი ყურადღება დაეთმო და ის იყო იმერეთის სამეფოს იმ საგარეო პოლიტიკური კურსის გაგრძელება, რომელსაც დიდი ხნის განმავლობაში მისდევდნენ იმერეთის მეფეები, რაც რუსეთთან დაახლოებას და მისი დახმარებით ოსმალური აგრესიისგან თავის დაღწევას გულისხმობდა.

საგანგებოდ ამ ელჩობისთვის და ერთობლივი სამხედრო მოქმედებების განხორციელებისათვის იქნა შედგენილი დასავლეთ საქართველოს სამხედრო-გეოგრაფიული რუკა. რუკის შედგენა, როგორც ცნობილია მოითხოვს გარკვეულ დროსა და მომზადებას. იმერეთის მეფის ელჩობა იგეგმებოდა და მზადდებოდა შანშე ერისთავის გადაწყვეტილებისგან დამოუკიდებლად. შანშე იბრძოდა ირანელების წინააღმდეგ და მისი ელჩობის მიზანს წარმოადგენდა რუსეთისგან სპარსელების წინააღმდეგ დახმარების მიღება და ქართლში ვახტანგ VI-ს შვილის ბაქარის დაბრუნება. ალექსანდრე V აუცილებლად გაითვალისწინებდა, რომ რუსეთ-თურქეთის ომის პირობებში, რუსეთის მთავრობა არ დაუშვებდა ირანთან ურთიერთობის გამწვავებას, ამიტომ მას არანაირი იმედი არ უნდა ჰქონოდა, რომ შანშე როგორმე მის ელჩობას დაეხმარებოდა. ჩვენი აზრით,

შანშე ერისთავმა თვითონ ისარგებლა იმერეთის მეფის ელჩობით და შეეცადა საკუთარი მიზნებისთვის გამოეყენებინა. შანშეს ელჩობა თავიდანვე განწირული იყო წარუმატებლობისთვის. როგორც კი საგარეო საქმეთა კოლეგიაში შეიტყვეს, რომ შანშე ირანის წინააღმდეგ აჯანყებული ქართლის წარმომადგენელი იყო, ის სასწრაფოდ და მალულად გამოაცილეს რუსეთიდან იმის შიშით, რომ არ გამწვავებულიყო ირანთან ურთიერთობა. ამის შემდგომ, ირანის დაქვემდებარებაში მყოფი აღმოსავლეთ საქართველოდან ჩამოსულები, სპეციალური ბრძანების თანახმად უკან უნდა გაებრუნებინათ. მხოლოდ დასავლეთ საქართველოს წარმომადგენლებს რთავდნენ უფლებას ჩასულიყვნენ მოსკოვში.

1738 წლის მარტში მოსკოვში ჩასვლისთანავე იმერეთის მეფის ელჩმა ტიმოთე გაბაშვილმა განაცხადა, რომ ის ჩამოვიდა იმერეთიდან და არა საქართველოდან (ანუ ქართლიდან) და შეეცადა თავისი ელჩობის გამოყოფას ერისთავ შანშესგან დამოუკიდებლად. იმერეთის მეფის ელჩი დაჟინებით ცდილობდა პეტერბურგში გამგზავრებას და დედოფალთან აუდიენციის მიღებას. ის ხაზგასმით აცხადებდა, რომ „ძალიან მნიშვნელოვან და საიდუმლო საქმეზეა“ გამოგზავნილი იმერეთიდან, მაგრამ პეტერბურგში არ ჩქარობდნენ ელჩის მიღებას. ტიმოთე გაბაშვილმა უარი განაცხადა წერილების და რუკის გადაცემაზე. მას უნდოდა პირადად გადაეცა ისინი რუსეთის დედოფლისათვის. ხოლო საგარეო საქმეთა კოლეგიას ერთ-ერთი წერილის ასლი გადასცა, რომელიც თარგმნა ვახუშტი ბატონიშვილის კარზე მოღვაწე იმერელმა აზნაურმა დაით ფანჩულიძემ. წერილის ასლის შინაარსის გაცნობისა და ელჩის სიტყვიერი ახსნის დამატების შემდეგ მას თარგმანთან ერთად დართეს პეტერბურგში გამგზავრების უფლება. 1738 წლის 8 ივლისს იმერეთის მეფის ელჩმა მიიღო აუდიენცია რუსეთის დედოფალთან.

იმერეთის მეფის ელჩობის მისია მდგომარეობდა შემდეგში: ალექსანდრე V სთავაზობდა რუსეთის დედოფალს ერთობლივი სამხედრო ოპერაციის განხორციელებას დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიიდან თურქეთის წინააღმდეგ ომის მსვლელობისას. ამისათვის კი საჭირო იყო აზოვიდან შავი ზღვით იმერეთში გამოეგზავნათ 20 000 ათასიანი რუსული ჯარი არტილერიით და ამუნიციით, ხოლო ალექსანდრე V გამოიყვანდა 22 000 ათასიან ჯარს, ერთობლივი ძალებით შეუტევდნენ მტერს ანატოლიაში და სამხედრო მოქმედებებს გადაიტანდნენ ოსმალეთის იმპერიის სიღრმეში. ამ გეგმის სისრულეში მოყვანის დასადასტურებლად იმერეთის მეფე წერილში, ხოლო ელჩი სიტყვიერად დაწვრილებით აღწერდნენ დასავლეთ საქართველოს ციხესიმაგრეებსა და საზღვაო პორტებს, იმერეთის შიდა გზებს, ასევე თურქების მდგომარეობას იმერეთში და მოსაზღვრე თურქულ პროვინციებში. მაგალითად, წერილში აღნიშნული იყო, რომ «от азовской провинции черным морем благополучною погодою надеемся мы что до Милитинской пристани на судах в шесть суток доехать можно, о которой пристани нашей в сочиненной и при сем отправленной карте нашей явно нарисовано, також и о турецких крепостях показано и по милитински подписано, и уповаем мы что черным морем нез[а]хватывая турецких крепостей приехать возможно, а в близости нашей Милитии никаких турецких крепостей нет чтоб морским судам препятствовать могли и можно российским судам к пристани Милитинской приходит, а от той пристани внутр Милитии проход свободной, а по берегу черного моря в Милитинском владении построены турками три крепости и один город, а имянно первая Анакопийская крепость, а в ней никаких людей нет, вторая крепость Сохумская при той крепости и пристань имеется, а в той крепости при двухбунчужном паше со сто

человек турецкого гварнизону и шестдесят пушек, в третьей Анаклийской маленькой крепости под командованием сохумского паши гварнизона имеется толко с 10 человек, а четвертой город Потийской которым владеют турки с 1723 года, а в том городе двухбунчужной паша и при нем с двести человек турецкого гварнизону и пятьдесят пушек к которому городу и вышеописанным крепостям сухим путем из турецкой области никакой помощи подать и провианту возить невозможно, а в том городе и крепостях никаких провиантных магазенов не имеется, а могут к ним присылать на помощь войско и провиант толко из приморских городов, а вышеупомянутые турецкие паши не имея ни от кого и ни какова опасения живут во всякой оплошности и в разуме у них нет чтоб на них от кого нападение учинено было... Ежели соизволите прислать к нам войска российского с 20000 ... с принадлежащего артиллерии амунициею и провиантом то мы предаем себя в высочайшую протекцию и милость вашего императорского величества и по возможности нашей нетокмо с нашими подданными милитинцами но и вне Милитии в близости находящими христианами купно с войском российским противу неприятелей турок вооружимся ... а вышепомянутые по берегу черного моря лежащая крепости и город божиею помощию с невеликим трудом в подданство вашего императорского величества привести можно ...».

ამ გეგმის უკეთესად აღქსაქმელად ელჩმა წარმოადგინა მის მიერ შედგენილი იმერეთის სამეფოს სამხედრო-გეოგრაფიული რუკა. რუკაზე აღნიშნული იყო ქალაქები, სოფლები, ნავსადგურები, სამდინარო ნავიგაცია, გზები, ხიდები, ციხესიმაგრეები თურქი ჯარისკაცების რაოდენობის ზუსტი მითითებით, მეფისა და ფეოდალთა სასახლეები, ეკლესიები. რუკაზე იყო განმარტებითი მინაწერები ქართულ და რუსულ ენებზე. ამ მინაწერების რუსუ-

ლი თარგმანი განხორციელდა ელჩის მოსკოვში ყოფნის პერიოდში მოსკოვის ქართული კოლონიის ერთ-ერთი წარმომადგენლის მიერ. ზუსტად არ არის ცნობილი თუ ვინ თარგმნა ეს მინაწერები რუსულად, თუმცა ლოგიკური იქნება ვივარაუდოთ, რომ ეს შეიძლება დავით ფანხულიძეს გაეკეთებინა. ასევე არ არის გამორიცხული, ჩვენი აზრით, თვით ვახუშტი ბატონიშვილის მონაწილეობა ამ საქმეში, იმ დროისთვის ცნობილი კარტოგრაფისა და გეოგრაფისა. ეჭვს გარეშეა, რომ ვახუშტისთვის ცნობილი იქნებოდა ამ რუკის არსებობა მიტროპოლიტ ტიმოთესაგან ან თავისი მოსამსახურე დავით ფანხულიძისგან. ის აუცილებლად დაინტერესდებოდა ამ რუკით და შესაძლებელია თვითონ განმარტავდა მინაწერებს რუსულად.

ეს რუკა აუცილებლად მიიქცევდა რუსეთის მთავრობის ყურადღებას. როგორც ცნობილია მე-18 საუკუნის დასაწყისიდან რუსეთში განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ გეოგრაფიულ და კარტოგრაფიული მასალების შეგროვებას არამარტო საკუთრივ რუსეთის ტერიტორიებიდან, არამედ იმ სახელმწიფოებზე, რომლებიც რუსეთის პოლიტიკურ ინტერესებში მოიაზრებოდა. ამ თვალსაზრისით დასავლეთ საქართველოს სამხედრო-პოლიტიკურ რუკას დიდი ინტერესი უნდა გამოეწვია. შემთხვევითი არ არის ალბათ ის, რომ ამ რუკის ფოტოასლი მე-18 საუკუნის ბოლოს გატანილ იქნა საფრანგეთში. ეს უნიკალური ხელნაწერი რუკა ინახება რუსეთის სახელმწიფო სამხედრო-ისტორიულ არქივში. პირველად ის მოიხსენია ფრანგმა მოგზაურმა გამბამ, რომელიც მე-19 ს. 20-იან წლებში იყო საფრანგეთის კონსული თბილისში. მასზე წერდნენ ასევე, მ. ბროსე და ა. ცაგარელი. 1954 წ. რუკის ფოტოასლი შეიძინა საბჭოთა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტმა. ე. მეტრეველმა დაადგინა, რომ რუკის ავტორი იყო ტიმოთე გაბაშვილი.

მიუხედავად იმისა, რომ იმერეთის მეფის მიერ შეთავაზებული ერთობლივი სამხედრო გეგმა რეალობას მოწყვეტილი არ იყო, მაგრამ მისი განხორციელებისგან რუსეთის მთავრობამ თავი შეიკავა. ეს გამოწვეული იყო იმ ცვლილებებით, რაც მოხდა რუსეთ-თურქეთის ომის მსვლელობისას. რუსეთის მოკავშირის ავსტრიის დამარცხებამ და შვედეთის მხრიდან თავდასხმის საშიშროებამ აიძულა რუსეთი, მიუხედავად წარმატებული საბრძოლო მოქმედებებისა, დაეწყო სამშვიდობო მოლაპარაკებები თურქეთის მთავრობასთან. 1739 წ. დადებული ბელგრადის ზავის პირობები გამორიცხავდა რუსეთის მიერ ამიერკავკასიაში საბრძოლო მოქმედებების რაიმე სახით განხორციელებას.

მიუხედავად ასეთი შედეგისა, რუსეთის მთავრობა არ ჩქარობდა იმერეთის მეფისთვის უარყოფითი პასუხის გაცემას. რუსეთს არ აწყობდა იმერეთის სამეფოს პოლიტიკური წრეების კეთილგანწყობის დაკარგვა, რადგან ეს ღირსეული არაა, მომავალში მაინც აუცილებლად გამოიყენებდა მათ თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში, რაც მოხდა კიდევაც მოგვიანებით, 1768-1774 რუსეთ-თურქეთის ომის დროს.

ტიმოთე გაბაშვილი არ იყო ინფორმირებული ომის მსვლელობისას მომხდარ ცვლილებებზე, მაგრამ ხვდებოდა რომ მისი მისიის წარმატება ეჭვქვეშ იყო, ამიტომ ცდილობდა ოფიციალური პასუხის მიღების დაჩქარებას. ამ მიზნით 1738 წ. სექტემბერში მან განაცხადა საგარეო საქმეთა კოლეგიაში, იმ შემთხვევაში თუ რუსეთი არ გამოავაზნის ჯარს იმერეთში და „შავი ზღვა არ იქნება რუსეთის მფლობელობაში“, მაშინ თურქები შეავიწროებენ იმერეთის მეფეს და ამიტომ სთხოვს რუსეთის მთავრობას მეფეს და მის ოჯახს რუსეთში ჩამოსვლის უფლება დართონ. მიტროპოლიტი ტიმოთე რუსეთის მთავრობას ასევე სთხოვდა მისი იმერეთში დიპლომატიური მისიით დაბრუნების შემდგომ, პირადად მას

დართონ უკან დაბრუნებისა და მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის სამსახურში ჩადგომის უფლება. აუდიენციის მოლოდინში ტიმოთე გაბაშვილმა უცნაური რამ მოიმოქმედა. მან საგარეო საქმეთა კოლეგიის წარმომადგენელ კურბატოვთან უჩივლა უკვე გარდაცვლილ ვახტანგ VI-ს, რომელსაც ბრალი დასდო ძვირფასეულობების მითვისებაში („перла в 1000 зерен крупного жемчугу и золотой короны“, რომელიც თითქოს იმერეთის მეფემ გამოუგზავნა პეტრე I-ს არქიმანდრიტ პავლეს მეშვეობით. ტიმოთეს განცხადებით ამ საქმის გარკვევა მას დაავალა იმერეთის მეფემ. მოგვიანებით გაირკვა, რომ იმერეთის ელჩის ბრალდება უსაფუძვლო იყო და ამ საქციელით ტიმოთემ გაიფუჭა ურთიერთობა როგორც ქართულ სამეფო ოჯახთან რუსეთში, ასევე უშუალოდ რუსეთის მთავრობასთანაც. ვახტანგ VI-ს სამეფო ოჯახი დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა რუსეთის სამეფო კარზე. ძნელია ახსნა მოუძებნოთ ტიმოთე გაბაშვილის ამ ნაბიჯს, რადგან შეუძლებელია მას არ სცოდნოდა თუ რა ნეგატიური რეაქცია მოჰყვებოდა ასეთ უსაფუძვლო ბრალდებას. ჩვენი აზრით, ტიმოთე თვლიდა, რომ ქართული სამეფო ოჯახი საგანგებოდ უქმნიდა გარკვეულ დაბრკოლებას იმერეთის მეფის წარმომადგენელს რუსეთის მთავრობასთან და არ უწევდა მას სათანადო შუამდგომლობას.

1739 წ. 30 ოქტომბერს ტიმოთე გაბაშვილმა მიიღო რუსეთის იმპერატორთან აუდიენცია, სადაც მას განუცხადეს, რომ იმერეთის სამეფო მიღებულ იქნება რუსეთის მფარველობაში, მაგრამ არაფერი უთხრეს ბელგრადის ხელშეკრულების შესახებ. ტიმოთე გაბაშვილმა დაგვიანებით გაიგო ამ ხელშეკრულების შესახებ და შეეცადა დაერწმუნებინა რუსეთის მთავრობა, რომ ხელშეკრულებაში ჩაერთოთ იმერეთის სამეფოს საკითხი, როგორც რუ-

სეთის მფარველობაში მყოფი ქვეყნისა. მაგრამ ეს მცდელობა უშედეგო აღმოჩნდა, რადგან სამშვიდობო შეთანხმება უკვე დადებული იყო, ხოლო ამ შეთანხმების შინაარსი კი გამორიცხავდა იმერეთის საკითხის იქ შეტანას.

მხოლოდ 1740 წ. 10 მარტს რუსეთის მთავრობამ გადასცა იმერეთის მეფის ელჩს ოფიციალური პასუხი, სადაც ნათქვამი იყო, რომ მფარველობაში მიღება „была принята русской императрицей милостиво и к нашей благоугодности..., но понеже ныне Божиим предсмотрением между нами и салтаном турским мир паки возстановле...“, ამიტომ იმერეთის მეფის ელჩს მხოლოდ ამ შეტყობინებით უშვებდნენ. ასეთი პასუხის შემდეგ ტიმოთე გაბაშვილმა იმის შიშით, რომ თურქეთის აგენტებისგან ჩრდილო კავკასიაში საფრთხე მოელოდა, თხოვნით მიმართა საგარეო საქმეთა კოლეგიას მისთვის საგანგებო დაცვის გამოყოფის შესახებ მშვიდობიანი მგზავრობისთვის. დაცვა მას რუსებმა ყიზლარამდე გამოუყვეს, ხოლო იქიდან კი იმერეთის მეფეს უნდა გამოეგზავნა დასახვედრად ხალხი. ამასობაში, 1740 წლისათვის დასავლეთ საქართველოში კვლავ იფეთქა ფეოდალურმა ომმა. იმერეთის მეფის წინააღმდეგ გაერთიანდნენ ოდიშის და აფხაზეთის მთავრები, რაჭის ერისთავი და სხვა მსხვილი ფეოდალები. მათ აიძულეს ალექსანდრე V-ს დაეტოვებინა იმერეთი და სამეფო ტახტზე ახალციხის ფაშას დახმარებით აიყვანეს მისი უმცროსი ძმა გიორგი VII. ალექსანდრე ქართლში გადავიდა და ირანის შაჰის ნადირის შუამდგომლობით ახალციხის ფაშასთან, 1741 წლის შემოდგომაზე კვლავ დაიბრუნა ტახტი. ტიმოთე გაბაშვილი ინფორმირებული იყო დასავლეთ საქართველოში მიმდინარე მოვლენებზე და ამიტომ კიდევ ერთხელ სთხოვა რუსეთის მთავრობას მისი მგზავრობის უსაფრთხოების უზრუნ-

ველყოფა უკვე იმერეთამდე, რაზეც უარი მიიღო.

შემდგომში, როგორც გაირკვა, ალექსანდრე V-ს ელჩი, ჩავიდა ყიზლარში, სადაც დატოვა თავისი ნივთები და მხოლოდ მოსამსახურეების თანხლებით გააგრძელა მგზავრობა, მაგრამ გზაში ისინი დაატყვევეს მტერმა, „был захвачен в иноверные неприятельские руки“. რუსეთის იმპერატორის წერილები კი სახლო პირის ხელით გადააგზავნა ალექსანდრე V-თან. ტიმოთემ მხოლოდ ერთი წლის მერე მოახერხა ტყვეობიდან გაქცევა. ის დაბრუნდა ჯერ იმერეთში, ხოლო 40-იანი წლების ბოლოს გადასახლდა ქართლში, სადაც დაახლოებით 1753 წელს აყავნილ იქნა ქართლის არქივისკოპოსის წოდებაში. 1755-1759 წწ. მან იმოგზაურა კონსტანტინოპოლში, ათონის ნახევარკუნძულზე და იერუსალიმში. შემდეგ დაბრუნდა ისევ ქართლში. 1762 წელს ტიმოთე გაბაშვილი გაემგზავრა რუსეთში და დასახლდა ასტრახანში, სპასო-პრეობრაჟენსკის მონასტერში. მაგრამ ასტრახანის მიიმე კლიმატურმა პირობებმა შეარყია მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა და მან ითხოვა მოსკოვში დასახლების უფლება. სამწუხაროდ ნებართვამ ვერ ჩაუსწრო ისე გარდაიცვალა. ის დაკრძალეს 1764 წ. 29 ივლისს ასტრახანის მიძინების ტაძარში.

რუსეთის იმპერიის საგარეო პოლიტიკის არქივში ჩვენს მიერ აღმოჩენილ იქნა მეტად საინტერესო დოკუმენტი, რომელიც ეხება ტიმოთე გაბაშვილის იმერეთში დაბრუნების საკითხს. ამ დოკუმენტის შინაარსი აქამდე არ ყოფილა გამოქვეყნებული ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში. ეს არის ხელნაწერი წერილი ქართულ ენაზე, რომელიც ავტორის მიერ არ არის დატარყდებული, მაგრამ 1741 წლის საქმეებში იყო მოთავსებული. წერილში აღწერილი მოვლენები 1740-1741 წლების პერიოდს ეხება. წერილი დაწერილია პატარა ზომის ფურცელზე ორივე მხრიდან, სხვადასხვა ადრესატის მიმართ დაახლოებით ერთი და იგივე შინაარსით

ტიმოთე გაბაშვილის მიერ. ერთ-ერთი ადრესატი არის ტიმოთეს ძმისშვილი ილუმენი დავით გაბაევი (გაბაშვილი), რომელიც ტიმოთეს თანახლდა ელჩობაში, ხოლო მისი იმერეთში გამომგზავრების შემდეგ დარჩა ბატონიშვილ ბაქარის კარზე. ხოლო მეორე ადრესატი არის ვინმე პოდპოლკოვნიკი რაფელა (რაფაელ, გვარის გარჩევა სამწუხაროდ შეუძლებელია), რომელიც იმყოფება ყიზლარში და მისი მეშვეობით ხორციელდება მიმოწერა საქართველოდან ქართული კოლონიის წარმომადგენლებთან მოსკოვსა და პეტერბურგში. რადგან წერილი ქართულ ენაზეა გათავაზობთ მის ორიგინალურ ვერსიას: „ გრეგოლი(?)

ქ. მდაბალი მიტროპოლიტი ქუთათელი ტკბილად მოგიკითხავ და სურვილით შეგიტკობ სულიერო მამაო და მოძღვარო ჩემო ილუმენო ---- საყვარელო ძმისწულო დავით მრავალი მოკითხვა და იესო ქრისტეს მიერ ღოცვა კურთხევა მოკითხვა მამიხსენებია. მერე თებერვლის წიგნი მამივიდა, რაფელას თქვენი მშვიდობა გავავონე ვმადლობ უფალს. ჩემს ამბავს შეიტყობდით სოფლის განსაცდელმა თუ რა შემამთხვია. რაჭას ერისთავმა ბარგი და მოსამსახურენი სრულობით წამართვა, მეცა ხუთი თვე დატყვევებულისავეთ ჯაფარადის სახლში ვიყავ. დიდათ საქმე გაჭირვებული მაგისტოვის გულის ნუ დაგაკლდებათ რომე ადრე კაცი ვერაინ გამოგზავნეთ და გზა მამეცა ჯაფარიძეებისაგან და მეფეს ჩემს ხელმწიფესთან მივაწივე მშვიდობით. ამას გეხვეწებით ბევრი მოგიტირვიათ, ცოტა კიდევ მოვიცადლოთ ღვთით ადრე გამოვისტუმრებთ კაცსა და (?) ამ მშვიდობის საქმესა მოგიხდენთ. ვიცი ხარჯი აღარ გექნებათ, მანდ ოთარი ჯომარდიძეა და ის მოგართმევსთ რაც დაგჭირდებათ, მე ყაბულსა ვარ ან ღოსპოლინ რაფელა ვალს გიშოვნის სანამდი ჩვენი კაცი მოგივიდეს, დიდად გეხვეწებით არაზედ აშქარდეთ ჩვენი ამბავი მოი-

ცადოთ, ხელმწიფის წყალობა თუ რამე არის არა წაგიხდესთ რა ნახევდეთ ჩემო ძმისწულო ტანთ თუ ფეხთ ან ხარჯი თუ რამე დაგჭირდესთ გრეგოლისა მაგ ბიჭებსა ოთარ ჯომარდიძესა შენთან უთხარ ხომ გახსოვს ის მოცემს, ნურას შესწუხდებით, რა ვქნა გამიჭირდა თვარემ აქნამდი არ დავაგვიანებდდი, ჭკუა და კაცობა ახლა გაგინდება ჩემო მოძღვარო დედაშენს და შენს ძმებს თუ აქ მოგიყვანენ თვარემ უსათუოდ დამიჯერე ჩემის ხარჯით მანდ გამოგიგზავნი. აქაურს ამბავს იკითხავთ ჩემი ხელმწიფე მეფე მშვიდობით დაცული მეგულებსა, ოდიში და გურია დაიჭირა და უჭირველათ ბძანდება ჩემი სამწყსო თუ საქუთათლო ისევ ჩვენვე გვიბოძა. თეიმურაზ ბატონიშვილი კახეთს წაბძანდა.

ლ. 22 ობ.

ქ. თქვენის პატიოსნის თავს კარგათ ყოფნის მოწადე ქუთათელი ტიმოთე სამსახურის ნატვრას მოგახსენებ ჩემო საყვარელო ძმაო ღოსპოდინ პოდპოლკოვნიკო რაფაელ მრავალი თქვენის კაის თავის შესაფერ მოკითხვა და ნახვის ნატვრა მამიხსენებია. მერმე წიგნი მოგეწერა ჩემთვის და ჩემი ბარგის ამბავი გეპძანათ. ვმადლობთ შენს წაყლობასა როგორც მპირდებოდი დაუვიწყებლობას ისე პირი ან კიდევ/პირვანკიდევ აღმისრულე, ახლა ამას გეხვეწები კიდევ მაგათზე თვალი დაიჭიროთ, რაჭას დამიჭირეს და ხუთი თვე ტყვედ ვიყავ, მაგისთვის ვერა შეგატყობინეთ რა, მაგისთვის ფიქრში ვართ ჩვენც ცოტა ხან კაცი გახლოთ. მეფე დიდად მადლიერია და ჩვენც ვეცდებით თქვენი ჩვენზედ ნასიკეთარი არ შევირჩინოთ, თუ რამე დასჭირდესთ ხელი მოუმართეთ ჩვენი კაცის მოსვლამდის. სხვა აქაური ამბავი იკითხოთ ვახუშტი აბაშიძეს გასწყრომოდა ბატონი, მეფეს ჯარი გაესივა და დაეჭირა, აქამდი ტყვეთ იყო. ახალი კათალიკოზი დომე-

ნტი მობძანდა სიკუდილი იმას აპატივა და ორმოცდაათი ქესა ბატონს მოართვა და გაუშვეს. კვინიხიძეს ამბავს თუ იკითხავ ჩემს ბარგთან ისიც დაიჭირეს და გაყიდეს ქუთაისს სამართალი საწყელი(?) მიეწყ(?) ”

როგორც ამ წერილიდან ირკვევა ტიმოთე დაატყვევეს არა ჩრდილო კავკასიაში ქრისტიანების მტრებმა, არამედ იმერეთში მეფის მოწინააღმდეგე რაჭის ერისთავმა. 1762 წელს, როდესაც ტიმოთე ქართლიდან ყიზლარში ჩავიდა მან განაცხადა, რომ ის დატყვევებულ იქნა „ინოვერными противниками христиан“, იმერეთში დაბრუნების ფაქტი კი საერთოდ დამალა. მისი ასეთი საქციელი ნაკარნახევი იყო რუსეთში ცხოვრების ნებართვის მიღების სურვილით. რუსეთის იმპერატორის 1762 წლის 16 თებერვლისა და 21 მარტის ბრძანებულებით აიკრძალა რუსეთის მონასტრებში უცხოელ საეკლესიო პირთა მიღება. ამის გამო ტიმოთე ცდილობდა დაერწმუნებინა რუსეთის მთავრობა იმაში, რომ მისი რუსეთში ელჩად ყოფნისა და მისი რუსული ორიენტაციის გამო მას არ შეეძლო საქართველოში დარჩენა და ამიტომ რუსეთის მთავრობა ვალდებული იყო ტიმოთეს აზრით მიეცა მისთვის რუსეთში დასახლების უფლება. სწორედ ამ მიზეზის გამო მან ამგვარად წარმოუდგინა რუსეთის მთავრობის დიდი ხნის წინ მომხდარი მოვლენები და მიაღწია კიდევ სასურველ შედეგს. ჩვენი აზრით სინამდვილესთან უფრო ახლოს არის ზემოთხსენებულ წერილებში აღწერილი ფაქტები.

ამრიგად, 1737-1740 წლების იმერეთის ელჩობა უშედეგო გამოდგა, რადგან მთავარი მიზანი - რუსეთთან სამხედრო-პოლიტიკური კავშირის შექმნა საერთო მტრის, თურქეთის წინააღმდეგ არ შედგა. ძირითადი მიზეზი რის გამოც ელჩობა წარუმატებელი აღმოჩნდა, განპირობებული იყო არა მხოლოდ

ელჩობის მომენტისთვის შექმნილი არასახარბიელო საერთაშორისო ვიტარებით, არამედ რუსეთის იმ საგარეო პოლიტიკური კურსით, რომელსაც ატარებდა ანნა იოანოვნას მთავრობა. რუსეთის მთავრობა თავს არიდებდა ქართულ საქმეებში ჩარევას და უთმობდა პოზიციებს ირანსა და თურქეთს ამიერკავკასიის საკითხში. იმერეთის მეფის გეგმა, რომელიც გულისხმობდა სამხედრო მოქმედებების გადატანას მოწინააღმდეგის ტერიტორიაზე ფლოტის აქტიური მონაწილეობით, ასევე განუხორციელებელი იყო იმ არასწორი სამხედრო სტრატეგიის გამო, რომელსაც ფელდამარშალი მინიხი ატარებდა. 1735-1739 წლების რუსეთ-თურქეთის ომში ძირითადი სამხედრო მოქმედებები მიმდინარეობდა ბალკანეთის მიმართულებით. მაგრამ უფრო მომგებიანი რუსეთისთვის იქნებოდა კავკასიის მიმართულებით სამხედრო მოქმედებების გააქტიურება, რადგან კავკასია, კერძოდ, ყაზარდო იყო უშუალო მიზეზი რის გამოც დაიწყო ეს ომი. ამასთანავე კავკასიაში თურქეთს ნაკლებად ბრძოლისუნარიანი ჯარი ჰყავდა, ვიდრე ბალკანეთზე. რუსეთის ჯარი დიდ დანაკარგებს განიცდიდა არასაკმარისი პროვიანტისა და ავადმყოფობების გამო. სამხედრო მოქმედებების კავკასიის მიმართულებით გადატანა გამოიწვევდა ამიერკავკასიის მოსახლეობის გააქტიურებას თურქეთის წინააღმდეგ. ასეთ ვითარებაში იმერეთის მეფის გეგმის განხორციელებაც უფრო რეალური იქნებოდა.

სანგრძლივი დროის განმავლობაში რუსეთის პოლიტიკა აღმოსავლეთის მიმართულებით მდგომარეობდა საკუთარი საზღვრების უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში თურქული აგრესიისგან. ამ ამოცანიდან გამომდინარე, რუსეთი აგებდა შესაბამის პოლიტიკურ ურთიერთობებს ირანთან და თურქეთთან, რომელთანაც საქართველოს საკითხებიც იყო დაკავშირებული. რუსეთი ჯერ არ იყო მზად ამიერკავკასიაში თურქეთისა და ირანის წინააღმდეგ

საბრძოლველად. ასეთი მზადყოფნა რუსეთმა მოგვიანებით, 1768-1774 წლებში გამოავლინა, როდესაც ეკატერინე II-მ ფაქტიურად ალექსანდრე V-ს მიერ წარმოდგენილი გეგმა აამოქმედა. რუსეთის იმპერიისა და იმერეთის სამეფოს დიპლომატური ურთიერთობები დროებით შეწყდა 1737-1740 წლების ელჩობის შემდეგ. მათი აღდგენის შესაძლებლობა გაჩნდა მხოლოდ XVIII საუკუნის 60-იან წლებში სოლომონ I-ს მეფობის პერიოდში.

საეკლესიო სეპარატიზმი აზნაუთში
დეკანოზი ზურაბ მჭედლიშვილი
დოქტორანტი

ძველ ქართულ წყაროთა თანახმად, პირველ საუკუნეში საქართველოში ქრისტეს სჯული პირველმქადაგებელმა - წმინდა მოციქულმა ანდრია პირველ-წოდებულმა იქადაგა „ყოველსა ქუეყანა საქართველოსასა, ხოლო მოციქულთასწორმა წმინდა ნინომ მოაქცია ყოველი საგსება ყოველთა ქართველთა ნათესავისა“. ქართულ საეკლესიო წყაროებს სრულიად ეთანხმებიან უცხოელი მოღვაწენიც - IV საუკუნის პალესტინელი ეპისკოპოსი გელასი კესარიელი და V საუკუნის ბიზანტიელი მთვდელმთავარი გელასი კვიზიკელი, რომელთა ცნობით, წმინდა ნინომ მოაქცია იბერებიცა და ლეზებიც, ე.ი. როგორც აღმოსავლეთი, ისე დასავლეთი საქართველო. ზოგადად, ეკლესია იმართება საეკლესიო სამართლით, რომელიც ემყარება წმინდა მოციქულთა და მსოფლიო საეკლესიო კრებათა კანონებს. მოციქულთა 34-ე კანონი ბრძანებს: „თითოეულისა ნათესავისა ეპისკოპოსთაი უხმს კაცთა მის ნათესავისათა, რაითა პირველად და თავად მათდა შეერაცხოს ეპისკოპოსი თვისი და არარას იქმოდინ ნამეტნავსა თვინიერ განზრახვისა მისისა, არამედ მათ ხოლო იქმოდის კაცად-კაცადი, რაოდენი სარგებელ ეყოფოდინ ეკლესიასა მისსა და მის ქუეშეთა სოფელთა. არამედ ნუცადა ეპისკოპოსი თვინიერ განზრახვისა ყოველთაისა იქმს რასმე, რამეთუ ესრეთ ერთნებობაი აღასრულოს და იდიდოს ღმერთი უფლისა მიერ სულითა წმიდითა“.

მე-4 საუკუნეში სწორედ ამ კანონის თანახმად ჩამოყალიბდა მთელი ქვეყნის მომცველი ერთიანი ივერიის ეკლესია ცენტრით მცხეთაში. ივერიის ეკლესიის თვითმყოფადობა დაადასტურა ანტიოქიის პატრიარქმა პეტრემ. ამ ფაქტს ვგებულობთ მეორე მსოფლიო კრების მეორე კანონის ბალსამონისეული

განმარტებიდან. საეკლესიო კანონისტი ამ კანონის განმარტებისას ამბობს:

„ერთი ეპარქიის ეპისკოპოსი არ უნდა ავრცელებდეს თავის უფლებამოსილებას სხვა ეპარქიის ტერიტორიაზე, თუნდაც ეს ბარბაროსული მხარე იყოს. ეს ტრადიცია უნდა შენარჩუნდეს“.

ჩვენი ეკლესიის შესახებ ბალსამონი ამბობს, რომ მას მანამდე ჰქონია ავტოკეფალია, ვიდრე ანტიოქიის ეკლესია უკურთხებდა ეპისკოპოსებს. მისი თქმით, მეოთხე საუკუნეში ქართველი ხალხი სრულად ეზიარა ქრისტეს სწავლებას მოციქულთასწორ ნინოს დეაწლით მეფე მირიანის მეფობის დროს. სლავი ხალხისგან განსხვავებით, ივერიელებისთვის კირიარქალური ანუ დედა-ეკლესია იყო არა კონსტანტინოპოლის, არამედ ანტიოქიის საყდარი. 467 წელს ივერიის ეკლესიის წარმომადგენელმა, რომლის კათედრა იყო მცხეთაში, ანტიოქიის ეკლესიისგან მიიღო კათალიკოსის ტიტული. ასეთი ტიტულით იწოდებოდნენ ეკლესიის მთავარიერარქები, რომელთა ეკლესიები ტერიტორიულად ბიზანტიის იმპერიის აღმოსავლეთ საზღვრებს გარეთა სახელმწიფოებში ფუძნდებოდა.

საქართველოს ეკლესიის პირველივე მეთაურს რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების ძეგლისწერის თანახმად, ეპისკოპოს-კათალიკოსი, ანუ ზემდგომი ეპისკოპოსი ეწოდებოდა. საქართველოს ყველა ნაწილში ქადაგებათა შემდგომ დაარსდა ათეულობით საეპისკოპოსო, რომელთა რიცხვი განსაკუთრებით გაიზარდა VIII-X საუკუნეებში. ამის გამო გაჩნდა საჭიროება, ეპარქიათა მართვის გაადვილების მიზნით ჩამოყალიბებულიყო რამდენიმე საეკლესიო-ადმინისტრაციული ოლქი, ანუ სამიტროპოლიტო. მის მმართველს უმცროსი კათალიკოსის ტიტული უნდა მინიჭებოდა, რადგან უპირატესი, უხუცესი კათალიკოსი მცხეთის პირველიერარქს ერქვა. ერთიან საქართველოს ეკლესიაში კათალიკოსის წოდება შეესაბამებოდა ბერძნული საპატრიარქოების

მიტროპოლიტის წოდებას. როგორც ბერძნული საპატრიარქოს მიტროპოლიტებს უშუალოდ ექვემდებარებოდნენ თავისი ეპისკოპოსები, ისე ქართლის კათალიკოსს – აღმოსავლეთ საქართველოს, ხოლო აფხაზეთის კათალიკოსს – დასავლეთ საქართველოს მღვდელმთავრები. ორივე მათგანი კი ერთიანი საქართველოს ეკლესიის მხოლოდ საეკლესიო-ადმინისტრაციულ ერთეულს წარმოადგენდა.

რაც შეეხება საკათალიკოსოს სახელს, იგი მომდინარეობს ქვეყნის მმართველი დინასტიის ტიტულიდან – აფხაზთა ერისთავი, აფხაზეთი კი ისეთივე კუთხე იყო საქართველოსი, როგორც სხვა დანარჩენი. შესაბამისად, აფხაზები ეთნიკურად ისეთივე ქართველები იყვნენ, როგორც საქართველოს სხვა კუთხის მაცხოვრებლები. იყო დრო, როცა მას ქართლი ეწოდებოდა იმავე მიზეზით, როცა მისი მმართველი ქართლის სამეფო ტახტი იყო.

ეს გახლავთ ამონაწერი აფხაზეთის კათალიკოსის 1733 წლის სიგელიდან: „პირვეწოდებულსა ანდრეას მიეცა ჩრდილოეთისა ქვეყანა მოქცევად, ჩვენებითა წმიდისა ღვთისმშობლისაითა, რამეთუ ჩვენ, ქართველნი, მისნი წილხვდომილნი ვართ“.

აღნიშნული დოკუმენტიდან სრულიად ნათელია, რომ ბიჭვინთის ღვთისმშობლის, იმავე აფხაზეთის საკათალიკოსო მრევლი, ანუ წმინდა ანდრის მოციქულის მიერ მოქცეული მთელი დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობა ეთნიკური ქართველია. ამიტომაც ამ ხალხის სახელმწიფო, კულტურული და საეკლესიო ენა უძველესი დროიდანვე მხოლოდ ქართულია.

როგორც ცნობილია, საქართველოს გამთლიანება ქართველთა მეფე ბაგრატ მესამის მიერ აფხაზეთიდან დაიწყო. ამ პერიოდისთვის უკვე არსებობდა აფხაზეთის საკათალიკოსო. გაერთიანების შემდეგ, ცხადია, უპირატესობა უნდა მინიჭებოდა აფხაზეთს, ანუ იმ კუთხეს, საიდანაც მოქმედებდა მისი საერო მმართველი. ამავე წესით დომინანტი

უნდა ყოფილიყო მისი საეკლესიო ადმინისტრაციული ერთეული აფხაზეთის საკათალიკოსო სახით, თუმცა სრულიად სხვა სურათი მივიღეთ – აფხაზეთის უმცროსი კათალიკოსი მცხეთის, ანუ უფროს საყდარს დაექვემდებარა, ისევე, როგორც ეს მანამდე იყო.

ამისგან სრულიად განსხვავებული თეორია წარმოადგინა დღეს აფხაზეთის ტერიტორიაზე მოქმედმა საეკლესიო სეპარატისტთა ჯგუფმა, რომელსაც არქიმანდრიტი დორთოე(დბარი) უდგას სათავეში. მან მიმართა მსოფლიო საპატრიარქოს და მოითხოვა მისგან, აღდგენილიყო ისტორიული სამართლიანობა და კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს თავისი კუთვნილი იურისდიქცია დაებრუნებინა აფხაზეთში, რომელიც მას მეოთხე საუკუნიდან მოყოლებული ჰქონდა, ვიდრე იქ IX-X საუკუნეებში საქართველოს „პროზელიტური“ ეკლესია არ შეიჭრა და ჩაანაცვლა ბერძნული კათედრები.

ყველაზე სავალალო დბარის თეორიაში მაინც ისაა, რომ ამ სიყალბეს იგი ქართველ ავტორებზე დაყრდნობით ავრცელებს. ჩვენს ისტორიოგრაფიაში დღემდე მკვიდრად დანერგილი თვალსაზრისის თანახმად, დასავლეთ საქართველო 600 წლის მანძილზე იმყოფებოდა კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს იურისდიქციაში. საქართველოს პროზელიტური ეკლესია მხოლოდ IX-X საუკუნეებში შეიჭრა დასავლეთ საქართველოში და ბერძნული ეპარქიების გაუქმების შემდეგ გაბატონდა იქ. საქართველოს ეკლესიის ინტერესებს შემაშფოთებლად აზარალებს ჯერ კიდევ საბჭოთა ეპოქაში შექმნილი და დღემდე გაბატონებული საისტორიო თეორიები. ამ საკითხს ეძღვნება ქართველ მეცნიერთა, მათ შორის პავლე ინგოროყვას, ნოდარ ლომოურისა და მიტროპოლიტ ანანიას მრავალი გამოკვლევა, წმინდა სინოდის დადგენილებანი და პატრიარქის ეპისტოლეები. საქმე ის გახლავთ, რომ საეკლესიო სამართლის მიხედვით, ერთ რომელიმე ავტოკეფალურ ეკლესიას უფლება არა აქვს მეორე ეკლესიას

სიის ტერიტორიაზე იმოქმედოს. ისიც ცნობილი და აღიარებულია ყველა მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ, რომ საქართველოსთვის კირიარქალური ეკლესია ანტიოქიის საყდარია, რასაც ეს უკანასკნელი დღემდე ატარებს თავის ტიტულში. ონსტანტინოპოლის საპატრიარქომ 1990 წელს საქართველოს ეკლესია აღიარა, როგორც ერთ-ერთი უძველესი ავტოკეფალური ეკლესია. მაშინ გაუგებარია ის ფაქტი, თუ როგორ მოახერხა ანტიოქიის ეკლესიამ, შესულიყო კონსტანტინოპოლის იურისდიქციაში და იქ მესამე სუბიექტისთვის კათოლიკოსის ტიტული მიენიჭებინა. ეს თეორია სრულიად ეწინააღმდეგება მსოფლიო საეკლესიო კრებების, წმინდა მამების კანონებს და, ამასთანავე, ავტოკეფალურ ეკლესიათა მხრიდან ჩვენი ეკლესიის თვითმყოფადობის აღიარებას. ეს რომ რეალურად მომხდარიყო, საეკლესიო სამართლის თანახმად, მოწვეულ იქნებოდა კრება ბიზანტიის იმპერატორის მიერ, რადგან საეკლესიო კანონმდებლობას ზურგს უმაგრებდა ბიზანტიის საერო ხელისუფლება, რომელსაც ამას კანონი ავალდებულებდა. კრების მიერ გამოტანილი იქნებოდა განაჩენი კანონმდებლობის დამრღვევი ეკლესიის მიმართ, რომელიც სხვა ეკლესიის იურისდიქციაში შეიჭრა. ასეთი რამ ისტორიულად არ დასტურდება, არ არსებობს ანტიოქოს ეკლესიის მიმართ არავითარი დარღვევის ამსახველი ფაქტი. შაგულისხმოა, რომ როდესაც 1943 წელს რუსეთის ეკლესიამ ჩვენი ეკლესიის ავტოკეფალია სცნო, მაშინაც ვერ შეძლო აფხაზეთის საკათალიკოსო დამოუკიდებელ საეკლესიო ერთეულად ეცნო, რადგან ამისთვის მას არანაირი იურისდიქციული საფუძველი ვერ მოძებნა, რადგანაც მსაგავსი რამ არ არსებობს და ვერც იარისებებს. აფხაზეთის საკათალიკოსო დაარსების დღიდან მცხეთის საყდრის ადმინისტრაციულ

ერთეულს წარმოადგენდა, რაზედაც ჩვენ ზემოთ გვქონდა საუბარი.

მოციქულთა და მსოფლიო კრებათა კანონები არაა დროში შეზღუდული. ავტოკეფალური ეკლესიის თვითმყოფადობა ამ კანონთა ძალითაა განმტკიცებული. ამა თუ იმ ეკლესიის იურისდიქციის დარღვევის შემთხვევაში სასჯელით ადეკვატურია. საქართველოს ეკლესიისთვის ამ ძირძველი ეპარქიის ჩამოჭრის მცდელობა, რაც დღეს ხდება, არღვევს მოციქულთა 34-ე, 35-ე, პირველი მსოფლიო კრების მე-15, მე-16, მესამე მსოფლიო კრების მე-8, მეოთხე მსოფლიო კრების მე-5 და მე-20 კანონებს. ყველა მათგანი მიუთითებს, რომ მღვდელმთავრებს I უფლება ენიჭებათ, იმოქმედონ თავისი ეპარქიის ფარგლებში და არ გადავიდნენ სხვა ეპარქიის იურისდიქციაში, არ მიითვისონ სხვისი კუთვნილი ქონება, თუნდაც ეს საერო ხელისუფალთა ზეწოლით როგორც ვხედავთ, საეკლესიო სამართალი არ უშვებს იმას, რომ არათუ ერთმა ეკლესიამ მიითვისოს მეორის კუთვნილი ტერიტორია და ქონება, არამედამის უფლება ეპისკოპოსებს ერთი ეკლესიის ფარგლებშიც კი არა აქვთ.

ეს საკითხი განხილული იქნა მსოფლიო საპატრიარქოში, როდესაც მას 2013 წლის 17-20 მაისს მილანის ედიქტის 1700 წლისთავისადმი მიძღვნილი საზეიმო ღონისძიებათა დროს საქართველოს ეკლესიის დელეგაცია ეწვია მისი უწმინდესი პატრიარქის მეთაურობით. შეხვედრისას კონსტანტინოპოლის მხარემ განცხადა, რომ ის აღიარებდა საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციას მთელი ქვეყნის მასშტაბით, მათ შორის დღეს რუსეთისგან ოკუპირებულ ტერიტორიებზეც, მაგრამ უყურადღებოდ ვერ დატოვებდა იმ საჩივრებსა და თხოვნებს, რომელიც მუდმივად შემოდის აფხაზეთიდან. საქმე ესებოდა აფხაზეთის ტერიტორიაზე დარჩენილ მართლმადიდებელთა რელიგიურ მოთხოვნებს, მაშინ, როცა

ოკუპანტი ქვეყანა საქართველოს ეკლესიის კათალიკოს-პატრიარქსა და ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტს - უწმინდესსა და უნეტარეს ილია მეორეს არ რთავს ნებას, მღვდელმოქმედება აღასრულოს ადგილზე დარჩენილ სამწყვოსთან.

დორეთე დბარის მიერ წამოყენებული ბრალდებების პასუხად კონსტანტინოპოლის მხარეს განემარტა, რომ აფხაზეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები მრევლი საქართველოს ეკლესიისა საკუთარი სამოსახლოდან იძულებითაა გამოდევნილი, დღეს ენგურს გადმოდმა ცხოვრობს და ბუნებრივია, მას ცოცხალი კავშირი აქვს საქართველოს ეკლესიის სამღვდელობასთან. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მრევლის ძალიან მცირე ნაწილია დარჩენილი. გალისა და ოჩამჩირის რაიონში მცხოვრები მართლმადიდებლები ასევე დღემდე ინარჩუნებენ ცოცხალ კავშირს დედა ეკლესიასთან. ეთნიკურად აფხაზების ძალიან დიდი პროცენტი დღემდე მუსულმანია, მოსახლეობის დანარჩენი ნაწილი კი გრიგორიანი სომხები და რუსები არიან. გამოდის, რომ აფხაზეთის მკვიდრი მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი საკუთარი კერიდან იძულებითაა გამოსახლებული. რომელი მრევლის სახელით საუბრობს დორეთე დბარი?!

არქიმანდრიტის ხარსიხის მქონე დორეთე დბარი და ანდრია ამპარი რუსეთის ეკლესიის წიაღში ხელდასხმული სასულიერო პირები არიან. როდესაც ერთი ეკლესიის წიაღში ნაკურთხი სასულიერო პირები საკუთარი საეკლესიო იერარქიის გვერდის ავლით მიმართავენ მეორე, ამ შემთხვევაში - კონსტანტინოპოლის ეკლესიის მეთაურს და ითხოვენ მესამე, მოცემულ ვითარებაში - საქართველოს ავტოკეფალური ეკლესიის ტერიტორიაზე საეკლესიო წარმონაქმნის - სამიტროპოლიტოს დაშვებას, ეს საეკლესიო კანონმდებლობის უხეში დადღვევაა. ამ სასულიერო პირებს ამგვარი ქმედების გამო თავად რუსეთის ეკლესიამ სამი წლით შეუჩერა ღვთისმსახურება. აქედან გამომდინარე, კონს-

ტანტინოპოლის საპატრიარქომ მათ უარი განუცხადა ყოველგვარ მიღებასა და მოსმენაზე. მაგრამ საეკლესიო სეპარატისტები მაინც აგრძელებენ აფხაზეთის ტერიტორიაზე მღვდელმოქმედებას, რაც ასევე საეკლესიო სამართლის დარღვევას წარმოადგენს. სამწუხაროდ, რუსეთის ეკლესიის მხრიდან მათ თვითნებობას რეაგირება არ მოჰყოლია. მაშინ, როცა ქართველი სასულიერო პირები 2008 წლის ომის დროს ვანდალურად იქნენ გამოყრილი თავისი კანონიერი მღვდელმოქმედების არეალიდან, როგორ არ შეუძლია რუსეთის ეკლესიას თავის მიერ დაყენებული სასულიერო პირების მღვდელმოქმედება აკრძალოს?!

მსოფლიო საპატრიარქომ აღიარა ჩვენი ეკლესიის იურისდიქციის საზღვრები და განაცხადა, რომ მას არასდროს ჰქონია პრეტენზია ერთ-ერთი უძველესი ავტოკეფალური ეკლესიის ტერიტორიაზე. რაც შეეხება საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებულ მოსაზრებას ბიჭვინთისა და პიტიუნტის იდენტობასთან დაკავშირებით, ეს უკანასკნელი სხვა გეოგრაფიულ ადგილზე - დასავლეთ საქართველოს უკიდურეს სამხრეთში - ტრაპიზუნტის რეგიონში უნდა ვეძიოთ.

ლიტერატურა:

1. დიდი სჯულისკანონი, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1975 წ.
2. Правила Православной Церкви С Толкованиями Никодима Епископа Далматинско-Истрийского, Том I, Издание Свято Троицкой Сергиевой Лавры, 1996 г.
3. Никодима Милаш, Церковное Право.
4. В.А. Цыпин, Церковное Право, Учебное пособие, Москва, 1996 г.
5. Правила Святых Апостоль И Святых Отець с толкованиями, Москва, 1876.
6. მიტროლოპიტი ანანია (ჯაფარიძე), საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, თბილისი, 2009 წელი.

**საქართველოს ეკლესიის ადგილი
მსოფლიო საეკლესიო დიატიხში**
*დეკანოზი იაკობ (ბექა) უშიკიშვილი
დოქტორანტი*

დიპტიხი არის მართლმადიდებელთა ღვთისმსახურების დროს ადგილობრივ ეკლესიათა მეთაურების მოხსენების რიგითობა, ანუ მსოფლიოს მართლმადიდებელ ეკლესიათა მეთაურების მოხსენების რიგი. ის წარმოადგენს გამოხატვას სულიერი და კანონიკური ერთობისა ადგილობრივ მართლმადიდებელ ეკლესიათა შორის. მართალია, მსოფლიო მართლმადიდებელ ეკლესიას არ გააჩნია ერთიანი ადმინისტრაციული ცენტრი, მაგრამ ყოველი დამოუკიდებელი, ავტოკეფალური ადგილობრივი ეკლესიის მეთაური და მისი დიაკონი ღვთისმსახურების დროს მოიხსენიებს სხვა ადგილობრივი ეკლესიების, ამით ის გამოხატავს, რომ ყველა მართლმადიდებელი ეკლესია, ეროვნებისაგან დამოუკიდებლად, შეადგენს ერთ, წმინდა, კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიას. ყველა ადგილობრივი ეკლესია ერთმანეთის მიმართ თანაბარია და თანასწორი. არ არსებობს პირველხარისხოვანი და მეორეხარისხოვანი, უპირატესი და უმცირესი ეკლესია. მრავალრიცხოვნება, ან ტერიტორიის სიდიდე არ ანიჭებს უპირატესობას რომელიმე ეკლესიას მეორე მცირე ეკლესიის წინაშე. მამათა კანონების თანახმად, ყოველი ეკლესიის თავისუფლება მოპოვებულია უფაღიესო ქრისტეს სისხლით. III მსოფლიო კრება მე-8 კანონში წერდა, რომ ყოველი ეკლესიის დამოუკიდებლობა და თავისუფლება „თვისთა სისხლითა მოგუანიჭა ჩუენ უფალმან ჩუენმან იესუ ქრისტემან, განმანთავისუფლებლმან ყოველთა კაცთამან“ (დიდი სჯულის კანონი, 1975: გვ.267)

VI-VII საუკუნეებში დიპტიხები იქცნენ ოფიციალურ დოკუმენტებად რომის იმპერიის მთავარი ქალაქების

ეპისკოპოსთა შორის უპირატესობის განსაზღვრისას. იბერიის ავტოკეფალური ეკლესიის იურისდიქციაში შემავალი ქალაქები არ შედიოდნენ იმპერიაში, ამიტომაც იბერიის ქალაქთა ეპისკოპოსები არ იყვნენ დიპტიხში შეყვანილნი VII საუკუნემდე. VII საუკუნის დასაწყისში ჰერაკლე კეისარმა ქვემო იბერიის, ანუ დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირა მიწები ჩამოართვა იბერიის სახელმწიფოს და შეუერთა ბიზანტიის იმპერიას. ამის შემდეგ VII საუკუნეში საქართველოს დაპყრობილი შავიზღვისპირა ქალაქების ფასისისა და პეტრონის ეპისკოპოსები შეყვანილ იქნენ ბიზანტიურ დიპტიხში. V ტრულის კრების კანონებს ხელს აწერენ ფასისისა და პეტრონის ეპისკოპოსები: „თეოდორე უღირსმან ეპისკოპოსმან ფასოსისა მან სოფელსა შინა მეგრელთასა განვასაზღვრენ და წარვწერენ“... (დიდი სჯულის კანონი, 1975:407) ასევე ხელს აწერს - „იოანე უღირსმან ეპისკოპოსმან ქალაქსა პეტრონის ამან ქუეყანასაგან მეგრელთაისა განვასაზღვრე და წარვწერე“ (დიდი სჯულის კანონი, 1975 გვ.418).

აღსანიშნავია, რომ ტრულის კრების კანონებს ხელს არ აწერს, ამჟამად იმპერიის საზღვრებს გარეთ მდებარე იბერიის დედაქალაქის ეპისკოპოსი და არც იბერიის ეკლესიის წარმომადგენელი, ხოლო იბერიის ის აღნიშნული ქალაქების ეპისკოპოსები კი, რომელნიც ბიზანტიის იმპერიაში შედიოდნენ, ამ კრების კანონებს ხელს აწერენ.

იერუსალიმელი პატრიარქები დოსითეოსი და ხრისანგი წერენ-ლაზიკის ეპარქიაში შემავალი ტრაპეზუნტთან მდებარე ფასისისა სამიტროპოლიტოს კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს დიპტიხში ეჭირა 27-ე ადგილი. აქედან აშკარად ჩანს, რომ დიპტიხში შეტანილი იყო ბიზანტიის ქართული ქალაქების ეპისკოპოსები, ხოლო ბიზანტიის გარეთ მყოფი ქართული ქალაქების ეპისკოპოსები კი - არა. ე.ი.

ამჟამად, დიპტიხი ბიზანტიური სახელმწიფოს საჭიროებისთვისაა შედგენილი, ამიტომ იბერიის ავტოკეფალური ეკლესიის წარმომადგენელთა მოუხსენებლობა ძველ დიპტიხში იმის ნიშანი კი არაა, რომ ასეთი ავტოკეფალური ეკლესია არ არსებობდა, არამედ პირიქით, არსებობდა და არ ექვემდებარებოდა იმპერიაში შემავალ საპატრიარქოებს.

X და XI საუკუნეთა მიჯნაზე საქართველოს გაერთიანების პერიოდში „აფხაზთა“ და „ქართლის“ საკათალიკოსოები საქართველოს საპატრიარქოდ გაერთიანდა, გარდა საქართველოს ტერიტორიებისა ქართული ეკლესიის იურისდიქციის ტერიტორია მოიცავდა ჩრდილო კავკასიის ქრისტიანულ მოსახლეობას, სომხეთში შემავალ მართლმადიდებელურ თემს და ყოფილი ალბანეთის სამეფოს ტერიტორიაზე არსებულ მართლმადიდებელურ თემს. XI საუკუნიდან იწყება ქართული საპატრიარქოს ხსენება უცხოურ წყაროებში. XIII საუკუნის ქართულ საბუთში ასეთი დიპტიხია დაცული: „...ჩუენცა, გლახაკი, ქრისტეს მიერ, შემდგომად ხუთთა პატრიარქთა და უპირველეს მათსა... სუეტისცხოველის მეექუსისა პატრიარქის და ქრისტეს მიერ ყოვლისა საქართველოს კათალიკოზი ნიკოლოზ ვამტკიცებ და წარვსწერ“ (ქართული სამართლის ძეგლები, ტ.II :66)

მცხეთის საპატრიარქო საყდარს ქართული დიპტიხის ეკავა მეექვსე ადგილი იერუსალიმის საყდრის შემდეგ. ამ მოხსენიებას შუა საუკუნეების საქართველოში ჰქონდა ისტორიულ-ტრადიციული მნიშვნელობა. 1057 წელს მეფე ბაგრატ IV - ის შეწირულობის სიგელს შიომღვიმისადმი აქვს ქართული ეკლესიის მეთაურის მინაწერი, რომლის თანახმად ის დგას მეექვსე ადგილზე მსოფლიოს ხუთი პატრიარქის შემდეგ. მსგავსი შინაარსის მინაწერები აქვს ასევე XIII საუკუნის ეკლესია მონასტრებისადმი

გაცემულ სიგელებს. (ა.ჯაფარიძე 2009: 16–18)

ქართული ეკლესია საკუთარ დიპტიხში საკუთარ მამამთავარს მე-6 ადგილზე მოიხსენიებდა, მაგრამ საკითხავია აღიარებდნენ თუ არა მას მსოფლიო ეკლესიები? ერთადერთი ფაქტი და მოვლენა რომელიც ნათელს ჰფენს ამ საკითხს, ჩვენი ისტორიის მანძილზე გახლავთ ფერარა-ფლორენციის საეკლესიო კრების (1438–39), ლათინური წყაროები, სადაც მოცემულია კრებაზე მართლმადიდებელთა ეკლესიის წარმომადგენლების ჯდომის რიგითობა. ანდრეა დი სანტა კროჩეს დიალოგი ლუდოვიკო პონტანოსთან. ეს წყარო ქართულად თარგმნა და სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოიტანა ილია ტაბაღუამ. მოგვყავს თარგმანი სრულად:

„საუბარი და კამათი ლათინებსა და ბერძნებს შორის ფლორენციის მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე. შამოციქულო კონსისტორიის რომის პატრიარქისა და ადუოკატ ანდრეა დი სანტა კროჩეს საუბარი ლუდოვიკო პონტანოსთან ჩანაწერი დიალოგის სახით.

ლუდოვიკო: კრების დროს სად იჯდა ბერძენთა იმპერატორი?

ანდრეა: ცენტრიდან მარცხნივ იდგა ტახტი ისეთივე, როგორც რომის იმპერატორის კათედრა იყო. მისგან მარჯვნივ სკამზე იჯდა იმპერატორის ძმა დიმიტრი - მორვის მთავარი.

ლუდოვიკო: განაგრძე საუბარი სასულიერო პირების განლაგების შესახებ.

ანდრეა: პირველი კარდინალის პირდაპირ იდგა პატრიარქის სავარძელი. პატრიარქი შეუძლოდ ყოფნის გამო იმდღეს კრებას ვერ ესწრებოდა. მან გამოგზავნა სპეციალური მიმართვა, რომელიც საჯაროდ წაიკითხეს. ატრიარქის შემდეგ ოთხ სკამზე განლაგებული იყვნენ: ჰერაკლის არქიეპისკოპოსი (რომელსაც ალექსანდრიის პატრიარქის კანონიერი მანდატი ჰქონდა და მისი ადგილი ეკავა), ანტიოქიის პატრიარქის მიერ გამოგ-

ზავნილი - ეფესოს არქივისკოპოსი, იერუსალიმის პატრიარქის წარმომადგენელი - მენუხიის არქივისკოპოსი და იბერიის მეფის წარმომადგენელი - იბერიის მიტროპოლიტი. ამის შემდეგ ისხდნენ ტრაპეზუნტის, რიზეს, ნიკეის, ლაკედემონის, ნიკომედიის, ტრივონის, ამასიის, მიტილენის, აქილის, მელდულის არქივისკოპოსები. შემდეგ მოდიოდნენ: ექვსი პრესვიტერიული წოდების მქონე პიროვნება, კონსტანტინოპოლის ეკლესიის მიტროპოლიტები - ჯვაროსნებად წოდებულნი, ვიანიდან მათ თავსამკაულზე ჩვეულებრივი მღვდლებისგან განსხვავებით ჯვრის ნიშანი ჰქონდათ. მათ შემდეგ განლაგებულნი იყვნენ ღირსშესანიშნავი ბერებითაგვიანთი წესის მიხედვით“

ლუდოვიკო: იმპერატორს არ ახლდნენ საერო პირები?

ანდრეა: იმპერატორის სავარძლის გვერდით სკამზე იჯდა რამდენიმე საერო პირი. პაპის თანმხლები პირების პირდაპირ ისხდნენ: სერბიის მთავარი, ტრაპეზუნტის იმპერატორის წარმომადგენელი, იბერიის მეფის ელჩი (რომელიც ყველასგან განსხვავდებოდა თავისი ჩაცმულობით, მრავალი ძვირფასი ქვით შემკული მრგვალი ოქროქსოვილი ქუდით) და ვალახიის ბატონის ორი წარმომადგენელი“ [ი.ტაბაღუა 1984:213-214]

პოლიტიკურმა სიტუაციამ გარკვეულწილად გავლენა იქონია ქართული ეკლესიის დიპტიხის საერთაშორისო აღიარების საქმეში. კონსტანტინოპოლის პატრიარქმა გენადი სხოლარიუსმა (1453-1460) სხვა აღმოსავლელ პატრიარქებთან ერთად ცნო რუსული ეკლესიის დამოუკიდებელი არსებობა და განსაზღვრა ჩათვლილიყო ავტოკეფალური რუსული მიტროპოლია თავისი ღირსებით იერუსალიმის საპატრიარქოს შემდეგ, ე.ი. მეხუთე ადგილობრივ მართლმადიდებელ ეკლესიათა დიპტიხში. ამ მოვლენამდე მეხუთე ადგილი ქართულ ეკლესიას ეჭირა,

ამის შემდეგ კი მან თავისი ტრადიციული შექვეყნება ადგილი დაიკავა.

1589 წელს დაარსდა მოსკოვის საპატრიარქო, 1593 წელს კი აღმოსავლურ ეკლესიათა კრებამ განსაზღვრა მოსკოვის საპატრიარქოს მდგომარეობა, რუსეთის მეფე ივანე მრისხანეს სურდა რუსულ ეკლესიას ადგილი ალექსანდრიის საპატრიარქოს შემდეგ დაეკავებინა, მაგრამ კრებამ მხოლოდ იერუსალიმის შემდეგ განსაზღვრა ადგილი. (ა. ჯაფარიძე 2009: 22-23)

ქართულმა ეკლესიამ დიპტიხში რუსული საპატრიარქოს ადგილი იერუსალიმის ეკლესიის შემდეგ აღიარა XVIII საუკუნეში პატრიარქ ანტონ I-ის დროს. (ა.ჯაფარიძე 2009: 24)

მსოფლიო ეკლესიები არ აღიარებდნენ ქართული ეკლესიის მე-9 ადგილს მართლმადიდებლური ეკლესიის დიპტიხში. XX საუკუნეში დაიწყო ჩვენი ეკლესიის ადგილის აღიარება. 1943 წელს აღიარა რუსეთის ეკლესიამ ქართული ეკლესიის ავტოკეფალურობა და ადგილი დიპტიხში. კონსტანტინოპოლის მსოფლიო საპატრიარქომ კი 1990 წლის 25 იანვარს კონსტანტინოპოლის მსოფლიო პატრიარქმა გამოსცა სიგელი ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის ცნობის შესახებ, იმავე წლის 3 მარტს კი მანვე გამოსცა განჩინება საქართველოს საპატრიარქო ღირსების ცნობის შესახებ, საიდანაც გამომდინარეობდა ეკლესიის მეთაურის (პატრიარქის) ტიტულის ცნობა. (ა.ჯაფარიძე 2009: 42-43) მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული ეკლესიისათვის სრულად არ აღმსდგარა ისტორიული სამართლიანობა, რიგი მართლმადიდებლური ეკლესიების დიპტიხში საქართველოს ეკლესია მე-9 ადგილზე მოიხსენიება. რითაც ილახება მისი უფლება და უხეშად ირღვევა ისტორიული სამართლიანობა. ვიმედოვნებთ, მომდევნო მსოფლო საეკლესიო კრებაზე ერთ-ერთი განსახილველი საკითხი იქნება მართლმადიდებლური

ეკლესიათა დიპტიხის საკითხი, აღსდგება ისტორიული სამართლიანობა და ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია დაიკავებს იმ კუთვნილ ადგილს დიპტიხში, რომელიც მას ისტორიის მიხედვით ეკუთვნის.

ლიტერატურა

1. მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე. დიპტიხი და დიასპორა (საქართველოს საპატრიარქოს ადგილი მსოფლიო მართლმადიდებლურ დიპტიხში და დიასპორის საკითხები) თბ. 2009 წელი 84 გვ.
2. ტაბაღუა ილია. საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნსაცავებში (XIII-XVI სს). თბილისი 1984, გამომცემლობა „მეცნიერება“ გვ. 333.
3. ქართული სამართლის ძეგლები, ტომი 3, ტექსტი გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ. თბილისი 1970, 1319 გვ.
4. დიდი სჯულის კანონი, გამოსაცემად მოამზადეს ე. გაბიაშვილმა, ე. გიუნაშვილმა, მ. დოლაქიძემ, გ. ნინუამ; კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინ-ტი. თბილისი 1975, 627 გვ.

**საქართველოს კათოლიკოს
პატრიარქი ილია მეორე ქართული
სამოციქულო ეკლესიის
ავტოკეფალიის საღარაჯოზე
დეკანოზი იოანე ხივოვიძე
დოქტორანტი**

საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესია მსოფლიოში ერთ-ერთი უძველესი ეკლესიაა და თავისი ორიათასწლოვანი ისტორიით ეკლესიის მკვლევართა მხრიდან განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია, რომელიც ქრისტეს უპირველესმა მოწაფემ ანდრია პირველწოდებულმა დაარსა, შესაბამისად სამოციქულო ეკლესიის პატივით სარგებლობს.

საქართველოს სამოციქულო ეკლესია ავტოკეფალური გახდა V საუკუნეში, წმიდა მეფე ვახტანგ გორგასლის მოღვაწეობის პერიოდში. 681 წლის VI მსოფლიო საეკლესიო კრებამ მცხეთის კათალიკოსი აიყვანა იმავე პატივსა და ღირსებაში, რომელშიც მსოფლიოს სხვა მართლმადიდებელი პატრიარქები იმყოფებოდნენ. ამის შემდეგ, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს ეკლესიამ ავტოკეფალია საეკლესიო კანონების სრული დაცვით ანტიოქიის საპატრიარქოსგან მიიღო, ბერძენთა მხრიდან საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხი სხვადასხვა პერიოდებში რამდენჯერმე გახდა წინააღმდეგობისა და განხილვის საგანი.

XIX საუკუნის დასაწყისში რუსეთის იმპერატორის უხეში ჩარევით ქართული სახელმწიფოსა და ეკლესიის წინააღმდეგ განხორციელდა უკანონო ქმედებები, რამაც ქართული სამეფო-სამთავროების დამოუკიდებლობის შეწყვეტა და საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება გამოიწვია და უმძიმესი შედეგები მოუტანა ქართველ ხალხს.

ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებით რუსეთის მხრიდან დაირღვა

მოციქულთა 34-ე კანონი, რომლის მიხედვითაც „ყველა ერის ეკლესია უნდა იმართებოდეს საკუთარი ეპისკოპოსების მიერ“. საქართველოს სამოციქულო ეკლესია, რომელიც V საუკუნიდან ავტოკეფალური იყო, საეგზარქოსოს სახით სხვა მართლმადიდებელი ეკლესიის შემადგენელი ნაწილი გახდა. აღსანიშნავია, რომ საეკლესიო კანონიკიდან გამომდინარე, რუსეთის ეკლესიას არ ჰქონდა უფლება, გაეუქმებინა მასზე უძველესი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალია. ასე რომ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია კი არ გაუქმებულა, არამედ შეჩერდა რაღაც დროის მონაკვეთში (ერთ საუკუნეზე მეტი ხნით). ამ საკითხში სავსებით ვეთანხმებით ა. ცაგარელის მოსაზრებას, რომელიც მიიწვევდა, რომ: „ქართულ ეკლესიას, რომელიც 1811 წლიდან საეგზარქოსოს სახით არსებობდა, ავტოკეფალია როგორც დე იურე არ დაუკარგავს, არამედ წაერთვა შესაძლებლობა ამ უფლების ფაქტიურად აღსრულებისა“.

აღნიშნულმა ფაქტმა უდიდესი ზიანი მიაყენა ქართულ ეკლესიას - გაუქმდა უძველესი ეპარქიები, შემცირდა სასულიერო პირთა რაოდენობა, გაიძარცვა ეკლესია-მონასტრები, დაიკარგა მრავალი ქრისტიანული სიწმინდე. განსაკუთრებით ცუდი შედეგები მოჰყვა ღვთისმსახურების რუსულ ენაზე აღსრულებას. ქართველ ხალხს მოესპო შესაძლებლობა, წირვა-ლოცვა მშობლიურ ენაზე მოესმინა. სამღვდელოება ვერღებულობდა სათანადო განათლებას, შესაბამისი განათლების გარეშე კი სასულიერო პირები ვერ გადასცემდნენ მრევლს ქრისტეს მაცხოვრებელ სარწმუნოებას. ამან გამოიწვია ქართველ ხალხში ქრისტიანული რელიგიისადმი გაციება.

XIX საუკუნეში ქართველი ერისა და ეკლესიის უფლებების დასაცავად ხმა აიმაღლეს ერის იმ პერიოდში მოღვაწე სასულიერო და საერო წრეების ღირ-

სეულმა წარმომადგენლებმა (გაბრიელ ეპისკოპოსი, დიმიტრი ყიფიანი, ილია ჭავჭავაძე, იაკობ გოგებაშვილი, ექვთიმე თაყაიშვილი და სხვები).

XIX საუკუნის ბოლოს, მართალია, არ დასმულა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის მოთხოვნა, მაგრამ ქართველი საზოგადოება აქტიურად იბრძოდა ქართველთა სარწმუნოებრივი უფლებების დასაცავად. XX საუკუნის დასაწყისში კი საეგზარქოსოს რეაქციულმა დამოკიდებულებამ და სოციალურმა (მოუსაველიანობამ, ახალი გადასახადების დაწესებამ და ა.შ.) და სულიერმა სიდუხჭირემ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გაძლიერება დაახჩარა, შემდეგში კი პროცესი ეკლესიის ავტოკეფალიის მოთხოვნაში გადაიზარდა.

ავტოკეფალიის აღდგენის საქმეში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი მოვლენა მოხდა 1905 წლის დეკემბერში. 18 დეკემბრამდე თბილისში მიმდინარეობდა სრულად საქართველოს ეკლესიის სამღვდლოების დელეგატთა კრება, რომელმაც მიიღო ისტორიული მნიშვნელობის დოკუმენტი - „საქართველოს ეკლესიის რეორგანიზაციის პროექტი“. აღნიშნული პროექტი იყო საფუძველი 1917 წლის საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისა. რეორგანიზაციის პროექტი შედგებოდა 26 პარაგრაფისგან, რომლებშიც განსაზღვრული იყო საეპარქიო საბჭოს, ეპისკოპოსის, საოლქო საძმო კრების, საოლქო საძმო საბჭოს, სამრევლო საბჭოს, სამრევლო კრების და კრებულის წევრთა უფლება მოვალეობანი და არჩევის წესები. ამის შემდეგ, ქართველ ერს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისთვის კიდევ მრავალი წლის მანძილზე მოუწია ბრძოლა.

1917 წელს ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენაზე გადამწყვეტი როლი ითამაშა, რუსეთში მიმდინარე პოლიტიკურმა მოვლენებმა. საქართველოს ეკლესიაში ამ პერიოდში უკვე მყარი ნიადაგი იყო მომზადებული ავტოკეფალიის აღსადგენად.

ქართული ეკლესიის კანონიერი უფლებების აღდგენა ერის სულიერი მოთხოვნილებების აღსრულება იყო. ამიერიდან ქართულ ეკლესიაში ღვთისმსახურება და საქმის წარმოება ისევ ქართულ ენაზე შესრულდებოდა.

1917 წლის 17 სექტემბერს საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის დაგვირგვინება იყო კათოლიკოს-პატრიარქის არჩევნები, რომლის შედეგადაც პატრიარქად არჩეულ იქნა ეპისკოპოსი კირიონი. 1917 წლის 1 (14) ოქტომბერს სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში საზეიმო ვითარებაში შესრულდა უწმიდესისა და უნეტარესის - კირიონ II-ის აღსაყდრება. საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიაში ახალი ერა დაიწყო.

უწმიდესმა და უნეტარესმა კირიონ II-მ დაიწყო სერიოზული მუშაობა, რათა მართლმადიდებელ და არამართლმადიდებელ მსოფლიოს მკაფიო წარმოდგენა შეჰქმნოდათ, რა მოხდა საქართველოში, და არ აღმოჩენილიყვნენ რუსეთის საპატრიარქოს მიერ გავრცელებული ტენდენციური ინფორმაციების ტყვეობაში. მისი ძალისხმევა, პირველ ყოვლისა, მიმართული იყო რუსეთის ეკლესიასთან მეგობრული ურთიერთობის დამყარებისკენ, მაგრამ 1917 წლის აგვისტოში რუსეთის ახლადარჩეულმა პატრიარქმა ტიხონმა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის მაღალ იერარქებს მცხეთაში 1917 წლის 12 (25) მარტს მირებული დოკუმენტის გაუქმებისა და სინანულისაკენ მოუწოდა. ამის შემდეგ 25 წლის მანძილზე საქართველოსა და რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიათა შორის ევქარისტული კავშირი არ არსებობდა.

საბოლოოდ, მრავალწლიანი დაძაბული მოლაპარაკებების შემდეგ, 1943 წლის 31 ოქტომბერს, რუსეთის პატრიარქმა სერგიმ ოფიციალურად აღიარა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ტერიტორიული ავტოკეფალია და 1917 წლის 12 (25) მარტის სვეტიცხოვლის დამოუკიდებ-

ლობის აქტის კანონიერება. რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღიარების დოკუმენტს ხელს აწერდნენ პატრიარქი სერგი და სინოდის მუდმივი წევრები, მიტროპოლიტები: ალექსი, ნიკოლოზი, მთავარეპისკოპოსები: ანდრეი, ალექსი, იოანე.

1946 წელს საქართველოში ოფიციალური მეგობრული ვიზიტით ჩამობრძანდა რუსეთის პატრიარქი უწმიდესი ალექსი I. 1958 წელს იგი მეორედ ჩამოვიდა საქართველოში. 1945-1948 წლებში უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე სტუმრობდა მოსკოვს. 1951-1970 წლებში მოსკოვში არაერთხელ ჩატარდა საბჭოთა კავშირში არსებულ რელიგიურ კონფესიათა მეთაურების შეხვედრა, სამშვიდობო კონფერენციები. ამ შეხვედრებში მონაწილეობდნენ უწმიდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქნი: მელქისედეკ III, ეფრემ II, დავით V, ილია II. რუსეთისა და საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიათა შორის კეთილგანწყობილი ურთიერთობა დამყარდა.

საბჭოთა კავშირის მმართველობის ხანაში, როდესაც კონსტანტინოპოლის საპატრიარქო „ნატოს“ ერთ-ერთი წევრი ქვეყნის - თურქეთის ტერიტორიაზე მდებარეობდა ოფიციალური ხელისუფლება საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიას მსოფლიო საპატრიარქოსთან თავისუფალ ურთიერთობას უკრძალავდა.

1962 წელს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა ეფრემ II-ემ, თანხმობა განაცხადა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში გაწევრიანების შესახებ.

ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოს მიერ მოწოდებულ სამშვიდობო ფორუმზე საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის წარმომადგენლებს

საშუალება მიეცათ, მსოფლიოს მართლმადიდებელ ეკლესიათა მეთაურებისათვის მკაფიოდ განემარტათ საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალიის მნიშვნელობა და მოეთხოვათ მათგან ამ ავტოკეფალიის აღიარება.

1963 წელს ეპისკოპოსი ილია მონაწილეობდა კუნძულ როდოსზე გამართულ მართლმადიდებელ ეკლესიათა სამშვიდობო ფორუმში, რომელზეც საქართველოს ეკლესია ყველაზე ახალგაზრდა ავტონომიურ ეკლესიად გამოაცხადეს. ამას მოჰყვა მეუფე ილიას მწვავე რეაქცია, რომელმაც დამსწრეთ განუმარტა, რომ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია არის უძველესი სამოციქულო ავტოკეფალიური ეკლესია და შესაბამის პატივისცემას მოითხოვს. როდოსიდან დაბრუნებულმა ეპისკოპოსმა ილიამ ვრცელ მოხსენებით ბარათში უწმიდესსა და უნეტარეს ეფრემ II-ს აუხსნა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ირგვლივ შექმნილი ვითარება.

უწმიდესმა და უნეტარესმა ეფრემ II-მ მას დაავალა, ემუშავა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის საერთაშორისო აღიარებისათვის, მეცნიერებთან თანამშრომლობით მოეძია ავტოკეფალიის ისტორიული მტკიცებულებანი. დაიწყო ამ მიმართულებით დაძაბული მუშაობა.

მსოფლიო საპატრიარქოსთან საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალიის აღიარების საკითხებზე ინტენსიური მოლაპარაკებები გაგრძელდა უწმიდესი და უნეტარესი ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით.

1978 წლის 1-4 ივნისს, პატრიარქის მოწვევით, თბილისში იმყოფებოდა მსოფლიო საპატრიარქოს დელეგაცია, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ქალკედონის მიტროპოლიტი მელიტონი. 1978 წლის 16 ივნისს უწმიდესმა და უნეტარესმა, სრულიად საქართველოს კა-

თოლიკოს-პატრიარქმა ილია II-მ საპატრიარქო რეზიდენციაში შეხვედრა მოუწყო ქართველ მეცნიერებს. შეხვედრას ესწრებოდნენ პროფესორები: მ. ლორთქიფანიძე, ნ. ლომოური, ო. ჯაფარიძე, პ. ზაქარაია, შ. ლომსაძე, ი. სიხარულიძე, გ. მაშულია, ნ. ასათიანი, რ. სირაძე, ა. ბოგვერაძე, დ. გოგოლაძე, თ. ბერაძე, ი. ლოლაშვილი, ბ. ლომინაძე. უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ ქართველ მეცნიერებს სთხოვა, ინტენსიურად ემუშავათ საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიაზე და განუმარტა მათ, რომ საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღიარების საკითხის მოსაგვარებლად საჭირო იყო, მყარი ისტორიული მტკიცებულებების მქონე საბუთებით დაემტკიცებინათ ბერძნული საპატრიარქოებისთვის, რომ საქართველოს ეკლესიის მეთაური V საუკუნიდან კათოლიკოსის, ხოლო XI საუკუნიდან - კათოლიკოს-პატრიარქის ტიტულს ატარებდა.

მართლაც, უმოკლეს დროში შეიქმნა ნ. ლომოურის, ბ. ლომინაძის, დ. გოგოლაძის, ა. ბენდიანიშვილის ნაშრომები საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიის ცალკეულ საკითხებზე.

1979 წლის 2-8 მაისს უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II სტამბულში იმყოფებოდა კონსტანტინოპოლის მსოფლიო პატრიარქის – უწმიდესი დიმიტრიოსის მიწვევით [34, 1979, 2, 12-13], სადაც იგი შეხვდა მსოფლიო საპატრიარქოს მმართველ მღვდელმთავრებს, გაიმართა აზრთა გაზიარება მართლმადიდებელ ეკლესიათა ურთიერთობის საკითხებზე და კიდევ ერთხელ ისაუბრა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხთან არსებული პრობლემების და მისი კუთვნილი VI ადგილის დარღვევის შესახებ, რაზეც კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს სახელით გამოსულმა ქალკედონის მიტროპოლიტმა მელიტონმა აღუთქვა საქართველოს მართლმადიდებელი სამო-

ციქულო ეკლესიის მეთაურს, რომ ეს საკითხები დადებითად გადაიჭრებოდა დასაბუთებული ისტორიული მასალების გაცნობის საფუძველზე.

დაძაბული მოლაპარაკებები 11 წელი გაგრძელდა. საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია ავტოკეფალიისა და დიპტიხის საკითხებში არავითარ კომპრომისზე არ მიდიოდა. 1982 წლის 3 ივლისს მსოფლიო პატრიარქ დიმიტრიოსისადმი გაგზავნილ წერილში, რომელსაც ხელს აწერდნენ უწმიდესი და უნეტარესი ილია II და საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის წმიდა სინოდის 13 მღვდელმთავარი, ნათქვამი იყო: „თუ კონსტანტინოპოლის მსოფლიო საპატრიარქო სადავოდ მიიჩნევს საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ადგილს დიპტიხში, იმ შემთხვევაში საქართველოს საპატრიარქოს გაუჭირდება მონაწილეობა მიიღოს მსოფლიო საპატრიარქოს მიერ მოწეობილ ღონისძიებებში“ [27, 10417].

მრავალი წლის მანძილზე იბრძოდა უწმიდესი და უნეტარესი ილია II ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის საბოლოო აღიარებისათვის. ქართველ მეცნიერებთან კონსულტაციის შემდეგ, მსოფლიოს მართლმადიდებელი ეკლესიების მეთაურებს უგზავნიდა დასაბუთებულ, ისტორიული დოკუმენტებით გაჯერებულ წერილები, რომლებიც საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიულ ავტოკეფალიასა და დიპტიხში მართლმადიდებელ ეკლესიათა შორის მისი კუთვნილი მე-6 ადგილის კანონიერებას ამტკიცებდა და მოძველებული ეკლესიებისაგან წერილობითი მხარდაჭერას მოითხოვდა.

1988 წლის აგვისტოში ილია II-მ თბილისში მოიწვია კონსტანტინოპოლის მსოფლიო პატრიარქი უწმიდესი დიმიტრიოსი, რომელმაც მოილოცა ქართული ეკლესია-მონასტრები, ხელოვნების მუზეუმში დაათვალიერა ქართული საეკლესიო სიწმინდენი.

მსოფლიო პატრიარქი გააოცა ეკლესია-მონასტრებში მრევლის, ძირითადად ახალგაზრდობის, სიმრავლემ. რა თქმა უნდა, ამ ვიზიტმაც არ ჩაიარა საქართველოს ეკლესიის უმთავრესი პრობლემის - ავტოკეფალიის აღიარების პრობლემებზე მსჯელობის გარეშე, რის შემდეგაც გადაწყდა, აღნიშნულ საკითხებზე გაგრძელებულიყო მოლაპარაკებები.

1988-1989 წლებში საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალიის აღიარების საკითხებზე მოლაპარაკებებს აწარმოებდნენ მიტროპოლიტები: ქრიზოსთომოსი და დამასკინოსი. უწმიდესი და უნეტარესი ილია II განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ყველა სიტყვას, რომელიც აღიარების ტექსტში უნდა შესულიყო. მოლაპარაკებები იყო რთული, მაგრამ კონსტრუქციული. 1990 წლის 7 იანვარს (ძვ. სტ. 25 დეკემბერს), სიონის საპატრიარქო ტაძარში წირვის დამთავრების შემდეგ, მიტროპოლიტმა ქრიზოსთომოსმა ოფიციალურად გამოაცხადა მსოფლიო საპატრიარქოს გადაწყვეტილება საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალიისა და მისი მეთაურის საპატრიარქო ტიტულის აღიარების შესახებ.

1990 წლის 4 მარტს საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის მეთაურმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ კონსტანტინოპოლში მსოფლიო პატრიარქ დიმიტრიოსის ხელმოწერით მიიღო ორი სიგელი:

„1. საქართველოს უწმიდესი მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის ცნობისა და მტკიცების სიგელი“, რომლის თანახმადაც მსოფლიო საპატრიარქომ მიიღო გადაწყვეტილება „ცნოს და დაამტკიცოს საქართველოს წმიდა ეკლესიის ავტოკეფალია და დამოუკიდებელი სტრუქტურა“.

2. კონსტანტინოპოლის მთავარეპისკოპოსის, ახლისა რომისა და მსოფლიო პატრიარქის - დიმიტრიოსის -

განჩინებით, საქართველოს უწმიდესი ეკლესია პატივდებული იქნა საპატრიარქო ღირსებითა და ადგილით, როგორც ადრიდანვე იხსენიებოდა უძველეს ქრონიკებსა და სხვა საეკლესიო წყაროებში. პატრიარქის ტიტულია: „მთავარეპისკოპოსი მცხეთა-თბილისისა და კათოლიკოს-პატრიარქი სრულიად საქართველოსა“. [34, 1990, 3, 5-8].

სხვა რომ არაფერი გაეკეთებინა მის უწმიდესობას, მარტო ეს ეყოფოდა ისტორიაში შესასვლელად, მაგრამ ის დღემდე მედგრად დგას საქართველოს ტერიტორიული ერთიანობისა და ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის სარძერების სადარაჯოზე.

XX საუუნის 90-იან წლებში საბჭოთა კავშირის დაშლა ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკებისათვის, მათ შორის – საქართველოსათვის, საკმაოდ მტკივნეული აღმოჩნდა. რუსეთის პოლიტიკური წრეების წაქეზებითა და მხარდაჭერით გაძლიერდა სეპარატისტული ტენდენციები საქართველოს ისტორიულ მიწა-წყალზე, აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში. რუსეთმა, მიუხედავად იმისა, რომ დღემდე ჯიუტად უმტკიცებს საერთაშორისო საზოგადოებრიობას, რომ იგი რეგიონში იცავს მშვიდობასა და სტაბილურობას, ფაქტობრივად ამ ტერიტორიების ანექსია მოახდინა. ეს ხდება იმ ფონზე, როდესაც 300 000 ქართველი გამოძევებულია აფხაზეთის ტერიტორიიდან, 14 ათასზე მეტი ადამიანი კი დახოცეს საკუთარ მიწა-წყალზე. დახვრიტეს მამა ანდრია, დაარბიეს ეკლესიები და ა.შ.

რაც შეეხება რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის პოზიციას, თავის ბუნდოვან განცხადებებში იგი თითქოს გამოხატავს ძალადობას, მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ ყველაფერში ირიბად ქართველებს ადანაშაულებდა. უფრო მეტიც, რუსეთის ეკლესია, საქართველოს საპატრიარქოს გვერდის ავლით დღემდე ცდილობს იქ რუსი სასულიერო პირე-

ბის დამკვიდრებას და ამას მოსახლეობის რელიგიური მოთხოვნებით ამართლებს.

ამ პერიოდში რუსეთის მხარემ დააყენა საკითხი ახალი ათონის მონასტრის რუსეთის ეკლესიისათვის დაბრუნების აუცილებლობის შესახებ, რაც სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ილია II დაგმო ყოველივე ეს რუსეთის პატრიარქ ალექსი II-სადმი გაგზავნილ წერილში [33, II, 421-422]. ასევე მკაცრად გამოეხმაურა ილია II ვლადიკავკაზისა და სტავროპოლის მიტროპოლიტ გედეონის მცდელობა „სამხრეთ რუსეთის ხალხისათვის სულიერი დახმარების აღმოჩენის შესახებ“ [33, II, 424].

უწმიდესსა და უნეტარესს, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს ილია II-ს თავისი სასულიერო მოღვაწეობის ნახევარსაუკუნოვან ისტორიაში საინტერესო შეხვედრები ჰქონდა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის პოლიტიკურ მოღვაწეებთან, რელიგიურ ლიდერებთან.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი მეგობრულ ურთიერთობას ინარჩუნებს არამართლმადიდებლური ქრისტიანული კონფესიების ლიდერებთან: რომის პაპთან, ანგლიკანური ეკლესიის მეთაურთან, აღმოსავლეთის კოპტურ-მონოფიზიტური ეკლესიების მეთაურებთან. უწმიდესი და უნეტარესი ბევრჯერ შეხვდა ყოველთა სომეხთა პატრიარქ-კათოლიკოსებს: ვაზგენ I-ს, გარეგინ I-ს, გარეგინ II-ს. გულთადი მეგობრობა აკავშირებს მას კავკასიის მუსლიმანთა საბჭოს თავმჯდომარესთან შეიხ ალახ შუქურ ფაშა ზადესთან. მის უწმიდესობას ასეთივე მეგობრული ურთიერთობა აქვს საქართველოში არსებულ არამართლმადიდებლური კონფესიების ხელმძღვანელებთან. პატრიარქი, როგორც დიდი თეოლოგი, მეცნიერი და შემოქმედი პიროვნება, ქართველი მეცნიერებისა და ხელოვნების მოღვაწეების მეგობარი და ხელისშემწეობია.